AZ UJONCZOK.

«Az újoncz, a hadseregbe besoroztatván, teljesen idegen viszonyok közé lép, melyek sok tekintetben a megszokottaktól eltérő nézeteket föltételeznek és oly testi tevékenységeket igényelnek, melyek, mint reá nézve újak és sajátságosak, eleinte a legizmosabb emberre nézve is fáradalmasak. E nehézségeket aránylag rövid idő alatt kell legyőzni és pedig a nélkül hogy a test ereje fejlődésében gátoltatnék, az egészség veszélyeztetnék, vagy a szellem a betanulandó sok tananyaggal túlterheltetnék és ez által az elkedvetlenedés érzete ébresztetnék.... Durva bánásmód rendesen a tudatlanságnak bizonyítéka és elfojtja az önérzetet, melyet pedig ébreszteni kell, hogy az a katona igyekezetének rúgója lehessen. Restség, rosszakarat és makacsság büntetést érdemelnek; a büntetés az embert javítja, de a méltatlan bánásmód felháborítja. Minden előljárónak tehát, ki mint az újonczok oktatója és vezetője hivatásának meg akar felelni, emberismerettel, emberséges érzülettel, a hivatásbeli kötelességeknek alapos ismeretével és alárendeltjei jóléte iránt gondoskodó természettel kell bírnia; mert csak ily tulajdonságokkal lesz képes mindazon erkölcsi rúgókat működésbe hozni, melyeknek együttesen kell hatniok arra, hogy az ifjú katona szelleme élesztessék és kényszer nélkül a körülményeknek megfelelőleg vezettessék.... Az újonczot jóakarólag és barátságosan kell oktatni.... A tisztesek mindenkivel egyéniségéhez képest bánjanak; a szorgalmast és ügyest megdicsérni és kitüntetni, az ügyetlent és gyengét türelemmel oktatni, a hanyaggal pedig szigort kell éreztetni.»...

E szavak a gyalogság Gyakorlati Szabályzatához tartozó «Bevezetés» élén állanak, és azért idéztettek szószerint, mert igen szép gondolatnak kifejezői és élénk tanuságot tesznek amaz előkelő és humanus szellemről, mely korunkban minden hadseregnek kelléke, és a mi hadseregünkben tényleg otthonos is.

A káplárbot suhogó durvasága meghalt; el van temetve. Meg-

halt az életfogytiglani szolgálat utolsó pálinkás vitézével, kihalt a deres és vesszőzés utolsó mesterével. A hadsereg igen nemesen alkalmazkodott az új kor követelményeihez; az általános védkötelezettség alapján a hadseregbe jutó «anyag», a fegyverforgató polgárok, más bánásmódot kívánnak, más bánásmódban részesülnek és — 20 évi tapasztalat bebizonyította — más bánásmódot érdemeltek is, mint az előbbi korszakok nyers anyaga. A védköteles ifjúság szülői megnyugvással olvashatják az Ő Felsége által szentesített és törhetlen érvényű szabályzat fent idézett sorait.

Azt kérdi talán valaki: és vajjon az a remek szabályzat be is tartatik? Hisz e szavak oly szépek, talán nagyon is szépek e gyarló világ számára; aztán meg az oktatók is sokan vannak, sokféle vérmérséklettel, sokféle kedélylyel; az is bizonyos, hogy a 43° és 51° éjszaki szélesség, valamint a 9° és 270° keleti hosszúság közötti földterületről sokféle újoncz kerül ám elő, a tehetség és egyéb alkalmatosság sokféle fokozataival, kik előljáróik türelmét nem ritkán kemény próbára teszik.

És mégis azt lehet mondani, hogy ama nemes szellemű utasítás betartatik; és pedig olyannyira, hogy ma a nyerseség és durvaság ép úgy kivételt képez, mint azelőtt az elnéző szelidség; és ez már nagy haladás. Ez csak az által vált elérhetővé, hogy azon előljárók, kik a bosszankodásnak közvetlenül kitéve nincsenek, az oktatók eljárásával többet törődnek, mint egykoron. Az ezredes a kiképzés színhelye körül szeret lovagolni és kémlelve vizsgálja az arczokat, vajjon a jókedv, a kétségbeesés vagy a közönyösség kinyomatát mutatják-e; a százados igen sűrűn jelen van; a századtiszt pedig épenséggel sohasem hiányzik; és így az altisztnek akarva nem akarva alkalmazkodnia kell a nemesebb tiszti érzülethez és végtére maga is belátja, hogy kevesebb kiabálással és heveskedés nélkül jobb eredményeket ér el, mintha magát komikus tehetetlen dühében nevetségessé teszi és ép ezért rossz eredményt ér el.

Egy élczelkedő bajtársunk az újonczokról úgy nyilatkozott, hogy ezek «a hadseregnek legmegátalkodottabb ellenségei», kik minden évben egy-egy új támadást próbálnak a hadsereg ellen; ez pedig csak azon cselfogással utasítható vissza, hogy idővel magával az

ellenséggel szövetkezünk és az ő segítségével küzdjük le a következő évben az újabb «ellenséges újonczrohamot». — Egy másik kiérdemesült oktató tiszt, azon kérdésre, hogy mikor az újonczok az ezredhez bevonúlnak, miért vágnak oly sötét arczot? — úgy vélekedett, hogy a vasúti kocsiban naphosszant mindegyik elmélyedve arról gondolkozik, hogy miképen fogja majd ő a parancsnokát bosszantani, és miképen bosszantja majdan vérig az ő oktatóját. Vannak igazán, kik az újonczokat nem jó szívvel nézik; az egyik polgári foglalkozásuk, a másik nemzetségükért haragszik

Bevonuló ujonczok.

rájuk. Az egyik szentül hiszi, hogy a szabók a menetnél mind ugrándoznak; a másik azt mondja, hogy a volt fizetőpinczérek nem értik a vezényszót; a gyármunkások gyengék és fiskálisok, a parasztbéres csámpás, a diák felületes; a hegyvidéki lakók lassan hallanak, de még lassabban dolgoznak; a termékeny gazdag alföldi gyerekeknek, különösen ha pénzesek, ördögük van, még mielőtt egyenesen állni tudnának; vannak nemzetiségek, kiknek különös kedvük telik abban, hogy «jobbra át!» vezényszóra balra fordúljanak, mások nem tudnak egy lábon állani, és akadnak olyanok is, kik félnek a puskától. Vannak szegény pásztorok, kik

nem ismerik vezeték- (családi) nevüket; hát tehetnek ők róla szegények, hogy éveken át egyedül magányosan bolyongtak jószágukkal az erdős Kárpátok bérczei között, hol sohasem találkoztak valakivel, ki őket másként nevezte volna, mint: Jancsi te!? — — Könnyen belátható, hogy mily nehézséggel járhat, ily embereket képezni; a culturának fogalma a mi felfogásunk szerint idegen előttük; itt le kell ereszkedni az oktatónak az ily teremtmények gondolkodásmódjához, kifejezéseihez és nyelvéhez, mely különben alig ismer többet száz fogalomnál; ezeket ép úgy mint a gyámoltalan gyereket még a művelt emberek együttélésénél elmellőzhetetlen szükségletek legkezdetlegesebb elemeire is meg kell tanítani. Igaz, hogy oly arányban, a mint a művelődés nyugatról kelet felé előrehalad, a mint a vasutak, a jó közigazgatás, az iskolakötelezettség stb. az emberek életszokásait mindinkább nemesíti, az olyan félvad jelenségek mindinkább ritkábbak lesznek; de valóságban önámítás volna, az hinni, hogy oly tünemények szórványosan tényleg elő nem fordúlnak. A ki ezt tagadná, egyúttal igazságtalan volna a hadsereg iránt; mert ezzel figyelmen kívül hagyatnék a hadseregnek egyik legnehezebb feladata, t. i. az, miképen kell neki a műveltség legalacsonyabb fokán álló polgárokból is, jól használható katonákat képezni és azzal az egyéneket eddigi tespedésükből szellemileg és erkölcsileg kiemelni; bizony még vannak félreeső völgyek és erdők, a hová még máig sem hatolt más szellemi élet sugára, mint az, mely a katonai előljárók közvetítése folytán be-betévedt. De van is csodálkozni valója annak, ki például csak harmincz év óta szolgál, és látja azt a meglepő haladást, melyet a zászlók alá vonuló újonczok, szellemi és erkölcsi tekintetben a monarchia minden országa felé széthordanak.

A műveletlen újonczczal szemben, viszont az olyanok, kik sűrű népiskolákkal, fejlődött iparral, rendszeres földmíveléssel bíró vidékről valók, feltünő ellentétet képeznek. A népiskola áldásai csaknem kézzelfoghatólag lépnek a szemlélő elé; csak végig kell menni a helyőrségi börtönökben, csak be kell tekinteni a büntetési jegyzőkönyvekbe, és azonnal felismerhetők a népnevelés áldásos hatása, valamint hiányának káros következményei. Meglepő, hogy

a hadbírósági büntetések száma egy-egy vidéken megfordított arányban áll a vidék műveltségi fokával; legföljebb hogy a nagy városok különleges viszonyai zavarják néha eme statistikai kép folytonosságát.

Még egy nehézségről kell itt újra megemlékeznünk, mely monarchiánk néprajzi alkatából ered, mely különösen külföldi katonák részéről minduntalan hangsúlyoztatik és melyből hadseregünk hadi használhatóságára nézve néha egész hamis következtetéseket vonnak, ez: a *soknyelvűség*. Bizony nem könnyű feladat az, hogy a német szolgálati nyelven kívül az egész hadseregben még kilencz más nyelvet kell a tisztikarnak és a legénység oktatatóinak ismerni. Mert hiába, a szabályzatok tartalmát, a mennyiben a legénység magatartására vonatkozik, a legénységgel meg is kell értetni, és nem egy vezényszóra például a tüzelésnél a czéltárgy megjelölésénél határozottan elő van írva, hogy azt a legénységnek anyanyelvén kell magyarázni. Eme nyelvkérdés könnyen volna megoldható, ha a tisztek is minden nemzetiség szerint a legénység számarányában volnának kiválogathatók, ha például a román ajkú tisztek is ép úgy 2 százalékát tennék ki a román ajkú legénységnek, valamint a tisztek a hadilétszámú században szintén 2 százalékát teszik ki az összes hadilétszámnak. Csakhogy emez állandó arány az egynyelvű tisztek és legénység között nem létezik. Oly nemzetiségek, melyeknek sok nagyobb városaik és ehhez képest nagyobb számú művelt középosztályú polgáraik is vannak, természetszerűleg arányosan több tisztet szolgáltathatnak; ezeknek aztán a tiszti helyeket más nemzetiségű legénységnél is be kell tölteniök és ennek nyelvét is meg kell tanúlniök. Eme törekvést a szabályzat is előmozdítja; a hadnagy például csak oly föltétel mellett lehet főhadnagygyá, és viszont ez csak akkor századossá, ha az «ezrednyelvet» — és ott, hol az ezrednek, mint például néhol Magyarországon, több ezrednyelve van, az ezrednyelvek egyikét, legalább «szolgálati használatra kielégítőleg» azaz annyira beszéli, hogy azon magyarázni, oktatni és a téli iskolákban előadásokat tartani képes legyen.

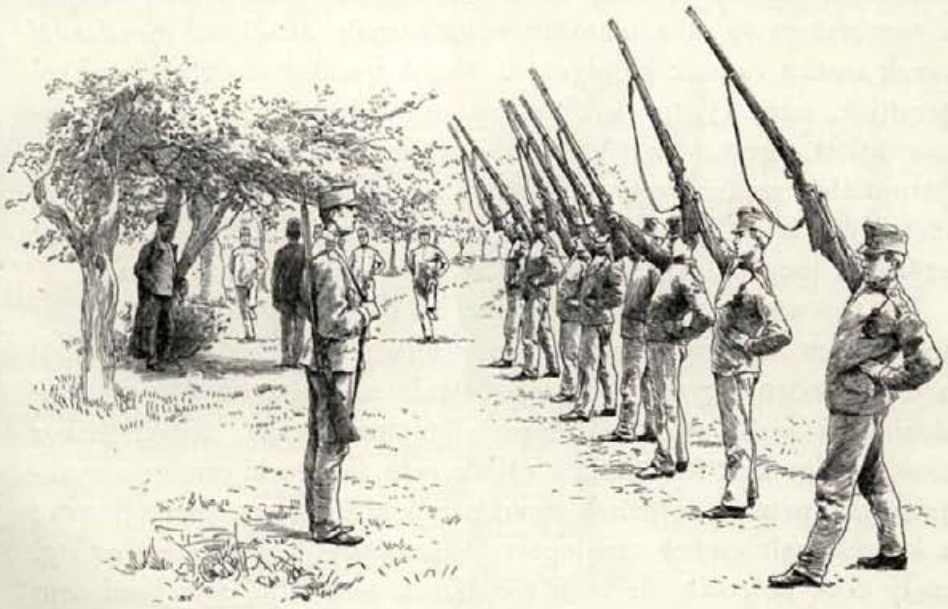
Az évenként márczius és aprilisban felavatott újonczokat az

ezreden belül az ezredparancsnok utasításai szerint a *kiegészítési keretparancsnok* osztja szét. Minden század részrehajlatlan méltányossággal megkapja az ő szabóját és czipészét, a zenészek becses növedék gyanánt az ezredzenéhez adatnak, a Boszniában vagy Herczegovinában kikülönített zászlóalj tiszti ebédlője számára egy jóravaló szakács, fodrász, kertész stb. kiszemeltetett, és miután mindez papíron átnézetesen elő van készítve, október 1-én az összes újoncz-legénység «berukkol». A számvivő őrmesterek átveszik, a szállítmányparancsnoknál levő névjegyzék szerint megszámlálják, és új otthonukba a századhoz vezetik őket. Biz ez gyakran czifra társaság! Ott áll a gazdag parasztfiú és mellette tán épen az otthoni kisbérese, itt a mesterlegény és mellette az urat játszó gyárhivatalnok, az újonczosztag mind egyenlővé teszi őket. Hát még a különbség a monarchia különféle országai és tartományai szerint. Csehországban, Alsó-Ausztriában és még nehány vidéken, hol a parasztviseletet már rég a városi viseletnek egy neme váltotta föl, az egész újonczszállítmány nem egyéb, mint a többékevésbbé jól és egyféle viseletbe öltözött fiatal emberek utazó csoportja, melynek minden tagja az ő holmiját a kisded kézi ládában hozza, mely mindinkább kiszorítja az előbbeni «batyut». — Más képet nyújtanak a mármarosi, a Keletgalicziából vagy Bukovinából jövő újonczok; mindnyájánál kilóg az ing a gatyából, jó ha még egy vászon kötény van fölötte, testén nincs egy szál meleg gúnya más mint a bárányborsipka. A magyar vidékekről szárrétű lobogó patyolatgatyában, — az albánok fustanella viselete is hasonlít ehhez — takaros posztó zekében, kerek pörge kalappal és finom hímzésű «slingelt» bő ingújjakkal állítanak be az újonczok.

És ily változatos képekben vonúlnak a monarchia egész területén egy és ugyanazon napon, az újonczszállítmányok a laktanyák felé; ma még czifrán, nemzeti viseletben, helyenként szilaj jó kedvvel, és holnap? — haja «elől 6½, hátúl 2½ centiméterre» levágva, egy ócska gyakorló egyenruhába bujtatva, a nyakravaló ki-kibúvó szőrszálai dörzsölik a nyakát, szótlanúl és kedvetlenül, nyomott kedélylyel mozog új környezetében; félig kiváncsian, félig tompa közönnyel néz körül, félénk pillantásokat vetve az őrvezetőre

és tizedesre, — türelmesen várva kérdve, hogy hát mi lesz most? — A tapasztaltabbak, a világlátottabbak kissé könnyebben veszik a dolgot, egy-egy czigarettát sodornak; de biztos fellépésük és a róluk csak úgy lógó plundrás ruha komikus ellentétben állanak.

Az első napon nem eresztik ki az újonczot a laktanyából; kérem, az ember sohasem lehet eléggé óvatos. Egy ilyen szerencsétlen embertől kitelik, hogy első lépésével neki rohan egy generálisnak, hogy épen a hadtestparancsnok szemeláttára bele-

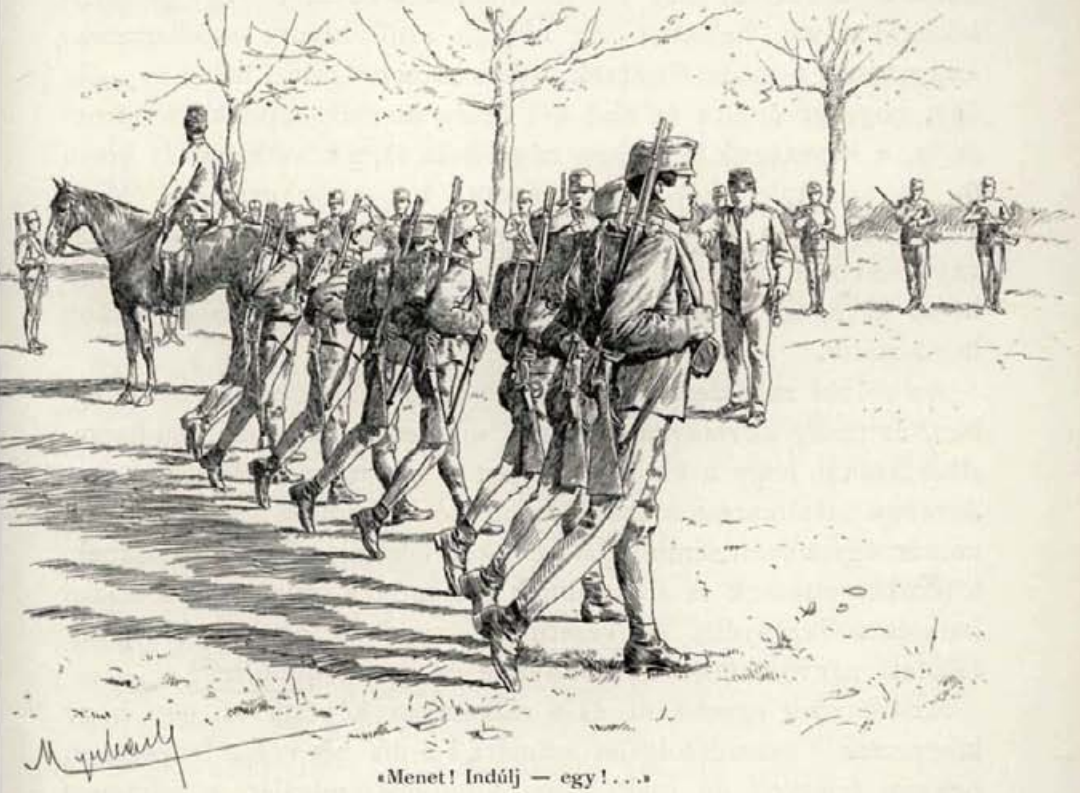
Fegyverforgatási gyakorlatok. «Fegyvert jobbra és balra sülyeszteni.»

botlik az oldalfegyverbe és végig terül mellette; olyan is volt már, hogy egy ilyen ártatlan lélek rárohant a főőrségnél díszben álló sorompőrre és magához ölelve össze-visszacsókolta, — mert hát az ő falubeli Jóska öcscsét oly rég nem látta és nagyon szereti. Elég a hozzá, hogy nem lehet még ezekben az újonczokban bízni; előbb hadd engedjen föl a laktanyában a merevségük, és előbb meg kell őket tanítani «salutálni». Ezt pedig a felsőtestnek bámulatra méltó esetlen elferdítésével szerencsésen végbe is viszik, még pedig oly ügyetlenül hogy az ember csak csodálkozik, hogy

ily egyszerű mozdulatot, mint a jobbkéznek a sapka ernyőjéhez való emelését, miután legjobb akarattal jól összeszedte magát, mily rosszúl bírják végrehajtani. Már ekkor mindjárt kiderül, hogy iskolaidejében vagy azonkívül is ki tornászott, ki nem, — ki gyakorolta testét módszeresen, az erők összhangzó fejlesztésében, ki a hajlékony, mozgékony, — szóval ki az ügyes, ki nem. A tornász már a második napon egész emberségesen megy, áll, tiszteleg, fordúl és mozog; a ki pedig tornász módra mozog, annak már «katonás» tartása is van, mert a szabályzat azon részei, melyek a testtartásra és mozdulatokra vonatkoznak, általában *tornászati* elvek szerint vannak kidolgozva. Mások testüket oly görbületekkel torzítják, mint a latorok a keresztfán; nincs semmi uralmuk testük fölött, mert a szövőszék mellett, az ekeszarva mögött, és a háromlábú széken végzett munka valamint a többi kézműves életpályák is az emberi test tagjait és izmait csak egyoldalúlag erőltetik meg és csak egyoldalúlag vagy épen nem fejlesztik.

Nézze csak ez újonczot, miképen áll! — A szabályzat az «állás» fejezetében szabatosan előírja, hogy mikép tartandó kifogástalanúl a test minden egyes része; és bámulatos, hogy az újoncz mindenben a szabályszerűvel épen ellentétes tartást mutat. Mikor csak a fejet kell fordítani, a vállak vele forognak, mintha a nyakcsigolyák nem is volnának csuklószerű mozgékonysággal alkotva; a katonaviselt ember meglepetve veszi észre, hogy az emberiség, mely csak dolgozik, de nem tornászott, sem állni, sem járni, sem szabadon mozogni nem tud, hogy a test csípőjében csak úgy lóg, mint a zsák, hogy menetközben erőt pazarol és lépése még sem tértnyerő. Ez állapotok orvoslása végett a mi hadseregünkben 1861. óta igen czélirányosan szobatornászatot gyakorolnak, de ezt mégis csak azon mozdulatokra korlátozzák, melyek kiváltképen a csuklókat hajlékonynyá teszik és ez oknál fogva «csukló-gyakorlatok»-nak is neveztetnek. Azonkívül tornagyakorlatok tartatnak a nyujtón, a bakon, a mászó rudon, az ugró korláton, az ugró állványon, az ugró árkon, és magával a puska forgatásával; ez utóbbi az úgynevezett *svajczi tornászatot* honosította meg, és általa a balkar, melylyel tüzelés közben a fegyver sokszor per-

czeken át támasztatik, mely azt néha czélzáshoz vagy tüzelésre sokáig «készen» tartja, kitartóvá tétetik. Utóvégre maga az *egyenkénti menet* sem más mint hathatós tornagyakorlat, mely különös ellensége a térdsurlóknak, gacsosoknak, saroklépőknek, valamint amaz ingadozó, bizonytalan és csámpás lépdeléseknek, melyet oly sokan valóságos helyes járás számba vesznek. Ha minden

«Menet! Indúlj — egy!...»

katona ily testgyakorlatokban kellőleg nem gyakoroltatnék, bajosan lehetne oly jó és kitartó gyaloglókat képezni, minőkkel a mi hadseregünk dicsekedhetik; alig viselhetnék el a mi katonáink a hadjáratban előforduló menetfáradalmakat, és alig bírnák a nehéz fölszerelést, mely a hátbőrönd és tölténytáskában nyomja a gyalogos vállát és derekát. Igaz, hogy hajdanában a legénység hírét sem hallotta a tornászatnak, de akkor 14 vagy később még

mindig 8 évig szolgált; manapság azt, a mit elődeink hosszú idő alatt lassan elértek, rövid idő alatt kell elérni, tehát a czél elérésére minden eszközt föl kell használni.

Két-három nap múlva kimegyünk a közeli gyakorlótérre vagy a tágas laktanya udvarára, és megkezdődik az — *oktatás*. Több újoncz — de nem több 12-nél — egy parancsnok keze alá adatik, kihez segédkezésül még két jól kiképezett őrvezető vagy gyalogos közkatona van beosztva. Az oktatás ettől kezdve módszeresen, fokozatosan a megerőltetések óvatos szaporodásával halad és pedig úgy, hogy az újoncz az első két héten át csak naponként három óráig, a következő két héten négy órán át, a következő két héten öt, és az utolsó két héten naponta hat óráig gyakorol. Mind a nyolcz héten át naponként egy-egy órában elméleti oktatás vagy «iskola» tartatik. A hátbőrönd viselése csak a harmadik héten kezdődik és pedig eleinte csak rövid ideig, később tovább hordoztatik.

Az előbbi rendszerekkel szemben fontos újítás van a hadseregben, és pedig következményeinek minden részletében rendszeresítve azáltal, hogy a katona mindazt a mit tudnia kell, már a *szakaszban* alkalmazza; a század, a zászlóalj számára a közlegénynek immár úgyszólván semmi újat nem kell tanúlnia. Csak a tiszteknek, a tiszthelyettesnek és altiszteknek kell tudni a szakaszokat a század keretében vezényelni és vezetni. E rendszer által a kiképezés feladata nagyon meg van könnyítve és egyszerűbbé tevé.

Az újonczot egyenként és a szakaszban képezik ki, úgy hogy kiképezése a századszolgálat számára a 8-dik hét végén lényegében be van fejezve; de csak 3 évi folytonos szolgálat, a folytonos gyakorlat teszi őt kész katonává. Nyolcz heti kiképezése után már érti, már *tudja*, hogy mi a kötelessége; de csak hosszú idő múlva jut addig, hogy *képes* is megtenni azt, a mit *tud* és a három évi tettleges szolgálati időt ugyancsak jól föl kell használni, hogy azt a mit már tud és bír, az ütközetekben, a golyók fütyülése közben *meg is tegye*. Hogy az ember *tudja*, mi a teendője, erre jó felfogás kell; hogy *képes* legyen, azt a mit teendőnek fölismert, végre is hajtani, arra némi ügyesség kell; de hogy valósággal *meg is*

tegye az ember azt a mit tud, és a mire képes, ahhoz erős akarat, ahhoz jellem kell, — ez pedig épen a tartós szolgálat által és alatt szilárdúl. Ez okból nincs igazuk azoknak, kik a tettleges szolgálati időt — mivel az újoncz 8 hét alatt úgy is mindent megtanúl — tetemesen le akarják szállítani. Ha minden katonai hatalom egyszerre megtenné, megjárná; de ha csak *egy* nem teszi, ez az egy nevezetes katonai fölénynyel bírna a többi fölött.

ZÁRT RENDBEN ÉS RAJVONALBAN.

Egy katonai író egy ízben a gyakorlótért a *fegyelem gymnasiumának*, sőt a fegyelem felsőbb iskolájának nevezte; megróttak érte, — pedig igaza volt.

Az emberi természetet a hadi szolgálat számára sajátságos módon kell formálni. Eredetileg az emberi természetnek megvan azon hajlama, mindent saját tetszése szerint, a saját egyénisége szerint és pedig mindent lehetőleg kényelmesen cselekedni; mindazt pedig, a mire az ember, a körülmények, a remélhető haszon és nyereség ösztöne által nem kényszeríttetik, épen nem cselekedni. A hadi szolgálat pedig épen ez egyéni uralmat nem tűri; e szót, illetőleg fogalmat, hogy «én» — nem ismeri. Ott csak e mindent felölelő nagy fogalom uralkodik: «mi» és «ti», azaz mindnyájan alkotnak csak *egy ént;* az egység csak az egész, a bajtársiasság, a fegyelmi alárendelés. A hadiszolgálat továbbá tőlünk nem egy oly cselekvést és törekvést követel, mely után nem kecsegtet sem nyereség, sem személyi előny, hanem csak kár és veszély, — melynél nem ritkán a följebbvalónak kényszerítő hatalma sincs jelen, hanem csak a kötelesség az, a mi «előre!» hajt.

A katona kiképezésénél és nevelésénél tehát egyidejűleg két egészen ellentétes czél után kell törekedni: először megölni, kiirtani a korlátolt önző «én»-t és az egyéni önkényt, a mennyiben az egésznek összeműködését gátolhatná; másodszor fölkelteni az önzetlenséget, a közszellemet, mely csak a közjót, mely csak az

A század fejlődése oszlopból fejlődött vonalba.

egésznek becsületét érti és érzi, és aztán önállóan azaz saját ösztönéből akarja az egésznek javát előmozdítani. Az egyik czélt úgy nevezik: *engedelmesség* vagy *passiv fegyelem;* a másikat *önállóság* vagy *activ fegyelem.* Az utóbbit tökéletes tisztaságában többnyire csak a tiszttől lehet követelni; az előbbit azonban föltétlenül a legénységnél is el kell érni. Az engedelmesség az alapföltétele annak, hogy a parancsnok önállósága érvényesülhessen. Mert hiába hangzik ezerszeresen a tiszt «előre!» kiáltozása; ha a legény hátúl visszamarad, az *önálló* vezér *egyedül álló* leszen és egyedül jutva az ellenséghez, czéltalanúl megsemmisül.

A passiv fegyelem, a jelenkor és a hadtörténelem meggyőző tanusága szerint a következetes, keményakaratú, feszes gyakorlat által, — vagy egy újabb kifejezés szerint — a «drill» által érhető el; úgy hogy a gyakorlótér valóban nagy eredményeknek vetheti meg alapját, mert ott oltják be a hadseregbe a győzelem első föltételét: az engedelmességet, a passiv fegyelmet. Ily értelemben a gyakorlótér valósággal a *fegyelem iskolája*, ha nem is épen mulatságos iskola.

A század sorakozva, a négy szakasz élesen kiigazodva egymás mellett áll. A «Vigyázz!» vezényszóra mind e mozgékony emberi lények mindmegannyi szoborrá változtak. Egy szemhunyorítás mozdulatát sem venni észre; mind az arczokon egy és ugyanazon kifejezés honol, — a feszült figyelem. Csend van. Minden fül készen várja a parancsot, minden kéz és láb feszülten készül, hogy a parancsot

villámgyorsasággal végrehajtsa. E század úgy vár, úgy figyel, mint *egy* ember; mint egyetlen *egy* ember, kinek kétszáz keze lába, de csak *egy* akarata, *egy* feje van — ez a *századosé*. — Ott egy puskaszíj lecsúszott egy embernek a válláról; görcsösen szorítja a jobb könyök a puskát a testhez, csakhogy le ne essék, csakhogy a puska egyenes helyzetéből félre ne billenjen, de a balkéz nem mozdúl, hogy a fegyverszíjat helyére igazítsa. — Ott egy szemtelen

«Menet! Irány — a magas fa!»

légy tolakodott a baka izzadságos orrára és csiklandó csípésével pokoli kínokat okoz; a katona görcsösen szorítja egymásra ajkait,... tűr..., és csak a «pihenj!» vezényszóra éri utól a legyet a jól megérdemelt büntetés.

Ne mondja senki, hogy ez haszontalan kínzás, hogy ez önkénykedő játék! Nem — ez az önmegtagadás iskolája: a ki apró kényelmetlenséget nem bír eltűrni, az a háború borzalmai között bizonyára összeroskad.

Most felhangzik a harsány vezényszó: «*Menet! Irány a magas fa.— Század in—dúlj!*» és az a kétszáz láb mintha *egy* emberé volna, egyszerre kilép; persze hogy mindegyik ballábával teszi az első lépést, mert különben az egyes emberek dülöngve egymásba ütköznének; nézd csak, száz balkar hogy lóg fesztelenül egyszerre előre és hátra; látod a két sort, a második az elsőnek sarkvonalától épen 120 cmterre van, olyan egyenes mindegyik mint a zsinór. Hogy lehet az? — hát minden ember egyenlő hosszú lépést — 75 cm. — lép; úgy lett oktatva, és ha a lépés ütemét az óra perczmutatóján vizsgálod, meglásd, hogy minden ember egy percz alatt 115, legföljebb 118 lépést tesz. — «*Állj!*» — megálltak; egy koppanás, és mozdulatlanúl állnak akár a merev fal.

Igy kell minden egyén akaratának és mozdulatának a parancsnok által esetenként kitűzött czél szolgálatába szegődni; és viszont a parancsnok határozza meg a közös czélt, mely a testnagyság, lábhosszak és egyéb egyéni különféleségek daczára még mindenki által elérhető. Igy megy át a század a parancsnok egy szavára egyik alakzatból a másikba, mozgásból nyugvásba, lépésből futólépésbe, és viszont; ez a század mint egy ember egy pillanat alatt letérdel, és egyszerre eltünt az ellenség szeme elől; most újra felugrott, már megy tovább, és mindig együtt mozog az egész század, mint egy ember, az egy embernek, a századparancsnoknak akarata szerint, egy pillanatnyi idővesztegetés, egy csepp habozás nélkül; — ez az akarat nélküli önkéntes engedelmességnek igazi, meggyőző, élő képviselője.

«*Oszolj!*» — erre száz külön élő lény nyüzsög szerteszéjjel, mintha ez lett volna a varázsszó, mely a «zárt rend» bűvköréből feloldotta őket. «*Riadó!*» — és újra együtt áll zárt rendben mozdulatlanúl a kétszázlábú egyén.

Mindez a «zárt rend» benyomása, követelménye, értelme és jelentősége; téved a ki azt hiszi, hogy mindez csak katonai látványosság, pedantéria és vak «parádé»; sőt inkább a zártrendben forrasztatik egybe az a vas keret, mely az ütközetben az összefüggést biztosítja. Mindazáltal kiki meggyőződhetik, hogy a mi hadseregünkben daczára a szakaszok feszes idomításának, daczára

annak, hogy a század keretében szilárd és szigorú összhangzás követeltetik, mégis a gyakorlatok változatosságában nagy szabadság és könnyedség uralkodik. A szakaszok a gyakorlat közben bármily sorrendben juthatnak egymás mellé vagy mögé, azért nincs «összekeveredés», ép úgy mint a zászlóalj kötelékében a századok, és az ezred kötelekében a zászlóaljak egymás mellett vagy mögött sem bizonyos helyhez, sem bizonyos sorhoz kötve nincsenek. A fődolog és az egyetlen korlátozó szabály mindig az, hogy a szakaszok önmagukban, a századok önmagukban zárkózva maradjanak és hogy a szabályzat által előírt és a gyakorlatban czélszerűnek felismert *térközök* (egymás *melletti* távolságok) és *távközök* (egymás *mögötti* távolságok) a szakaszok és századok között megtartassanak. Már a zászlóaljban, melyet már előbb mint hatalmas testet megismertünk, legtöbb esetben a szigorú egyöntetűség és a mozdulatok egyidejűsége megszünik, mert ez teljes szigorral csak a szakasz és századra szorítkozik.

Ily zártrendű alakzatokban vezettetnek a csapatok, részint menetoszlopban az utakon, részint harczalakzatokban azaz czélszerűen csoportosított széles alakzatokban a csatatéren, az ellenséges ellenhatás határáig. Mikor azonban az ellenség tüzelését viszonozni kell, és a közeli harcz szüksége jelentkezik, — ekkor a kétszázlábú ember feloldja kötelékét; most előtérbe lép a *raj*, és fejlődésnek indúl az a harczászati kép, melyet már egy előbbi fejezetben leírtunk; ettől kezdve a katona mint egyes harczos törekszik előre; csak a «rajvezető» (nem rajparancsnok) irányítja, ez t. i. azon altiszt, ki különben az illető «pajtásságnak» más ügyekben is előljárója; de a vezetés, irányítás és parancsolás csak arra szorítkozhatik, hogy a rajba oszlott egyes katona — a *csatár* — mily tűznemet alkalmazzon: csatártűzzel, lövésztűzzel, gyorstűzzel lőjjön-e, vagy csak a rajvezető vezényszavára rajössztüzeket adjon. A csatártól egész más gondolatmenetet és más tulajdonságokat követel a harcz, mint a zárt rendben; az itteni puszta figyelem és passiv engedelmességhez hozzá járúl még a leleményesség, a lélekjelenlét, a bátorság, az előre törő ösztön és harczvágy. Ám zavarja el most rögtön orráról az alkalmatlankodó legyet, — ám

Csatár.

alkalmazzon oly testtartást, mely kényelmének és a fegyver használatának legjobban megfelel, — ám hadd bontsa meg kissé szomszéd társaihoz képest a szigorú igazodást; csak fülét tartsa még készen a parancsra, a rajvezető vezényszavára; mert itt is villámgyorsasággal kell ám engedelmeskedni, ha a rajvezető csak jellel parancsolja, hogy a födözéket elhagyva, fusson, — álljon, — tüzeljen, tüzet szüntessen stb. Itt van a helye, hogy a katonára rászoktatott passiv engedelmesség áldásos gyümölcsöt teremjen; a rajvezető számára azonban már kevés a passiv engedelmesség, neki már activ engedelmességre, némi önállóságra van szüksége.

A figyelmes szemlélő a gyakorlótéren néha valami titokzatos mozdulatokat vehet észre, melyek a *rajharcz* előkészítő iskolájához tartoznak. Ott egy katona egy bokor vagy földhányás mögött guggolva leselkedik; egy másik élesen előre szegzett szemmel észrevétlenül feléje akar közeledni, mint a szenvedélyes vadász a dörgő fajd fészkéhez; födözékről födözékre szökdel, mint a macska a zsákmánya felé, míg csak ellensége közelébe jut. Most az előre nyomuló újoncz testét fedetlenül hagyta, — puff! — egy lövés a bokorból; persze csak amolyan jól irányzott békelövés

vak tölténynyel. Később ez a ravasz mozdulat egy-egy raj által, majd a szakasz összes rajai által ismételtetik. Igaz, hogy a csatár a nagy csata heves mozgalmaiban nem jut azon helyzetbe, hogy efféle guerilla-furfangot alkalmazhasson, a leírt gyakorlat mégis igen tanulságosnak bizonyúl, mert legjellemzőbben tünteti fel a fiatal katonának a *zártrend* és *rajalakzat* közti különbségeket.

«Zártrendben és rajvonalban» — szigorúan véve e két szóban összpontosúl a katonai kiképezés összessége; a század, mely zártrendben és rajvonalban egyaránt ki van képezve, az harczra késznek nevezhető. A katonai nevelés ugyan többet követel; ezt nem lehet csak úgy egyetemesen elintézni, itt arra kell törekedni, hogy minden egyes katona mint a rajnak egy-egy alkatrésze önmagában tökéletes elemmé váljék és ne csak a sokadalommal vonszoltassa magát öntudatlanúl előre. Azonfelül vannak a képezés egyes ágai, melyeket nem is lehetne csapatosan elintézni; itt van példáúl a czéllövészet, mely fontos szolgálati ágról még később leend szó, melyben a katonát okvetlenül egyenként kell kioktatni; és van még a csapatképezés és csapatnevelésnek más hasonló természetű ága is. De lényegében a századparancsnoknak mégis csak az a végczélja, hogy junius 20-ra az ő békeszázadának 64 katonáját *zártrendben* és *rajalakban* kiképezze, ügyessé tegye; csak így lehet nyugodt, hogy majd a tartalékba elég katonai készletet visznek magukkal, és csak így léphet egykor nyugodtan az ő 180 főből álló hadiszázadja elé.

Az ilyen hadiszázad — 4 tiszt, 1 hadapród, 35 altiszt és őrvezető, 180 közkatona és hangász, azonkivül 4 utász, 3 sebesültvivő, négy tisztiszolga, egy számvivő altiszt, összesen 236 ember — ólomsúlylyal nehezedik a százados lelkére, ha a csapat csak felületesen vagy csak úgy «meglehetősen» van kiképezve; viszont ha katonaélet van benne, ha az a század nem csak 236 élő lényből, hanem ugyanannyi kötelességtudó és hűségesen teljesítő katonaegyénből áll, mozgékony és eleven, csak úgy gördül a harczvonalba, mint a kéneső.

A századparancsnok junius 21-én századját minden tekintetben készen vezeti be a zászlóaljba. Mi mindent nem tud akkor a

század? — A zártrendű és rajharczon kívül érti és végezni tudja az egész harcztéri szolgálatot; mint elővéd biztosítja a menetelő csapatot, mint előőrs a nyugvót; érti a járőr- és hírszerző-szolgálatot, egy védelmi állásban egy pillanat múlva «beásta magát»; minden ember szabad szemmel megbecsüli a távolságot, jól lő, szuronyával keresztüldöfi a legvastagabb döfőlabdát, vívó rúdjával az ellenfél legfurfangosabb támadó vágásait elhárítja magától; az altisztek a térképet olvassák és használják, és a legváltozatosabb terepen tájékozva eligazodnak; a legénység a menetelésben edzett és kitartó, és a mit a katonával szóbeli úton üzen a parancsnok, legyen az jelentés, parancs vagy kérdés, — no néha ugyan egy kis költői szabadsággal megváltoztatva — de mégis czélhoz vezetőleg rendeltetési helyére jut és a későbbi gyakorlat még ezt a fogyatékosságot is tökéletesíti.

Most előlép a *zászlóaljparancsnok*, tapasztalt kezébe összeszedi a négy századot és rövid idő múlva egy egyöntetű zászlóaljjá képezi őket «zárt rendben és rajalakban». A zászlóaljparancsnok is volt valaha századparancsnok; neki is éveken át kellett a századképezés százféle fontos apróságával bibelődni; de ő már letette a századparancsnok ama kicsinyes természetét, mely minden legcsekélyebb aprólékot észrevesz és minden egyes katonával mint külön egyénnel foglalkozik. A zászlóaljparancsnok már úgyszólván nagyobb szabásban dolgozik; ő inkább csak rendelkezik, semmint vezényel és nyugodtan a századparancsnokokra bizza a végrehajtás módját, ha csak gondolatát helyesen megértették, és a végrehajtásban az ő szándéka, az ő akarata gyorsan, biztosan, szabályszerűen, egyszerűen megtestesül. Igy begyakorolja előbb az alapalakzatokat és ezek változásait, majd átmegy a harczra «jelzett ellenség ellen»; ez t. i. egy csekély számból ritkán álló csapat, mely azonban egy bizonyos erőt képviselve *jelez;* végül saját századjai között harcz és háborút idéz elő, miután két ellenséges hadfélre osztotta őket, és egymás elleni küzdelemre rendeli, hogy néha a szemlélő a «rajta!» vagy «hurrá!» kiáltásra azt hinné, hogy most mindjárt halomra öldöklik egymást. Ezek a «viszonossággal tartott gyakorlatok» az elhatározás gyakorlásának is jó

iskolát nyújtanak, mert ezeknél akarat akarat ellen működik és mert kezdetben egy bizonyos ismeretlen tényező, ép úgy mint komoly harczban, itt is számba veendő; azonfelül e gyakorlatok legbiztosabb óvszert nyújtanak a merev formaszerűség ellen, mely az alakzatok folytonos gyakorlása mellett kimaradhatlan volna. A «viszonos» gyakorlatok tanúságos természetük mellett mulatságosak is és először nyújtanak alkalmat a törzstiszt-zászlóalj-parancsnoknak, hogy «gyakorlatvezető»-képen lépjen föl, hogy

«Hurrah! — Rajta!»

itéletét élesítse és a változó harczhelyzetek áttekintésében és megítélésében önmagát iskolázza.

De azért a zászlóalj még nem «kész». Holnap éjjeli harczgyakorlat lesz; azután terjedelmes előőrsállásokat száll meg a zászlóalj, először lovasság nélkül, azután lovassággal együtt; a közeli vasútállomáson a zászlóalj «kocsibaszállása» gyakoroltatik; most egy alkalmas ponton futólagos erődítvényekből egy kis Plewnát teremt a zászlóalj és megint holnap — fiúk most vigyázzatok — az ezredparancsnok rendeletére mind a négy zászlóalj egy *hadizászlóaljjá* egyesíttetik és «zárt rendben és rajalakban» fog gyakorolni. Bizony az őrnagy úr is «vigyázhat»; mert 944

ember és ezeknek 400 lépés hosszú arczvonala a zászlóaljparancsnokot, de még lovát is, nem csekély próbára teszi.

Elérkezett julius 20-dika. No de most! — Holnap az *ezredes* úr maga veszi kezébe az ezredet. Mint az őrnagy a 4 századot, azonképen iskolázza most az ezredes a 4 zászlóaljat, különösen mint ha egy nagyobb seregtest kötelékében állana az ezred; de azért «viszonossággal» is. Van azonban még sokféle dolog, a mit csak ezredben lehet tanúlni. Ma a lőszerpótlást gyakoroljuk; vagy az által hogy kivonúlnak a befogott lőszerkocsik, vagy csak altisztek vörös zászlócskákkal jelzik a lőszerkocsikat. Holnap «az egészségügyi szolgálat az ütközetben» van napirendre tűzve; az ellenséges tűznek előre kijelölt áldozatai, mindenféle ráfogott sebesülésekkel csak úgy hullanak, és közöttük az orvosok és sebesültvivő osztagok forgolódnak, bekötözik a költött sebeket és a «sebesülteket» a segélyhelyhez viszik. Ilyenkor — ha csak valamely följebbvaló nem látja — a sebesültvivők előszeretettel gyakorolják azt a szokásos katonatréfát, hogy a «sebesült» pajtást, ki kényelmesen nyújtózkodik a hordágyon, egy alkalmas helyen lefordítják, mely gyógyító módszernek rendesen megvan az a közvetlen hatása, hogy a beteg rögtön «talpra áll», miután t. i. előbb hasra terült.

Egy álló napra és éjszakára az egész ezred, az isten szabad ege alatt, táborba száll. Hajdan ez a gyakorlat nem egy helyen egész ünneppé vált, melyen több volt a zene, a bor, a hölgyek és a táncz, mint a gyakorlat; afféle «furcsa háború». A jelenkor komoly iránya még mindig helyet ad ugyan a víg hangulatnak, de előtérbe lép a tanulás, az iskolázás. Előőrsszolgálat, táborrend, a táborbeli szolgálat, a tábori főzés stb. oly komolyan és behatóan gyakoroltatnak, a mint ezt a békeviszonyok megengedik; némely «kurucz» ezredes a táborozást még azzal is fűszerezi, hogy vagy a legjobbízű étkezés, vagy a még jobbízű éjjeli álom közepette *riadót* fuvat; néha meg az ég is hozzájárúl, hogy a csapat a valóság minden eshetőségével megismerkedjék és ilyenkor, a mint a bölcs beszédű őrmester mondá, bizony megesik, hogy: «ha erősen esik az eső, az emberek nagyon megáznak».

Ilyetén foglalkozások és gyakorlatokkal augusztus 9-én a csapattest gyakorlatainak rendszeres körfolyama be van fejezve; az ezredes úr az ő ezredével a magasabb parancsnokok vezetése alatt tartott *nagyobb hadgyakorlatokhoz* kivonúl. Hogy ezek a nagy «manœver»-ek mikép folynak le, az iránt elég nagy az általános érdeklődés, hogy megérdemelnek egy külön fejezetet, melyben róluk részletesebben meg fogunk emlékezni.

A CZÉLLÖVÉSZET.

Jeligé: «Jaj annak, a kit én puskámmal czélba veszek.»

Óh mily ellenállhatlan hadsereg volna az, melyben minden ember e jeligét hangoztathatná, és igaz is volna, mert t. i. minden lövés találna! Igaz, hogy a legtökéletesebb lövész ügyessége egyedül még sem volna elegendő a gyalogság hatóképességének érvényesítésére. A legjobb lövész sem talál, ha fél, ha a harcz hevében az életfentartó ösztönt elfojtani nem bírja. Hisz nem ritka tünemény, hogy a legszenvedélyesebb nyúl- és őzvadász, midőn egy medve kerül elébe, a vadászszenvedély bizonyos remegéssé változik át, mely a lövés biztosságát nagyban korlátozza; már pedig a gyorsan és élesen visszatüzelő ellenség még nagyobb és nyomatékosabb veszélyt képvisel, mint a talpára álló medve.

Vannak, a kik azt tartják, hogy a katonák kik a lövésnél nyugodtan, higgadtan és egyenletesen czélra tartják a puskát, és e mellett fejüket a födözék fölé emelik, ép annyit érnek mint a legjobb lövészek; és ha a «drill» és katonai nevelés folytán azt el lehetne érni, az a finom czéllövészeti oktatás, mely most napi renden van, nélkülözhető volna. Az igazság ez esetben nem a közepén, hanem a két követelmény összegében van. A bátorságot és higgadtságot a nevelés és drill által fokozni, — másrészről a lövész mechanikus ügyességét fejleszteni, — ez most a csapatképezés legfontosabb feladata, és egyiket sem szabad a másiknak rovására elhanyagolni. Az ügyességnek annyira szokásszerűnek

és tökéletesnek kell lennie, hogy a harcz hevében, az izgalom állapotában — vagy nevezzük nevén a gyereket: egy kis halálfélelem mellett — sem hagyja cserben az embert; ez okból alapos és kitartó gyakorlattal az ügyességet úgy meg kell szilárditani és oly magas fokra kell emelni, a mint csak az egyes ember egyéni képessége megengedi.

A czéllövészet oktatására vezérfonalúl a «lőutasítás» szolgál. 1867. óta a mi hadseregünknél tulajdonképen már 5 lőutasítás volt; az 1-sső a Wänzl-féle fegyver számára; a 2-dik az 1869-dik évi Werndl-puska számára; a 3-dik az 1877-dik évi fegyverminta számára; a 4-dik (csak ideiglenes javítással) az 1886-dik évi 11 mmes Mannlicher-féle tárfegyver számára és az 5-ik (újabb helyesbítésekkel) az 1888. évi 8 mmes ismétlő tárpuska számára, melynek egész átdolgozott új kiadása legközelebb várható. Mind e lőutasítások megegyezőleg hangsúlyozták a lövészetben való kiképezés alaposságát és fontosságát, és nem is tagadható, hogy az osztrák-magyar csapatok 20 év óta a lövészetben rendkívüli haladást tettek. Az újabbb nemzedék, melynek katonai emlékei már csak az új tevékenység korszakában kezdődnek, tehát még a századosok nagy része is, alig képzelheti, hogy azelőtt miképen állt e dolog. A «régi jó» időben a századok csak egyszer esztendőben mentek ki a «sajbá»-hoz; 1859. után is még legföljebb 5—6-szor egy évben jutott a század a czéllövés gyakorlatához, és ekkor is egynémelyik csak azért, hogy a tehernek tekintett töltény bizonyos számától minél hamarabb szabadúljon és a rárótt tölténymennyiséget minél előbb «ellövöldözze». Igy történt, hogy midőn csapataink 1866-ban a háborúba indúltak, bizony csak nagyon kis része volt olyan, mely valaha éles tölténynyel egy-egy össztüzet lőtt; a rajharczot éles tölténynyel pedig soha senki sem próbálta. Hát bizony ezek a «régi jó» idők elmúltak, és e viszonyok alaposan megváltoztak. Nem volt könnyű feladat; de a törzstiszti tanfolyamok, a brucki lövésziskola, számos magasrangú tábornok példája és a legfelsőbb helyről kiinduló befolyásnak összeműködése folytán végre sikerült, a felületes czéllövészetnek régi kinövéseit gyökerestől kigyomlálni és a talajt termékenyebb művelésre előkészíteni.

Szépen lóg a piros lövészbojt a nyalka altiszt vállairól; de nem is osztogatják azt ingyen. Lássuk csak, mi módon szerezte e díszes kitüntetést, mely azt hirdeti, hogy viselője oly jó lövész, a minőnek tulajdonképen minden egyes katonának kellene lennie, milyenné azonban sajnos csak a tömeg negyedrésze válik.

Alig hogy az újoncz első merevsége lehámlott, alig hogy fegyverét még szétszedni, összerakni és tisztán tartani tudja, már beavattatik a lövés elméletébe, a «teljes» és «súlyesztett czélgömb»

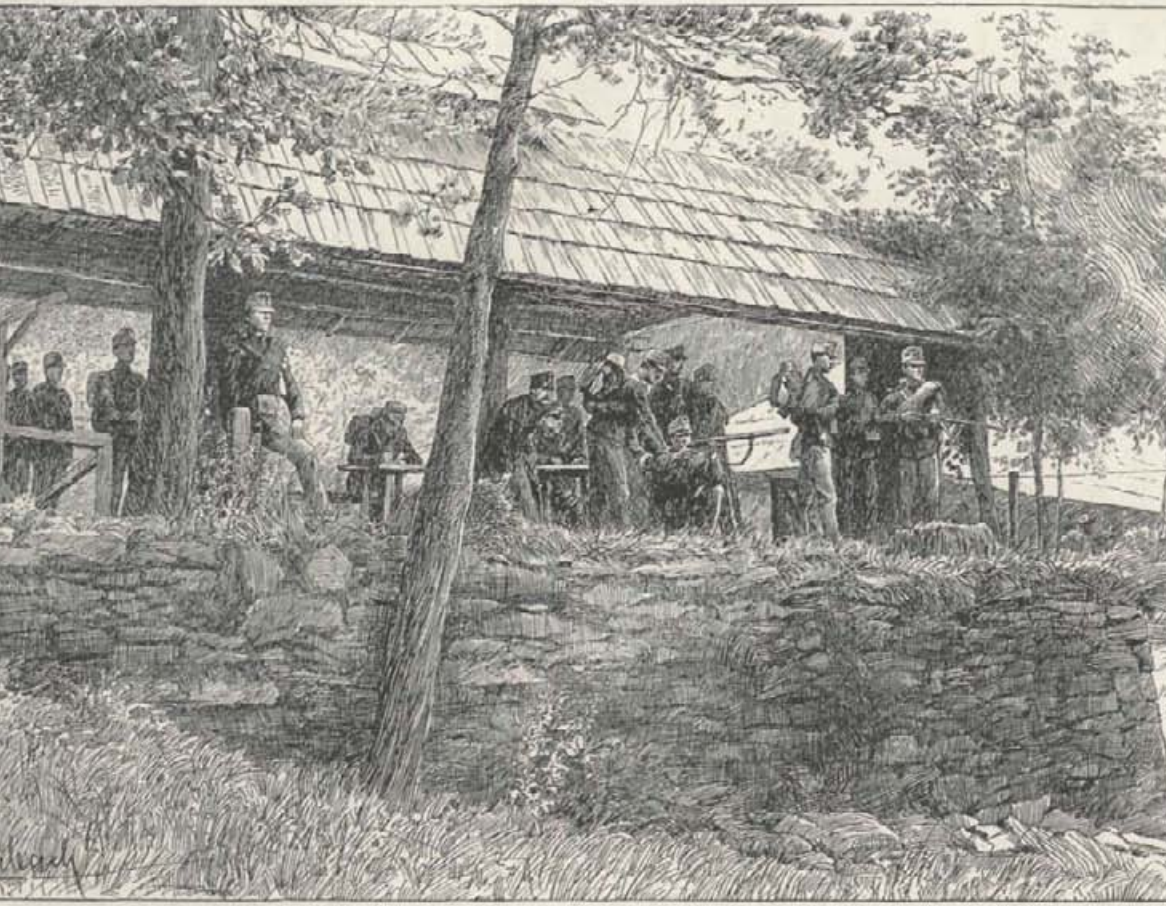

Iskolázás a távbecslésben.

titkaiba. Sorba megmagyarázták neki azt az 55-féle okot, a miért a lövés néha nem talál. Téli hidegben dideregve, kitartó figyelemre, — no meg az oktató bámulatos türelmére — volt szükség, míg a *távbecslésben* némi jártasságot nyert. Nem egyszer elfáradt a karja a fegyverforgató gyakorlatokban, de büszke is volt arra, hogy a czélzó gyakorlatokhoz neki már nem «srófolják» be a puskát a szilárd állványba, hanem ő már szabad kézzel czéloz, sőt már különféle testtartásban is tudja puskáját helyesen czélra tartani. A laktanya minden folyosója, — minden fal, mely a

század legénységi szobájának ablakán át szembe tűnik, — marczona lovas alakok, melyek valamely még föl nem fedezett hadsereghez tartoznak, kezdetleges művészettel vannak a falra festve, — álló, guggoló, fekvő, térdelő ellenséges katonák kihívó arczkifejezéssel incselkednek a katonával, mintha csak ingerkedve mondanák: «hát lőjj ide, ha mersz!» És korán reggel, délelőtt, délután és este, a mikor csak az egyéb iskola után és közben egy-egy félóra szünet valami hasznos foglalkozással volt kitöltendő, mindig azokra az engesztelhetlen ellenséges vad figurákra irányozta puskacsövét, míg végre egy napon érdemesnek és érettnek találták, hogy immár a «szoba-czéltáblára» lőhessen. Ez már aztán megtetszett neki. Az a kicsiny takaros készülék, mely 15 lépésről a szemnek ép akkorának látszik, mint a nagy tanczéltábla a lőtéren 200 lépésről — lám, ez már megértette a magyarázó oktatást — azt mondja az élelmes baka, «nagyon okos jószág, mert ha 100 lövést tesz rá az ember, meg van kímélve attól, hogy vagy 10—20-szor szélben, hóban a lövöldébe menjen, és mégis több gyakorló lövést tesz». De a mi legényünk is nagyon okos ügyes embernek mutatkozott. Nem is soká kellett tanítani, hogy mikép kell félszemmel czélozni és a másikat «könnyedén» behunyni; a billentyű elcsattantását a meggörbített mutatóújj középső ízével is elég gyorsan és finom érzéssel elsajátította; no fiam, most még csak arra figyelj, hogy merre sült el a puska, hogy mindig számot tudjál adni arról, hogy «hová ment» — már t. i. a lövedék; és miután erre is többször teljes biztossággal és nyugodtan megfelelt, néha oly pontosan, hogy az újjával akár behunyt szemmel oda tudna bökni: a czéllövészet *előiskolája* be van fejezve; holnap kimegyünk az igazi lövöldébe a «gyakorló lövés» megkezdésére.

Hogy milyen ez a lövölde? azt bajosan lehet megmondani; mert valahány, annyiféle. Az egyik tulajdonképen egy kellemes árnyas illatozó erdővágás, és a gyilkos ólom az erdő susogó sűrűjébe vész; a másik kopár, poros síkság, melyen még a szórványos füzfacserjék is, a helyett, hogy a nap égető hevét távoltartanák, inkább lekötik; a harmadik — itt nem lehet válogatni, a hol csak

A katonai lövölde egyik lőállása Klagenfurtban.

egy 600 lépés hosszú térséget találtak, a hol a lövöldözés a dombon vagy erdőn túl járó-kelő embereket legkevésbbé veszélyezteti; a lövölde majd nehány lépésre, majd egy vagy több órajárásra esik a várostól. De akárhová telepítették, hétköznap, sőt néha vasárnap is, reggeltől estig míg csak a leáldozó nap be nem szünteti, folyton ropog a gyalogság és a vadászok puskája, és mennél nagyobb a helyőrség, annál nagyobb a zaj.

A mi a lövöldének belső berendezését illeti, az már lényegében valamennyinél egyenlő. A legtöbbnél a legénység egy és ugyanazon állásról, mely többnyire egy deszkabódé által szél és eső ellen tökéletlen oltalmat nyújt, lő, míg a czéltáblák 200, 300, 400, 500 és 600 lépésre állanak és mindegyik mögött egy-egy «golyófogó» földhányás látható. Csak némely kisebb helyőrségnek van oly berendezésű lövöldéje, hogy a czéltáblák minden távolságra ugyanazon helyen maradnak, míg a lövő legénység, az oktatókkal, irnok altiszttel, asztallal stb. mozgó berendezéssel együtt távolságról távolságra az álló czéltáblához közelednek, vagy tőle távoznak.

A czéltáblák berendezése immár mindenütt — legalább minden ezredállomáson — igen jó. A lőutasítás azt kivánja, hogy az álló czéltáblák csak kisegítésképen használandók; és a lőterek leltára valóban többnyire «húzó» vagy «forgó» czéltáblát tartalmaz; nem is szólva a bécsi páratlan lövöldéről, továbbá a prágairól és még néhány nagyobb városi lövölde mintaszerű berendezéséről. A czéltábla-alakok, részint «egész» emberalakot mutatnak, részint «fél», «harmad» vagy csak «fej»-alakok gyanánt világos szürke kéregpapírból vannak kivágva és léczekre szögezve; nagy vonzóerővel bírnak az «eltünő alakok», melyeket egy téglaárokban elrejtett katona föl-fölemelget, 10 menetütemig feltartja, aztán — zsupsz, a mutogató lekapja az alakot, eltünt; a lövő persze mihelyt az alak feltünik, czélozva rálő, és ha az isten úgy akarja, el is találja. Hasonló tanúságos érdeklődést kelt a «görgőpálya», melyen időközönként egy-egy ördöngős lovas, külön gépezettel hajtva, vágtat el a leselkedő katona előtt, ki ha készen tartott puskáját a zúgva tovagördülő lovasra idejekorán el nem süti, később már bottal

ütheti a nyomát. Ilyen és efféle szépnél szebb dolgokat lehetne még elmondani a csengetyűk, a villanyos csengő készülékek, a telefon berendezéséről, a czélzó és mutogató katonák furfangos eljárásáról; de jobb lesz, hogy olvasóink egynémelyikét, ki még a katonai lövöldékkel közelebbi érintkezésbe jut, az ujdonság ingerétől, az első csodálkozás gyönyörétől meg nem fosztjuk. Inkább kisérjük csak tovább a mi lövészbojtos bakabarátunknak életfolyását.

Mikor először került kezébe az élesen töltött fegyver, hát — bizony ez már efféle újoncz-betegség, de nem ragályos — egy kissé reszketett; lám, nem is talált három lövés közül egy sem. Mikor azonban a mi vitézünk észrevette, hogy a lövedék elől a cső torkolatánál szokott kirepülni, aztán nem is szokott visszacsavarodó ívben a lövész felé csapódni, előbb nyugodt lőn, majd «kurázsit» kapott, és mikor egyik lövése a tanczéltábla kerülékkörébe talált, ennek nagyon megörült és haladni kezdett; sorba végig lőtte az «előgyakorlat» mind a 7 sorozatát, melynek mindegyike 5—5 lövésből áll, és mintha irtó háborút esküdött volna a 200—500 lépésre álló tanczéltábláknak, csak úgy lyuggatta őket, hogy a mutogatók alig győzték ragasztani. Már most hadat izent az «egész és fél» alakoknak és — fiam, hisz te burokban születtél — sikerült neki a «főgyakorlat» további öt sorozatának közepéig, vagyis a «lövész» kitüntetéshez vezető hosszú lajtorjának legalsó lépcsőfokáig, még az első szolgálati év folyamában eljutni.

«Hát még mindig nem leszek *lövész* és lövészbojtos?» Hohó fiam, megállj még! Messze van még az, hátra van még a bunkós vége!

«Hétfői napon soha sincs szerencsém; ma nem találtam egyet sem!» sopánkodik a vitéz; az ám, mert tegnap vasárnap éjjel *kimaradása* volt. Másszor meg nagyon szeles idő járt, — egyszer meg minden megmagyarázható ok nélkül, puskája meg van babonázva; már 4 sorozatot «elrontott», azaz 5 lövés közül 3-at nem talált. Biz ez baj! De már így az első szolgálati év folyamán a 70 töltény el van puskázva, a nélkül hogy a szabály szerint megkövetelt találatok megvolnának, — a mi vitézünk az első évben «lövészszé» *nem* lőtte ki magát.

De most csodálatos változáson ment át a mi emberünk; bakanyelven azt lehetne mondani: kigyúladt a mécse. Már maga a «nagy távolságra» való lőgyakorlat, melynél az első évfolyambeli katonák zárt osztagban 700, 1000, 1500 és 2000 lépésre vászontárcsák által képviselt századoszlopra éles tölténynyel tüzelnek, nagyban felköltötte érdeklődését. Itt először látott és hallott maga előtt egy ütközetet; a nagyobb számú lövedékek süvöltözése, az össztüzek ropogása, a lövedékek tömeges becsapódása élénkebb keringésbe hozta a vérét, és mikor az össze-visszalyuggatott tárcsáknál a találati képet nézték, a mi jövendő lövészünk titokban azt kérdezte magától: *ugyan e találatok közül, hány került ki az én puskám csövéből!* — De még nagyobb hatással volt reá a «harczszerű czéllövés» előgyakorlata; ez volt az, mely benne az igazi lövészszenvedélyt keltette, melynek folytán a lövészbeli ügyességnek igazi értékét felismerte. Hisz ez már valóságos ütközet; hisz ez az eleven háború, melynek fele se tréfa; hisz itt harczjárőrök is tüzelnek, itt lövésztűz, csatártűz, össztűz, gyorstűz, roham, hurráh, rajta! — itt minden előfordúl; és mégis minden olyan szépen, olyan rendesen, simán, baj nélkül végződött; pedig néha, mikor egyik raj vagy szakasz kissé előbbre nyomúlt, a hátrább álló tűzvonalból a «golyók» csak úgy süvöltöztek a fülek körül. Mindez nagyon tetszik a fiatal katonának, csak egyre nem gondolt, t. i. arra, hogy azok a vászontáblák, papiralakok és fejek, melyek ellen ez a pokoli harcz 1200 lépéstől kezdve vivatik, — *vissza* nem lövöldöztek; és ha eszébe jut is, alig sajnálkozott volna fölötte. De bizonyos, hogy az izgalom, a szokatlan érzület, azon tudat, hogy tűzokádó pajtások körében mozog, hogy minden ügyetlen fogás, minden ferde fegyvertartás vagy egyéb vigyázatlanság folytán halálthozó veszélynek van kitéve, — ellenséges ellenhatás nélkül is hatalmas benyomást tesz az ifjú harczos lelkére. Bizony láttunk mi már ilyenkor nem egy piros arczot sápadozni, és nem egy aggódó pillantás kacsingat jobbra balra és észrevétlen pillanatban hátra is, hol a pajtások csattogva, ropogva, töltenek, tüzelnek; de a jól nevelt csapatnál csakhamar visszatér a nyugalom és hozzá csatlakozik a bizalom.

Szakasz-össztűz; térdelő első sorral.

Ilyen veszedelmes álharcz izgalmas mozgalmában ébred az igazi lövészösztön; mindenki nem csak hogy maga sokat szeretne találni, hanem azt óhajtja, hogy a pajtások is sokat találjanak, hogy a század lehetőleg annyi találatot számlálhasson, a hány töltényt lőtt el. A mi vitézünk lelkében is világosabb sejtelem kezdett képződni az igazi tűzharczról; úgy rémlett előtte, — okos fiú — hogy a támadó csapat nem csak az ellenséges állásért, hanem saját léteért, saját életeért is küzd, és mindez — a siker és az önfentartás — attól függ, hogy hányat találunk, mennyi a találati százalék? —

Most oda mentek, körülnézték a kilyuggatott céltáblákat; egyetlen egy fejalak volt, mely sérülés nélkül maradt. A számláló tiszt hamarjában kiszámította, hogy a század 28%-ot talált; a százados meg volt elégedve az ő fiaival; az ezredes megjegyezte, hogy milyen szép volna az, ha az ellenség előtt is — nem tán 28%-ot —

legalább 3 vagy 5%-ot találnánk, mert ha 28%-ot találnánk, többen volnának a halottak és sebesültek, mint kezdetben az ellenség soraiban az elevenek. Az napon, mikor a mi legényünk mindezt átélte, látta, hallotta, felgondolta, megértette és átérezte — *lövész lett;* azaz hogy e napon először még csak bensőleg lelkében vált lövészszé, mert megértette a lövészet jelentőségét. Nem is telt bele alig egy pár hónap, már ugyanazon évi deczemberben mint 2-od lőosztálybeli katona külsőleg kitüntetve is *lövész* lett. Most pedig már 3-ik évét szolgálja, tizedes is lett, mert hát a lövészbojt jobban illik a csillagos gallérhoz ; de van is annak foganatja, ha a lőálláson ő oktatja az újonczokat a lövés gyakorlati ügyességében, és büszkén utal a maga lövész-kitüntetésére.

A hol a tiszteknek sikerült a lövészet iránt érdeklődést kelteni és különösen a jól czélzott nyugodt lövés fontosságáról szerzett meggyőződést alárendeltjeikbe is átplántálni, ott valóságos élvezet az ily lőgyakorlaton jelen lenni. Minden szem a czéltáblákon függ ; türelmetlenül várja az egy csoportba tartozó 5—6 ember, míg az oktató előszólítja. Mily büszkeséggel jelenti a lövő, hogy «talált», és egy világért sem engedi el az irnoknak az ellenőrző «talált» figyelmeztetőt ; sőt ha csak szerét teheti, utólagosan belepislant a lőlapjába, vajjon csakugyan be van-e írva, hogy ő talált ; mert hát az irnok el is téveszthetí, de ő nem. Egy katona ki van jelölve, a ki a kilőtt töltények hüvelyeit, melyek ott a lövők körül lehullva hevernek, összeszedje ; a czélzó katonát ennek a lábatlankodása zavarja, — mily türelmetlenül lesi fél szemmel, hogy mikor pusztúl már mellőle ez a háborgatás. — Valóságos mulatság, mikor a lövészek a «színes czélok»-ra leselkednek. Ez a gyakorlat abban áll, hogy a lőtéren négy különböző színű czéltáblát fel- és letünőleg mutogatnak ; a lőálláson 4 lövész egy-egy színes kokárdával van jelezve, mely színek a külső czéltáblák színeivel egyeznek, és minden lövésznek csak a maga színű czéltáblájára szabad lőni. A lövész feszült szemmel keresi és lesi az ő színjének feltünését, mert nem tudhatja, hogy 200, 300, 400, 500 vagy 600 lépés távolságban fog-e feltünni. Hah — most — ott van a piros ! — Most a piros kokárdás gyorsan megbecsüli

a távolságot, gyorsan ráigazítja az irányzékot, gyorsan felhúzza a kakast, gyorsan czélba kapja a fegyvert, és — csakugyan — épen akkorára megint eltünt a piros tábla, mert soká keresett, soká igazított és czélzott, a mutogató pedig csak 5—6 menetütemig tartotta fel a czéltáblát. A vitéz bosszankodik, de ez csak arra ösztönzi, hogy még jobban figyeljen, úgy hogy e gyakorlat a higgadtság, a figyelem és ügyesség legjobb iskolájának bizonyúlt, mely már némely polgári lövöldében is meghonosúlt.

A katonák versenyző kedvének emelésére «jutalomdíjak» vannak rendszeresítve. Minden gyalogszázad ily czélra 10 frt, minden vadászszázad 12 frtot kap egy évre.

A tulajdonképeni «versenylövészet», a mint a német hadseregben rendszeresítve van, mely az összes gyalogságban a lövésbeli ügyességet kifejezésre juttatja, a mi hadseregünkben nem létezik. Mindenesetre nagy érdeket keltene, ha időről időre egyszerű feladatokat lehetne adni és ezeket akként megszabni, hogy biztos és minden kételyt kizáró mértéket szolgáltatnának; ez az ezredeket egymás között hatalmas üdvös versenyre indítaná.

A mi az új tárpuskát illeti, joggal várható, hogy ez is kedvezőleg fogja nálunk a még nem elég általánosan kifejlődött lövészszellemet befolyásolni; a legénység határtalan bizalommal viseltetik új puskájához és a tisztek az eddiginél még nagyobb gondot fordítanak a tűzfegyelem ápolására, nem csak azért, mert az új szabályzat követeli, hanem a fegyver természetében rejlő szükségből kifolyólag. — Az új fegyver mellett nem szabad az öreg Werndlit sem megvetni, mely igen jó csapatfegyvernek bizonyúlt; az új puska lőgyorsasága messze túlhaladja ugyan, de a találati százalék a tárpuskánál nem sokkal nagyobb, mint a Werndl-félénél és azon csapataink, melyeknek kezében még ily fegyverek vannak és lesznek, teljes bizalommal lehetnek iránta.

AZ ELMÉLET.

«Az elmélet nem ér semmit! — A tudomány nem katonának való!» — E tételeket nem ritkán hallhatjuk még ma is; és ha nem tudnók bizonyosan ősrégi származásukat, azt kellene hinni, hogy ezt a theoriát *Szájas* gyalogos fedezte fel, ott a 4-ik kompániánál; legalább arra enged következtetni az ő legyőzhetlen ellenszenve, melylyel a téli iskolák és minden ellen viseltetik, a mi csak az «iskolautasítással» van összefüggésben.

«Nem azért hagytam ott a gymnasiumot», szokott Szájas úr dörmögni, «hogy itt újra az iskolapadra kerüljek és elpenészedve kelljen hallgatnom, a mit úgy is tud mindenki, kivéve az őrmestert, a ki előadja.»

Ha köztünk marad a szó, e helyt megemlíthetjük, hogy mikor Szájas uram «a gymnasiumot ott hagyta», ebbeli lépését a gymnasiumi tanárok igen hathatósan támogatták; de akármint történt, íme itt magunk előtt láthatjuk ama kaszárnyacsemeték egyikét, melyek a nevelő kertésznek életét ugyancsak megkeserítik. Ez az igazi szamártövis a vetés között; az álműveltség, a féltanultság, a tudákosság szúrós tüskéje, mely megveti az egyszerű, derék tanító oktatását, kineveti, gyengéit gúny tárgyává teszi, de maga nem ér semmit, nem tud semmit, nem is válik belőle semmi, és ha kedvez a szerencse, a helyőrségi börtönben tölti el szolgálata legnagyobb részét. Oh mily örömest szabadúlna meg az ily jó madártól a százados; ha valamely központi irodában irnokra van szükség, biztos, hogy oda «vezényelteti», még pedig mennél messzebbre az ezredtől, annál szívesebben.

Csaknem ép ily rossz fajta iskolakerülő a legénységnek egy más csoportja, az igazán és teljesen műveletlenek. Az «iskolautasítás» minden katonától az ismeretek bizonyos szerény mértékét követeli, és ebben igaza van; hisz az utasítás szerkesztését csak nem lehetett az egyes nemzetiségek mostoha gyermekeire, egy pár elhanyagolt és elzüllött kamaszra alapítani. De a század-

parancsnoknak és a «legénységi iskolával» megbizott tisztnek mégis türelemmel és kitartással és jóakarattal és reménytelenül eme félemberekkel is kell foglalkoznia; és ez bizony könnyen elkeseritheti a katonaéletet. Nem csoda, ha ezek fáradozásuk eredménytelenségén és reménytelenségén elkedvetlenedve, maguk is ellenségeivé lesznek az iskolarendszernek és föllelkendezve ujjonganak, mikor végre kisüt a márcziusi nap és az ibolyákkal együtt a katonákat is kicsalogatja téli rejtekükből, ki a mezőre, ki a szabadba. Hiszen «zárt rendben és rajalakban» az amolyan

Legénységi iskola.

tökfilkó is csak elkallódik a többi között; és ha nem kérdeznek tőle semmit, rendesen nem is beszél ostobaságot. De hát a kötelességérzet a tisztet és buta katonáját, illetőleg az oktatót és reményt nem nyujtó tanítványát megint csak összehozza egymással, és az eredmény mindig csak — ugyanaz. Ily embereket igazán nem lehet oktatni, nem képezni, legföljebb *idomítani;* és ha ez sikerül, már ez is nagy vívmány. Ha ezek a 3-dik szolgálati év végén isten hírével haza mennek, bizony a százados, a hadnagy és őrmester, mind tiszta szívből kivánnak nekik «szerencsés utat». Ezek a szerencsétlen flótások azok, kik az altábornagyot «káplár úr»-nak szólítják, mert hisz «két csillaga» van; ha valamely maga-

sabb előljáró szemeláttára valami baklövés történt, már előre tudja mindenki: «ő volt», «csak ő lehetett»; ezek miatt kell az ezredesnek és századosnak napról napra száz meg százféle kifogást és fájó megjegyzést hallani. El van veszve az a százados, ki az ilyen emberrel szolgálati jegyet küld az ezredirodába; biztosra veheti, hogy a doktorhoz, a számvivő-irodába vagy akárhol máshová viszi, csak nem oda, a hová kellett volna; ha pedig szóbeli üzenetet vagy jelentést küldesz vele, elmegy hűségesen, be is állít katonai illedelemmel az őrmesterhez, odáig csak el is mondja a mondókáját, hogy: «őrmester úr, jelentem alásan...» de mit?... elfelejtette a boldogtalan, hogy mért jött. Némelyek e mutogatni való emberi lények között jólelkű gyámoltalan teremtések, kik szánalmat gerjesztenek; de mások bárgyúságuk mellett még gonosz, álnok szívűek, kik természetes ostobaságukat még mesterséges, keresett konoksággal is tetézik; ezek valóságos isten csapásaként nehezednek a század összes tiszteseire és legjobb ismeretségben állanak a törzsvezetővel, ki a «fogdák» felügyeletével van megbízva.

Hát a többi tanoncz, kik «oldalfegyverrel» a tanteremmé *kijelölt* (nem tán átalakított) legénységi szobába tódúlnak és ott az ágy szélén, a szalmazsákon, a kevés padon és mindenféle hevenyészett széken ülve hallgatják az oktatónak tanító szavait? ezek bizony ezredenként más-más képet nyujtanak, sőt néha minden századnál más-más typust mutatnak; de általában — ha nem is tükröződik mindegyiknek arczán a tudvágy és tanulóvágy, — legalább megvan a képesség, hogy taníthatók. Csak a tanítónak kell értenei, hogy mikép tanítson; nem csak hogy hallgatóinak *nyelvét* kell értenie, de jó még ha tájszólásukon is tud és kifejezéseit nem épen a művelt classicismus finomított kincstárából, hanem inkább hallgatóinak szerény fogalomköréből meríti. Ez az, a miért az efféle katonaelőadások a pædagogia legnehezebb feladatai közé tartoznak. Az iskolamester tudatlan gyerekeket oktat, egészen lágy anyagot idomít, fejletlen csemetéket nevel; de a katonai tanítónak meglett embereket kell oktatnia, kemény kérges koponyákat kell megpuhítania, görbeségben már megmerevedett görcsös törzseket kell egyenesre hajlítania. Az iskolamester oly

ismereteket terjeszt és közvetít növendékeinél, melyeknek hasznos voltáról még a legostobább is meg van győződve, mert hisz e tudományoknak a ház körül meg a vásáron is hasznát lehet venni. A katonatiszt azonban olyan dolgokról tartson iskolát, melyekkel megismerkedni a legénynek esze ágába se jutna, ha nem volna kénytelen vele; itt még a tantárgy betanításával együtt a tanulási kedvet és akaratot is elő kell teremteni. A katonatanítónak eme feladata teljesítésére csak egy eszköze van: a dicsvágy felköltése, mely élénk természetű ifjaknál valóban hatalmas rugó, de a tompa, elfásult, közönyös emberekkel szemben a katonatanító védtelen és tehetetlen. E nehézségeknek fölismerése, továbbá azon fontosság, melyet mégis a szellemileg termékenyítő és erkölcsileg nemesítő elméleti oktatásnak joggal tulajdonítanak, oda vezettek, hogy a mi hadseregünkben az elméleti oktatás egész súlya a *tiszt* vállaira nehezedik. Az altiszt igen behatóan megtaníthatja az ujonczot, mikép kell a hátbőröndöt «pakolni», a fegyvert tisztogatni, hogy mi a laktanyarend, melyek az őrszolgálat követelményei, melyek az előljárók nevei stb.; az altiszt minden gyakorlati és kézi ügyességet kivánó oktatásnál becses segédoktató lehet; de ott, hol szellemi és erkölcsi behatásról van szó, ott, hol a katonai művelés és nevelés forog szóban, ott minálunk a tiszt és a hadapród lép előtérbe. Ennek köszönhető, hogy amolyan ékes «virággyüjtemények», minők általában a kaszárnya légkörében tenyésznek, és az előljárók tekintélyét aláássák, nálunk rég kivesztek és immár csak az élczlapok hasábjain ápolják a «régi jó idők» kegyeletes emlékeit. Nem mintha a mi hadseregünkben tanításra alkalmas derék altisztek nem volnának; hisz a hol vannak, fel is használják őket. De általában a katonával oly tanítót akarnak szembeállítani, ki nálánál a műveltség sokkal magasabb fokán áll és kinek felsőbbsége előtt a tanítvány önként és készséges tisztelettel meghajlik.

A századparancsnok önállósága az elméleti oktatásban is eléggé biztosítva van. Ő maga készítheti tantervét, belátása szerint oszthatja el az egyes tárgyakat a századtisztek és tiszthelyettesek között, csak az ezredparancsnok általános «foglalkozási tervezet»-éhez van kötve. Ez t. i. az egész ezred számára egyöntetűleg

állapítja meg a reggeli ébresztőt, az iskolaórák számát — naponként legfölebb hat —, az étkezési időt stb. oly foglalkozást, melyben valamennyi vagy több más század is egyidejűleg résztvesz; a tanórák kitöltése a századparancsnokok belátására van bízva. Csak oly csapattesteknél, a hol a legénység iskolakészültsége nagyon tökéletlen, közbelép az ezredes, egy «altisztképző iskolát» alakít, melynek parancsnokságával legjobb tanári és nevelő képességgel bíró tisztjét bízza meg. Más ezredeknél a századparancsnok e tekintetben a maga századja számára önállóan gondoskodik.

Tudom, hogy ezek után nem egy olvasónak az a kérdés lebeg ajakán: tulajdonképen *mit* is tanúlnak az emberek ezekben az iskolákban? mi az, a mit az «iskolautasítás» az ujoncztól, az öregebb és fiatabb katonától, az öregebb és még csak leendő altiszttől követel? E kérdésre legjobb amaz általánossággal felelni: mindenkit arra tanítanak, a mire szüksége van; egy szóval se többet, de egy betűvel sem kevesebbet. Először is mindazt, a mit a nyári és tűrhető téli napokon a szabadban gyakorolnak, az a téli iskola óráiban elméletileg is megmagyaráztatik; kérdések, feleletek, a katona felfogásához mért beszélgetések által az ember értelméhez és eszejárásához közelebb hozatik, hogy a katona az ő mesterségét ne csak amúgy gépiesen tudja, mint egynémelyik jól idomított oktalan állat, hanem tudnivalóját szellemileg is hatalmában bírja, mint az az eszes, gondolkodó és öntudatos emberhez illik. Az altisztnél továbbá nem elég, ha mesterségét csak maga számára *tudja*, de kell, hogy arról *beszélni* is tudjon; mert különben hogyan tudna másokat oktatni? Azonfelül minden altisztnek, bármily nemzetiségű és nyelvű legyen is, mégis csak kell annyit németül tudnia, hogy egy németül vett parancsot megértsen, és az egyszerű jelentéseket németül megtehesse. Ily közös érintkezési nyelv nélkül az érintkezés háború idején az ellenség előtt nagyon meg volna nehezítve és a sok félreértés és zavarból sok szerencsétlenség támadna. Magától értetődik, hogy azon katonákat, kiknek a szolgálatban írásra szükségük van, *írásra* is taníttatnak, vagy a mennyiben már tudnának, benne gyakoroltatnak; képzelhetni, hogy evvel mennyi baja van a tanítónak — többnyire a

hadapródra bízzák e hálátlan mesterséget, — mert az ekeszarván megkérgesedett paraszt tenyér nem könnyen hajlik a kalligraphia művészetéhez.

Ebből is újra megérthető, hogy minő áldás az egy ezredre nézve, ha kiegészítő kerületében a *népiskola* számra és minőségre virágzik. A szentírás sok csodáról ad hírt; de mikor Mózes botjával a sziklából vizet teremtett elő, ez csak azért volt lehetséges,

Legénységi szoba.

mert a sziklában víz *volt*. A katonai iskolamester is csak akkor tehet csodát a legénységgel, ha az első föltétel, az alap már meg van vetve. De a mit a szegény ujoncz lefolyt 20 évi életében elmulasztott, azt 3 év alatt a hadnagy úr helyre nem pótolhatja.

A «legénységi iskolák» és az «altisztképző iskolák» taneszközökkel is fel vannak szerelve, «mint az inquisitio kínvallató kamrái» — szokta nagy bölcsen Szájas úrfi mondani. A falakon mindenféle képek függnek, mindenről, a mit csak a katonával szemléleti

úton meg lehet értetni. A puska, minden alkatrészeivel és ördöngős belső szerkezetével; mindaz, a mi a czéllövészetre vonatkozik; a szabályszerűen málházott hátbőrönd; a Linnemann-ásónak felcsatolása a derékszíjra; a szabályszerű öltözködés; idegen hadseregek egyenruhája; néhol még a tábori lövegek és ezek berendezése is stb. stb., a mit csak a gondos századparancsnok a katonaszolgálatra hasznosnak tart. Ha talán az istenfélelem, az erkölcsösség, a közszellem és azon többi katonaerények, melyek a Szolgálati Szabályzat első fejezeteiben oly szívhez szóló nemes szavakkal elő vannak írva, könnyen érthető képekben ábrázolhatók volnának, bizonyosan ezeket is kifüggesztenék. A hol még egy kis hely maradt, azt kisebb-nagyobb térképek és a térképjelzések «kulcsa» számára használják fel; szóval a szemléltető oktatás az osztrák-magyar hadseregben a czélnak megfelelő határig gyakorlatban van és itt is, mint máshol, igen czélszerűnek bizonyúlt.

Hát ott a sarokban, azon a nehéz állványon mi van? — Az a «plastikus asztal». Abból és azon a kadet úr olyan *vidéket* gyúr képlékeny agyagból, a minőket az ő képzelme teremt, vagy a minőre épen szüksége van. Lám most épen agyag- és homokból elkészült a «hegyvidék». Hogy is lehetne máskép megértetni a kecskeméti fiúval, ki tán soha életében hegyet nem látott, kinek a tetétleni puszta határdombja a legnagyobb «magaslat» számba jár, a terep felhasználását, a magaslatok megszállását, ha a tapasztalt kapitány és ügyes hadapród nem segítenének. Van ám még gyorsabb és olcsóbb módja a «vidék» ábrázolásának. «Szabó tizedes, adja csak elő azt a hátbőröndöt! — Tegye le! — Maga pedig Tóth János, adja kölcsön a kenyerét; ne féljen, nem eszem belőle; tegye ide ni! — Most pedig hozza elő arról az ágyról a nyári takarót, takarjuk le vele a hátbőröndöt és a púpos czipót, — így ni, — most kész a *hegy* és a *völgy*.» — Hogy milyen ez a «hegyhát»? — «Fektesse le a puskáját, de vigyázva, hogy meg ne sérüljön; most terítse rá a lepedőjét, a tisztábbikat; látja ez a sima, lapos rész, ez a *síkság*, olyan mint a czibaki határ; ez a hosszant elnyuló magaslat pedig, mely a síkságból a maga puskája mentén kiemelkedik, ez a *hegyhát*.» És így megy ez a

legkézzelfoghatóbb módon tovább: egy kék szál czérna, ez a *patak;* ez a vörös szalag az *országút;* ott egy sötét papirdarab, ez az *erdő;* az a subiczkos skatulya pedig, az a *falu.* Ha valamelyik «hegy» nem illik a mai magyarázathoz, egyszerűen félre teszik; és ha már ezt a vidéket kitanúltuk, és új vidékre van szükség, csak a lepedő vagy takaró alá kell nyulni, és két «tereptárgyat» odább igazítunk, és kész az új *tájkép!*

A leghosszabb szoba, vagy a század körletében levő leghosszabb folyosó a szobafegyver lövöldéje; ott áll a hosszú deszka, a lövedékcsatorna, és a czéltábla-készülék.

A szoba legjelesebb helyén rendszerint díszes keretben ott függ az «Emléklap» ama szívhez szóló szavakkal, melyeket Ő Felsége 25 éves jubilæuma ünnepén a hadsereghez intézett.

Már a mi katonáink lakhelye jellemző a szolgálati pályafutásra; az egész idő tanulás és fáradságos munkával van kitöltve; a legénységi szoba egyúttal iskolaszoba és műhely, kitöltve ágyakkal és fegyverekkel.

Már jó ideje, hogy hadseregünkben sok tan- és segédkönyv forog a legénység közkezén, melyek tartalma semmiben sem különbözik a hivatalos kiadástól, de melyek alakra kisebbek, takarosabbak, és helyenként a közlegény felfogásához jobban hozzá simúlnak, mint a rideg hivatalos kiadás. Ezek a szolgálati segédkönyvek már azért is igen jó szolgálatot tesznek, mert az élelmes könyvkiadó a hadsereg minden nyelvére le-lefordítja és olcsón áruba bocsátja; míg a hivatalos kiadások csakis német nyelven adatnak ki. Nem egy katona haza viszi magával ezt a zsebkönyvet és kegyelettel mutogatja évek multával a fiatalabb nemzedéknek.

Az a jókedvű pajtás, kinek bölcs mondásait már megismertük, többek között azon véleményt is koczkáztatta, hogy «jobb volna, ha a kürtjelek nem zenehangokból, hanem «gikszer»-ekből volnának összeállítva; mert gikszert fújnak mindnyájan: a kürtösök *néha*, a tanonczok pedig *rendesen*». Ez a zseniális javaslat elméletileg el nem fogadtatott, de gyakorlatban csakugyan sokat gixelnek. Hát a kürt bizony nehéz egy hangszer; és hogy mikép viszi

végbe az ezred karmestere és a hangászok kiképezésével megbizott zászlóalj-segédtiszt, hogy végtére mégis jó kürtösökké válnak a kiszemelt tanonczok, az máig is talány előttünk; mert azon hangok, melyek télnek idején a laktanya pinczéjéből, vagy nyáron a gyakorlótér félreeső széléről fülhasogatólag hallatszanak, igazán a legborzasztóbb, a mit egy zenei fül számára egy emberi szufla létre hozhat. Már a dobolásnál sokkal jobb előmenetel észlelhető; habár az az erőteljes pergő, a dobolásnak az az orchestralis hatása, mely hajdan a nyolcz éves szolgálat mellett elérhető volt, eltünt;

A hangászok iskolája.

letünt a «régi jó időnek» egyéb szépségeivel, melyekért egyébiránt — a jó dobolás kivételével — nem érdemes nagyon sajnálkozni.

A ki azonban azt hinné, hogy az eddig említett «századiskolák»-kal a csapatképezés elméleti oktatása be van fejezve, nagyon tévedne; nincs annyi facultása az egyetemnek, a hány külön iskolája és tanfolyama télen át egy csapattestnek. Látja ott azokat a katonákat, kik ott az agyag- és mintaszekrény előtt felgyürt ingujjakkal állanak, azok az utásztanonczok; télen csak kicsinyben dolgoznak apró rőzsekévéken, piczike sánczokon, kicsike

szalmakunyhókon és — sit venia verbo — árnyékszékeken. Ez az *utásziskola* deczembertől május végéig tart; az ezredből összejön a 25 utásztanoncz és ezeket az *utásztiszt* hetenként 3-szor tanítja az utászszolgálat elemeiben, hogy nyárára a gyakorlati munkálatokhoz már kellőleg elő legyenek készítve. Az ezred *orvosfőnöke* is felcsapott tanárnak, mert az ő kötelessége, hogy az ezred 17 sebesültvivő tanonczát a *sebesültvivő-iskolában* az egészségügyi segédszolgálat titkaiba beavassa, hogy a következő 2-dik szolgálati évben valamely helyőrségi kórházban a beteg ágya mellett segédkezhessenek és a jövendő komoly hadi szolgálatukra előkészítve legyenek. Az ezred *számvivő tisztjének* is megvan az ő kathedrája, melyről a *számvivő-iskolát* vezetve, a számvivő altisztek sarjadékát tanítja az illetékszabályzat tekervényes tételeinek megértésére és a század számvitelének pontos vezetésére. De azért még nincs vége. Az ezredtől elkülönítve, a legközelebbi vonatosztagnál áll fenn a *kocsimesterek, patkoló kovácsok* és *szijgyártók iskolája*, melyben a mozgósítás esetén megalakítandó ezredvonat számára szükséges segédszemélyzet képeztetik. Van-e még? Van bizony! A hadtestparancsnokság székhelyén állíttatik össze a *tábori rendőrök tanfolyama*, melybe minden évben minden ezred egy-egy altisztet vezényel; azonfelül a monarchia különféle pontjain a *tábori jelzés* szolgálatában képeztetnek tisztek és altisztek. Ha még egy kicsit utána néznénk, talán még lehetne egy pár csapatiskolát összeszedni; de a felsoroltakból is belátja a figyelmes olvasó, hogy ha manapság valamely iskolakerülő ifjú — mint hajdan nem ritkán történt — azért állana be katonának, hogy ne kelljen tanulnia, az ugyancsak megjárná; mert cseberből vederbe jutna.

«No hála istennek, ezen is túlestünk volna. Négy óra iskola délelőtt, kettő délután; no ez épen elég; munka után édes a nyugalom. Lássuk csak a *heti foglalkozás* műsorozatát. *Hétfőn* délelőtt tiszti vívás; no ezen már túlestünk, ez tegnap volt. Különben a vívást szeretem; e mellett legalább élénk mozgásban marad az ember. Aztán az a *Markos* hadnagy, a vívómester, fenegyerek; ha nekem olyan karom, csuklóm volna. Meg-meg-

paskol bennünket, az igaz; de legalább tanúl az ember valamit, és pedig legnyomatékosabban azon vágások árán, melyek nyomát az ember maga érzi, néha még láthatja is. — *Kedd* — délelőtt semmi. No ez jó nap. — *Szerdán* előadás. Ki is ma a soros? *Erődy* főhadnagy: «*Az állandó erődítészet legújabb álláspontja*». Na, ennél valami okosabbat is választhatott volna. De hát Isten neki! az ember mégis csak tanúl valamit; minden fáradság nélkül és egész kényelemben megtudhatja az ember, a mit más csak hosszú tanulmány árán szerzett. Már nekem is kell előadásra jelentkeznem. De miről? Talán Plewna első megrohanása? — Vagy a gorni-dubnjaki ütközet? Nem rossz. No, majd meglátjuk. — *Csütörtök:* semmi. Ez jó! — *Péntek:* hadi játék. No ez is unalmas foglalkozás. Azaz, hogy mimagunk unalmassá teszszük. Ha szót fogadnánk az őrnagynak, kinek az a jelszava: «Gyors elhatározás, rövid parancs, gyors húzás! — Másik csoport befelé!» akkor nem is volna unalmas. Hanem azt meg kell adni, a multkor is igen okosan beszélt; ez aztán a kis ujjában hordja a szabályzatokat, és ugyancsak érti, hogyan kell életet hozni a játékasztal holt csapatjelei közé. Ha úgy figyelmesen végig hallgatja az ember, néha szintúgy megijedünk azon fölfedezéstől, hogy mi tulajdonképen a taktikából semmit se tudunk; csak azt érti az ember, a mit már előre jól megfontolt és alaposan meghányt-vetett. — *Szombat:* délelőtt semmi. Nagyon jó. Mégis csak okos ember a mi ezredesünk, hogy legalább a délutánokat szabad rendelkezésünkre engedte; látszik, hogy ő is volt valaha alantos tiszt. Kérem, 5 órakor vége van a parancskiadásnak, az embernek a feje csak úgy zúg a sok legénységi iskolától, az ember átöltözködik, rágyújt, és mehet sétálni vagy látogatóba. — Tyhüh, de most jut eszembe, ma harczászati *zárdolgozat* van. János, a 2-dik számú nadrágomat! — 10 percz mulva 5 óra. — Gyorsan! János, tiszta czipőt! — Hisz ez a bal lábra való! — És 5-kor már kezdődik a munka. No ez is bolond óra. — Másik keztyűt! — De hogy is lehet 5 órára....» A végit János már nem hallhatta, mert akkor már az ura gyors lépéssel tova száguldott. Ha elkésik, kész a dorgatorium. Még épen jókor érkezett; ép most osztogatja az őrnagy

úr a feladatokat. És a tiszt, ki már-már a mai látogatás szórakozásairól ábrándozott, most a szegényes petroleumlámpa halvány fénye mellett dolgozhatik a feladott zászlóalj menetén, a menet végén az előőrsök felállításán; és csak jól összeszedje magát, ha a tanulságos feladat minden veszedelmén és válságos helyzetén át, zászlóalját tiszta papiroson és zörgő «oleátán» a szabályzatok elvei szerint helyesen akarja vezetni.

Tessék, uraim, ez a katonatiszt téli foglalkozása!

AZ EZREDPARANCSNOK ÉS AZ Ő SEGÉDKÖZEGEI.

Mikor az ezred lobogó zászlóval a város utczáin végigvonúl, elől csillogó, ragyogó hangszereivel a zenekar, utána fürge ruganyos lépéssel a zászlóaljak, a lakosság apraja-nagyja ünnepnek veszi a dolgot; és maga a katona is örül azon tudatban, hogy eme gyorsan múló ünnepélyes fölhevülésnek ő az okozója. Mint mikor borús, ködös napon nehány perczre nyájas napfény árad a táj fölé, de rövid idő múlva ismét a fellegek mögé borúl, úgy pillanatra kiki ott hagyja foglalkozását és valóságos ünnepi öröm derül az arczokra az ütemben haladó ezred láttára. Elmentek! — És kiki visszatér hétköznapi munkájához.

«Mégis csak nagy dolog az, ezredesnek lenni! Láttad, ott elől a zene előtt, szép pej lován? — Tulajdonképen még fiatal ember. Szépen lovagol. Sok pénzt is kap. Ha még egyszer a világra jövök, csak ezredes leszek.»

Ezeren nézik a fényes csapat fényes vezérét ugyanazon érzelemmel, rokonszenvvel, tisztelettel és irigységgel. Csak a beavatottak tudják, mennyi munka, mennyi fáradság, mennyi gondjába került, míg csapatja ennyire ragyogott, csak külsőleg ragyogott; míg az ily nagy testnek csak akadályai és ellenállásai, csak a közönséges mindennapi értelemben vett nehézségek legyőzhetők voltak. Pedig hát mik ezek a nehézségek, ezek a külső mellékes eredmények ama súlyos, nagy és sohasem szűnő gondhoz képest, mely a háború gondolatához fűződik. Mi mindent nem várnak

tőled; mi mindent várnak az ezredtől! Vajjon készen vagyok-e? — vajjon kész-e az ezredem, ha ma-holnap elhangzik a végzetteljes nagy szó, melynek hívására ki kell vonúlni a háborúba, a megpróbáltatás véres mezejére? Majd akkor kiderül, vajjon tevékenységednek volt-e hatása, volt-e eredménye, vajjon egyenlő fokon állt-e szellemi képességed, becsületes akaratoddal? — Igaz, hogy ma és minap az utolsó hadosztály-gyakorlatnál, sőt legtöbbször csaknem mindig dicséretet arattál; de ez a dicséret nem nyom a latban, ha majd magad és csapatod a válság pillanatában fogsz bírálat alá kerülni. Mindaz, a mit eddig elértél — *békedicséret.* Hadosztályparancsnokod jóindulattal viseltetik hozzád; hadtestparancsnokod nemesen gondolkodó férfiú. Ki tudja, vajjon nem-e kíméletből, nem-e jó törekvésednek, de egyúttal képességed elégtelenségének fölismerése folytán buzdító dicséretbe burkolták az enyhe kifogásolást? —

Ezek ugyancsak gyötrő monologiák, melyek az ezredparancsnok lelkét el-elkeserítik, valahányszor oktató szavának hatását nem észleli a nagy tömeg magatartásán, valahányszor a békeviszony százféle akadályainak nyűgöző hatásai élénken lelke elé szállnak.

A mire az ezredparancsnoknak mindenek előtt szüksége van, az a lelki erők zavartalan egyensúlya, — saját akaratának és képességének tiszta öntudata, — a kedély indulataitól és az emberektől való félelemtől ment itélet, — jó lelkiismeret és — erős idegek.

E tulajdonságokra az ezredesnek úgyszólván önmaga számára van szüksége, hogy rendeltetésének megfelelhessen és «*fölfelé*» helyt állhasson. Más tulajdonságai az ezredesnek inkább csapatja számára fontosak. *Az ezredes gondolkodásmódjában nyugszik az ezred sorsa;* legkisebb gyengéje sem marad befolyás nélkül, ha máskép nem is, legalább mint rossz példa. Csak egyszer akadjon egy ezredes, kinek az a szokása, hogy keztyűjét felhúzatlanúl kezében hordja; nem telik bele 4 hét, és valamennyi tiszt, sőt altiszt is keztyűtlen kézzel jár és keztyűjét csomóba gyűrve markába szorítja. Ha az ezredes úr a villásreggelinek barátja, rövid idő múlva az alezredestől lefelé egész a hadapródig mind követik példáját

és a második reggelivel elrontják gyomrukat és elköltik pénzüket. Az ezredes úr heves vérű; az ezredben mindenki heveskedve kiabál. Az ezredes úr kényelmes; az egész ezred alszik. Ily erős az ezredesnek befolyása példája által; ily mélyen gyökeret vert az alárendeltben azon hajlam, hogy nem is akar jobb lenni elöljárójánál, különösen ezredesénél. A kötelességtudó ezredparancsnok, ki a csapatnak eme természetét ismeri, természetesen erős morális kényszernek hatása alatt áll. Akármit tesz vagy nem tesz, mindent meg kell gondolnia; mindig fontolgat, latolgat és ez által bizonyos tartózkodó, óvatos kimért szokásokat vesz föl, melyek előbbi éveinek vídám fesztelenségével merő ellentétben állanak. Ez a tartózkodás végtére az egyiknél teljes visszavonúltságot, a másiknál bizonyos méltóságot idéz elő, úgy hogy nem minden ezredparancsnok marad tisztjei körében kellemes társalgó.

De mind e dolgok csak külsőségek; a mi pedig dönt, az a gondolkodásmód és pedig azon gondolkodásmód, melyet *lovagiasságnak* szokás nevezni. Alapja az igazság; fölfelé föltétlen helytállás saját szaváért, saját parancsáért, minden kifogás nélkül, és a nélkül hogy alárendeltjére hárítaná a felelősséget; — lefelé föltétlen őszinteség, szóval: a tett és szónak tökéletes egyezése. Jaj annak az ezredesnek, ki saját személyének megóvása végett, talán csak hogy valamely följebbvalónak elégedetlen homlokránczolását kikerülje, lovagiatlanúl beszélne vagy cselekednék! Ez az egy nemtelen szó, ez az egy illetlen cselekedet mindenkinek emlékezetében élne, és nincs hatalom, mely annak nyomát onnan kitörölné; fennállana ugyan jövőre is a szolgálati hatalom és a kötelességszerű alárendeltség, de a benső összhangzat, mely a csapattestet erkölcsi egységgé teszi, visszahozhatlanúl elveszett.

Százszor is visszagondolok az első ezredesemre. Alakja oly világosan áll szemem előtt, mint ha csak tegnap váltunk volna el egymástól. Az volt ám az ember! Az aztán tudott parancsolni, csaknem azt lehetne mondani, szó nélkül parancsolni. Az akarat minden erői az ő uralma alatt, az ő szolgálatában állottak. Mindenki dolgozott, örömmel és összhangzatosan. Ha ő azt mondta: «Jó volna, ha....», ez többet ért, mint más némelynek fenyege-

téssel és lármával körülteringettézett parancsa. És e mellett mi fiatal emberek kiéreztük, hogy mennyi vasfejű szilárdság rejlik a széles, barátságos homlok mögött, kiéreztük, hogy érczkezekkel igazgatja az ezred gyeplőszárait. Hej nem egyszer remegtünk — ha a lelkiismeretünk nem egészen tiszta volt — azon szemek előtt, melyek oly tisztán és derűlten tekintették a világot; és az ő átható esze mégis élesebb volt az egész ezred furfangjánál. Buzgósága néha el-elragadta. Valamely élczelő tisztje azt a fölfedezést tette, hogy csak szabad ég alatt heveskedik, de a födél alatt higgadt, és egészen nyugodt. Nem egy közülünk néha sértve érezte magát, de nem soká tartott; mert az ezredes, a mit rosszúl cselekedett, megint jóvá is tette és pedig oly szavakkal, melyek a legérzékenyebbet is kiengesztelték és a leggyöngédebb becsületérzetet is kielégítették. Mégis csak ő volt a mi legjobb és legmegbízhatóbb bajtársunk és nem egy kényes természetű dologban gyóntató atyánk; mindig atyai bölcs tanácsokat adott. Szembetünő volt az ő nagysága a kihallgatásnál. Ez alkalommal minden héten egyszer egy-egy «nagy mosást» tartott, a mint magunk között eme végitéletet nevezni szoktuk. Ilyenkor egyszerre végzett az egész hét összes bűnöseivel, kit megdorgált, kit megfenyített; de nem volt oly katona, ki tőle elment volna, a nélkül hogy bűnét be ne látta volna, a nélkül hogy valamit ne tanúlt volna, vagy hogy büntetésének igazságos voltáról meg ne győződött volna. Akármint bosszankodott a hazudozó kifogások szövevénye vagy valamely különösen aljas kihágás fölött, mégis sohasem hagyta őt cserben szigorú igazságérzete, mégis soha sem felejtette el a bűn, a mentség és büntetés lelkiismeretes megfontolását. Széltiben beszélték is róla az emberek: *szigorú* mint az ördög, de *igazságos*. Hanyagság és jellemhibák esetén kérlelhetlen volt. Nem egy tiszt veszítette el ő miatta állását. «De hiszen» szokta volt mondani «ha a derék és rossz emberekkel egyenlően bánnék, ki lenne oly bolond, hogy fáradozva derék ember legyen, mikor egész kényelmesen rossz lehet?» Ezen ezredes alatt az ezred hírre vergődött; gyarapodott erőben, harczászati ügyességben és erkölcsi összetartásban, és ez erényeket több évvel később —

miközben az ezredes már régóta mint tábornok át volt helyezve — a háborúban a legnehezebb viszonyok között be is igazolta. Az ő befolyása különben, daczára a személyek változásának, az ezredben máig is él, mert egy derék férfiú működésével oly magot vet el, melynek gyümölcse korát még évtizedekkel túléli.

Természetes, hogy a hadseregben nem minden ezredes felel meg ez eszményi követelményeknek. Utóvégre minden embernek megvannak a maga gyengéi; de másrészről bizonyos nemes gondolkodásmód valamennyinek és különösen a kiválogatott magasabb tiszteknek közös jellemvonása. A hadseregnek mindinkább emelkedő szellemi és erkölcsi színvonala, a mindinkább alkalmazott szigorúbb mérték lassanként az egész tömeget nemesítőleg áthatja és nem téveszthetí el hatását azokra, kiket a tömegből gondos válogatás mellett kirostálnak, hogy azt vezessék és vezéreljék.

Az ezredparancsnoknak, valamint a vadász-zászlóaljparancsnoknak is, nagy hatásköre van. Az ő jogkörébe tartozik az altiszteknek előléptetése az őrmesterig (fővadászig); ő adja meg — illetőleg többször megtagadja, semmint megadja — a tettleges szolgálatban álló legénységnek az engedélyt a nősülésre; ő nevezi ki a századparancsnokokat, a segédtiszteket, a fegyvertisztet (ez azon tiszt, kire az ezred összes fegyverkészlete fölötti felügyelet van bízva), az élelmezőtisztet, a pótraktár- és a kiegészítési tisztet. Tisztjeinek — legföljebb 14 napra — szabadságot adhat (hosszabb időre a szabadságolás a magasabb parancsnokságoknak van fentartva), és ő az, ki évenként egy bizottsággal együttesen a tisztek és hadapródok igazságos megítélésének és előléptetésének alapját: a *minősítvényi táblázatokat* szerkeszti. Ha az ezredhez hadbíró van utalva és helyben helyőrségi bíróság van, akkor a hadtestparancsnok rendszerint a gyalogezred parancsnokára ruházza a legénység fölötti büntetés és kegyelmezés jogát, míg a tisztek fölötti bírói jog, valamint a halálos ítéletek megerősítése a hadtestparancsnok számára vannak fentartva.

Végre az ezredes vezeti az egész ezred jó és alapos kiképzését, különösen pedig az elméleti oktatást, a tisztek továbbképezését,

kiknek minden tudása, képessége és akarata az egész ezred katonai értékének legfontosabb alapját képezi.

Mindaz, a mit az ezredparancsnokról mondtunk, a tábori vadászzászlóalj parancsnokára is teljes mértékben érvényes, csakhogy ez utóbbinál, ki ezredes, alezredes vagy őrnagy lehet, a teher aránylag csekélyebb.

Ha az ezredparancsnok *segédközegeit* vesszük szemügyre, első sorban a *törzstisztek* veendők figyelembe, kikről már a személyi szabályok azt határozzák: «A szolgálat érdeke megköveteli, hogy (az ezredparancsnok) a szolgálat minden ágában a támogatására legkivált hivatott törzstisztek közreműködését igénybe vegye.» Az ezredbeli 4 zászlóalj közül rendszerint hármat őrnagyok vezényelnek, míg a negyediket többnyire egy alezredes vagy ezredes, ki is — bár nem hivatalosan, hanem szokásszerűleg — az ezred «második ezredesé»-nek neveztetik. E törzstisztek állása a legujabb szabályzatok értelmében már lényegesen különbözik a segédközeg viszonyától; a szabályzatnak immár nem az az alapeszméje, hogy tulajdonképen az ezredes mindent maga végez, a többi törzstisztek pedig e mellett csak úgy a hogy segédkezzenek, hanem minden parancsnoknak saját felelőssége a hadsereg életfolyamának és az összes szolgálati ügyködésnek leglényegesebb alapföltétele. Ez okból a zászlóaljparancsnok állása nem is oly kényelmes többé mint annak előtte volt. Nem csak a «zászlóalj kiképzési időszakában», hanem ezen kívül is ez állásban sokféle munka fordúl elő, mert az ezredparancsnok manapság nem oly sűrűn és nem is oly kizárólagosan lép érintkezésbe közvetlenül a századokkal, hanem több rendbeli ügyekben fontos követelésekkel lép a zászlóaljparancsnnk elé. Az előléptetési szabályzat csak azon őrnagyoknak előléptetését engedi meg alezredesekké, kik már ezredparancsnoknak alkalmasoknak bizonyúltak. Ez által nem csak az őrnagyok igyekezete serkentetik, hanem egyúttal szükségessé válik, hogy nehezebb feladatokat bízzanak rájuk, hogy magasabb szolgálati czélt tűzzenek ki számukra; mert máskülönben mikép lehetne őket megitélni, ha nagyobb hatáskörben ki nem próbáltattak? E magasabb követelményekre az 1883. évi új szervezés alkalmat

is nyújtott. Minden ezredtől, mely kiegészítő állomásán kívül van elhelyezve, egy zászlóalj a hadkiegészítő kerület állomásán marad kikülönítve és erre a kiképezés tekintetében ugyanoly feladatok hárúlnak, mint a tábori vadászzászlóaljra. Több más zászlóalj az okkupált tartományok területén hasonló, sőt sok tekintetben még súlyosabb viszonyok között van kikülönítve. Az «önállóság» iskoláiban tehát nincs hiány.

Az ezredparancsnok irányt szab ugyan, «vezeti» az oktatást, a tisztek és hadapródok továbbképezését, azonban a zászlóaljparancsnokok a tulajdonképeni felelős oktatók. Mennél nagyobb fontosságot tulajdonítunk a tisztikar értelmi fejlődésének, annál szigorúbb mértékkel kell mérnünk az őrnagy tevékenységét. Hajdan egy-egy szép ló, az elegans lovaglás, és a csapatgyakorlat nagyon középszerű foka elég volt, hogy a törzstisztnek az ezredben kényelmes állást és az előléptetésre kilátást biztosítson; ma az a százados, ki csak ennyit érne, már nem is lenne őrnagygyá és az ily értékű őrnagy nem sokáig maradna meg rendfokozatában. Alig van kérdés, melynél a hadsereg haladása világosabban volna észlelhető, mint épen a törzstisztek megitélésében.

És eme kedvezőbb állapot megteremtésére egy fontos intézmény hatalmas közreműködése vezetett: a *törzstiszti tanfolyam* Bécsben — illetőleg a magyar honvédség számára Budapesten —, melyről még más helyt fogunk megemlékezni.

Az ezrednek egyik törzstisztje a *«kezelő bizottság elnöke»*; e bizottságnak tagjai pedig az elnökön kívül még az élelmezőtiszt és a számvivőtiszt (kezelőtiszt). Mindazt tehát, a mi kezelési ügyekben, mint például pénz, ruházat, fölszerelés, élelmezés, ágynemű stb. gazdászati ügyekben az ezredparancsnok elé kerül, kell hogy előbb ez a bizottság már átdolgozta, előkészítette, indokolta és tárgyalta legyen. Nem mintha ezért az ezredes a csapattest anyagi állapotáról való minden gondoskodás alól fel volna mentve; hisz csapatja harczkészségének ily fontos tényezőjét kezéből egészen kiadnia sem nem szabad, sem nem akarja. De mégis az említett bizottság őt a gazdászatkezelés aprólékos részleteitől, melyek azelőtt nem egy ezredest vontak el főfeladatától, felsza-

badítja. Az elnöknek az ő bizottságával tessék csak a századraktárokban ellenőrzőleg számlálni, vizsgálni, osztályozni és a hol rendetlenséget talál, veszekedni és bosszankodni; az ezredes már kész javaslatot kap és dönt és pedig, ha a bizottsággal egyetért, egyszerűen aláírásával, — ha pedig más véleményen van, határozott parancs útján, melynek következményeiért természetesen kizárólagosan ő maga viseli a felelősséget.

Az *élelmezőtiszt*nek feladata, gondoskodni az élelmezésről, a gyakorlatokhoz valamint a czéllövéshez kellő lőszerről; ő kezeli az *ezredraktárt*, melyet azonban nem szabad összetéveszteni a már előbb említett *pótraktárral;* ő a «törzsosztag»-nak parancsnoka, melyhez tartoznak az ezredzene, a törzstisztek tisztiszolgái és a törzsvezetők; végre ő kézbesíti havonként az ezredes úrnak havidíját. Könnyen érthető, hogy az élelmezőtiszt szolgálata háborúban még nagyobb fontosságot nyer.

A pénztárral nem jó tréfálni. Az ezrednek sok pénzre van szüksége és ezt meg kell őrizni és róla szabályos számvitelt vezetni. Hogy ez a legkényesebb kezelőszolgálat rendesen, szabályszerűen, minden képzelhető elővigyázat mellett és úgy vezettessék, hogy esetleges hiányok ártatlanoknak terhére ne rovassanak, e tekintetben roppant szigorú szabályok állanak fenn. Van egy külön *pénztárbizottság*, melynek tagjai: az ezredparancsnok, egy második törzstiszt és egy százados; mindegyik tag a pénztár egy-egy kulcsát őrzi és ezért kulcsőrzőnek is neveztetik. Valahányszor a pénztárt ki kell nyitni, valahányszor pénzt kivesznek vagy beletesznek, mindig mind a három kulcsőrzőnek jelen kell lenni; mind a három aláírja a pénztárnaplót, a pénztári állás jegyzőkönyvét, és pedig a kezelőbizottság szemeláttára. Ha e pénztárnyitásoknál a szabály minden betűjét híven betartották, akkor a bizottság minden esetre nyugodtan alhatik; ha azonban csak a legcsekélyebb mulasztás lőn elkövetve és aztán a pénztárban — mondjuk valamely vigyázatlan őr figyelmetlensége folytán — valami hiány mutatkozik, bizony akkor a tisztelt pénztárbizottság fizet.

A *hadkiegészítés* ügyköre az ezredparancsnoktól egészen független; az újonczok kiutalásánál évenként el kell fogadni a mit és

Zsoldosztás.

a mennyit az ezrednek kiutalnak. Még csak jámbor óhajtásokat sem igen nyilváníthat, még csak halk panaszokat sem emelhet, ha a beszállított «anyaggal» nincs megelégedve, mert a *hadkiegészítő kerület parancsnoka*, habár háborúban mint a már említett kiegészítő zászlóalj parancsnoka, békében pedig az erre szolgáló keret parancsnoka, az ezrednek van alárendelve, mégis az újonczozás minden ügyében közvetlenül és csakis a hadtestparancsnokságtól függ. Az újonczozásra vonatkozó eme sokágú szolgálat ép oly nehéz mint nagy felelősséggel jár, és a vele megbízott törzstiszt kénytelen az előtte egészen új és nem is épen egyszerű szabályok egész sorozatát elsajátítani. Ez állásra t. i. különféle okokból többnyire fiatal törzstiszteket jelölnek ki, még ha azelőtt sohasem működtek is a hadkiegészítés ügykörében, és rendszerint 4—5 évig ez állásban meg is hagyják. Itt egész éven át a hadkiegészítés és a nyilvántartás ügyeiben alig képzelhető nagy terjedelmű levelezést kell folytatniok és azonkívül évenként 8—9 héten át mint a «sorozó bizottság elnöke» működnek. Az anthropologia valamely tanárára nagy érdekkel és vonzerővel bírhat, heteken át ezer meg ezer meztelen embert nézegetni; de hogy ez valami kellemes mulatság volna, azt még kevesen állították. A hadsereg tagjaiból, polgári

tisztviselőkből és orvosokból összeállított «mozgó sorozóbizottságok» egyik helyről a másikra utaznak, többnyire sokféle fáradalmakkal, kedvezőtlen időjárásban, sokszor a műveltségben elmaradott vidékeken és az evvel járó sokféle kényelmetlenséggel és kedvetlenséggel. A mit az államnak e sokat zaklatott és mégis fontos közegei, valamint többi tiszttársaik és bajtársaik nehezen nélkülözhetnek, az: a jó gyomor, a megközelíthetlen jellemszilárdság, az előljárók föltétlen bizalma, mely még névtelen följelentések és rágalmakkal szemben is rendületlen marad, végre a nagy vigyázat, sőt némi furfangos ravaszság is, melyet a sorozásnál előfordúlható csalókkal és színlelőkkel szemben kell alkalmazni.

A *hadkiegészítő kerületi tiszt* a hadkiegészítő kerületi parancsnoknak «fogalmazó» segédközege.

Az ezred összes személyzete között mégis az *ezredsegédtiszt* a parancsnoknak legközelebbi, legtöbbet zaklatott és tulajdonképeni segédközege. Mikor a pajtások a téli napok homályos reggelén a laktanya felé szállingóznak, akkor már régóta ott pislog a segédtiszti iroda lámpája, melynek fénye mellett most állítódik össze a «reggeli jelentés», és kissé sietve dolgoztatik fel a tegnapi «hátralék». Mikor a segédtiszt a tiszti ebédhez jön, a társaság rendszerint a pecsenyénél tart; és még a fekete kávéhoz sem jutottak, már tovasiet, el — az irodába. És ez így megy napról napra, évről évre, változatlan egyféleségben; azaz, hogy még sem! mert vannak időszakok, mikor a rendes irodateher még egy jókora ráadással megtoldatik, mikor a nappali munkához hozzá járúl az éjjeli virrasztás, mikor az irodaügyködés idejét «elrabolják» a csapatgyakorlatok; meg aztán van nehány január és február havi hét, melyek az ezredsegédtiszt munkaképességét és kitartását kemény próbára teszik. Hogy tulajdonképen miben áll az a rengeteg sok dolga? — hát biz azt itt nehezen lehetne eléggé világosan megértetni; mert a «közigazgatás vezérfonala», az «ügyrend» utasításai, és a «körrendeletek» halmazából való kivonat és az «előiratok» porlepte irattára, és mindez épületes tárgyak részletes leírása talán még sem illik egészen e könyv keretébe, és az olvasó talán már — ex ungue leonem — e gyenge ujjmutatásból is eleget

értett. Az a bizonyos élczelő pajtás egy ízben úgy jellemezte, hogy az ezredes hajtó mozdonya mögött a segédtiszt a tender, a szerelékkocsi; ha a tender szertárából időnként a mozdonyt a nyilvántartott rendeletekkel mint vízzel és tüzelő anyaggal ki nem segítené, elől csakhamar kifogyna a szolgálati gőz és szusz. Hát a mai világnak már ez a sorja, hogy a hadvezér máskép meg nem hódíthatja a világot, ha csak az akták és protocollumok egész készletét nem szállítják utána. Ez a készlet pedig részint a segédtiszt agyszekrényében, részint az irodában van felhalmozva. Valahányszor az ezredes, már úgy katonatermészeténél fogva valamit, például a kiképezésre, a kezelésre vonatkozólag el akarna rendelni, először nagy jelentőséggel és a segédtiszt által érthető szemmel ránéz a segédtisztre, — ez hamar átlapozza emlékezetét, gyorsan a «tárgymutatót», még gyorsabban az «iktatót», no most még a szolgálati könyvek «elosztóját», — most megvan; itt van ni, az a bizonyos tervezett rendszabály vagy már meg vagyon írva, tehát új parancs czéltalan, vagy nincs előírva, — ekkor a külön parancs «nem látszik helyén valónak».

Igy a viczczelő pajtás; ki azonban most is túlhajtotta a dolgot, mely nem áll épen ily rosszúl. Igaz, hogy a hadseregben sok mindenféle, és pedig a legapróbb részletig «elő vagyon írva»; de azért még tág tere van a józan emberi észnek az önálló megfontolásra és elhatározásra. Azonfelül az új védrendszer megalkotásakor eleintén igen terjedelmes «szolgálati könyvek és szabályok» mindinkább rövidebbek, határozottabbak és jobbak lesznek; és ha egyszer tartalmuk lényege szokásként általánosan el lesz terjedve, a mi természetesen a hadsereg gépezetének működésére legjobb volna, akkor ezek a könyvek senkit sem fognak többé nyugtalanitani, sőt legnagyobb részüket meg se kell nézni.

Mégis csak sajátságos az ezredsegédtiszt állása az ezredben. Az ezredes ez állásra mindig valamely szilárd jellemű, tapintatos tisztet választ ki, ki egyidejűleg jó bajtárs és a szolgálat buzgó embere. Ha egyszer kipróbálta, akkor vele tartózkodás nélkül beszél az ezred személyeiről. A segédtisztnek pedig alaposan kell értenie, mikép lehet a bajtársak érdekeit a szolgálat követelményei-

vel összeegyeztetni. A jóakaró és nemes jellemű ezredes természetesen eme látszólagos ellentétnek kiegyenlítését lehetőleg megkönnyíti; sőt megköveteli segédtisztjétől, hogy tisztjeinek szószólója legyen, hogy kívánságaikat és bajaikat, a hol lehet, illő módon tudomására hozza, másrészről azonban, midőn a szolgálat érdeke megkívánja, hallgatni tudjon. Már ebből is felismerhető, hogy egy rossz választás eme bizalmi állás betöltésére mennyire káros lehet; viszont hogy a jó, derék és szeretetreméltó segédtiszt valóságos kincs az ezred számára.

Az ezredsegédtisztnek az ő 4—6 évi fáradozásából semmiféle előnye nincs; jutalma csak azon öntudat, hogy egy bizalmi állásra érdemesnek találtatott, hogy bajtársai körében bizonyos tekintélyre tesz szert és általában az ezred leghasznosabb tagjainak egyike.

Háborúban a tisztán katonai és harczászati szolgálat föltétlen túlsúlyra emelkedik az ezredsegédtiszt irodaszolgálata fölött.

A gyalogság *zászlóalj-segédtisztjei* — hja ezek nagy urak! Valamint az ezredsegédtiszt, úgy ők is kincstári lovakkal vannak lovasítva (egy jókedvű pajtásunk váltig erősítette, hogy a lovasezredparancsnokok a gyalogsági segédtisztek számára mindig a legszebb és legbecsesebb lovakat válogatják ki); szoros érintkezésben élve zászlóaljparancsnokukkal, a gyakorlatoknál sok alkalmuk nyílik, sok tanúságos dolgot láthatni és hallani; róluk már megerősödött az a vélemény, hogy «legszebb életük» van. Az egyik közülök a «postatiszt»; ez hozza el mindennap a postáról a hivatalos és magánleveleket. A másik rendesen tagja az *épület-felügyelő bizottságnak* és e minőségében a rábízott épületnek minden ablakkapcsa, minden üvegtáblája, minden kémény, kéményseprő és cserépfedő az ő parancsnoksága alá tartozik. Egyébként rendszerint parancsnokaik kíséretében lovagolnak, és hogy ezenkívül egész éven át még mi dolguk van, azt rendszerint szigorú titokban tartják.

A nyári gyakorlatoknál bizony nekik is kijut a fáradságból; háborúban pedig mint a parancsközvetítésnek, szemrevételezésnek, elszállásolásnak, a harcz megfigyelésének értelmes és megbízható segédközegei megbecsülhetlenek és nélkülözhetlenek. A tábori

vadászzászlóaljak, valamint az elkülönített gyalogzászlóaljak segédtisztjei — ez utóbbiak különösen az okkupált tartományokban — elfoglaltságuk tekintetében egy cseppel sem állanak hátrább az ezredsegédtisztnél.

E helyt tán említést érdemel ama sajátságos jelenség, hogy nálunk csaknem minden gyalog és vadásztiszt jól lovagol. Ez eredmény a «gyalogsági equitatiók»-nak köszönhető, melyeket 1862-ben az akkori hadügyminiszter *Degenfeld* gróf táborszernagy létesített és melyek azóta rendszeresen fentartatnak; ezek t. i. lovagló iskolák, melyek némely helyőrségi állomásokon összeállítva lovas- vagy tüzértisztek által nagy szakértelemmel vezettetnek és melyekben lehetőleg sok gyalog tiszt és hadapród, a legtöbb segédtiszt és azonfelül sok katonaorvos és hadbiztossági tisztviselő is részt vesz.

Kevéssel emez emlékezetes és üdvös intézmény megalapítása előtt ugyanazon miniszter eltörölte azt a régi czélszerűtlen rendelkezést, hogy a segédtisztnek magának kellett hátaslovat szerezni. Addig míg ez a rendszer fennállott, a segédtisztek kiválasztása nagyon korlátozva volt és nem ritkán a segédtisztek felváltása vagy pótlása nagyon meg volt nehezítve.

A SZÁZADOS.

«Látja, uram! — a régi jó időben ez így volt: Ha a százados egyszer a századjához jött, már három héttel előbb elkezdtek tisztogatni és mosogatni; akár csak mintha manapság a hadtestparancsnok megérkezését várják, csupa félelem, csupa aggodalom, csupa lótás-futás. A lakosság az utczán összefutott és kíváncsian kérdezgették: Ugyan mi történhetett? — A százados a laktanyában van!» — Hejh ez volt ám a jó idő!

Szegény jó öreg Morgó kapitány! — Isten nyugosztalja! Negyvenkét esztendeig nem győzte dicsőíteni a régi jó időt. Félszázados nyugdíjában az új kor minden vívmánya, haladása nyomtalanúl

haladt el mellette; és ha akármilyen üdvös hatást szült az új idő, «szép, szép, — de azért még is csak jobb volt az az én időmben».

Persze, hogy jobb volt, mert a százados úrra kényelmesebb volt! A legénység 14 évig szolgált; már csak istenverte tökkel ütött fő lehetett az, a ki ennyi idő alatt meg nem tanúlta mesterségét. Kevés újoncz, silány oktatás, ósdi harczászati nézetek, — mit is csinált volna a kapitány úr a legénységénél? Kétszer-háromszor egy héten «taktikai gyakorlat»; a többi idő a mesteremberek magánmunkájára volt szánva, hogy a «szépítő alap» (Embellirungsfond) gyarapodjék; no még egy pár őrség — és az akkori csapatélet egész tartama ki van merítve.

A mult 1888. évben bizonyos ünnepélyes hangulattal gondoltunk azon napra, melyen dicsőn uralkodó *I. Ferencz József* császár és király Ő Felsége trónra lépett, mert ez esztendő ama napnak 40-dik évfordulóját hozta; de bizonyára ez ünnepélyes indító alkalom nélkül is sokszor — és pedig valahányszor a hadsereg fejlődési folyamát átpillantjuk — van okunk ama napra örömmel és hálával visszatekinteni, mely a hadsereg életében korszakalkotó nap volt. 1848. decz. 2-án a hadseregre is új korszak virradt; mert mindaz, a mi a Radetzky-féle olasz hadseregben mint egy férfi befolyásának eredménye, a hadsereg egy részében oly lelkesítőleg nyilvánúlt, most az ifjú uralkodó befolyása folytán csakhamar az egészre átszállott. Azt a rendkívüli átalakulást, melyen hadseregünkben a katonai gondolkodásmód, a kötelességről, a szolgálatról, a harczkészségről, a fölszerelésről uralkodó nézetek, a katonához, a tiszthez, a parancsnokhoz intézendő követelmények, a kezelési becsületesség körüli felfogás, szóval a hadsereg minden viszonya átment, — azt csak az itélheti meg, a ki a hadsereg régi épületének lebontását és az újnak fölépítését a 60-as évek elején figyelmesen és elfogúltság nélkül szemmel tartotta. A ki itéletét a végeredmény sikertelensége által elhomályosítani nem engedi, az a hadseregnél 1859-ben feltünt dicsőséges jelenségeket annak bizonyságául fogja tekinteni, hogy mennyire haladt a megelőző 11 év alatt a mi véderőnk.

Hát eme 11 év időszakából való századosok? — Hjah, hisz minden hadseregreformnak az a legnagyobb nehézsége, hogy a reformator az új bort régi hordókba kénytelen fejteni, hogy az új eszme oly személyek által valósítandó meg, kik még az elavult eszmekörben nőttek és nevelkedtek. Igy volt ez 1848-tól 1859-ig és némi tekintetben még 1866-ig is. Ám hadd idézzük fel emlékezetünkben még egyszer ezeket a becsületes, koros és többnyire kissé elhízott férfiakat, — hisz legtöbben úgyis immár örök álmukat alusszák, — kik egykor ama sűrű kezelő és közigazgatási tanácskozások egyikén ezredesünk körül körben álltak. Mi fiatal emberek valóban nagy respectussal viseltettünk irányukban; komolyságuk a parancsnokságban imponált; hallatlan volt, hogy még a «legkiállhatatlanabb» iránt is valamelyikünk csak egy pillantással, csak egy szemhunyorítással tiszteletlenül viselkedett volna; de magunk között bizalmas körben az egyik vagy másik ellen bizony szentségtelen vakmerő szavakat susogtunk. Kérem, legtöbben ezen derék emberek közül sohasem beszéltek — de jól megjegyzendő: *sohasem!* — másról mint a talpbőrről, a köpeny színéről, a hátbőrönd pakolásáról, a bakancs sarkfoltjáról, aztán megint a talpbőrről, újra a köpeny színéről stb. Megjegyzendő, hogy akkor szokásban volt a kifakuló, de a mellett igen tartós világos szürke köpenyeket festőfával sötétre festeni, mi által aztán nem egy a nap fényében zöld és lilaszínre változott. Nyilvánvaló, hogy ez emberek minden gondolatköre kizárólag csakis ezen tárgyak körül forgolódott. Éveken át forgolódtam körükben, de sohasem hallottam egy árva szót a taktikáról, a fegyverkérdésről, a hadsereg szervezetéről, az ütközetről, vagy akár csak a csapat kiképezéséről. Csak a *Degenfeld* gróf hadügyminiszteri korszaka teremtett némi szellemi mozgalmat, de a századosok ugyanazok voltak, ugyanazok maradtak, és — habár nem mindnyájan és nem mindnyájan egyenlő mély színvonalon, mégis — legtöbben a raktárszolgálat, a kezelőszolgálat részleteibe süllyedtek és ez csekély ingadozással így is maradt 1866-ig.

Hosszabb megszakítás után 1869-ben újra különféle ezredbeli századosokkal kerültem össze. Nagy volt az én meglepetésem.

Hová lettek az én bakancshőseim? Egész más typus, a társalgás nagyon élénk, gyakran katonatudományos kérdéseket érint, és szó sincs a bakancsok sarkfoltjairól és a köpenyek színhagyásáról. Hová lettek a talpmesterek? — Az 1866. év utáni általános föllendülés alatt a tettleges szolgálatból kiléptek. Azon vették észre magukat, hogy mindaz, a mit eddig tudtak és birtak, hogy egész szellemi szertáruk hirtelen haszontalan és értéktelenné vált; ők maguk sem értették többé a kor megváltozott követelményeit és így történt, hogy rövid néhány év alatt a gyalogság a százados rendfokozati csoportjában egészen megifjodott, hogy immár az új bort legnagyobb részt új edényekbe lehetett fejteni, mi által a hadsereg szellemi reformja gyorsabb ütemben és jobb sikerrel vált keresztülvihetővé.

Vadász százados.

Ez a mai gyalog és vadászszázados fejlődésének története. Hogy 1869-től 1889-ig mindig jobb-jobb lett, ezt csak elfogulatlan visszapillantás útján lehet megérteni. Az öregebb századosok még az első föllendülés idejéből, még a Degenfeld-féle korszakból valók, míg a fiatalabbak már az újkor gyermekei, mely már a hadnagyra is súlyos és sokféle feladatokat ró, az alantos tisztben a kötelesség és felelősség érzetét fejleszti, mely a hadsereg minden tagjától nagyobb munkakifejtést követel és ép ezáltal az egésznek erejét növeli és a századosokat is neveli.

Nem mintha minden százados egyenlőképen feladatának magaslatán állana. Ennyire nem akarunk túlozni és annyira túlozni

nem is szabad. Hisz a gyalogságnál és a vadászoknál békében 1800 századparancsnok van; ily nagy szám között természetes, hogy a képesség, a törekvés és tökéletességnek százféle fokozata található. A legfontosabb vívmány azonban abban áll, hogy a századosok összetes testületében amolyan általános és jellemző visszásság, mint hajdan uralkodott és a mint előbb jeleztük, immár nem észlelhető; inkább általában kiemelhető, hogy a mi századosaink fiatalok és katonai tapasztalatokkal bírnak.

Az 1887-re szóló katonastatistikai évkönyv tanusága szerint a gyalog századosok közül 726 a 30 és 40 év közötti korban, 685 a 41—45, 375 a 46—50 közötti korban áll, és csak a fenmaradó csekély szám idősebb 50 évnél. Hasonló korviszonyok állanak fenn a vadászszázadosoknál is. Az összes gyalog századosok közül 1600-an már hadjáratban részt vettek, ezek közül 225-en már kettőnél több hadjáratban is.

Az hogy valaki mily iskolákat végzett, az egyén értékének megbírálásához nem szolgálhat biztos mértékül, de a tömeg megfigyelésénél az iskolázásra vonatkozó statistikai adatok mégis figyelmet érdemelnek. Egyelőre századosaink iskolai előképzettsége még nem mondható egységesnek, mert csak 337-en kerültek ki a katonaakadémiákból, többnyire a bécs-ujhelyiből; mintegy 600-an az újabb rendszerű hadapródiskolákból valók; 556-an még az előbbi «ezred-hadapródiskolák» növendékei voltak; és 285-en katonai kiképezésüket a rég megszünt «iskolaszázadok»-nál nyerték. A mi még e számok fölött fenmarad, az különféle más iskolából ered és van még egy elenyésző csekély rész, mely 1866-ban minden elméleti vizsga nélkül a legénységi állományból jutott az arany kardbojthoz. Tudvalevő, hogy csak 1867. óta áll fenn azon megszorítás, hogy a tiszti ranghoz kizárólag csak vagy az akadémia vagy a hadapródi vizsga útján lehet jutni; az utóbbi azonban vagy mint a hadapródiskola több évi tanfolyamának zárvizsgája, vagy a hadapródiskola minden látogatása nélkül is letehető. Mindenesetre már most az új iskolarendszer 20 évi fennállása után a századosok fele már újabb keletű kiképezésben részesült; a másik fele a mostani felfogás szerint ugyan nem tökéletes, de

mégis szakszerű előképezést nyert és mint az eredmény kimutatta, a hiányokat későbbi önképző tanúlmányok által pótolta.

Ha a szabadságos katonától otthonn azt kérdik: hogy ment sorja a katonaságnál? — rendesen minden habozás nélkül azt feleli: «Jó kapitányom volt» vagy a körülményekhez képest: «Rossz kapitányom volt!» és ezzel minden meg van oldva. A legénység számára a kapitány (százados) az, ki a «jó» vagy «rossz» időt csinálja; ő a század apja, ő tőle függ az, hogy valakinek «jó» vagy «rossz» sora van-e a századnál. Igazán apa gyanánt gondoskodik az ő századjának testi és erkölcsi jólétéről, — apa gyanánt int, dorgál és fenyít. De a fenyítések a régi rendszerhez képest egész más értelmet és nevelő értéket nyertek. Sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy a százados az ő hirhedt «husz»-as hatalmával a hadseregben rég megszünt és csak az emlékezetben él. A mai százados a mogyorófapálcza nélkül is megél; már hozzászokott, hogy a századjában netán előforduló ellenszegülés leküzdésére szellemi és erkölcsi fegyvert használjon; a mai százados tanít, oktat, foglalkoztat (az észszerű foglalkozás az erkölcsnek legjobb eszköze), int, dorgál, és — a kinél eme finomabb eszközök nem használnak, — azt becsukatja.

Abban, hogy mikép gondoskodik a százados a legénység egészségéről, élelmezéséről, ruházatáról és elszállásolásáról, a mi századosainkat ugyan semmiféle más hadsereg fölül nem múlja.

Hogy mit tesz a százados a századja kiképezése körül, az már az előbbi fejezetekből világos lehet; hogy mikép vezeti az ő «katonacsaládjának» gazdálkodását, azt majd később fogjuk leírni. A «hadi képek» fejezetében pedig őt és századtisztjeit a hadjáratban és ütközetben fogjuk bemutatni, hogy a gyalogság egész leírásából a százados képe, fontosságához képest, kidomborodjék.

A százados még elég fiatal, hogy a katonaifjúság bizalmát és bajtársi vonzalmát megnyerje, másrészről már elég komoly és öreg, hogy a törzstisztek, sőt tábornokok is szívesen lássák társaságukban; ez által a százados a katonai csoportok értékes kapcsoló tagja és ha csak személyi tulajdonságok a magányba nem számúzik, irigylésre méltó társadalmi helyet foglal el.

Ha már a pásztorról beszélünk, meg kell emlékeznünk a nyájról is. Ha már szólunk a századosról, nem mellőzhetjük a századot. «Hát aztán ki az a század?» — kérdé egykor hetvenkedő jó kedvében Szájas közlegény úr. «Mi gyalog és vadász közlegények,

Mesteremberek.

mi közbakák, *mi* vagyunk a század! A tisztek és altisztek, azok a «sarzsik», a századnak csak vezetői és igazgatói; de az egész hadsereg tulajdonképen csak közlegényekből áll, mert ezek azok, kik lőnek, szúrnak, vágnak, ezek azok, kik a csatákat megnyerik; és ha még akárki valahol csatát vesztett, bizonyosan sarzsi volt.»

Erre aztán Szájas közvitéz urat — tisztelettel legyen mondva — becsukták; de egy csepp igazság még is volt öndicsőítő szavaiban, mert mihelyt a századról beszélünk, rögtön eszünkbe jut, hogy tulajdonképen a jó baka igazán mindenre használható. No de azért, ha rossz néven veszi is Szájas úr, a közlegénynek külön fejezetet nem adunk; majd az egésznek a képében ő is megtalálhatja magát. Már az «egyévi önkéntes», és az altiszt, ezeknek megvan a külön-külön sajátságuk, ezeknek külön fejezet is dukál, akár mit szól hozzá Szájas uram.

AZ EGYÉVI ÖNKÉNTES.

Midőn az egyévi önkéntesek intézménye először életbe lépett, egyik jókedvű pajtásunk, egy ujdonsült és kissé nyelves hadnagyocska azt mondá: «no ha a hadsereg ezt a falatot is megemésztheti, ugyancsak jó gyomra lehet». És nem ellenkezett vele senki. Szó a mi szó, ezeket a fiatal embereket, kik egy-egy évre úgyszólván «rendkívüli hallgatók» gyanánt léptek a hadsereg tanfolyamába, és aztán egy elméleti és természetesen kissé felületes gyakorlati vizsga útján nyerték el a tiszti arany kardbojtot, melyet a tettleges állományú hadapród csak több évi terhes szolgálat után szokott elérni, — épenséggel nem szerették.

Elvétve még ma is emelkednek hangok, kik azt óhajtanák, hogy ha az önkéntes a tartaléktiszti vizsgán megbukott, az illető szolgálja végig mind a három esztendőt, csakúgy mint más halandó; mert a szolgálati időt nem a szerint kellene eldönteni, hogy valaki előbb polgári pályáján milyen és hány iskolát végzett, hanem a szerint, hogy pillanatnyilag a műveltség mely fokával és mily *katonai* értékkel bír.

Látjuk, hogy az újabb törvényes intézkedés eme tisztán katonai követeléseket nem teljesítette, hanem az intézmény csekély módosítással érvényben maradt és azt eddigi eredményével meg is érdemelte. A tartaléktisztek, eddigelé bárhol jutottak alkalmazásba

a becsülésre érdemeseknek mutatkoztak, és az okkupatio hadjárata végkép megtörte a jeget. Észre vették, hogy ezek a jól nevelt férfiak, különösen miután a diákokból munkálkodó és az államéletben hasznos polgárok lettek, mikor tettleges szolgálatra bevonúlnak, egy jókora mennyiségű becsvágyat és kötelességérzetet hoznak magukkal, hogy komoly iparkodással polgári és katonai pályatársaik becsülését kivívni és megtartani igyekeznek, és hogy emez erkölcsi rugók a gyakorlat hiányosságát némelyeknél igen gyorsan, másoknál lassabban, de mégis csak kipótolják. Hisz ha nem így volna, ez végtelenül elszomorító volna. Hisz az egyévi önkéntesek,

Egyévi önkéntes osztag.

akármit mondanak is némelyek, mégis csak az összes férfi lakosság legintelligensebb rétegének váladéka, tehát úgyszólván az összes lakosság színe-java; a tartaléktisztek meg épen a tiszti vizsga eredményével azt is bebizonyították, hogy ők még ama válogatott résznek is legjellemesebb és legképesebb szemen szedett tagjai. Hisz ha ezekre azt az ítéletet kellene mondani, hogy nem érnek semmit, hisz akkor — borzasztó e gondolatot csak végig gondolni — az egész népünk hadi értéke semmis volna; mert csak föl nem tehető, hogy a népesség alsóbb, műveletlenebb és szegényebb osztályai, melyekből a hadsereg legénységi zöme kikerül, jobbak

és állami szempontból megbízhatóbbak volnának, mint a befolyásukkal és példájukkal irányadó műveltebb és előkelőbb osztályok.

A könnyűvérű ifjúságon, már t. i. az önkénteseken, bajosan fog a prédikálás. De ha eme kedvezményes ifjak egy kissé gondolkodni akarnának, mily rút benyomást tesz egy-egy eredménytelenül elherdált önkéntes esztendő, hogy mennyire szégyelhetnék magukat a három esztendős katona előtt, ha miután a csaknem eléjük tálalt arany kardbojtot ki nem érdemelték, még csillag nélküli gallérral kullognak vissza hazájukba: bizony az oktató tiszteknek és a vizsgabizottságoknak helylyel-közzel több örömük telnék tanítványaikban és a vizsgálati pályázókban.

Az egyévi önkéntes a mi hadseregünkben nem sokat — némelyek úgy vélekednek, nem is eleget — él csapatjában és csapatjával. Mindjárt belépésekor beosztják az «egyévi önkéntes-osztagba», a hol többnyire magához hasonló rangúak társaságában «az oktató tiszt vezetése alatt külön e czélra vezényelt altisztek által» nyolcz héten át — ugyanazon elvek, szabályok és módszer szerint, mint minden más újoncz — katonai kiképezését nyeri. Az egyévi önkéntes-osztagban, mely az ezredbeli századoktól elkülönítve van elszállásolva, a szolgálatot úgy a hogy utánozzák ugyan, de lényegében a fiatal ember mégis csak úgy él ott mint egy hadapródszázadban, és a saját költségén szolgálónak még ott sem kell laknia.

Deczember 1-től május 31-ig az önkéntes elméleti kiképezés alá vonatik. A katonai ügyiratok szerkesztése — rendesen gyenge oldala az egyévi önkéntes fiatalságnak — térképolvasás, egy kis terepábrázolás, utásztan, tábori és állandó erődítészet, fegyvertan, harczászat, harcztéri szolgálat, a hadsereg szervezete, gyakorlati és szolgálati szabályzat, végre egy kis katonai számviteltan, és ki van merítve az egyévi önkéntesek elméleti tudománya; sőt ezután még ezt is leszállítják.

Mivel ez előadásokhoz rendszerint a legügyesebb és legtapintatosabb tiszteket válogatják ki, a szeptember 16-án kezdődő elméleti vizsga a hallgatók egy részénél rendszerint igen jól szokott sikerülni; csak a gyakorlati vizsgánál, itt szokott egyik-másik

hajótörést szenvedni. Az önkéntes t. i. junius 1-től a gyakorlatok végéig a századnál szolgál és mint altiszt «tiszti helyekre» is alkalmazandó volna; csakhogy eme 12—14 hét alatt bizony nem mindegyik sajátíthatja el azt az ügyességet, melylyel a tettleges állományú hadapród bír, de melyet ez is csak egy újonczsorvány és 1—2 nyári gyakorlat útján tudott megszerezni. A vizsgáló bizottság tagjai: egy tábornok mint elnök, két törzstiszt és két százados a csapattól, és a hadosztály vezérkari főnöke; ezek bizony szigorú bírák és jól is teszik, mert ők arra vannak hivatva, hogy mindent megvizsgáljanak, de csak a legjobbat válaszszák. E mellett más mértékkel mérik a kissé gyakorlatlan, de a mellett iparkodó szorgalmas tanítványt és mással a hanyagot; azonkívül kellő figyelembe veszik azon századparancsnok véleményét, ki alatt a jelölt a nyáron át szolgált, valamint az oktató tisztét, ki első gyakorlati és elméleti oktatását vezette.

Ha a vizsga nem sikerült, akkor egy év múlva ismételhető. E rendszabályt első ízben 1877-ben próbálták és pedig alig remélt rendkívüli sikerrel. Az előbbeni önkéntesek, kiknek becsületérzete, komolysága és itélőképessége azóta jobban kifejlődött, tömegesen tódúltak a zöld asztalhoz, és megtették azt, a mit mindjárt kellett volna tenniök, — a vizsgát letették.

Ha most a pályázó «alkalmas»-nak itéltetett; ha az illető csapattest tisztikara őt a tisztigyűlésen «érdemes»-nek nyilvánította; ha formaszerűleg ki van mutatva, hogy a fiatal embernek biztos életpályája van, mely a tiszti álláshoz illő megélhetésre elégséges: akkor a «Rendeleti Közlöny» (Verordnungsblatt) rövid idő múlva ország-világnak hírűl adja az új tartaléktiszt nevét. — «Gratulálok! E szép tisztséghez aránylag könnyű szerrel jutott. Meg vagyok győződve, hogy a hadnagy úr, mihelyt alkalom nyílik, ehhez méltóan is fog viselkedni.»

És a ki a vizsgát le nem tette? — Hjah, biz az baj! Tessék még egy évet szolgálni. Ha szorgalma és műveltsége nem elégséges a tartaléktiszti vizsga kiállására, nincs is elég joga az «egyévi» önkéntesség kedvezményére; még így is nyer egy évet a három esztendőt szolgáló legénységhez képest.

AZ ALTISZTEK.

Adjatok az embernek működési kört, majd megiön a működési ereje. A hol folytonos a panasz, hogy «az altisztek nem érnek semmit», ez állapotnak oka többnyire a kötelességek hiányos körülhatárolásában és az előljárók azon törekvésében rejlik, hogy «mindent maguk akarnak végezni», azonkívül nem ritkán abban, hogy a szabályzatnak ama szép határozványa, hogy az előljárónak, bármily rendfokozatú legyen is, *tekintélye megóvandó*, nem mindig tartatik szem előtt.

A hol a szolgálatkezelés minden tekintetben helyes elvek szerint vezettetik, a hol a századosok egy jóravaló altiszti sarjadék neveléséről gondoskodnak, ott az altiszt általában jól használható «fenegyerek». Már csak nem titkolhatjuk, hogy mi az emberi nem folytonos javulásában és tökélesedésében hiszünk és azt a «régi jó időt» gyűlöljük. E hitünk az altiszti kérdésben sem hagy el. Mi ismerjük az altisztet 1855 óta; az időközben beállott fejlődés különféle phasisai nem kerülték ki figyelmünket; de ha így például 1888-ban egy-egy újonczsorványnak vagy harczszerű czéllövésnek végeredményét vizsgáljuk, mégis csak fölmerül a kérdés, hogy vajjon az a dicsőített, 8 évig szolgáló és mogyorópálczát suhogtató, hajdani káplár mikép felelt volna meg e feladatának. A mai altiszt szolgálati buzgósága nem pattog oly hangosan mint a régié; a mai emberségesebben és emberhez illőbben beszél, beszédje nem oly lármás, de okosabb mint eltünt elődjeé; a mai altisztnek a 20 év óta emelkedő iskolázás folytán, sokkal nagyobb fölénye van alárendeltjei fölött, mint a réginek volt, mert most sokkal okosabban válogatnak; ma t. i. nem a «legszebb», azaz a legszálasabb, nem is a «legeréllesebb», azaz leggorombább, hanem a legműveltebb és legtisztességesebb embert választják; nem azt «a ki majd legjobban tud magának tekintélyt szerezni», hanem azt, ki értelmi fölényénél fogva a kevésbbé tehetséges pajtások előtt már így is legnagyobb tekintélylyel bír. Ha még valaki

kételkednék az altiszti kérdés e kedvező fejlődésén, — Bosnia és Herczegovina tapasztalatai szétoszlatják e kételyt. Itt egy-egy nap súlyos szolgálatot ró, nem annyira az egész osztagra, mint inkább egy-egy járőrre, egy-egy küldönczre és az apró cordonőrségre; itt igen gyakran altisztek végeznek oly szolgálatot, melyet otthon Budapesten vagy Brünnben komoly megfontolás után csak tisztre, és pedig külön e czélra kiválasztott tisztre bíznának, és ime — minden jól megy. Csak adjatok az embernek működési kört, majd megjön a működési ereje!

Fővadász.

A «szolgálati jutalomdíj» által gondoskodva van, hogy oly altiszti helyekre, melyek hosszabb tapasztalatot igényelnek, úgynevezett «kapitulánsok» álljanak rendelkezésre; ez a szolgálati jutalomdíj a többi illetékek mellé nem megvetendő pótdíjat nyújt. Az őrmester, ki törvényes kötelezettségén túl még egy évig tettleges szolgálatban marad, havonként 17 frtot, a szakaszvezető 14 frtot, a tizedes 9 frt 50 krt kap, mely összeg két félhavi részletben minden hó 1-én és 16-ikán folyósíttatik. A gyalog őrmester (fővadász) illetéke ez által a kincstári lakás és ruházat nélkül évenként 412 frt 05 krra, a szakaszvezetőé 321 frt 50 krra rúg, vagyis a rendes illetékek a kétszeres összegre emelkednek. És a mellett ezek a számok nem is a legkedvezőbb eshetőségre alapíttattak, mert a változó «közétkezési pénz» és «kenyér-váltságdíj» igen alacsony átlagos árral vannak az említett összegekbe beszámítva. A valóságban az altiszt a közétkezési pénzért oly élelmezést kap, a minőt ennyi pénzért a csapat gazdálkodásán kívül sehol sem kapna, és ha a «komisz kenyeret»

szereti, egészséges táplálkozás mellett ezen is megtakaríthatja a polgári péksüteményre költendő összeg felét. Igaz, hogy mind e jövedelemből még sok arany-járadékot szerezni nem lehet, de mégis tisztességesen megélhet belőle az altiszt. Ha az öregebb altiszt megházasodik, hát — biz akkor az a sorja, mint más halandó emberé. Ha okosan választotta feleségét, ki a háztartásnak hasznára válik, ki költekezésével a férj jövedelméhez alkalmazkodik vagy tán keze munkájával e jövedelmet még szaporítja, az ily házasság mellett az altisztnek elég jó dolga lesz. Ha bolondúl választott, csakúgy meglakol hibájáért, mint a bankár vagy földbirtokos, ki a helyett hogy gazdasszonyt szerzett volna, csak vagyonának fogyasztóját hozta a házába.

Hogy a szolgálati jutalomdíj nem versenyezhet az egészséges ipar bérfizetésével, nem szorúl hosszas bizonyítgató fejtegetésre. Ez az oka, hogy oly altisztek, kik valami jövedelmező mesterséget tanúltak, nem igen szolgálnak tovább törvényes kötelezettségükön felül. A kapitulánsok többnyire oly emberek, kik művelődésüket egészen a századnak köszönhetik. Ez egyszersmind annak is magyarázatáúl szolgál, hogy átlag az öreg őrmesterek még sűrűbben fordúlnak elő a magyar, tót, és lengyel ezredekben, mint olyanokban, melyek iparűző vidékről nyerik kiegészítésüket.

A szolgálat fáradalmai az altisztek erejét gyorsan fölemésztik. Ez az oka, hogy valamennyien öregebbnek látszanak, mint koruk szerint lehetnének. Azonkívül olyan ember, kit élénk szellemi foglalkozása és értelmi alapműveltsége a «komisz élet» hullámaiból ki nem emelik, csakhamar elkérgesedik. És ekkor elérkezik az idő, midőn az amolyan «morgó» őrmester kezdi elveszíteni a százados szeretetét és a «grognard», mihelyt az életkor bizonyos határát túllépte, a századnak terhére válik.

De a szabályzat erre az esetre is gondolt és kétféleképen gondoskodott, hogy az afféle kivénült, dörmögő altisztek a csapatnak terhére ne váljanak. Az egyik mód abban áll, hogy az altiszt, ki 18 éven át vagy ennél tovább folytonosan a tettleges állományban szolgált, annak föltétlen igénye van a *rokkant-nyugdíjra* még akkor is, ha egyébként még erős, egészséges és munkabiró.

E nyugdíj pedig úgy van kiszabva, hogy az őrmester 18 tettleges szolgálati év után egy évre 126 frtot, 24 év után 154 frtot, és 30 év után 182 frt nyugdíjat kap; a szakaszvezető ugyanazon viszonyban 108, 132 és 156 frtot, a tizedes pedig 90, 110, és 130 frtot kap. Azonkívül 30 évi szakadatlan szolgálat után az altiszteknek valamint minden egyéb legénységnek igénye van a *rokkantházbeli* ellátásra.

Az ellátás másik módja abban áll, hogy az altisztnek, ki 12 évet tölt tettleges szolgálatban és bizonyos szakismeretet képes kimutatni, az igényt szerez bizonyos «*polgári államszolgálatra.*» Hivatalszolga, levélhordó stb. egyéb alsóbb rangú állások aránylag könnyen elérhetők. Tisztviselő-állásokra ugyan tömegesen pályáznak, de ezek bizony ritkán jutnak az altiszteknek, részint mivel az előbb említett szakismerettel és alapműveltséggel az altisztek nem mindig rendelkeznek, részint mivel manapság a legcsekélyebb polgári hivatalra az iskolatanúlmányokat végzett fiatalság oly tömegesen pályázik, hogy ezek sem mellőzhetők.

Az első ellátási módozat talán nem nagyon csábító: csekély nyugdíj, szomorú menhely. Csakhogy nem a *mi* helyzetünk, hanem azoké szerint kell megitélni, kik az ellátás e módozatát igénybe veszik. Mi vált volna ezekből, ha más pályára lépnek, ha ifju éveiket valamely gyárban töltötték volna, ha cselédek lettek volna valamely parasztmajorban, vagy öreg napjaikra a falu szegénye gyanánt kellett volna bevárniok — végzetüket?

Egyébiránt mind e gondolkodás a jövőről eredményfelen maradna, ha a *jelen* élete tűrhetővé nem alakulna. De íme az őrmesternek külön szobája van, a szakaszvezetőnek hálóhelye a laktanyaszobában függönyökkel van elkülönítve; mikor 9 órakor a takarodót fujják, — nekik ugyan nem fujják; ők ha kedvük tartja, éjjeli 11 óráig sétálhatnak és a megbízható altisztek állandó kimaradási engedélyt is kaphatnak, melynek erejénél fogva jöhetnek mehetnek, a mikor nekik tetszik. Többnyire elég okosak, hogy tisztességes időben lefekszenek; de ekkor is megvan a szabadság érzete és ez jól esik az embernek, még ha nem is él vele.

A mi nálunk nem épen a gyalogságnál, hanem az altiszteknél általában örömmel észlelhető, az egy bizonyos erőltetett törekvés — hogy is mondjuk, hogy a dolog akaratlanul komikus jelleget ne kapjon? — no hát — egy bizonyos erőltetett előkelőség után, egy bizonyos nem természetes, méltóságos higgadtság után; szóval a mi altisztünk, a mennyire műveltsége megengedi, szeretné a tisztet utánozni és pedig nem annyira ennek szolgálati állását, mint inkább kicsinyes külsőségeket, a tiszt külső fellépését, a kifogástalan fehér sétáló keztyűket, némely tudákos szólásmódokat, a bálokon a választékos udvariasságot a «meghívott hölgyek» iránt, és ez néha annyira megy, hogy az őrmester felesége bizonyos alkalmakkor olyan selyem ruhát visel, melynek egyetlen létjoga, hogy «csak olyan szép, mint az ezredesnéé»; no ehhez ugyan semmi közünk, de hogy nem okosan cselekszi, azt a véleményünket még sem hallgathatjuk el.

Olyan feltünő fontossága, mint péld. a német hadseregben, nálunk sem az őrmesternek, sem a «számvivő altiszt»-nek nincs. Nálunk ős időktől fogva a százados, és néhány évtized óta az alantos tiszt is oly szorgosan törődik a szolgálat minden részletével, hogy ez által az altiszt általában, a mint ezt már más helyen kifejtettük, háttérbe szorul. A «szolgálatvezető őrmester», ki nehány év óta a puska helyett hosszú kardot visel, a századosnak szorgalmas, szolgálatkész segédje ugyan, ki a felügyelet és ellenőrzés örökös egyformaságától megkíméli, és a «számvivő altiszt» is könnyít a századparancsnok számvizsgáló dolgán; de sehol sem gyakorolhat nálunk az altiszt intéző szerepet, sehol-sem játszhatja ő a gondviselést a századnál.

Én erősen hiszem, hogy azok a külföldi itéletek, melyek időközönként a mi altisztjeink értékét, csaknem létét is tagadták, nagyon is tévedtek. Ha úgy elfogulatlanul összehasonlítjuk sok tekintetben a mi viszonyainkat a külföldiekkel, — nem, nem! én nem cserélek!

HADI KÉPEK.

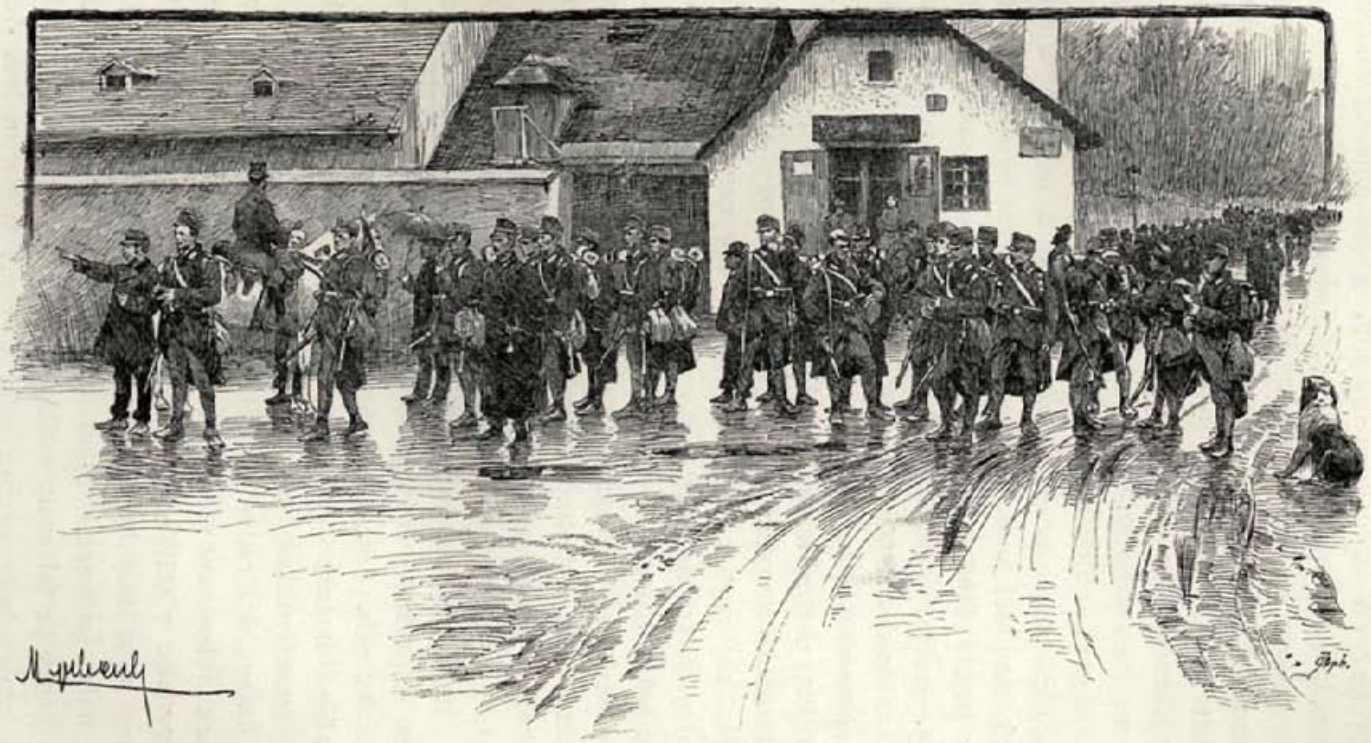
A HELYSÉGTÁBOR.

Szomorú reggelre virradtunk. Vagy tán nem is virrad? — A szürkület ködös fátyola éjhomálynak is számot tenne. Az eső czérnaszálakban kétségbeejtő egyformasággal ereszkedik alá a falu mohlepte háztetőire. Az eresz alja széltiben csurog. Az ég beborult, a merre és a meddig csak a szem láthat. Még csendes nyugalom uralkodik a hosszú faluban; csak egy-egy fészer alól mintha lódobogás hallanék, amott pedig az ajtó nélküli istállóból egy-egy lófej kandikál elő. A czudar időt nézi? vagy az abrakot várja türelmetlenül? — Ha ez állatok el nem árulnák, senki se mondaná, hogy e faluban *egy gyalogezred szállt éjjeli táborba.*

Ezek a falvak nagyon nyulósak ám. Békében a gazda szűknek találja a portáját; Mihály gazduram már tíz esztendeje pörben áll jobbfelőli szomszédjával, balfelőli szomszédjával és minden esztendőben ki-kijön a vármegye bizottsága az indzsellérrel együtt, még se tudták eldönteni, hogy kié hát az a félméteres terület, mely nélkül Mihály gazda sehogy se férhet el cselédségével. Háborúban egyszer dobszó, kürtszó hallik, — egy csapatoszlop jön a faluba, — ezek a segédtisztek, — egy pillantással megnézik az utczákat, házakat, udvarokat, fészereket, istállókat, a községházát, meg az iskolát, — ezalatt hosszú vonalban felvonult az ezred, — segédtisztek odavágtatnak a parancsnokhoz, — ni most összedugják a fejüket; gazduram ép azon tünődik: ugyan mit is csinálnak hát most majd ezek a katonák? — de még végig se

gondolta kérdését, már elég világosan megkapja rá a feleletet. Az ezredes úr csak egyet szólt, szerte széjjel vágtattak a segédtisztek és nyomban rá szétrebbent a hosszú ezred annyi csoportba, a hány százada van; gazduram még mindig az ezredes úr lovát nézi, — gyönyörű csikó! — gondolja magában, — de nini — — azok ott úgy tesznek mint ha csak épen az én portámra tartanának! — — az ám! — — és mikorra Mihály gazda benéz, már úgy találja, hogy ott a fészer alatt toporzékol egy bakasereg, a lovak meg már benn az istállóban vihognak, az altiszt meg épen a házi gazdát keresi. «Adjon isten, bátyám uram!» — «Fogadj Isten, öcsém uram!» — «Sok vendéget kapott, úgy-e?» — «Sok jó elfér együtt, öcsém...» és nem is haragszik a gazda, hogy hivatlan vendégei ellepték egész portáját. Tudja ő, hogy nagy sor a háború; azután meg az ő józan esze, még ha a vendégek nem is épen a mi nemzetünkből valók, vagy nem a mi nyelvünket beszélik, megérteti vele, hogy ezek mégis csak «a mieink»; végre pedig az ő Feri fia is oda van a huszárokkal, ki tudja merre jár, neki is jól esik ám, ha idegen földön jó szívvel fogadják. — Hát így csakhamar összebarátkoznak a gazda meg a vendégei és a kisded falu, melyben eddig alig fért el a polgári lakossága, most ezen felül még 3000 vendégnek bírt szállást adni.

Ha derült szép idő van, az oszlop lassan oszlik szét a szállásokba; itt a fészer piszkos, ott a lakószobában sok a — bolha, itt nagy mosás van a háznál, ott meg épen kenyeret sütnek, itt beteg vagy halott van a háznál, oda meg épen most jött a bábaasszony, — mind-meg annyi alapos és alaptalan kifogás; a dörmögők azt hiszik, hogy e helységtábornál jobb volna a szabad tábor (persze ott künn a szőllők alján, vagy a tarajos legelőn a szilvafák között) és a sok finnyás válogatás mellett soká tart, míg a bekvártélyozás véget ér. Bezzeg tegnap délután a dolog egész máskép ment. A szakadó eső jó szállásmester volt. Alig hogy az ezred bevonult, zsupsz! már el is tünt. Az ezred-segédtiszt alig bírta utólérni a zászlótartó századot, hogy egy szakasz a zászlót illő tiszteletadással az «állomásőrségre» vigye; a 2. zászlóalj segédtisztje meg van akadva, hogy a mai «szolgálatot»

Beszállásolás esős időben.

kivezényelje: «A szolgálatot ma a 7. század adja. *Állomásőrség*, a korcsmában a templom mellett: 1 altiszt, 1 hangász és 4 közember; *vonat- és pénztárőrség* a templom mellett: 1 altiszt, 6 emberrel; *laktáborőrségek* a falu déli és éjszaki kijáratánál, mindenütt 1—1 őrvezető és 3—3 ember; mindezek d. u. 5 órakor az étkezés után felvonulnak.» Szegények, ezeknek a ruhája se fog ma megszáradni.

De most kezdődött csak az élénk mozgalom a tekervényes falu minden zugában. «11. század, ez a 4 udvar!» A százados szakértő szemmel méregette az ő 4 udvarát és mindjárt számba vette a benne levő 3 fészert és 1 istállót. «1. szakasz, oda be! 2. és 3. szakasz ide! 4. szakasz abba a birkaakolba! Számvivő altiszt, az irodát hozza a lakásomra! Kürtös, az én lakásomra! Szakaszparancsnokok, mihelyt a beszállásolásnak vége lesz, a fegyvereket tisztogattatni! A legénység rögtön főzzön, és pedig a szállásadók konyháján! Vigyázzanak, hogy a szalmában az emberek ne pipázzanak! 4 órakor fegyvervizsga. A faluból kimenni nem szabad! stb. stb.» Aztán eltünt. Most kezdődik az alantos századtisztek és tiszthelyettesek buzgó működése. Már jobban meg nem ázhatnak, ha egyszer csontig áztak; még ők nem gondolnak saját hajlékukra, nem egyszer végig czammognak a feneketlen sáros utczákon, itt útba igazítják a lábfájós maradozókat, ott igazságot tesznek a kötekedő polgárok és katonák között, itt fegyelemre intik a legénységet, ott a keresztútnál a fészer kapujára vörös krétával feliratják, hogy: *4. szakasz, 12. század* stb.; most utána járnak, hogy az emberek előbb fegyverőket hozzák rendbe és csak azután foglalkozzanak saját becses személyükkel, megnézik, hogy lehet-e mindenütt főzni, és így átázva, kifáradva fogadják a pajtásságvezetőknek, a tizedeseknek jelentéseit: «Jelentem alázatosan, hogy mindnyájan megvagyunk; a szállások mindenütt rendben vannak; a legénység most veszi át a húst és hozzá fog a főzéshez.»

No, hála Istennek! Most gyerünk jelenteni a századoshoz, azután keressük fel saját szállásunkat. Le a vizes ruhával! János a tiszti szolga már kézhez adja a száraz ruhát, melyet ő a bőr-

táskában hozott. «Hááh! — Most pedig János, zabot a csizmába, ha ugyan kap, és fülinél fogva valami meleg helyre akaszsza — már t. i. a csizmát! — mert különben holnap fel nem huzhatom; azután jól bekenje zsiradékkal! érti?» — «Igen is értem, hadnagy úr!» — és végre a százados az ő tisztjeivel bokáig érő sáron és pocsolyán át a templom melletti kocsma felé tart, hol mind a tisztek, egy jó falatot várva, gyülekeznek.

Hanem ez a mi élelmezőtisztünk derék ember! Hogy és mikép csinálja, senki sem tudja, de mindent elvégez. Alig hogy az ezred bevonult, már nyomban megérkezett ő is. Elől ő maga hasig sáros paripáján, — szegény pára, akár egy átázott Hiob — utána a kocsioszlop. Az oszlop élén a század-lőszerkocsik (az ellenségnek még se híre, se hamva, hát kivételesen ez ütközetkocsikat is a málhavonathoz osztották), azután a tíz födeles kocsi a tisztek várvavárt ládáival és végül az eleségkocsik. Ezek mind tele vannak, mert a vidék már nagyon meg van csapolva, eleséget vásárolni már nem lehetne, mert a hol ennyi a vevő, nagyon drága volna és aztán már nincs is elegendő élelmiszer. Ez okból már «hadtápot» szállítanak a csapat után. És ez az arany ember, alig hogy a faluba ért, már tudta, hogy merre irányítsa a zászlóaljak markotányosait és hússzállító-kocsijait, hogy minden ember üstjében csakhamar rotyoghat a gulyás, mert a mint a tizedes jelentéséből hallottuk, a hús már ki van osztva.

És míg ez egyfelől el volt rendezve, a «vonattelep» az élelmezőtiszt rendelkezése szerint egy pillanat alatt felvonult a templom előtti szabad téren: a lőszer a temető felé a tűzveszély miatt, a pénztárkocsi az állomásőrség mellé, ide a födeles, oda az eleségkocsik, és mind szépen egy vonalba igazodva. Gyorsan kifogni! és alig telt el egy fél óra, a lovak szerte a fészer alatt és az istállókban a kocsisok (hajtókatonák) csutakolása alatt nyihogtak és mivel a kincstári lótáp még be nem érkezett, addig is fogaikat egy kicsit a szállásgazda takarmányán koptatják, a mely persze csak úgy véletlenül a legénység kezeügyébe került. — És terhes szolgálatának mozgalma között az élelmezőtiszt még azt is megtette, a miről az előbb érkezők mind megfeledkeztek, t. i. a ven-

déglőben «66 tiszt számára jó ebédet rendelt; egy teriték ára 1 frt 20 kr; esti 6 órakor, de pontosan». Csak 66 számára, mert ez az arany ember mindjárt tudta, hogy «a többi 16 úgy se jönne, mert ők a századoknál főzetnek».

Az ezred tegnap délután így a lucskos esőből száraz födél alá jutott és a nehéz menet fáradalmai, a czudar idő miatti bosszankodás, a fegyvertisztogatás, bakancsfoltozás, ruhaszárítás után, mit sem törődve a holnapi nap sorsával, álomba szenderült, — pihent. Csak a lovak nem aludtak és még soká dörömböltek a szokatlan istállóban; egy bölcs hajtókatona ezt úgy magyarázta, hogy már nagyon vének. Hisz az öreg emberek se tudnak aludni; ezek a lovak pedig — nem néztem a fogát, — de bizonyosan már a lissai tengeri csatában huzták a lőszerkocsikat.

Szájas közvitéz úr épen a falu déli kijáratához a laktáborőrséghez jutott. Persze hogy dörmögött. «Már most mondja meg nekem valaki, hogy mire való ez a laktáborőrség? Mintha bizony ellopná valaki ezt a gyönyörűséges ezredet!» — Hajnalban, még a kakas sem kukorékolt, Szájas megkapta a felvilágosítást. Egy lovas küldöncz jön a faluba, parancsot hoz az ezredparancsnoknak. «Menjen csak Szájas, mutassa meg e küldöncznek az ezredes úr szállását!»

Látod Szájas fiam, még sem olyan haszontalan az a laktáborőrség, a mint gondoltad. Hogy és mikor találta volna meg ez az idegen küldöncz a tekervényes faluban, a girbe-görbe árkos utczákon, koromsötét éjszakán az ezredparancsnokot!

A küldöncz parancsot hozott a további menetre.

Hallga! — fujják az «ébresztőt». — Hej, de élesen szól ma a kürtje, szintúgy fáj a hangja, a mint az állomásőrségen megszólal és az esős levegőn át tova terjed, mindenütt felköltve az édes álomból. Most a falu másik szélén, most itt, majd ott szólal meg ugyanaz a jel, mintha egymásnak felelnének; hallod, ez a 2. zászlóalj kürtje; persze hogy ez az utolsó, — ismerem a lusta kürtösét. — A falu kezd elevenedni; a lóápolók vedrekben vizet hordanak a lovaknak, hogy a víz, mialatt a lovak esznek, egy kissé «megálljon», mert különben megkehesednek a lovak. — A kémények füstölni kezdenek; főzik a reggelit, theát, levest vagy kávét.

Az őrmester úr egy kamraajtó nyilásán dugja ki álmosan kémlelődő fejét; «ejnye azt az ántikopogóját, bizony még mindig esik!» — A kútágas körül meztelen felső testtel tolonganak az emberek. Teli veszik a szájukat vízzel, a szájból a csurgóra tartott kézbe eresztik, és így mossák meg az arczot, nyakat és mellet. Tessék máskép próbálni, ha nincs mosdótál; a háborúban Julius Cæsar is így mosakodott. — Az orvosok századtól századhoz sietnek «betegszemlére». Hála Istennek! Nincs. Csak Szájas barátunk panaszkodik, hogy fáj a hasa. Az nem baj, majd menet közben elmúlik. — A szakaszparancsnokok is talpon vannak. Házról házra járnak. Ha valamely szállásadó gazdának panasza van vendégei ellen, tessék előadni, most itt az alkalom. De senki sem panaszkodik. — A százados kilép az ő lakása elé — vagy hát ne szépítsük a dolgot — azon bódé elé, melyben az éjet töltötte; hát hol van Török úr? biz ő nagy bajban van. Hiába kötötte tegnap az ő csizmáját Jánosnak a lelkére; nem birja felhúzni azt az átázott összezsugorodott csizmát. Itt jön a doktor; maga tudós ember, adjon valami okos tanácsot e csizmanyavalyához! — «Kérem, hisz ez nagyon egyszerű. Gyujtsál meg egy kis papirszeletet. Tedd bele a csizmába. Hadd égjen el végig — nem a csizma, hanem a papiros. A melegség megritkítja a csizma belsejében levő légoszlopot, a külső légnyomás erősebb, és a csizma az aërostatika elmélete szerint pneumatikus nyomással a lábra jut.» — «Hogy az ördög...» persze könnyű nevetni a más baján; de biz a csizma csak nem hajtott az aërostatikus elméletre és nem ment a lábra.

Sorakozó! — Mint a hangyaboly, mindenki szétrebben és megint összegyülekezik. Látszólag zűrzavaros mozgalom; kiabálás és vezényszó; sietség és kapkodás; itt az altiszt már felolvassa a szakasz névlajstromát, ott a késedelmezőt egy kacskaringós káromkodással nógatják; a szakaszok együtt állanak. A szakaszparancsnokok beadják a jelentést; a századosok komoly, nyugodt arczczal tekintik át századjaikat; most egy szakasz kisérete mellett előhozzák a zászlót és ünnepélyesen fogadják; utoljára bevonulnak az őrségek és a zászlóaljak «alakuló helyeikről», nem az általános riadó-

térre vonulnak, hanem mindegyik a legrövidebb úton önállóan kivonul a helységből és egy alkalmas ponton a menetoszlopba sorakozik.

Még nehány percz és a falu megint olyan csendes, mint azelőtt; az asszonynépség soká szemmel kiséri a távozókat, a gazdák pedig fejcsóválva nézik a takarmánykazalokat, egy kicsit «hm» dünnyögnek, de hát most legalább tudják, hogy milyen a «helységtábor» és a «szoros laktábor». Talán a nyájas olvasó is.

UTAZÓ MENETEN.

Gyerünk át az út tulsó oldalára, — az innensőn t. i. az ezred menetel szépen zárkozottan, kettősrendekben, azaz négyesével; onnan jobban áttekinthetjük a menetoszlop elejét és végét, a mint az esős reggelen a sáros országuton kígyózva tovavonul, feje farka eltünik a köd homályában. Messze elől, feketeszürke esőköpenybe burkolva két lovas, mogorván előrehajolva, mint a kisértetek csak ugy lebegnek a ködös levegőben, — az az ezredparancsnok és a segédtisztje. Utána a zászlóaljak menetoszlopai; élén az 1. azután a 2. és végül a 3. és 4. zászlóalj. A zászlóaljak között mindenütt két-két lovas, — a zászlóaljparancsnok a segédtisztjével; és benn az oszlop zömében itt-ott egy-egy lovas, ezek a lovasított századosok; egyesek ugyan azt mondták, hogy «inkább gyalog menetelnek», de aligha nem azért, mivel a mozgósítás sietségében alkalmas lovat nem találtak.

Addig míg a friss reggeli erő lankadatlan, az egész ezred egy jól zárkozott ezerlábu szörnyeteg, melynek csontjai és tagjai az egyes katonák, kik szapora lábakkal, egyenletes lépéssel lépegetnek. Mikor az első 7—8 kilometer le van morzsolva, a polyp szörnyeteg mintha ingadozni kezdene; mikor aztán már úgy a 20-dik kilometer járja, nini — hisz ez az óriás csupa egyes elemekből áll, még pedig mind meg annyi izzadó lihegő ember, itt egy sántikáló, ott egy maradozó és más hasonló emberi baj-

ban szenvedők. És ha a megszokott rend és fegyelem, és ha az értelmes menetvezetés és a békegyakorlatok nem segítenének, ha néhány óra mulva a nap előbujva egy felhőrésen át alátekintene, a menetoszlopot az úton hiába keresné, hanem «Szent Kleofás! oh milyen karaván!» ezrivel szétszórva hevernének a fájóslábu, kimerült, kedvetlen legények úthosszant mértföldekre az árkokban, mind megannyi kopott vándorlegény, csak hogy fütykös helyett puskát, batyu helyett hátbőröndöt viselnek.

A katonanevelés szempontjából azt lehet mondani, hogy eleinte az oszlop jól és szaporán menetel, ha kiképezése fölületes is és a katonai nevelés szelleme nem hatolt is a tömegbe; később azonban a menet csak úgy haladhat rendben és szaporán, ha az egyes emberelemek, ha minden egyes katona alaposan és céltudatosan ki van képezve, gyakorolva, edzve és nevelve. Az igazi ellentét t. i. nem annyira a Drill és a nevelés között, mint inkább a szellemi fölületesség és az észszerű alaposság között áll fenn.

A ki a menetelés typikus példányait akarja megismerni, csak hallgassa meg, mikép osztályozza őket a mi vígkedvű pajtásunk. Látod, az ott az «*alvajáró*»; minden szakaszban akad egy-kettő. A lábuk mozog, mint az órainga, de lelkük e mozgásról nem tud semmit és akaratuknak lábuk mozgásához semmi köze. Ha elől valami fennakadás támad, már beleütődött előttesének hátbőröndjébe, még mielőtt észrevette, hogy fennakadás létezik; lába még ekkor is menetre mozog; minden kőbe belebotlik; minden árok átlépésénél beleesik; ha hajtókatonának kocsin ül, éjjeli meneten bizonyosan elalszik; az előtte levő kocsioszlop már messze elvonult, de az ő kocsija áll, mögötte egy egész hadtest pihen, neki minderről nincs tudomása. Három-négy óra mulva aztán messze hátul csak megszólal egy másik alvajáró: «Ejnye, de lassan haladunk ma!» — és nyugodtan tovább alszik. Az alvajárók, ha ügyesen osztanák el őket az emberi társadalom különféle fokozatain, tán az emberi nem haladását is ép oly sikerrel tudnák feltartóztatni, mint a menetoszlopét.

Az ott pedig egy «*nyögvejáró*». Málé Mátyás az ő igaz becsületes neve, de neki «Matyi» is elég, mert e néven nevezi az

egész század. Az, hogy a bakancs sarka félre áll, nem tartozik typikus jellemvonásai közé; hanem az arcza most is szomorú, csak hogy ez még megjárja. Egy óra mulva elkezd sohajtozni és végtelen búbánat vesz rajta erőt. «Nem birom tovább!» — «Matyi, muszáj!» — Egy kis várat mulva még keservesebb hangon: «Ne-e-em biro-o-om!» de azért Matyi megy és halad a többivel. Mint a kenetlen rossz taliga nyikorog, de azért mégis czélhoz ér, úgy Matyi komám is az egész tizenkét órán át a legsiralmasabb panaszokat nyögdécseli, hogy a ki nem ismeri, megesik a szíve rajta; de azért csak úgy bevonul a táborba baj nélkül, mint akármelyik vígkedvű pajtása. Azt mondják, hogy a magasabb állásokban is vannak ilyen nyögvejárók, csak hogy ott meg «siránkozók»-nak hívják; ezek is alapjában igen derék becsületes emberek, csak hogy jobban esik a lelkűknek, ha a dicsőség lajtorjáján örökösen siránkozva, panaszkodva emelkednek. Ez aztán egy kissé unalmas.

Ha már van «alvajáró» és «nyögvejáró», mért ne lehetne «*szidvajáró*» baka is. Tudod már, hogy a káromkodás és szidás úgy hozzá tartozik a katonaélethez, mint a temetéshez a harangszó. Nem kell ám ezt a kerepelő káromkodást olyan szigorúan latra tenni. Látod ott a 3-dik sorban azt a marczona alakot? Az igen jóravaló ember ám, csak az a baja, hogy ezen a világon semmi sincs ínyére, mindenért duzzog, és könnyebb a lelkén, ha mérgét egy-egy zamatos káromkodásba fojthatja. Hallod? — most is boszszankodik, most az esőt szidja; no — köztünk maradjon a szó, ez az eső engem is bosszant. Csak hogy ő kelmét majd az is bosszantja, ha kisüt a verőfényes nap; az éji szállás tele volt bolhával — szidjad; a szabad tábor hideg volt — szidjad; szidva igazítja meg a bakancsszíját, káromkodva ugrik át a legnagyobb árkon; megtesz az mindent, csak hogy káromkodva. A menet alatt megbecsülhetlen. Az ő szomszédságában nem lehet nyögvejáró; egy szidással elnémítja. Környezetében meg nem él az alvajáró; egy-egy szidás fölébreszti. Csak lóápolónak nem lehet használni; azt mondják, hogy a folytonos becsületsértő szidalmazás megrontja a ló kedélyállapotát.

Hátra van még a java. Látod azokat a virgoncz fiukat, félrecsapott sapkával, a szemük jobbra-balra kacsingat, és a szájuk most is mosolyog, vagy legalább lesi az alkalmat, hogy már egy kis jóizüt nevethessen. Oh, hogy nevezzelek el titeket, ti — a harmatos jókedvnek vígkedélyü gyermekei! Ti *fáradhatlanok!* ti boldog emberek, kik a legnagyobb kellemetlenséget, a borzasztó életet és az iszonyu halált nevetve fogadjátok. Ezek az én embereim! Oh ti ritkán viszitek valami sokra, ritkán többre közvitézségnél; egy kissé könnyüvérüek is vagytok, és ha egyik közületek altiszt lesz, kár érte, a víg kedve oda van! — E fáradhatlanok öntudatlanul a tisztek és altisztek legjobb segédközegei. Társaságban sok apró baj elviselhetőbbé válik, és a hol száz fáradhatlan baka gyalogol, ott bár bukdácsolva, siránkozva, káromkodva, de a többi is czélhoz ér.

Így írta le víg pajtásunk az ő századja legénységét. Szivesen hallgattuk. Ki tudja, még hányféle osztályba csoportosította a gyaloglókat; az bizonyos, hogy ő maga a fáradhatlanok közé tartozott. Akadtak még «szaladók», «sarokhágók», «csámpások», «hátranézők» stb. stb. — De hogy rólad megfeledkezett, én Jánosom! azt meg nem bocsátom neki. — Igaz, hogy nagyon hátul vagy az oszlop végén, de azért mégis csak nincs párja a jó tisztiszolgának; ez maga egy külön csoport. Oh János, ki a végrendeletem őrzője, szakácsom, titkárom, orvosom és komornyikom vagy egy személyben! Oh Gyöngyös János, te vagy a tisztiszolgák gyöngye! A bőrtáska hordszíjjai szorítják a mellét, vállát. A nagy tábori kulacs ott lődörög mint egy kolomp. Hallja a bor lötyögését a kulacs minden mozdulatánál; a kulacs szája nincs egy arasznyira az ő szájától, de azért hozzá nem nyulna egy félvilágért, mert az a korty kell az urának, ha majd a táborba érnek. A hadnagy úr tábori takarója és az ő saját vállövbe hajtott köpenye, ez az ő koszorúja; a szalámi vége kikandikál a zubbony zsebéből, egy jókora fél kenyér a hóna alatt; ott hol más lovag a kardját viseli, Jánosnál ott lóg a «kávés bögre». Oh János, hol vettél ennyi egykedvűséget ennyi teher mellett? hol vettél ennyi hű kötelességérzetet a halhatatlan dicsőség egy csepp

reménye nélkül!? — János, rólad nem szól a költő lantja, de én kalapot emelek előtted!

Az idő tisztulni kezdett. A nap is előbujt és lenézett a felhők alatti világrészre. Már Matyi is mosolygott, persze hogy könnyes szemekkel. A szidvajárók már előre mérgeskedtek, hogy hát most mindjárt meg már milyen meleg lesz. A fáradhatlanok azt hangoztatták, hogy: «gyujtsunk rá egy nótára!» Az alvajárók mélán botorkáltak tovább, nekik nem esik az eső, nekik nem süt a napsugár. János azon tünődött, hogy: ha ma szép meleg idő lesz, akkor holnap a hadnagy úr megint felhúzhatja a csizmáját; holnapig csak megszárad talán. Megszólal a 8-ik század: «Hallod-e te kőrösi lány, no te kőrösi lány,...» Csak a taktust jól megüssék, énekszóra mindjárt könnyebben lépdel a katona. Időközben az ezredzene is felszikkadt. Utazó meneten még lehet; ütközetmenet alatt az ellenség közelében úgy is némaságra van kárhoztatva. Csinnadratta, bum, bum, bum! Az első zászlóalj élén vígan recseg a talpalávaló induló; már a 2-ik zászlóalj, mely 450 lépéssel hátrább van, csak a helikon búgását és a trombita taktusát hallja; a 3-ik zászlóalj néha még hallja az öreg dob zörgését, melynek bőre a mult napok esője folytán különben is nagyon bús hangulatban van; az oszlop többi része a banda szavából semmit se hallott, miért is a 4-ik zászlóaljnál, miután a «Kőrösi lány» kifáradt, egymásután «Zsindelyezik a kaszárnya tetejét» és «Megy a gőzös Kanizsára...», hol meg változatosság kedvéért a dobosok próbálgatták dobbőrüket, csakhogy az eső, oh az az eső, — a legszebb pergő belefuladt a vizes dobbőrbe.

Kedves olvasó! Nem kivánom, hogy a menetet mindvégig kisérje; hisz ily testgyakorlathoz tán nincs is hozzászokva. Hanem ott az útkanyarulat mellett van egy domb; tessék csak oda felsétálni, ott jó kilátás van és onnan az utazó menetet még jó darabig szemmel kisérheti. Azután meleg is lesz; és ha így 3800—4000 ember a melegben, zárt oszlopban egymás mellett halad, hát közelében nem könnyen képzeli magát az ember a «Fűszerszigetre». Lám, úgy látszik az ezredes is meggondolta, nézze, hogy «szellőzteti az oszlopot». Csak annyit szólt hátra:

János, a tisztiszolga.

«Jobbra és balra!» és hosszant ketté válik a kigyózó oszlop. Ketten jobbra, ketten balra mennek az út száraz padkaszélére és az út sáros közepét üresen hagyják. Az oszlop éle megkezdte, a többi követi szó nélkül; nem is hallhatták az ezredes úr vezényszavát. Így ni, most külön két oszlop halad egymás mellett és

az emberek minden sorban friss élenyt szívhatnak. Jól is esik nekik.

Csitt! egy kürtjel! — «Állj!» és «Pihenő!» Hallja, hogy terjed tova zászlóaljtól zászlóaljhoz? Látja, hogy értekezik az ezredes a hosszú kigyóval, a nélkül hogy a segédtisztek szakadatlanul ide-oda száguldanának. Ez a kürtjel azt jelenti: «Rövid pihenő!» A csapat most már tudja, mi a teendője. Lám, a századok felzárkoznak 9 lépésre az előttük levő századhoz, illetőleg 24 lépésre az előttük levő zászlóaljhoz, ha netán menetközben e szabványos távközt elvesztették volna; a századparancsnokok a puskákat «lábhoz!» vétetik; a katonák szuszognak, helyreigazítják a félrecsúszott hátbőröndöt, és megigazítják a lábbelit. 8—10 percz alatt a csapat rendbe hozta tagjait és mikor megszólal a «Vigyázz!» — «Előre!» kürtjel, mely megint zászlóaljtól zászlóaljhoz tovább fuvatik, új menetre új erővel kilép — előre. Persze hogy sokkal szebben szól a katona fülének az a másik jel, melynek az a jelentése, hogy «Hosszú pihenő!» Ekkor már árnyékot is keresünk a csapatnak; már t. i. ha van, és kell; azután «fejlődés!», azután «fegyvert gulába!», azután «szerelvényt le!», azután «osztagonként» vizet hoznak, és a katona, ha kedve tartja, leheveredhetik. Az ily pihenő legalább egy óráig tart; de tarthat tovább is, nevezetesen ha ily pihenő alatt főznek és abrakolnak, egész négy óra hosszáig. Ily pihenő után a csapat egészen új és friss erővel indulhat tovább, és ha a parancsnok a menet és pihenő idejét mindig úgy oszthatná be, a mint ezt utazó meneten lehet és a katonának szükséges, ez egész víg háború volna. Csak hogy nem sokára más nótát fújnak ám.

Most meg hátul kezdik a kürtjelt? — Hát az mit szól? — Azt izeni, hogy: «Lassabban ott elől, itt szakadozás van!» Igy értekezik a hátullevő zászlóaljparancsnok az elöllevő ezredparancsnokkal. Máskép ez a csapatkígyó farka nem beszélhetne saját fejével, ha csak a segédtiszt előre nem vágtat, vagy a jelentés szóbeli uton századtól századon át előre nem jutna.

Pihenő a menet közben.

Tán eleget is láttunk, mi? Az elővéd, — még épen látható, ép most tünt el a faluban; — csak hogy ma úgy is csekély fontossága van. Ma nem «véd», mert nincs ellenség; legföljebb az utat egyengetné, ha tán valamely helységben épen vásár volna és a kocsik elállanák az ezred útját. A hol rozzant hidakhoz ér, ezeket megerősíti; ezért van nála az utászosztag. Ha nagyon meleg van, az útbaeső városok és faluk lakosságát illedelmesen felszólítja, hogy tartsanak készen az utána jövő oszlop számára dézsákban, hordókban, teknőkben ivóvizet. Micsoda? hát ha nem akarnak? — Akkor kényszeríti. — Az ezred vonatát tegnap láttuk, a mint bevonult és felvonult; ma sem látunk többet. Legföljebb egy-két «fogoly», kiket az oszlop mögött kisérnek, volna látható; de ezért nem érdemes se visszamenni, se várakozni. Leghátul, még a vonat mögött is, ott megy az utóvéd, egy gyenge szakasz. Hogy mire való, már a neve megmondja.

A FELVONULÁS TERÜLETÉN.

Hasonló napok és éjek, mint a minőket az imént leírtunk, egymást követték. Minden nap tovább, tovább az ellenséges ország határa felé. Mennél közelebb jutott az ezred e területhez, a menetek annál nehezebbekké váltak. Itt egy másik oszlopot kellett elkerülni, ott egy másik mellett el kellett haladni vagy egy másik elé kerülni, majd meg órahosszant kellett napsütötte országúton állva várni, míg egy másik oszlop az ezredünk mellett elhaladt. A környék helységei mind tele voltak csapatokkal. A vasuton egyik vonat a másik után robogott és egymásután hozta a zászlóaljakat, lovas századokat, ütegeket és vonatokat. A seregtestek tömörültek. Egy magasabb lény onnan a felhők mögül a hadszínhely eme látszólag zűrzavaros nyüzsgését úgy nézhette volna, mint az ember a hangyabolyét; de egyúttal azt is észrevehette volna, hogy napról napra több rend, igaz csak lelki szemmel látható rend, kezd uralkodni eme harczra készülő szétszórt seregtömegek között. Persze, hogy az a magasan lebegő lény egy kissé odébb, az erdős halmok mögött hasonló jeleneteket láthatott volna ellenséges földön is, a mint ott is itt is, nem csak egy-egy országrész, hanem két egész ország felmozdult és száz meg százezer fölfegyverzett, vitéz és engedelmes katonát indít egymás ellen és mögöttük beláthatlan kocsioszlopok, megrakva a sereg fentartására szolgáló czikkekkel.

Az 1. gyalog hadosztály, melyhez a mi ezredünk tartozott, teljesen megalakulva *együtt* volt; de nem talán egy táborban valami kukoriczaföldön, nem is «összpontosított felállításban», hogy egyik résztől a másikhoz csak úgy át lehet kiáltani. A hadosztály egyes csapatrészei egymástól jó messze táborozhatnak, de azért a jelenkori hadviselés szerint mégis «egyesítve» vannak; azonkívül manapság kényszerítő okok nélkül nem táborozunk szabad ég alatt, hanem kihasználjuk a helységek óvó hajlékát ember és ló számára, a mennyire csak lehet. A 4. zászlóaljnak

már a táborozásból is kijutott. De az úgy történt, hogy abban a faluban, a hol éjre laktáborba kellett volna szállni, az 5-ös vadászok már benn voltak és pedig egy 10 órai menet után. Hát ilyen tévedés bizony előfordulhat és a mieink künn rekedtek. Különben nagyon szép idő és meleg éj volt. Az 5-ösök pedig hálából egy pár hordó bort küldtek a táborba, tisztjeik pedig kijöttek és segítettek meginni.

Egy kis ünnepet csaptunk, mikor az ütegosztály bevonult. Két szomszéd faluban egymás mellett táboroztunk. Este összejöttünk. Az ütegosztály tüzérlegénysége meg a mi ezredünk legénysége egy kerületből valók, földiek; a tisztek pedig, no ezek mind földiek. Volt is öröm. Az «ezred szája» beszédet is mondott; de szerencsére csak már később, mikor már mindnyájan türelmesek voltunk, és senki sem hallgatta. Bohó Misi pajtásunk pedig, — hiszen nem volt épen boros, se nem ittas, csak olyan finom «spiczcze» volt. Különben utólag az volt a közvélemény, hogy ekkor este vígságunkban mindnyájan egy kissé — jókedvűek voltunk; mert erőt vett rajtunk az a belső jókedv, mely tán amúgy isten igazában széles e világon csak a katonánál szokott beállni, ennél is csak akkor, mikor igazi bajtársak között érzi magát, mikor igaz őszinteséggel megnyilnak egymáshoz a szívek, mikor nem marad rejtve egy titkos gondolat, mikor nem tesznek latra szőrszálhasogatva minden szót, mikor mindenütt az a meggyőződés uralkodik: te is úgy érzesz mint én, itt mindnyájan testvérek vagyunk! Hát még ha eszünkbe jut, hogy ez a pajtás, kivel most poharat ürítek, és amaz, kivel kezet szorítottam, nehány nap mulva velem együtt szembeszáll a szörnyű végzettel, és ki tudja... oh ezt a gondolatot nem szokták végig gondolni; de akárhogy kerülik, mégis csak felszínre kerül amaz új lelkes fogadalomban: kész vagyok meghalni a császárért, királyomért és hazámért, örömmel halni kész!

Már mikor a huszárok bevonultak, új ünnep volt. A tisztesség kedveért csak «közvacsorá»-nak nevezték, habár egy-egy sógor sehogy sem bírta e szót kiejteni. De biz abból amolyan huszáros «czéczó» lett, mely soká azért maradt nevezetes az

ezredünkben, mert az ezred «bölcse» csárdást tánczolt Bohó Misivel.

Igy aztán gyülekezve egyik vígság a másikat érte. Egyszer csak azon vettük észre magunkat, hogy mindnyájan együtt vagyunk: a békehelyőrségből eredő régi jó pajtások, új barátok, régi ismerősök az isten tudja honnan, a pápaszemes tartaléktiszt, a zaklatott vonattiszt, a fiatal hadmérnökszázados és a komor de jószívű egészségügyi tiszt. És a mi csak egy gyalog hadosztálynál gyalog koczog vagy lóháton vágtat, a legfiatalabb hadapródtól a hadosztályparancsnokig, mind egy érzülettől voltunk áthatva: készek vagyunk! nem félünk! 20 évi előkészítő munka van mögöttünk! Nem vagyunk elbizakodottak, de bátran nézünk a jövőbe! Jöhet!

Végre valahára! Megérkezett a menetértesítés! Indulunk, és pedig előre! No most kezdődik! Az 1. hadosztály a 2-diknak táborkörletén keresztül tör. A 2. hadosztály a mienkkel, az 1-vel együtt *egy hadtestbe* tortozott és eddig a laktáborkörlet előtt a határt őrállásokkal elzárta. Ezen hát keresztülvonulunk és előbb az 1. átlépi a határt, a 2. pedig, majd ha előőrseit bevonta, tehát nehány óra mulva, utánunk jön. No hogy épen nagyon óvatosan mentünk volna, akár a határon innen, akár túl, azt nem mondhatnám. Persze, mert tudtuk, hogy egy lovasdandár két lovagló üteggel egy napi járó földre előttünk van; és ha daczára a legszorgosabb «összeköttetésnek» még eddig semmi hír, és akárhogy füleltek az előőrsök, az ágyúdörgésnek semmi nyoma, akkor nincs okunk nagyon óvatoskodni, akkor az ellenség bizonyosan nem ott áll, a hol mi véltük, és a hol harczvágyunk óhajtotta volna; lehet, hogy még nem készült fel, hátravonult; no baka, akkor gyerünk tovább utána.

Az alvajáró már a pihenő alatt is menetre emelgette a lábát; Matyi óbégatott, de azért baj nélkül oda ért; és ha azok a czifra áldások mind fogtak volna az ellenségen, melyeket a szidvajárók rájuk imádkoztak, a háború hamar véget ért volna. A fáradhatlanok mentek mendegéltek; és ha akarták, meggondolhatták, hogy milyen szép mesterség lehet az, ily nagyobb

seregtest menetét ily szépen rendesen elrendezni. Mindennap más rendben menni, mindent a változó viszonyokhoz alkalmazni, egy zászlóalj se tegyen kelletinél több lépést, egy oszlop se hátráltassa a másikat, senki se fárasztassék többet, mint a viszonyoknál fogva elkerülhetlen, — ej, egy olyan menetintézkedés még se lehet olyan könnyű dolog, mint Szájasék a minap mondták. Hát még ha tudná, hogy mennyi számításba kerül a hadtest-főhadiszálláson az élelmezés utánaszállítása, a betegek visszaszállítása, a laktáborkerületek határolása, a hárácsoló körletek kiutalása, és mindamellett folytonosan az ellenség zavaró ellenállását szem előtt tartani, és mégis kikerülni minden surlódást, és mégis mozgékonyságban és harczkészen tartani az egész hadtestet!

AZ ELŐVÉD.

«Elővéd Somogyi tábornok parancsnoksága alatt: a mi gyalogezredünk, a 7. huszárezred 2. százada és egy nehéz üteg; elővédtartalékának élével reggeli hat órakor átkel a Csörgő patakon. Az elindulás minden egyéb csoportnál ehhez képest szabályozandó.» Igy szólt a hadosztály intézkedése. A dandárnok, kire ezennel a holnapi napra és talán még a következő napokra is a biztosító szolgálat bizatott, az «eligazításnál» még hozzá toldta rendelkezéseit és midőn e parancs későn este hozzánk jutott, általános volt az öröm. Már három napon át ezredünk mindig a hadosztály végén menetelt. Kiki tudja, hogy ez mit jelent! Mennyi fennakadás! Mennyi por és egyéb kellemetlenség. Igaz, hogy egy órával később indulhattunk a hadosztály élénél, de aztán két órával később juthattunk csak éjjeli szállásunkra. De holnap, — hah holnap ez egész másképen leszen! Mink leszünk az élen, és ha az isten úgy akarja, megkeserüli ezt az ellenség!

Már két napja, hogy az ellenséggel folyton «érintkezésben» voltunk. Nem épen a mi oszlopunk; az 1. hadtestnél még egy lövés sem dördült el. De az elől levő lovasdandárnak már apró

ütközetei voltak; máshol is, jobbra tőlünk a 3. hadtest előtt, és balra tőlünk a 2. hadtest előtt is fordultak elő lovassági csetepaték. Semmi komoly, semmi döntő esemény ugyan nem történt; de a mi történt, már elég volt arra, hogy a szárnyaló hírek özönéből egy-egy lelkesítő örömhír hozzánk is eljusson. Tegnap reggel messze tőlünk, arra éjszaknyugot felé ágyúdörgést hallottunk; a vihar közeledik, csakhogy mielőtt kitörne, a távolból tompa morajjal jelentkezik, míg a közelben mindinkább félelmetes csend keletkezik. Ugy éreztük, hogy a döntés közel van; minden lépéssel közelebb jutunk hozzá. Mert annyi már bizonyosnak látszott, hogy az ellenség felkészült és talán csak a mi széles arczvonalba szétosztott menetoszlopainkra vár. A hadvezér elhatározása e szétoszlottnak látszó oszlopokat a kellő helyen és kellő időben egyesíteni fogja. Ma ezek a menetoszlopok, különválva mint megannyi patakok hömpölyögnek, nehány nap mulva a csatához egy tengerbe ömlenek és duló áradatként özönlik el az ellenséget.

Délután elébünk jövő zsákmánylovakkal találkoztunk; jókora falka volt. Az idegenszerű kantározás és az idegen csótárak mindjárt feltüntek. Nehány sebesült is volt közöttük. Könnyen sebesült dragonyosok vezették ötösével. Hát, igaz hogy ezek még csak hódított lovak, de mégis csak hódítás. Az egész oszlopunk örömrivalgásba tört ki, midőn mellettünk elhaladt.

Egy órával később hosszú parasztkocsisor jött elejbünk, a mi hadseregünkből való sebesültekkel; ulánusok és dragonyosok voltak. Mikor mellettünk elhaladtak, föl-fölemelték fejeiket és merev bámulattal néztek reánk. Oszlopunkon erőt vett a csendes komolyság.

Ma reggel korán kellett kelnünk. A Csörgő patak ide 4 kilométer. A zászlóaljak külön-külön faluban táboroztak és csak a patak közelében kellett egyesülniök. Mikorra oda érkeztünk már ott volt a tábornok. «Élzászlóalj előhad! egy fél huszárszázad már 1500 lépéssel éjszakra a Csörgő pataktól elől vár, ez a zászlóaljhoz beosztatik. Azután tagozódjék. Indulás hat órakor. Talján őrnagy úr, ismeri az általános helyzetet és a menetczélt?» —

«Igenis tábornok úr!» — «Csak figyelmesen földeríteni, de azért folyékonyan haladni. Én egyelőre az elővédtartaléknál maradok.»

Csatlakozzunk az előhadzászlóaljhoz. — Az elővédtartaléknál ugysem látnánk semmit. Csak mielőtt elhagyjuk, azt jegyezzük meg róla, hogy 1000—2000 lépéssel tehát 10—20 percznyi uttal marad hátrább az előhad mögött. Hogy e távközt időközben el-elveszti, erre fogadni mernék, mert hiszen háboruban nem lehet mérőrudakkal vagy lánczokkal menetelni; utóvégre egy pár 100 lépés ide-oda nem nagy baj, hisz a szabályzat maga is megengedi az 1000 és 2000 lépés közti változást. — Minek mindig hátra tekintgetni? — Vagy úgy! — Az a két-két ember a ki mögöttünk kullog? — Azok az «összekötő tagok», melyek körülbelül 200—200 lépésnyi távközökben azért küldetnek ki, hogy az elővédtartalék az előhadtól végkép el ne szakadjon; mert e nélkül 2000 lépés távolra megeshetnék, hogy valamely utelágazásnál az előhad balra vonul, míg az elővédtartalék majd csak egyenesen előre menve, egyszer csak azon venné észre magát, hogy előtte a mi csapatunkból nincs egy lélek se. — Azok a hegyháton ügető lovasok? — az egészen más! Ezek földerítő járőrök, hogy oldalt jobbra balra a menetoszloptól jó messzire figyeljenek, nincs-e arra valahol ellenség? Hisz e nélkül az ellenség menetelő csapatunkon egyszer csak meglepőleg tűzzel vagy lovas támadással rajta üthetne. Igy azonban, ha csakugyan tervez onnan ellenünk valamit az ellenség, azt már $^1/_4$—$^1/_2$ órával előbb megtudjuk, illő fogadására készülünk, azután — csak tessék! — Igy aztán az a pár földerítő lovas egyuttal a csapatot biztosítja is; de nem a támadás vagy legyőzetés, hanem a *meglepetés* ellen, a mi rendesen már fél vereség. Meg aztán az ellenség is hasonló eljárást követ ellenünk, ő is szeretné tudni, hogy mi hol vagyunk, hányan vagyunk, mit csinálunk. És ha ott, a hol most a mi huszáraink ügetnek egy ellenséges járőr ügethetne, az szépen hírül vinné mindazt, a mit rólunk ellenségünk tudni akar. Ez a mi oldalvédünk azonban az efféle kandi ellenséges csoportokat elzavarja. — Hát a főcsapat? — Az még messze van hátul élével vagy 2500 lépésre az elővéd-

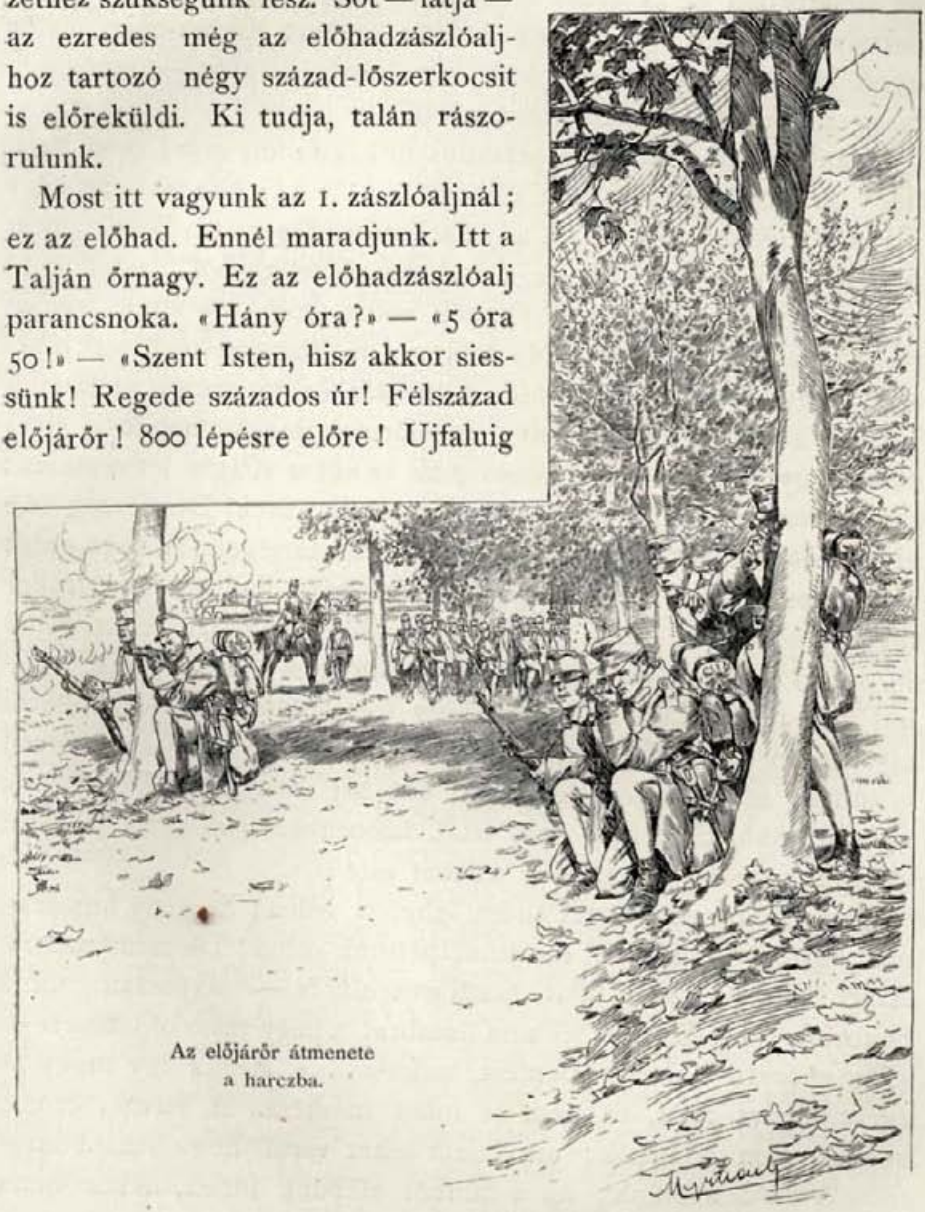
tartaléktól, tehát 45 percznyire az előhadzászlóaljtól. Az is ép úgy tart összeköttetést az elővédtartalékkal, mint ez utóbbi az előhaddal.

A hadosztály főcsapatja az elővéd és a vonatok nélkül 9000 lépés hosszú, a mi vagy 7 kilometer hosszú utat tesz. Ezt azért jó tudni, mert ha az elővéd éle, teszem, 8 órakor reggel túlnyomó ellenségre bukkan, akkor a hozzá tartozó elővédtartalékkal együtt 9 óra 45 perczig kellene halogató harczot vívnia, mert csak ekkor érne hozzá a hadosztály főcsapatoszlopának utolsó embere. Ezért is kell az elővédet aránylag oly erőssé tenni. A négy zászlóaljas ezred, egy üteggel meg egy kis lovassággal, — azt már nem lehet fitymálni. Ez már jó ideig tarthatja magát; de mindenesetre addig, míg a főcsapat fölfejlődik, az ellenség erejéről, felállításáról stb. tájékozódik és a harcz döntő keresztülviteléhez tervszerűleg fölkészül. — «De hisz jobb volna, ha a főcsapat nem maradna ily messzire az elővédtől, mert így hamarább segíthetné az elővédet?» Igaza volna, ha a főcsapat arra való volna, hogy az elővédet biztosítsa. De megfordítva áll a dolog! Az elővéd van arra rendelve, hogy ő biztosítsa (elülről) a főcsapatot. Ha pedig a főcsapat menet közben közelebb tartózkodnék az elővédhez, akkor az elővédnél előforduló minden aprólékos akadály, surlódás vagy fennakadás mindjárt átplántálná feltartóztató hatását az egész oszlopra; az elővéd minden csetepatéja rögtön belesodorná az egész oszlopot; holott így az említett távközök folytán a főcsapat az elővéd apró menetakadályaitól érintetlen marad és ha harczra kerül a dolog, az oszlopparancsnoknak még belátására és elhatározására van bizva, hogy az ütközetet elfogadja-e vagy nem? és az első esetben elegendő ideje és tere van a harcz tervszerű intézésére.

Most pedig, mielőtt elhagyjuk, vessünk még egy pillantást az elővédtartalékra. Elől a 2. zászlóalj, utána az üteg, utána a 3. és 4. zászlóalj; hát az a szomorú társaság a 4. zászlóalj végén? — az az ezredzene; szegény «banda»! mióta az ütközetmenet járja, azóta ugyancsak csendes. Hát a markotányos? hát a többi vonat? — haj hol maradtak ezek ma! Leghátul! Két órával később indul-

nak, mint a csapat. Hát mit is csinálna az ember avval a sok kocsival, ha ma itt elől verekedésre kerül a dolog?! — «De kérem, hisz ott hátul mégis sok kocsi van?» — Az már más. Azok a lőszerkocsik! Azokat nem szabad elhagyni; hisz azokra az ütközethez szükségünk lesz. Sőt — látja — az ezredes még az előhadzászlóaljhoz tartozó négy század-lőszerkocsit is előreküldi. Ki tudja, talán rászorulunk.

Most itt vagyunk az 1. zászlóaljnál; ez az előhad. Ennél maradjunk. Itt a Talján őrnagy. Ez az előhadzászlóalj parancsnoka. «Hány óra?» — «5 óra 50!» — «Szent Isten, hisz akkor siessünk! Regede százados úr! Félszázad előjárőr! 800 lépésre előre! Ujfaluig

Az előjárőr átmenete a harczba.

együtt maradhat! De azontúl a Zugó erdőben vigyázzon! Itt egy lovas járőr az oldalt eső helyek átfürkészésére!» — Regede százados az ő félszázadjával már elindult 800 lépéssel a zászlóaljtól előre; onnan még két embert vagy száz lépésre előre küld; ez az előjárőrnek és az egész elővédnek, azzal pedig az egész hadosztálynak «éle». Most még két-két embert jobbra-balra, és az egész hadosztály előre és oldalt kinyújtotta csápjait, — tapogatni, hogy merre döfjön öklelő szarvaival.

Épen hat óra. «Regede százados úr! induljon már! nem látja, hogy az elővédtartalék már elindult?» — «Az? hisz az már négy percz óta elindult!» — «Oh, az az átkozott idegesség! Tessék, most már 400 lépést veszítettünk a szabványos távközből! Indulj!»

Katonáink, mintha csak érezték volna, hogy ma éltük legfontosabb napjába indulnak. Ma mikor a hadtörténelem híven elbeszéli, hogy ama bizonyos junius 7-én nem történt semmi nevezetes, hogy e napon véletlenül még az előretolt lovastömegek is elkerülték egymást, ma ez a junius 7-ke az egész világra lényegtelen; hisz az nap este már mink is így gondolkoztunk. De bezzeg délelőtt másként állt a dolog. Hogy mi azt a terjedelmes Zugó erdőt így békességesen végigjárhassuk, hogy majd délután egy órakor így baj nélkül az úton keresztbe vonuló hegyhátra feljuthatunk és onnan az előttünk elterülő nagy völgyet a nap verőfénye mellett oly nyugodtan, oly tisztán, oly csendesen és az ellenségtől oly üresen szemlélhessük, a mint később megtörtént, — ezt ugyan közülünk senki sem hitte volna. De hát ily izgalmas várakozás, mely később kielégítést nem talál, háborúban nem ritka. Nagyot vártunk reggel — semmi se történt este!

Igen ám, ha ezt reggel tudni lehetett volna! Szegény huszárló, nem egy sebes ügetéstől megkímélhettünk volna! De nem tudtuk. Azért volt: «Azt a falut körüllovagolni!» — «Gyorsan oda a bokorhoz!» — «Siessen fel ama dombra! a hegy túlsó oldalára!» — «De gyorsan hozzon jelentést, nincs-e...» És ez így megy az egész menet alatt, és nem is lehet másként. A falvak, erdők, hegyek nem átlátszók; arra nem lehet várni, hogy «majd megtudjuk, ha oda érünk; ha a faluból elébünk lőnek, akkor benn

vannak!» Csak hogy ekkor már késő lesz, és ez a hírszerzés drága lenne. A baka nem futkoshat előre, hátra, oldalt és vissza; arra való a lovas. Gyors a lába, éles a szeme. A huszárok nélkül ma alig hatoltunk volna át a Zugó erdőn. De így, hogy a huszárok már jó eleve átkeltek, meg vágtatva visszajöttek, mentünk és megszakítás nélkül haladtunk.

«Ne búsulj pajtás!» — szól a fáradhatlanok egyike, — «látod azt a szépen meszelt falut odalenn, avval a — mi az? major vagy birkaakol? — elég a hozzá, hogy ott hálunk éjszakára!» — «Hát aztán honnan tudod azt?» — «Látod ezt a térképet? Itt van az a bizonyos falu, úgy hívják hogy: Rozvát. Már pedig saját fülemmel hallottam, mikor a vezérkari őrnagy úr lovaglás közben azt mondta, hogy az 1. hadosztály — már mint mi — ma Rozvátnál száll táborba.» — Oh ártatlan lélek! Ha te tudnád, hogy még ma mi vár rád.

ELŐŐRSÖN.

Nagy pihenő. De ma nem kürtjel adja tudtul. Az ellenség közelében tilos a kürtjel. Már pedig junius 7-én délelőtt szentül hittük, hogy az ellenség közel van. *Ütközetmeneteknél*, melyeknél, mint már neve mutatja, mindent az ütközetre való tekintettel kell elrendelni, a hosszú pihenőkről lehetőleg már előre intézkedünk, de a kürtjelt nem fuvatjuk. Az elővéd azt a parancsot kapta, hogy a már említett hegyháton az ettől délre, a víz mellett, tehát a völgyben pihenő hadosztály részeit őrsök kiállítása által biztosítsa, hogy a főoszloptól kiküldendő oldalvédekkel összeköttetésbe lépjen, azután délután három órakor tovább induljon és Rozváton át előre haladjon. A fáradhatlan jól hallotta: «Rozvátnál táborba száll a hadosztály.» Csak hogy nem hallotta végig. A folytatása pedig az volt: «Az elővéd a menet végén előőrsöket állít ki. Közelebbi utasításokat a hosszú pihenő alatt fog kapni.»

Meg is kapta. A hadosztályparancsnok személyesen előre jött az elővédhez, széjjelnézett a tágas völgysíkon, «tájékozta» térképét,

leolvasta a tájék egy-egy nevét, aztán a tábornok-elővédparancsnokhoz fordulva lassú szóval intézkedett, mialatt a dandár-vezérkaritiszt a kiadott rendelkezést a kéznél levő másolókönyvbe jegyezte.

«Igen szép, áttekinthető vidék! — Látja tábornok úr, az 1. hadosztály ott a pataktól éjszakra» — és lovaglóbotjával oda mutatott, — «egész a nagy erdőig több csoportban fog táborba szállni. Tőle délre, tehát mögöttünk, lesz a 2. hadosztály tábora. A hadosztály törzshadi szállása és egészségügyi intézete Rozvátban lesz; a hadtest főhadiszállása is oda jön. Látja azt a falut ott?» — «Látom, nagyméltóságos úr!» — «Ez a 1. hadtest éjjeli táborhelye. A 2. hadtest ott táborozik keletre, a 3-dik pedig tőlünk nyugotra ott — nézze a térképet — a hol a mellékutak e széles völgyet átszelik.»

«Mint az 1. hadosztály előőrsparancsnoka, ön főőrseivel megszállja az egész vonalat ama három hársfától kezdve — látja ott a völgy tulsó szélén, vagy 9 kilométerre tőlünk?» — «Igen is látom, excellentiás uram!» — «egész a szélmalomig. Az előőrstartalék ott lenn álljon a völgy túlsó szélén, a hol az utak egy csomóba érnek, vagy 3 kilométerre éjszakra Rozváttól. A hársfáknál és a szélmalomnál csatlakoznak a szomszéd hadtestek főőrsei. Az ellenségről tudva van, ...» a többit már csak suttogva halk szóval mondta el a tábornoknak. Az úgy látszik, meg volt lepve, mert nagyon csodálkozó arczot mutatott, mi nem hallottunk semmit, a tábornok se szólt semmit.

«Ha az ellenség támad, ellenállás a magaslat hátán. — Holnap tovább előre megyünk.»

«Gondold meg», fejezé be mosolyogva szavait, miközben észrevehetőleg elhagyta az eddigi szolgálati hangot és modort, «neked ma *öt* különböző dolgot kell biztosítva őrizned: Tenmagadat, a te csapatodat, az én hadosztályomat és a hadtestnek mögöttünk táborozó részeit...» — «Kérlek, ez még csak négy?» — «Az ötödik a becsületünk és hírnevünk.» Evvel lóra szállt. — «Jó éjt és jó mulatást!» — és ott hagyta a tábornokot az ő elővédjével, mely a menet után előőrs leszen.

Ilyen volt ő mindig. Nem heveskedett az sohasem. Mindig megfontolva beszélt, úgy hogy meglátszott azon a mit mondott, hogy előbb fejében jól meggondolta. Nem fenyegetőzött ő, nem is lármázott; a nélkül is engedelmességre talált ő mindig. Annak, a ki az emberek vezetésére és vezénylésére van hivatva, különösen a jobb és nemesebb emberekkel szemben mindig ilyennek kellene lennie.

Pont három órakor felhangzott a Talján őrnagy «Indulj!» vezényszava, és az előhadzászlóalj megindult. A mint már ez megesik, a «fáradhatlan»-nak jóhiszemű tévedése a rozváti táborozásról szájról-szájra tovább terjedt; az igazat egyelőre csak a tábornok törzse tudta. Meleg nap volt. Az eddigi menet hét órai tartama már az elővéd csapatait is nyomta, pedig ezeket a friss levegő jobban átjárja; hát még mennyit kellett a főoszlopnak szenvednie, mely folytonosan egy por- és gázfellegbe burkolva folytatta útját. Mikor az elővéd Rozváton átvonult és meg nem állott, mikor még vagy egy óra hosszáig tovább előre haladt, — a katonák bámulva egymásra néztek és nem egynek jókedve átcsapott komolyságba, sőt szomorúságba. Oh Matyi, a ki ekkor téged nem látott, nem is látott még szánalmat keltő siralmas ábrázatot. Matyi erősen hitt a szárnyra kelt hírben, Matyi mármár őrült, — de mily csalódás — Matyinak tovább kellett mennie. Lassanként az a bizonyos 3 kilométer is véget ért, az elővéd-tartalék ahhoz a bizonyos «útcsomóhoz» ért, melyet a hadosztály-parancsnok megjelölt. Az elővéd*tartalék* itt fejlődött; de az *előhad*zászlóaljnak még tovább, még előbbre kellett mennie. Az őrnagy azt a parancsot vette, hogy az előhaddal vonuljon fel a magaslatra, menjen át ott «biztosított megállásba», mert az ő oltalma alatt fognak az előőrsök kiállíttatni. Csak majd ha ennek vége lesz, szabad neki is az előőrstartalékhoz csatlakozni oda az «útcsomóhoz» bevonulni és pihenni. Biz addig még eltelhet egy pár óra.

Hej mennyi lóherét, mennyi téli vetést emésztett föl ez a felvonulás! Hej ha a háború e mezei károkat is megfizetné, — de igaz, hisz ellenséges földön vagyunk! — hát a mit el nem lehet

kerülni, csak le kell taposni! Igaz, hogy mégis csak kár érte. De ha nem lehet elkerülni.

«Második zászlóalj, előőrsül!» — és most a tábornok adta ki parancsait az előre szólított századosoknak. «Négy főőrs; mindegyik egy-egy század és 3—3 lovas; a főőrsök vonala ez a hosszú hegyhát, mely az általunk épen áthaladt völgyet éjszak felől szegélyezi, úgyszólván elzárja. A főőrsök akkép elosztva, hogy egyegyre körülbelül 2500 hosszú vonal jusson, mely «tábori őrsökkel» lesz megszállandó. Főzni lehet, mihelyt a hússzállító kocsik megérkeznek és a főőrsökhöz az utat megtalálják. Mikép viselkedjenek, ha az ellenség támadásra indulna. A tábori őrsöknél tüzet rakni nem szabad; hisz náluk úgy se főznek, hideg sincs, az ellenség pedig közel van. Jelentések minden fontosabb eseményről, különben pedig két-két óránként az elővédtartalékhoz küldendők. Biztosított menet, — indulj!»

A századosok tisztelegtek; kiki az ő századjához sietett. És néhány percz mulva négy különböző irányban négy századot lehetett látni, a mint mindegyik elől, jobbra, balra járőröktől környezve a magaslat oldalán felkapaszkodik, mindegyik azon pont felé törekedve, mely a parancsban számára ki lett tűzve.

És még mielőtt a nap ott a hadseregünk legszélsőbb bal szárnya mögött leáldozott, a hadsereg egész arczterülete el volt zárva. A *tábori őrsök* — mindenütt egy altiszt és nyolcz közlegény — elég sürü vonalban, a fontosabb pontokon tiszti őrségek, körülbelül 800—1000 lépésre a főőrsök vonalától, de mindenütt a terephez alkalmazkodva, a járőrök élénk czirkálásával összekötve; és mindez a sok éber szem figyelve oda áttekintgetett a hallgatag sötét erdőkre, melyek bizonyára ellenséggel megrakva, — de talán üresek is lehettek; még nem tudtuk. Éjjeli kilencz órára mindegyik főőrstől a tábornokhoz érkeztek a «megszálló jelentések». A tábornok erre *meg*nyughatott, de még *le* nem nyughatott.

A meleg napra tiszta, derült est következett. A jól áttekinthető táj, mint egy térkép terült el szemünk előtt. Az ellenséges oldalon ott egy mellékvölgy, apró erdőcsoportok a hegyoldalon; a völgy fenekét gyönyörü zöld bársony szőnyeg borítja, szélén egy

falu, melynek kertjeiben akár a tyúkok kaparását lehetett látni. Jobbra-balra szelíd emelkedésü hegyhátak, alacsony zöld vetésekkel; ezeken álltak a mi főőrseink. És ha hátra, délre fordulunk, mögöttünk a mértföldekre terülő völgy, melyen délután átvonultunk. Még tovább délre egy újabb magaslat, mely e széles völgy déli határát képezi. Ott van — de már csak távcsővel látható — a pont, hol a hadosztályparancsnok kiadta előőrsintézkedését; meg lehet ismerni a kis ligetről és az útnak kigyózó kanyarulatáról, melylyel a völgybe huzódik. A kinek éles szeme volt, a táborban csapatoszlopokat is vélt látni. De biz az csak képzelődés lehetett, mert már az est homályában oly távoli tárgyakat megkülönböztetni nem lehetett.

A pontról, hol mi álltunk, gyönyörü kilátás nyilt. Itt állt egy kimagasló dombon a 3-dik főőrs; a *főőrsök* t. i. minden hadosztálynál jobbról balra sorban számoztatnak. Nem sokára ide jött az őrnagy is, mint azon 2. zászlóalj parancsnoka, melynek négy századja előőrs-szolgálatban állott; és alig telt el egy óra, már itt volt a tábornok is «az előőrsfelállitás megszemlélésére». Addig átadta az előőrstartalék parancsnokságát a mi ezredesünknek. Mivel az előőrsök vonala 8 kilométer hosszú volt, biz ez a szemle a hosszú napi menet után még jókora esti mulatság volt az öreg úr számára. Vele volt a parancsőrtisztje is.

«Őrnagy úr!» — kiáltott már húsz lépésről, — «ott hézagot látok, ott nincs összeköttetés, nincs biztositás» és merően mutatott egy erdőcsúcsra, mely a völgyből fenyegetőleg felhuzódott a hegyhátig és rögtön magára vonta az öreg katona tapasztalt szemét. De mikor a mi dombunkra ért, mely most valóságos «hadvezér dombja» lett, meg lőn nyugtatva. «Ahá, látom már! Oda egy tábori őrs van előretolva. Jól van, nagyon jól van! No úgy hiszem, elég lesz. Látom, hogy mindenütt kellő tevékenység és éberség uralkodik; a járőrök sürün czirkálnak. — Egy kicsit talán nagyon is sürün. Tudom, az embereknek ez még új dolog és úgyszólván mulatságosnak találják; de majd éjfél után mindnyájan alszanak. Tudja mit, őrnagy úr, hadd aludjanak az emberek inkább most és majd éjfél után tartson fönn ily sürü

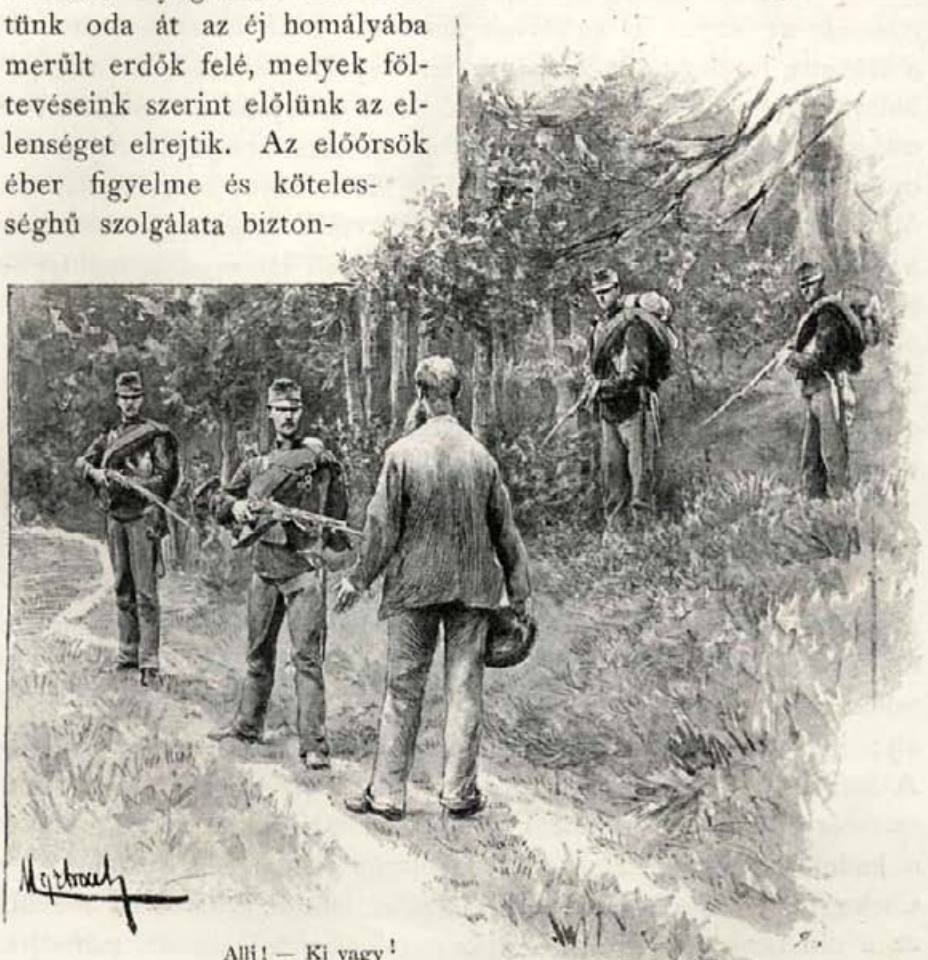
járőrmenetet. Értette, őrnagy úr? Gondolja meg, hogy ön most *öt* dolgot őriz: először önmagát, azután csapatját, azután a hadosztályt, azután a hadtestet és végre — becsületünket és hírnevünket. Jó éjszakát, jó mulatást!» — Mond és lassú ügetésben balra a szomszéd főőrshöz tovalovagolt.

Úgy látszik az őrzendő *öt* dolog, a mint a hadosztályparancsnok czélzatosan felsorolta, megtette hatását. A tábornok is ugyanez öt dolgot lelkére kötötte az őrnagynak, és valószinű, hogy ez is tovább adja századparancsnokainak. Így hatja át a katonaságnál a vezér szelleme fokozatosan a hadsereg minden tagját.

Most pedig, minekutána jól elvégeztük dolgunkat, azon vettük észre magunkat, hogy — éhesek vagyunk. De biz az nem használt semmit, ennivalónk nem volt. Épen az átvétel napja volt, a legénységnek nem volt kenyere; és a hússzállító kocsik — hol voltak ezek? hol volt az élelmes élelmezőtiszt? hol az élelmes markotányos? — Szegény Matyinak ma rossz napja van. Már Szájas pajtás sem állja meg szó nélkül. A káromkodók pedig bosszúságukat szerelvényükön töltik és tisztogatás közben össze-visszaszidják szíjazatuk minden csatját, puskájuknak minden csavarszegét. Nem használ semmit. — A 2-dik főőrsnél tüzet raktak. «Hát azoknak van mit enniök? — El kell küldeni hozzájuk.» «Dehogy van!» — jelenti a járőr, — «nincs azoknak egy morzsájuk se! hanem azt mondták, hogy nekik könnyebben esik a várakozás, ha legalább a sósvíz forrását látják.» — «Vagy csak minket akartak boszszantani?»

Végre a türelem megkapta jutalmát. A vonatoszlop megérkezett. Persze hogy előbb az előőrstartaléknál állapodott meg és az ott táborozó három zászlóaljat ellátta mindennel, a mit csak az éhes katona szive kívánhat. A markotányos még zsemlyét is hozott. A 2-dik zászlóalj parancsnoka elég előrelátó volt, hogy a főőrsön álló négy század mindegyikétől a számvivő altisztet már jó eleve az előőrstartalékhoz rendelte; miután az élelmezőtiszt a künn levő négy század élelmezését egy-egy kocsira rakatta, ezeket a számvivő altisztek könnyen a legrövidebb úton a megfelelő főőrs századjához vezették.

Rövid idő mulva a főőrsök főzőtüzei barátságosan lobogtak. Fehér ritka füst finom fátyolként terült el fölöttük és körülöttük felhangzott az a nyüzsgő beszélgetés, mely a főzés körül foglalatoskodó és az ételre nehezen váró legénységnél szokásos. Itt egy parancs, ott egy vig kurjantás, egy-egy jóizü nevetés; és közbeközbe hallani lehetett az «*Állj! — ki vagy?*» megszólítást, melyet a készültség őrszeme kiáltott, és a «*Járőr!*» feleletet, mely a jövevényektől adatott. A tábori őrsöket a főőrsről már nem lehetett látni, de az őrszemek «megállító» szava, mely hol erősebben, hol gyengébben hangzott tova, jelezte az irányt, a merre állottak. Nyugodtan tekinthettünk oda át az éj homályába merült erdők felé, melyek föltevéseink szerint előlünk az ellenséget elrejtik. Az előőrsök éber figyelme és kötelességhű szolgálata biztonságot nyujtott.

Állj! — Ki vagy!

ságot nyujt. A ki onnan felől hozzánk akarna lopózkodni, mindenütt lövésre kész puskákra, és harczra kész lövészekre bukkanna.

Miután már jó ideje figyelmünket az ellenséges oldal kötötte le, meg is feledkeztünk barátainkról. Tekintsünk csak hátra, hol a mieink táboroznak. Nagyszerű kép tárul elénk. A mit egykoron béke idején, csendes dolgozószobánkban kék, vörös irónnal vagy tussal a térképre rajzoltunk, a mit egy-egy atlasz a hadtörténelmi munkák vázlatain színes négyszögalakú csapatjelzésekben tár elénk, a terepen táborozó nagyobb seregtest vetületi képe, most odalenn a völgyben igazán lángoló betükben fénylett elénk, mert a csoportokban táborozó csapattestek főző és tábortüzei világosan jelezték az egyes táborhelyek határait. Már délután láthattuk a táborba be-bevonuló csapatok fegyvervillogását, — már estefelé hallottuk a mindinkább közeledő kocsioszlopok zörejét; de az esthomályában az apró csoportokba szétoszló csapatok és vonatcsoportok el-eltűntek szemeink elől. Most fényes megvilágításban újra feltüntek, — és ha egy ellenséges kém e magaslaton állhatna, a hol mi, majdnem három hadtestnek éjjeli táborozását leghívebben lerajzolhatná e «jól áttekinthető» képről.

Ez a csoport idelenn, hozzánk legközelebb — ez a mi ezredünk, ez az *előőrstartalék*. Ezek is főznek. Csak hogy ők már elkészültek vele. Nézze, mily tisztán kivehető a tábor alakja a tüzekről. A szél keletről jön, akkor a táborhelyek balra vannak, már t. i. tőlünk számítva. Jó mulatást, fiúk! Az ember oly jó szívvel nézi és képzeli magában az embereket, ha tudja, hogy ezek a «mieink», t. i. a mi ezredbelieink. Ott a másik falunál, — minek is hívják? — ej tudja a manó — ott, nem is hinné az ember hogy az előőrstartaléktól 3 kmterre van, — ott sűrűn táboroznak; ott balra, az egy ezred, egy, kettő,... három zászlóalj; igen ők azok, a 70-esek, ezek a mi dandárunkba valók. A másik dandár, az bizonyosan még hátrább van; azok a ritka, szétszórva látszó tüzek, azok a vonatok tábora. Hogy is mondta a hadosztályparancsnok? — «A pataktól délre a 2. hadosztály.» — Csakugyan! ott a hol az a sötét szalag látszik, tábortüzek nélkül, az a mocsáros patakvölgy feneke; és ezen tul, amott már újra

kezdődnek a tábortüzek, az a 2. hadosztály. Akár minden zászlóalját meg lehetne számlálni.

Jobbra balra e fény- és árnyszalagokkal szeldelt területtől, mely inkább mély mint széles táblán 30.000 embernek szabad táborát ábrázolta, és melynek nyugalma fölött mi őrködtünk, — mértföldekre koromsötét éj volt. Csak messziről, e sötét területek tulsó oldaláról halvány fény világított, mint mikor éjnek idején a gyufának phosphorvége láng nélkül füstölögve világít. Ott a mi szomszéd hadtesteink táboroznak. — Hát mit szól hozzá? — lám ez egy összpontosított hadsereg éji tábora, habár egyes seregrészek egy-két napi járó földre táboroznak. De itt egy vágtató huszár hozza a parancsot, ott a tábori távirdának egy-egy nyomattyúja adja tovább, és holnap mindnyájan egy ponton valósággal együtt leszünk. — Azért kellett ma oly óvatosan elbánni a vonatokkal; azért voltak kikülönítve a husszállító és markotányos kocsik, melyeknek csak néhány órával a csapatok után lehetett megérkezni, miután biztosságot szereztünk, hogy ma már «nem lesz semmi.» Egyébiránt akárhányszor már épen akkor «történt valami», mikor a hadvezér legkevésbbé sem várta.

Puff! — Ahol van ni! — Közvetlen közelben egy lövés dördült el. Mi a manó? Rajtaütés! — Zűrzavar, — riadó! — a főőrs egy pillanat alatt fegyverben állott. «Állj — ki vagy?» — Nem szól senki. — «Állj! ki vagy?» — Még egy kínos csendes szünet — — «Százados ur, jelentem alásan, elsült a puskám!» — Siralmas szaváról rögtön mindenki megismerte: Matyi volt! — Csakhogy a századparancsnok most nem vette tréfára a dolgot, hanem igen komolyan bár röviden intézte el a dolgot: «Csukja be jobban a puska zárócsapját! hat óra gúzs!»

A TÁBORBAN.

Csak előre, mindig előre! A következő napon nem egy keserű óránk volt, midőn a csapattest rendje kemény próbára tevődött. A kérlelhetlen sietős menetek napról napra; mellette kevés igazi pihenő, fáradalmas biztosító szolgálat, rendetlen élelmezés, kevés és gyakran félbeszakított alvás; szóval a folytonos fáradalom és tökéletlen pihenés már sulyosan nyomta a legénység testi és a parancsnokok lelki erőit. Bizony az elpuhult városi ember megsínli, ha megszokott életmódjától elszakíttatik. Más az ember, ha testét kényelmesen ápolhatja, és más ha heteken át se rendes ágyban nem hálhat, se rendesen ruhát nem válthat, sőt néhanapján csak öt ujjával vagy tenyerével fésülködhetik. Ha sóbafőtt marhahúst eszünk hajnalban 4 órakor, máskor pedig váltakozva a nap minden képzelhető órájában; ha ma a nap égető sugarai mellett, holnap a szakadó esőben az isten szabad ege alatt kell elköltenünk sovány ebédünket: az ily táplálkozás a testnek nagy erőt bizony nem adhat.

Ily menetnapokon kemény próbát áll ki a férfias fegyelem. «Uraim, csak el ne fáradjanak!» szokta volt mondani ezredesünk, «a tiszt tönkre mehet, elpusztulhat, de elfáradnia az alvás ideje előtt, nem szabad! A tiszt a század éltető lelke. Azért uraim csak el ne fáradjanak!» — Nem fáradtunk el.

Nem egyszer, mikor forró napokon mentünk, jobbra balra kidőltek a katonák; az orvosok a zászlóalj végéről egyik embertől a másikhoz futkostak, megoldották a szerelvényt, ezt vízzel locsolgatták, melyet a «gyógyszolga» nagy tábori kulacsában magával hozott, annak cseppeket adtak, emennek mellét nyakát dörzsölték és az ezred bizony nagyon megfogyva érte el menetcélját. Mihelyt azután a felhők megnyitották csatornáikat és hűsítő záporral árasztották el az ut mellett szerteszéjjel heverő betegeket, a kimerültek megmozdultak, előbb ámolyogva körülnéztek, és azonnal felébredt az engedelmesség, a rend és fegye-

lem ösztöne: előkeresték a mellettük heverő puskát, újra felcsatolták a szerelvényt és egyenként, párosával, apró csoportokban utána mentek az oszlopnak; úgy hogy a késő éjjel újra meg újra együtt találta azokat, kik a nap heve alatt el-elmaradoztak. Bizony volt olyan is elég, kit sohase láttunk többé. A vízszegény vidéken forró napokon a napszurás veszélye sötét felleg gyanánt lebeg a menetoszlop fölött és ki-kiszedi áldozatait. Ezek is a hazáért halnak. Baj, — de erről nem tehet senki.

«Táborba!» — Oh te bűvös, kedves szó! Ha fáradt lábad már-már felmondja a szolgálatot; ha a léleknek, az akaraterőnek a test fölötti uralma fokozatosan szűnni kezd, előbb a csípőben, aztán a térdekben, jaj — már a bokában is; ha lábaink már csak a tehetetlenség törvényénél fogva mozognak, és félünk a gondolattól: Jaj ha most valami fennakadás miatt meg kell állnunk, és én véletlenül leülnék illetőleg oda vágnám magamat a földre, jaj — tán föl nem tudnék újra kelni; ha ilyenkor azt vesszük észre, hogy a parancsnok fáradt lovával letér az utról, az oszlop éle követi, hogy táborba szálljon; ha ilyenkor megszűnik az erkölcsi kényszer, mely még tagjaidat mozgásban tartotta és félig lerogyva félig levágódva szabadon végig terülhetsz az anyaföld természetvetette ágyán: oh ti olympusi istenek, — ti ez élvezetet nem ismerhetitek! Egy ily kimerítő menet után egyszer én is levágtam magam, lábaim egy kavicsrakásra jutottak, fejem lenn lógott az útszéli árokban; itt ért egy fergeteges záporeső, melytől bőrig áztam, azután kisütött a nap, mely mellett meg is száradtam, de én csak nehány óra mulván ébredtem föl, tagjaim részint megmeredtek, részint fájtak mint ha kerékbe törtek volna; de azért felfrissültem és megerősödve éreztem magamat. Én akkor tudtam meg, mint jelent az: elfáradni; ti pedig ebből képzeljétek el milyen édes ez a szó: «Táborbaszállni!»

A mi ezredesünk, derék, tapasztalt öreg úr, azt az eljárást követte, hogy csapatját ha nagyon kifáradva ért a táborhelyre, vagy egy félóráig — a mint ő nevezte — «vad táborban» hagyta, azaz engedte, hogy az emberek addig míg a fáradság zsibbasztó

hatása megszűnik, ott dőljenek le a hol és a hogy épen állottak, ha csak az utat a következő csapatok számára szabadon hagyták. «A táborbaszállás» — szokta volt mondani, «rendet, sok munkát és egyéb szolgálatot kiván; az emberektől azonban ily állapotban ilyesmit követelni nem lehet.»

A katonának jól esik az ily eljárás; ez bizalmat ébreszt. «Ez aztán érti a dolgát,» lehet hallani, «ez jól tudja, ismeri, hogy mit érzünk: alig ha nem ő is czipelte egykor a borjut.» Ha aztán az ilyen előljáró valami nehezet parancsol, vagy némi kényelmességet megszüntet, a bakaészjárás oda jut, hogy: «bizonyosan nem lehet másképen, mert különben nem tette volna. Ez pedig igaz és úgy is van.»

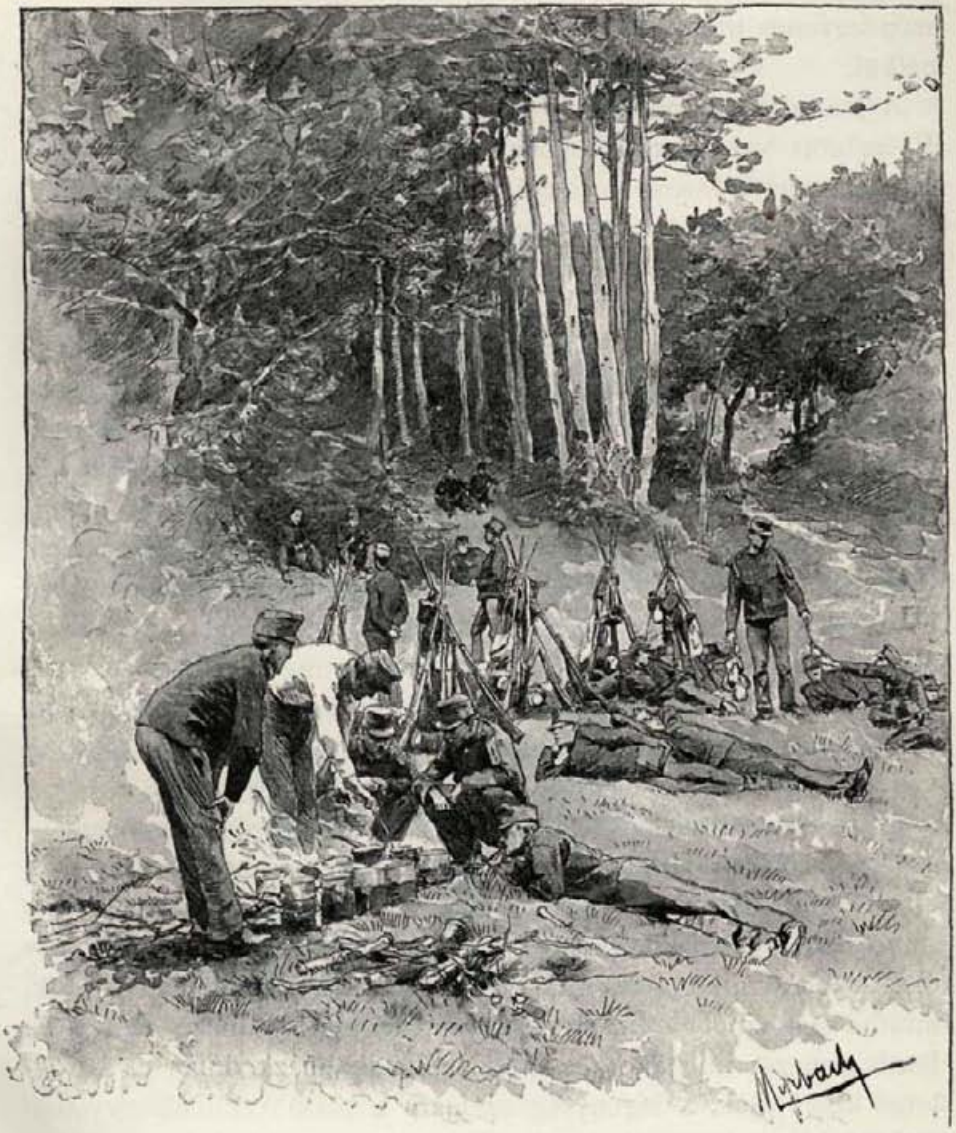
Ma is előbb «vad táborba» kellett szállni.

Az uttól jobbra széles legelő és tarló terült el; ez volt a mi szállodánk; ezen utalták ki minden zászlóaljnak — miután egy kissé szuszogtak vala — az ő táborhelyét, *egy* harczvonalban; azaz mind a négy zászlóalj egymás *mellett*, egymástól 20—20 lépés széles táborutczákkal elválasztva.

A zászlóaljon belül a századok szintén egymás mellett állanak, szintén táborutczákkal egymás között, csakhogy ezek nem egyenlők; a középső utcza 20 lépés, a többiek csak 3—3 lépés szélesek. A félzászlóaljakon belül t. i. a három lépéses táborutczán senkinek sem kell járkálni. Mert ha a szétoszlott legénység fegyvereihez siet, a széles 20 lépéses utczákon át kiki századjához és szakaszához juthat, a nélkül hogy a «riadó»-nál egymást lökdösnék vagy a fegyverekbe kellene ütközniök.

A századokon belül a szakaszok 20 lépés távolra egymás *mögött*, tehát *nyitott oszlopokban*, állanak. Minden szakasz gulákba rakja a fegyvereket, a legénység a hátbőröndöt, a kenyértarisznyát és a vállövbe hajtott köpenyt úgy rakja a gulák mögé, hogy kiki holmiját gyorsan megtalálja; az emberek pedig szerelvényük közelében leheverednek.

Már most könnyű kiszámítani, hogy egy hadilétszámu század oly derékegyenközényt foglal el, mely 23—24 lépés széles és 60 lépés hosszú (mély). Zászlóaljban négy—négy ilyen derékegyenközény — keskenyebb oldalukkal előre fordulva — egymás

Az étel kiosztása a táborban.

mellett áll; egy táborozó zászlóalj arczvonala tehát: a négy század arczvonala 92 lépés, ehhez egy széles középutcza (20) és két keskeny utcza ($2 \times 3 = 6$) összesen 118 lépés. A kit érdekel, tessék kiszámítani a táborozó ezred arczvonalát, akkor közelítőleg elképzelheti, mekkora hangyabolyt képez ily ezredtábor,

szép egyenes utczákkal mint egy amerikai város, csakhogy házak nélkül.

A századok mögött húsz lépésre van a főzővonal; itt főznek. E mögött van a tiszti vonal; itt táboroznak a tisztek, — de csak egyszer. Másnap bizonyára más helyet keresnek maguknak, mert a szakácsok örökös trécselése nappal unalmas, éjjel pedig zavaró. Másszor meg a főzőhelyeket költöztetik át, a mi néha a szél iránya és a füst miatt is szükségessé válik. Ezen kívül külön *vonala* van még a markotányosoknak, a lőszer- és vonatjárműveknek, a vágómarhának, a vonatlovaknak és a vonatlegénységnek és pedig minden vonal az előbbitől hátrább hátrább fekszik. A legfontosabb vonal azonban elől van, ez az *alakulóvonal*, mely még harmincz lépéssel a legelső szakaszok táborvonala előtt van. E vonalon sorakoznak a kivonuló zászlóaljak vagy ezek részei; itt hirdetik ki a parancsokat, és ennek közepe előtt áll a *tábor-főőrség*, melynek parancsnoka ma Török hadnagy, a mi jó ismerősünk, az áldott Gyöngyös Jánosnak ura és gazdája. A zászló szabály szerint kibontva és lobogva az őrség jobb szárnyán a földbe tüzetett és — a táborbaszállás be van fejezve.

A mi ezredesünk sokat tartott — a mint ő szokta mondani — az éles szögletű táborra; nem is tűrte volna a tábor alakjának elhanyagolását, még a legerősebb, legfárasztóbb menetek után sem. «Mihelyt a csapat» — szokta volt mondani — «nem oly éles szögletű mint a jegecz, azonnal amolyan gombóczczá válik, mintha agyagból volna. A katonának mindig maga előtt kell látnia a merev külalakot, és ahhoz kell alkalmazkodnia; ez a szögletes külső alak, a legénység számára a belső rendnek egyetlen érthető kifejezése. Utóvégre pedig ezeket az alakokat nem csak vaktában, szeszélyből rendszeresítették, hanem 100 éves tapasztalat után jól meghányták-vetették. Már ezért se szeretem a «gombócz» alaku csapatot. És ezért uraim» végzé mosolyogva, «csak maradjunk szögletesek.»

Mivel ez a mi derék ezredesünk a szolgálat merev formáit oly üdvösen tudta annak lényegével összhangzatba hozni, hogy

a formáknak nem szolgája, hanem ura volt, soha eszünkbe se jutott őt «pedans»-nak nevezni, — kivéve talán a mi kedves Szájas közvitéz barátunkat. Ott is ült ő kelme már megint, a szakaszvezető ellen használt illetlen feleselésért, mint fogoly a tábor-főőrségen; mellette pedig, a fájdalom boldogtalan szülöttje, Matyi, ki tegnapi álriadó lövéseért keserű bánatot hordott szívében és — kemény gúzst a kezelábán.

Szóval — táborba szálltunk. A vonatőrség, a táborőrségek a kijáratoknál köröskörül fel voltak állítva, hogy senki «kirándulást» ne tehessen; a századosok ügyeleti közegeikkel századjaik közepe előtt állottak, várva a további parancsokat; addig átvizsgálták a létszámokat. Mert nem egy furfangos csak azért színlel lábfáját, hascsikarást és főfáját, hogy elmaradhasson, és csak akkor vonulhasson be, mikor már a táborbaszállás munkája el van végezve. Ezt nem szabad tűrni, ma pedig rajta kapják a kópékat.

Táborunkban pedig mozgalmas élet kezdődik. Nincs közelben falu kész tüzelőanyaggal; a közeli erdőben nincs vágott farakás. Utászosztag előre! fejszével fűrészszel ki az erdőbe, tessék fát vágni! A fenyőfa jó tüzelőanyagot ad, ha zöld is. Sorakozz! — A pataknak igen meredek partja van. Egy gyalogosztag Linemann-féle ásóval, sorakozz! 1-sső század egy tiszt, negyven ember! A meredek partba lejtőket kell ásni, hogy kényelmesebben lehessen vizet meríteni. Tovább lefelé pedig lejtős siklókat a lovak itatására! — A századoknál előkészíteni a főzőlyukakat. Óvófödeleket vagy kunyhókat is szabad építeni, mert eső lesz. Az az égerbokor, meg amott a sás, szolgáltat hozzá elég anyagot. Rudak? Hát tessék szerezni! vagy nélküle építeni, úgy a hogy tudnak. — A legénység szomjas? Osztagok a vízhordásra, sorakozz! zászlóaljonként, összeállani! Segédtisztek, tessék nekik merítőhelyeket kiutalni. Ezredorvos úr, sohsem fáradjon ma a víz megvizsgálásával! Ha mocsárízű volna is, csak nem volna más!

Mi mindenről nem kell még a mi ezredesünknek mint «*tábor-parancsnoknak*» gondoskodnia és rendelkeznie! Péld.: Széna nem volt. Átvételezés csak ott volt, a hol a hely színén kapható.

Utánunk szállítani nem lehetett. Ma pedig egy félreeső helyen voltunk, hol se falu, se széna, se más kész takarmány. Ennél fogva az ezredbeli összes járművek fogatait — a lőszerkocsik, hússzállító kocsik, a markotányos kocsik lovait, számszerint 50-et — legelni küldte. Ehhez ki kellett rendelni egy őrző különítményt és kijelölni egy tisztet az egész társaság parancsnokául. E legelő különítményhez csatlakoztak még a tisztek lovai és lóápolói is. — A többi aprólékos rendelkezésre már nem is emlékszem.

A századoknál először is a fegyver tisztogatásához fogtak; az ember kényelme csak azután következik. Azután kiosztották a húst, főztek; a tisztnek mindenütt ott kell lenni, ő csak későn este szállhat pihenőre. A szürke felhők, melyek dél óta kerülgettek nem tágítottak, de alig hogy tömörülni kezdtek, már elkészültek a mi kunyhópalotáink és nem sokára az ezred tisztikarának «főasztalmestere,» ebédhez hivott bennünket.

Erről az ebédről, vagy mi volt, jobb lesz nem szólni; de a wigwam-szerű kunyhókról és sátrainkról lehet. Az én legjobb barátom az egész hadjárat alatt egy századdobos volt, kit ugyan Dudásnak hívtak, de azért a nevében rejlő zenetehetségét a dobverő kezelésénél sem tagadta meg. Ez a dobos maga csaknem mindig szabad ég alatt hált, de nekem minden nap fölépítette sátramat. Magához vett egy pár pajtást, elindultak keresni, és rendesen találtak is mindent, a mit csak egy ilyen tábori tündérpalotához kívánni lehet.

A mai wigwam igen csinos volt. Az éj leszállt és kiki odujába bujt. A szomszéd kunyhókból még soká kihallatszott a nevetés minden hangos válfaja egész a kaczajig, a szerint a mint a feltálalt élczek és adomák a hangulatot érintették. Sajátságos, hogy ezek a holtfáradt bajtársak, mikor lefeküdtek, még olyan jóízűket tudtak nevetni, hogy azt is, a ki csak hallotta, elfogta a nevetés kedve és jóságosan áthatotta testét, kezdve a szívtől le egészen a lábtalpakon levő hólyagokig. Ez a teremtés bölcs rendje, hogy a szenvedés sincs híjával a gyönyörnek; és ha más nincs is, megmarad az a fölötti öröm, hogy a szenvedés véget ért.

Pihenő tisztek az előőrstartaléknál.

Rövid idő mulva elaludtunk. Tán bizony hortyogtunk is, csak hogy senkisem hallotta, mert csak az őrségek voltak ébren; ezek pedig távol állottak tőlünk. «Hisz tán csak megteszik kötelességeiket!?» dörmögte magában az ezredes, mikor kunyhójába kuporodott. «Az mégis nagy szégyen volna, ha valamely ördöngős járőr előőrseinken át belopódzkodnék és ezt a 3000 alvó katonát egy pár közeli puskalövéssel fölriasztaná. Ugyan megvizsgáljam őket? Fáradt vagyok.— «Ezredügyeletes százados úr!» — semmi válasz. Bizonyosan alszik. Bizony meg is volt erőltetve egész nap. — Ej öreg csont, ne lustálkodj, eredj magad, vizsgáld meg az őröket, amint dukál!» — És az öreg ezredes magamagát rábeszélve, fölkelt csendesen, hogy kunyhótársait ne zavarja és megvizsgálta az őrségeket «a mint dukál.»

A segédtiszt a hadosztály-eligazítástól hajnali 2 órakor egyéb parancsok között egy «pihenő napot» is hozott; «élelmezési tekintetből» sugta fontoskodva, de tulajdonképen e «tekinteteket» ép oly kevéssé értette, mint mi. A szót a törzshadiszálláson kapta fel.

«Ma nagyon korán kell főzni», parancsolta erre az ezredes; «a legénység reggelire egye meg a levest és a húst tegye félre.» Mi csodálkozva néztünk egymásra és ő rá; de ő nem szólt felvilágositólag semmit. Mi pedig szemeinkkel és egyéb néma mozdulatokkal azt mondtuk egymásnak: «Ezt nem értem!» Csak a későbbi események értették meg velünk és akkor el is ismertük, hogy mily helyesen vélekedett a mi ezredesünk.

De egyelőre arra a magyarázatra szorultunk: «Ma a vizsgálás ördöge bujt belé!» Mert először megvizsgálta a lőszerkocsikat; azután nekünk kellett fegyvervizsgát tartani; azután eszébe jutottak a kötszercsomagok; meg vannak-e minden embernek a zubbonyzsebében? «A pihenő napok arra valók, hogy a csapat apró szerelvényét, melyet a tartós menetelés nagyon megrongál, rendbehozza. — Hát az igazoló lapocskákkal hogy állunk? Meg van-e minden embernek a magáé? Az még is csak szomorú volna, ha valamely elesettet el kellene temetni és azt sem tudnók megmondani családjának: a kendtek Imréje vagy Vinczéje meghalt és el van temetve. Az ilyen ember aztán az «eltüntek»

rovatába kerül és a szegény anyóka odahaza remény és félelem közt aggódik. Mert ha az ember elesett, meghalt, ez még megjárja; de ha szegény «eltünt», óh, mi minden baj nem érhette, sőt érheti még szegényt? A századosnak gondoskodása ezután sok bánkódásnak veheti elejét. A minap egy igazoló lapot találtam, azon nem is volt név; egy másikat is láttam, azon meg csak ennyi volt írva: *Nagy*. Ha most e név a veszteségi kimutatásba jutna, mennyi gyászt okozna az országban és pedig sokat hiába, mert azt mondják, hogy több *Nagy* név is van.»

Igy telt el a reggel. A legénység a levest megette és a húst a ketté vágott kenyér belsejébe vájt üregbe tette. Az ezredsegédtiszt ép kiosztotta a tábori postával érkezett magánleveleket, mikor — hallga! — először lassan és bizonytalanul, azután erősebben, — ez ágyúszó! — most tisztán ki lehetett venni, — jobbfelől távoli ágyúdörgés hallatszott.

Végre valahára! —

AZ ÜTKÖZET.

Még parancsot nem adtak, de gyorsabban mint a parancsot csak ki lehetett volna adni, a kunyhók, sátrak, óvófödelek, wigwam és palota eltüntek mintha a szél fujta volna el. Mindenki a fegyvergúlákhoz gyülekezett. A hajtókatonák már befogták a lovakat, a lóápolók nyergeltek. Lázas sietséggel törülgette még tisztára egy-egy késedelmező az evőcsészéjét és fölszerelkedett. Ezredesünk nyugalma mindnyájunkat megnyugtatott. Az ő változatlan szárazsága minket is megóvott minden haszontalan lelki felindulástól. «A csatát», mondá, «nem kell nagyon tragikusan felfogni; a háborúban ez is csak olyan — ki hinné — műszaki *detail*, mint a többi.» A ki az öreget egyszer a harcz tüzében látta, az tudta, hogy egész lénye megfelelt szavainak; neki a csata csak *detail*.

Csakhamar az út is, mely táborhelyünk mellett huzódott, élénkülni kezdett. Parancsőrtisztek, vezérkari tisztek, segédtisztek

sebes vágtában száguldoztak el mellettünk; ránk se hederítettek. Ezredünk félreeső helyen táborozott ugyan, de még sem oly messzire a hadosztály többi részeitől, hogy más táborozó csoportoknál a nyüzsgő mozgást észre ne lehetett volna venni. Világosan lehetett látni, hogy mindenütt indulásra készülnek.

Az ágyúszó folyton tartott; hol gyengébben, hol erősebben, mintha az ütközet hol felénk közelednék, hol tőlünk távoznék. E változást azonban csakis a szél okozta.

Az ezredes egy zászlóalj-segédtisztet küldött a hadosztályparancsnoksághoz, hogy az ezrednek szóló parancsokat áthozza. A dandárnok ott volt a hadosztály törzshadiszállásán. A tisztek csoportokba álltak és élénken beszélgettek. No most komolyan kezdődik; ezt már a lövegtűz szavából ki lehet érteni. Nem így szól az, ha csak a lovas hadosztály 12 lövege tüzel. Ez nagyobb tüzérségi vonal, — legalább egy hadtesté. Ma pedig pihenő van. No ez szép pihenő nap. Hisz különben ez is jól összeegyeztethető az általános helyzettel. Talán a mi hadtestünk tegnap kelletinél előbbre jutott és a mai pihenővel mozdulatunkat csak azért akarják lassítani, hogy a többiek is közelebb jussanak, utólérjenek. Hisz Magentánál a pihenő nap kellő közepén vonultunk a harczba, és akkor is hasonló oka volt. Csak hogy most más lesz a vége. Mit, hogy mi mért nem indulunk? Igaz, odaát már mozognak. Úgy gondolom, az a 2-ik hadosztály. Hisz most több oszlopban fogunk előnyomulni; így szokás az ütközetben. Hej, ez nehéz menet lesz. Már az országutak se sokat érnek, hát még azok a feneketlen dülőutak. Ma a lőszerkocsikhoz legénységet kell majd vezényelni, hogy el ne akadjanak. Dolnya-Tuzlánál is így volt.

A katona örömét találhatta e beszélgetésen; a nemkatona azonban meg nem állhatta volna csodálkozás nélkül e beszélgetést hallani. Ez emberek a legnagyobb veszély küszöbén állottak, de egy szóval sem gondoltak önmagukra. Az ezredesnek igaza volt. A csata csak egy műszaki *detail;* itt csak az eljárás módozatai kerültek szóba, a fenyegető veszélyre nem gondolt senki. Itt nem mutatkozott az az ujjongó lelkesedés, mely a telt pohár mellett élteti a csatát és azután — elveszti. A mi a harczban a bátorságot

jellemzi, az nem a pillanatra fellobbanó és a lelket elkábító tűz, hanem az a tartós uralom, melylyel a szellem öntudatosan leküzdi, elfojtja azt, a mi bennünk állati. Ez volt annak a 20 évi, komoly, céltudatos munkának eredménye, itt a gyümölcse. Rajta! A csata moraja itt férfiakat hí a harczba, kik komolyságát értik és a pillanat nagyságát szívük mélyében érezik.

Ott egy porfelleg látszik. A hadosztályparancsnok! Csak ügetve jön, nyugodtan, nem is siet; balra tőle a vezérkari főnök és vele a mi zászlóalj-segédtisztünk, kit hozzá küldöttünk vala. Az ezredes előintette a tiszteket «szabályszerű fogadáshoz». Még most is ráér ilyesmire gondolni. A legénység pedig minden vezényszó nélkül egy mozdulattal fölemelkedett. Hej ha most szabad volna éljent kiáltani; a 3600 torokból kitörő *Éljen!* tán túlharsogatná a távoli ágyúdörejt. A tábornok nyugodtan intett fejével és kezével, mint ha csak mondta volna: «Hisz ismerjük egymást!»

«A 2. hadtest Huttánál harczban áll, vagy 15 km.-re tőlünk. A mi hadosztályunk két oszlopban Huttára menetel. A 2. dandár a jobb oszlop. Ez az ezred, az 54-es után sorakozik az oszlopba, mely épen indul. A dandártábornok külön megbizásommal az elővédnél van. Ezredes úr, ön átveszi az oszlopparancsnokságot. A segédtiszt, kit hozzám küldött, mind a két oszlop útját térképbe rajzolta. A hadtest ütközetvonata Raskónál gyülekezik. Az egészségügyi intézet és a lőszertelep a baloszlop mögött mennek. Én a jobb oszlop elővédjével megyek. Uraim, ma gyorsan kell haladni, de mégis harczképes állapotban kell megjelenni!»

Tisztelgett, csak úgy mint máskor; tovalovagolt a jobb oszlop elővédjéhez ügetésben, csak úgy mint máskor. Csak annyit mondott távozása előtt: «Kívánom hogy az ezrednek ma szép napja legyen!» És elment.

Mért jött ő maga? Mért nem küldte el intézkedését írásban? Mióta jött divatba, hogy a hadosztályparancsnok úgyszólván maga hordja ki a parancsokat az ezredekhez? Ezen mi is csodálkozhatunk. De ha az volt a czélja, hogy bizalmunkat emelje, hogy lelkünket erősítse és az ezrednél vidám harczkedvet

gerjesszen, akkor czélját elérte. Ugy éreztük magunkat, mintha ennek a tisztelve szeretett katonának és parancsnoknak aczél idegzete, éles esze és erős akarata mindnyájunkra átszállt volna, mint a villanyos áram, mely habár csak egy pillanatig futotta át a vaspálczát, mégis benn hagyta nemes tulajdonságait.

Az alezredes átvette az ezredparancsnokságot. Az ezredes odalovagolt az épen közeledő 54-dik ezred élére, hogy átvegye az oszlopparancsnokságot. Most elhangzott a «Riadó!» vezényszó. Mindenütt fölvették a hátbőröndöt, felcsatolták a szerelvényt, csendesen, egy szó lárma nélkül, és mégis gyorsan, úgy mint erre a mi ezredesünk a legénységet rászoktatta. «Fegyvert fogj!» és az ezred menetoszlopban vonult el a táborhelyről, mely 20 óráig adott szállást. Hej hányan közülünk jutnak ma oly táborhelyre, melyből nem lesz indulásuk?! —

A menet csakugyan nehéz volt. A delelő nap a ritka felhők közül égető sugaraival sütötte egész utunkat. Előre! Utunk sürű erdőn át vezetett. Majd ragadós mély agyag lassította lépteinket, majd meg szerte széjjel nőtt gyökérhálózatban bukdácsoltunk. A kocsik elakadtak. «Egy század a lőszerkocsik taszítására!» Megtörtént. Tovább, előre! Nem maradt el egy lélek sem. Sokszor eszembe jutott, hogy a gyávának ily sietős menet alatt százszor volna alkalma, hogy a következő veszedelem elől kitérjen. Hisz könnyen lehet betegséget színlelni és mikorra a hunczutság napfényre jut, a csatának vége van. Minden lépten nyomon kínálkoznak a buvóhelyek, gödrök, barlangok, árkok, sürű bozót, és cserjék; hisz akadna is tán elég gyenge lélek, ki szívesen fölhasználná e rejtekhelyeket; igen ám — ha a becsület vissza nem tartaná őket. Ez a nyitja. A legjobbak, a legmegbízhatóbbak, a tisztek példája valamennyit kötelességükhöz bilincseli, mindnyájukat jókká, fáradhatlanná teszi. És a legtöbben a szégyentől félve, maradnak kitartók. A falunak is meg van a maga becsülete és az utolsó béres is restelli a falubeli jobb pajtásainak megvetését. Minden zászlóalj mögött a hozzá tartozó tisztiszolgák mennek. Gyöngyös János ma nagyon szomorú. Ura az indulás előtt átadta neki tárczáját. «János» szólt hozzá, «ha elesek, a

magáé; ha életben maradok, szerezzen estére egy üveg bort és valami hideg ennivalót. Libapecsenye nem kell.» Jánosnak nagy az ő baja; nagy az ő aggodalma ura életeért és nagy az ő gondja a bor és pecsenye előteremtésére.

Az erdő tisztulni kezdett. Az ágyúdörgés minden lépésre erősebben erősebben hangzott. Most már éjszaknyugot felől is megszólalt. Ahah! ez a 3. hadtest. Ugy látszik ez nagy csata, amolyan döntő csata, mely több mértföldekre terjed. A hadvezér szeme mindez egyes részletütközeteket egy egészszé foglalja össze; az ő szándéka, tervszerűséget és összefüggést hoz mindabba, a mi véletlennek, mindabba a mi szétszórtnak látszik. És az a ki hamarább és biztosabban tekinti át az egészet, a ki leggyorsabban és legszilárdabban tud akarni, határozni és intézkedni, az legyűri a másikat, ki részletekkel bibelődik és ingadozik. Oh seregek Ura! Légy ma a mi hadvezérünkkel!

Szabad a kilátás. Szelid, hullámos, nyilt tájkép tárul a szem elé. Csak odaát jobbra előre két hatalmas füstfelleg mindig megmegújuló gőzgomolyokkal kavarogva terül el és áthatlan fátyolt von a kémlelődő szem elé. Ott küzd egymás ellen a két ellenséges lövegvonal. Ott fejlődik a mi 2. hadtestünk. Hála az Égnek! Még van idő, még elég jókor érkezünk. Az ütközet még nem érett a döntésre. Nézd hogy villog a szürke füstfelhők közepe! Lám, most megint. Ez szép. Nézd milyen takaros füstkarikákat okádnak azok a gyilkos szörnyetegek! — Ime már éjszaknyugaton is élénkül a táj. Az imént még csak elvétve egy-egy szórványos lövés, most már ott is egész lövegvonal dörögve jelenti felvonulását. Az ellenséges oszlopokat eltakarja a lőporfüst. De itt a mi oldalunkon, látja, ott van az 1. dandárunk éle, és túl rajta megint, — az bizonyára a 2. hadosztályunk lesz. És balra tőlünk még sok oszlop kanyarog. Mindenütt fegyvertömegek villogása és mind ez oszlopok, mint ha egy pont felé törekednének, mint ha mind az ellenséges jobbszárny villogó füstoszlopa felé tartanának. De a mi hadtestünk nagyon hátra van; ezt nem szeretem. Ki tudja mi az oka, czélja? — Lám, ott a kis erdő mellett ép most tünik elő a mi elővédünk, a vadá-

szok. Két tábornok is látható; az egyik a hadosztályparancsnok, a másik a dandárnok. Lám, most fellovagolnak a kerek dombra.

Hát ott az országuton miféle kocsisor tart velünk szembe? Csak nincsenek tán vonataink a két csatavonal között? — Oh, azok szegény menekülő parasztok, kocsival, marhájukkal és egyéb pereputtyával. Persze hogy menekülnek szegények. Ott ni a falvak lángban állanak — egy — kettő.... amott szintén. Szegény emberek! 50 esztendeig egy folytában éltek e vidéken mint a vakandok, semmi gyönyör, semmi élvezet; mert itt nem történik semmi. És ha egyszer egy félszázadban fordul elő e vidéken valami érdekes, valami látnivaló, akkor felgyújtják házaitokat és el kell hagynotok apáitok tűzhelyét. Az Ég óvjon benneteket!

Nini! parancsot hoznak. «Irány, jobb oszlop a szélmalom, az ellenséges tüzérállástól nyugotra! Bal oszlop, fejlődési távra a jobb oszloptól! Hadosztály-tüzérség, ügetést előre a 2. hadtest tüzérségéhez! Hadosztály-lovasság, mint lövegfedezet a hadosztály-tüzérséghez!» És tova száguldott, mint a szél. Hjah, ha én is olyan karcsu volnék, mint az a vezérkari tiszt, én is úgy vágtatnék. Könnyű a szürkének, nem nagy a terhe!

Az elővéd már letért eddigi menetirányáról és uttalan uton a gabonaföldeken át a szélmalom felé vett irányt. Az oszlop utána. Az 1. dandár — ép most ért hozzá a karcsu vezérkari főnök — szintén uj irányt vesz és tüskén bokron át — tulajdonképen se tüske se bokor, hanem porhanyós burgonyaföldön — halad; a tüzérség, a parancs szerint már üget, már kilépett az oszlopból. Hatalmas oszlop ez a 24 löveg és 24 lőszerkocsi. Most nagyot kanyarodik előre, megkerüli a mi oszlopunk élét és ugyancsak siet a mi jobbszárnyunk lövegvonalához, mely még jó messze van tőlünk jobbra előre. Ha a mi erdei utvonalunk olyan rossz nem lett volna, czélszerűbb lett volna a tüzérséget a jobb oszlopba beosztani. Ekkor nem kellett volna oldalgóst menni és hamarább jutottak volna a tűzbe. A 4 huszár század az ütegek mellett lovagolt, az ellenség felé forduló oldalon.

Nekünk tán nincs is ellenfelünk? azt mondják, a kik elől vannak, hogy ott a szélmalom táján gyanus fegyvercsillogás látható.

Innen nem látni semmit. No de messze is vagyunk még tőle, vagy 5000 lépés. Ha mindig ilyen folyékonyan mehetnénk 4 órára oda érnénk. Most 3 óra van.

«Előre! A menetoszlopból kilépni nem szabad! Csak az előllevőknek nehéz a haladás; ők letapossák a gabonát és utat törnek, egész sima utat az oszlop számára. Az irányt pontosan betartani! Az egész ezred összes tisztszolgái az ezred mögött gyülekeznek, együttesen követik az ezredet és azután a tűz körén kívül tartózkodnak. Egészségügyi osztag, rögtön megalakulni! — Felzárkózni! Uraim, tessék szigorú rendet tartani! Hát miért tanították, szoktatták, kényszerítették volna az embereket a rendre, ha nem a mostani pillanat számára. Fiúk igyekezzetek!»

Nézd, most hajt fel a mi tüzérségünk, ez aztán a 2. hadtest tüzérségével együtt hatalmas egy tüzérvonal, egész olyan a minőket Napoleon alakított. Én 88 löveget tudtam számlálni. A mieink — ohó, hisz ezek a szélmalomra tüzelnek! hát mégis jól látták az emberek az ottani ellenséges mozgadozást. No bárcsak megpuhítanák ott egy kissé. Minden lövés tulajdonképen rajtunk segít. Ők a mi támadásunkat készítik elő. Ahol ni! most már ellenséges üteg is áll a szélmalomtól keletre. Csak jó czélba vegyék a mi tüzéreink, mert avval az üteggel később nekünk gyűl meg a bajunk. Egy jó negyedóra mulva már tűzkörébe érünk.

Egyszerre csak megszünt a kilátás. A nagyszerű kép, melyet egy a csatatérre vonuló hadsereg nyújt, midőn már egyik része benne van a véres munka kellő közepén, hirtelen eltünt szemeink elől, mert egy mély szelid partu völgyteknőbe szálltunk alá. Mióta az erdőből kiléptünk egy kimagasló sík emelkedésen mentünk, úgy hogy az előttünk elterülő hullámos terepet egész az ellenséges állásokig áttekinthettük akár egy vár sikamát. Most azonban magunk is egy ilyen terephullám fenekére jutottunk. Ez rendesen így van. Ha az ember egészen síknak látszó vidékre jut, mégis csak bukkan emelkedés és mélyedésre és ilyenkor a mozgó ellenfél az álló sereg szemének hol feltünik hol eltünik. Az álló seregre, mely a támadást várja, ez az állapot nagyon

kellemetlen és félelmetesebb a támadó ellenfél eltünése, mint közeledő feltünése. A támadó fél azonban örül e körülménynek. Ily teknőben elrejtve az ellenség szeme elől, lehet rendezkedni, vagy a tervezett támadás érdekében egyet-mást változtatni, úgy hogy mikorra újra előbukkan, egész más támadó csoportot lát a védő fél, mint a minő eltünt vala. A sietős menet kissé meglazítja a rendet; most lehet egy kissé szuszogni és a nyugalommal új rend és új erő jut a csapatba.

Az ezredesünk visszajött hozzánk, mert a tábornok átvette az oszlopparancsnokságot. — «Élzászlóalj állj! — Ezredenként egyenlő magasságra! Minden ezred két-két oszlopban! Kettős rendekben! 4—400 lépés térközökkel!» A segédtisztek tovaszáguldtak és a dandárnok e parancsát elhozták az ezredekhez. Az 54. ezred élzászlóalja megállott. A 2-dik balra kitért és az 1-vel egy magasságra vonult. A 3-dik felzárkózott az álló 1-höz. A mi ezredünk élzászlóalja jobbra kikanyarodott az oszlopból és felvonult az 54-es élével egyenlő magasságra; a 2. követte az 1-sőt. A 3. és 4. megint külön oszlopot alakított és felvonult az új alakzatba. Ezt úgy nevezik katonanyelven: *az oszlop sokszorosítása*, és ez igen hathatós eszköz a végleges fejlődés előkészítésére még az ellenséges tűz hatásán kívül. Mióta csak háború volt a világon, mindig arczalakban harczoltak, oszlopalakban meneteltek. Az arczalak széles, az oszlopalak mély. Az átmenet a tiszta oszlopalakból a tiszta arczalakba természetszerűleg oly alakulás, midőn kevésbbé mély, de számszerint több oszlop oly széles arczterületen menetel, mely a fejlődés utolsó stádiumában a fejlődött arczvonal szélességének megfelel. Az irány-szélmalom most épen a négy oszlop éle által jelzett arczvonal közepe elé került; illetőleg a dandárunk arczvonala közepével a szélmalom felé állt fel.

A mozdulat végbement; bizony nem a nélkül, hogy a parancsnokok ne türelmetlenkedtek volna. Mióta háborúk és zászlóaljak vannak, a zászlóaljnak bizonyos út meghaladására mindig — időre volt szüksége. A mi végzászlóaljunk például a jelen esetben a jobbra kanyarodást és előrevonulást az elrendelt viszonyba csak 25 percz alatt végezhette be, ha csak emberei repülni nem tudnak.

De viszont, mióta csak elöljárók vannak a világon, ezek mindig sokallották a természet szerint szükséges időt. Persze hogy Talján őrnagy úr, annak a bizonyos zászlóaljnak a parancsnoka, bosszankodott, mikor először a parancsőrtiszt és nyomban rá a küldönczaltiszt lóhalálában vágtatnak hozzá, hogy: «Jelentem alásan, hogy az őrnagy úr sebesebben vonulna előre!»

Mialatt így a mi hosszú kigyónk több apróbb kigyóra szakadozott és mi a fedett teknőben ide-oda mozgadoztunk, az alatt a tüzérség szakadatlanul és változó erővel orgonázta a fülünkbe

A rajok előnyomulása.

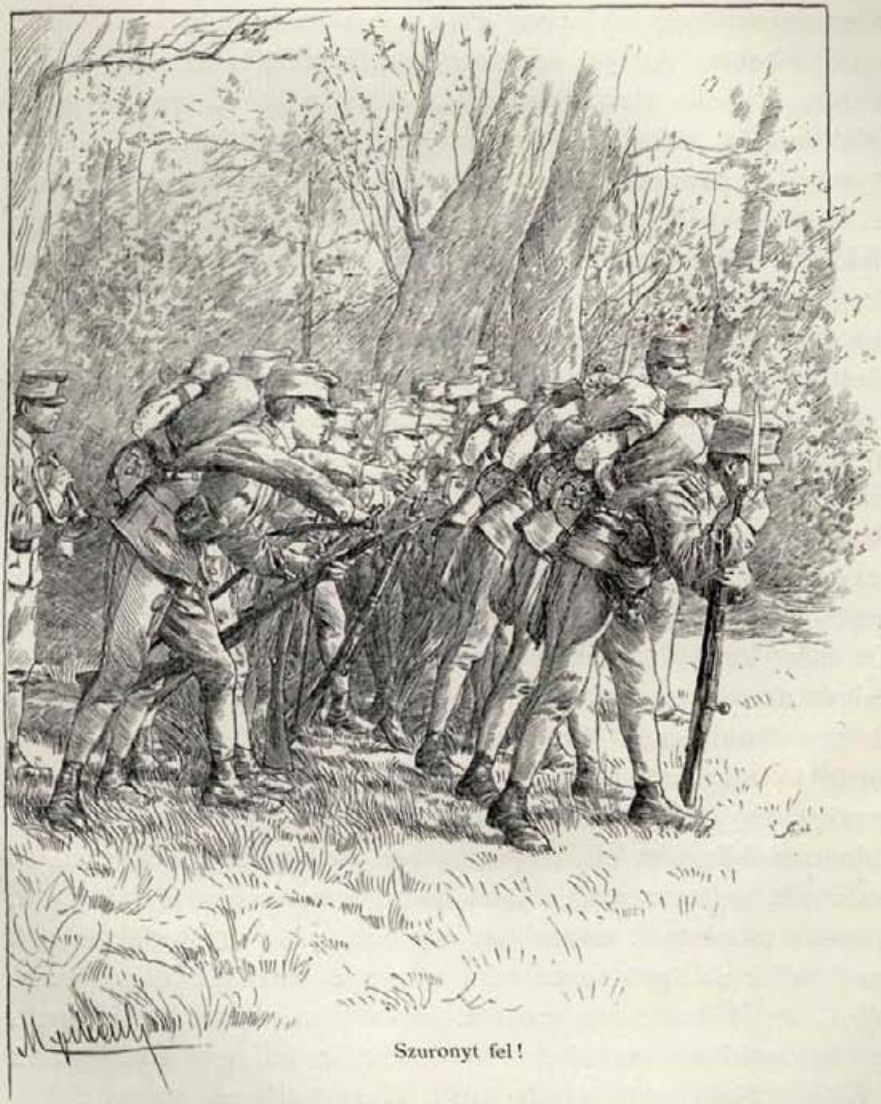
a duló csata dörgedelmes nyitányát. Most úgy hallatszott, mintha épen átellenünkben új lövegek szólaltak volna meg. Ahah, új ütegek. Bizonyosan odaát is fejlődik a vonal, és ki tudja, talán az ellenségtől is egy épen újra tagozott oszlop tör ellenünk, melynek azt vezényelték: «Irány a balszárny! irány a szélmalom!» és talán az ő parancsnoka is ép oly türelmetlen, mint a mienk; és talán egy óra mulva már életre-halálra viaskodunk és a ki a szélmalmot meghódítja, természetesen miután az ellenfélt megsemmisítette, a rozzant faalkotmánynyal együtt, azé lesz a győzelem.

A hadosztályparancsnok azczvonalunk előtt, a terepteknő szélén állott és nyugodtan, figyelmesen nézte az ellenséget. Mögöttünk az erdő felé, egy nagy lovas csoport tünt elő: jön a hadtestparancsnok és a törzse.

Indulj! Az első harczvonal négy zászlóalja, jobbra a mi ezredünkből kettő, balra két 54. ezredbeli, kiindult az óvó terephullám födözetéből; minden zászlóalj éle a szomszéd zászlóaljtól lehetőleg 400 lépésre tartózkodott; a második harczvonallal utána mentünk. Szemünk újra szabad és még világosabb kilátást talált az egész csatatérre. A csata jobb szárnyán ádáz gyalogharcz dühöngött; hallottuk a sortüzek ropogását, de látni nem lehetett semmit, mert sürű gomolygó füst terült el a küzdők körül. Balfelől a csata harczvonala zárkózott. A mi előbbi tartózkodásunk épen elég időt nyujtott a bal oszlopnak, hogy fejlődve a csatavonal jobb szárnyához csatlakozzék. Odább a 3-ik hadtestnél is új kép keletkezett. A csapatoszlopok mindenütt harczvonalakká alakultak. A fejlődés javában folyt. A szélmalom mellett álló ellenséges ütegek — hármat tisztán ki lehetett venni — tüzben állottak a mi hosszú tüzérvonalunkkal. Már-már az ellenséges lövegtüz hatáskörébe értünk. Csak gyorsan előre; használjuk ki a kedvező pillanatot, míg a mi ütegosztályunk foglalkoztatja.

A szélmalom dombján élénk mozgás támadt. Ott a gyalogság befészkelte magát. Tisztán látni lehet a sötét oszlopokat, a mint a zöld mezőn át a cserjével benőtt vonal felé — valami mélyút lehet — vonulnak. Ej, ej, tinálatok vannak a töltények, melyeket nekünk szántatok? No megállj, majd teszünk róla, hogy nagyon élesen ne czélozhassatok.

Újabb fennakadás. A dandárnok ifjú hevessége, előretörő vágya folytán már kelleténél tovább maradtunk kettős rendoszlopban. Ő azt akarta, hogy folyékony menetünk egy pillanatig sem akadozzon. A hadosztályparancsnok közbelépett. «Harczfelállítás oszlopvonalakkal!» Ez volt a parancs, melyet a vezérkari főnök áthozott. Most persze meg kellett állni. «Állj! Harczfelállítás oszlopvonalakkal! — Harczvonal-távköz 400 lépés! — De gyorsan ám!»

Szuronyt fel!

Tudja, milyen az az *oszlopvonal?* Nem? Az kár! Manapság addig, míg a csapat zártrendben lép föl, ez a tulajdonképeni csatavonal. Különben mindjárt meglátja, hogy mikép alakítja az ezredes. Látja, hogy száguldoznak a segédtisztek, és alig 10 percz multán a mi ezredünkhöz tartozó, első harczvonalbeli két zászlóaljnak nyolcz százada 800 lépés hosszú vonalban egymás mellett áll; minden 100 lépésre tehát körülbelül egy-egy század jutott;

minden század még oszlopban áll, t. i. a 4—4 szakasz 6—6 lépésre egymás mögött. Az 54. ezred 1. és 2. zászlóalja az első harczvonalban hasonló alakba ment át. A második harczvonal pedig az első mögött 400 lépésre ugyanolyan alakban állott.

A nagy csapattömegek így mindig apróbb csoportokra oszlottak. Kezdetben a tábornokok vezették előre erős oszlopaikat; a fejlődés előkészítésére e tábornoki oszlopokból több őrnagyi oszlop (zászlóalj) keletkezett; most pedig közvetlenül a döntő harcz előtt századoszlopokban állanak a csapatok. Mindez aprózás mellett az előbbi parancsnok csoportjának irányító vezetését megtartotta, de egyúttal az alsóbb parancsnokok önálló működésbe léptek. Ebben rejlik a mostani harczalakok elmés rendszere.

Előre! A vadászok az első harczvonaltól valamivel előbbre és jobbra már előbb fejlődtek és előved helyett most az «előretolt harczvonalat» képezik. Most megállottak. Ez félreértés volt! Csak előre! — Még egy lövést sem tettünk.

De most kezdődött. Az ellenséges vonalhoz vagy 2000 lépésre közeledtünk. Katonáink sorakozva és kiigazodva állottak, akár csak egy díszelgésnél. Az ágyú dörgéséhez már hozzá szoktunk. Egypár jó ábrázatú fiú még mosolygott. Gyorsan nő az ember bátorsága, ha előre halad, különösen ha az ellenfél nem lő. Ott az ujonnan felhajtott ellenséges üteg táján egy kisded fehér felhő mutatkozik, de már süvít valami sistergő menykő a fejünk fölött, és messze mögöttünk szétrobban egy becsapódó ürlövedék és csak ezután hallik az ágyú torka felől a tompa durranás. Úgy látszik, a mi túlsó jó barátaink most a távolság mérésére lövöldöznek, azaz «belövöldözik magukat». Ne tessék fáradni, nem soká leszünk itt. Előre! Senki sem nézett hátra. Megint sistereg valami fölöttünk; most újra. Egyesek kapkodták a fejüket. «Fel a fő! a mi odafenn nyikorog, az nem árt. Annak a golyónak a süvítését, mely téged talál, azt úgy sem hallod többé!» Mond, és — maga is lekushadt; kushadva kapta le a fejét, mikor ép e kenetteljes intés után feje fölött újra az az ördöngős süvítés hallatszott.

Egy lövedék a 2. és 3. zászlóalj közötti szabad téren csapódott a földbe, szétrobbant és a robbanó darabokkal együtt egész csomó

gyepet és földet szórt körül. «Servus, öcsém!» szólt egy jókedvű közvitéz, és az egész szakasz nevetett. A legotrombább szó is jó, ha csak a lélek feszültségén lendít. — Tovább előre! Egy lövedék a két harczvonal távközében, vagy száz lépésre előttünk robbant szét. A robbanó darabok süvítve-fütyülve röpködtek szerteszét. Találva nincs senki; de úgy látszik, jól «belövöldözték magukat».

«*Fejlődött vonal!*» — Jól van, Talján bácsi, igaza van. Mennél vékonyabb az alakzat, annál nehezebb a találás. A szakaszok gyors lépésben oszlopból vonalba fejlődnek; a többi zászlóaljak követik a jó példát, és most egy rengeteg vonal mozog — «mint a parádénál» szól az egyik, «mint Kunersdorfnál» mond a másik diákos ember, — előre, — tovább előre, — mindig előre!

Az első áldozatok! hat ember az első harczvonalból sebesülve a földön hever, mellette nehány halott. Ne nézz oda! Lépj keresztül rajta! Később még terád is kerül a sor! Előre!

Már ezután sürübben eregette. Hát még, ha a mi tüzérségünk — ép most előre vonul, egyik üteg a másik után egy előbbre fekvő állásba hajt — azokat az ördöngős tűzhányókat odaát nem foglalkoztatta volna! Az 1-sö dandárt az ellenséges lövegtüz nem érte. Bennünket is csak egy üteg boldogított, de ugyancsak hevesen. «A shrapnel ellen nem használ a taktika» elméskedik az egyik; «ha talál» egészíti ki a bölcs mondásairól híres ismerősünk. Csak hogy most az egyszer talált is. A levegőben pukkad szét az ördögadta és ólomgolyóbisait úgy szórja a csapat fejének, mint a szántóvető a vetőmagot. Egy ilyen találat mellettem négy embert egyszerre leterített. Ezek voltak a mi ezredünkből az első áldozatok. Még jó, hogy előttünk és mögöttünk annyi üres tér van. Ott kényük-kedvük szerint pukkadozhatnak a shrapnelek.

Dandárunk megint egy terephullám mélyedésébe jutott és megállott. Az első harczvonal a *rajharczhoz* alakult. Minden zászlóaljtól két század rajokba és támcsapatokba oszlott; a másik két század kis időre még fekve maradt, hogy később az előllevő tűzvonalat vagy 400 lépésre mint «zászlóaljtartalék» kövesse. A mi 3. és 4. zászlóaljunk pedig parancsot kapott, hogy jobbra egyesüljenek és mint «hadosztálytartalék» egyelőre a jelenlegi mélye-

désben maradjanak. A 2. harczvonalban csak egy zászlóalj maradt az 54. ezredtől. Nekünk a hadosztálytartaléknál, az ellenséges tűztől fedve, szűk helyre szorítva itt kellett várnunk, míg az ellenfél jobban megrendíttetik, hogy aztán friss erővel az ingadozó harczvonalba csapjunk és a győzelem mérlegét egy-egy hatalmas lökéssel a mi részünkre billentsük.

Alig hogy megálltunk, alig hogy a fejünk fölött magasan röpködő lövedékekkel szemben a biztonság némi érzete szállt szivünkbe, a legénység arczáról is eltünt az elfogultság első sápadtsága. Most inkább még beszédesek lettek: hogy mit láttak, hogy hát ők a dolgot tulajdonkép rosszabbnak képzelték, hogy ki kapkodta fejét, ki nem, hogy a mai napra tán már vége is volna a mulatságnak? — Hej fiatal barátaim, rátok nézve még nem is kezdődött, és nem egyre közületek nem sokára csakugyan vége lesz, de nem csak mára.

A tisztek csoportokban állottak és nézték az elől lefolyó küzdelmet. Úgy ment az, mint a gyakorlótéren. Az ellenfél takarékoskodott a tüzeléssel. Úgy látszik, csapatai jól voltak beoktatva és jól vezetve. Rossz csapat az, mely már 1600 lépésre eltüzeli lőszerkészletét, és mikor 300 lépésre kellene — nincs. Csak hogy ép ezért nehéz munka vár reánk. Azok az 54-esek nagyszerű gyerekek! Nézd, milyen vigan mennek előre, akár a tánczhoz! No de azért a mieink sem maradnak hátra. Nézd, még lépést is tartanak; pedig gyorslépést mennek. Holláh! most kezdődik. A vadászok tüzet kaptak és rajössztüzekkel felelnek. Mintha ez tán egy kissé messze volna? — Oh nem, 900 lépés. Most az egész harczvonal rajai egy vonalba jutottak. Rropp, Rropp!

Fejünk fölött gyanús süvöltözés keletkezett; itt-ott egy eltévedt puskalövedék csapódott mellettünk a földbe. A lövés, mely túlmagasra süttetik el, túlmessze is hord; — ezek az eltévedt báránykák nálunk próbáltak szerencsét. Hiába! Nem talált egy sem.

Néha nem lehet tisztán látni a sűrű füsttől. No? — ott mintha valami fennakadás volna! — amott pedig a támcsapatok a rajvonalba futnak. Ott baj van, ez már sok veszteségre mutat. No

de egészben véve, mégis csak előre halad a vonal. Persze nem egyszerre. Hol balra, hol jobbra; az álló rész tüzel, hogy az előre futók könnyebben tért nyerjenek.

A támadó gyalogság puskatüzelése mindinkább fokozódott. Az össztüzek ropogása, hol élesen hallatszott át hozzánk mint a kalapácsütések, hol egymásba olvadva zúgtak a harczvonalból, mely immár a vadászokkal együtt öt zászlóaljból állott és vagy 2000 lépés hosszú vonalra terjedt. Az egész vonalat az előretörés hatalmas szelleme vitte előre.

Az ellenségnél a mélyút előtt, mely felé az imént a zöld mezőn át a sötét oszlopok vonulását láttuk, hosszú fehér füstfelleg lebegett. És e felhő alól egyik villám a másik után czikázott, tompa dörgések gördültek felénk, mintha egyszerre valami óriási kőrakás zuhanna a mélységbe. Sírva-sivítva mindinkább sűrűbben röpködtek körötttünk az eltévedt lövedékek; akárhová néztünk, a be-becsapódó ólomtól mindenütt porzott a föld. Hejh, ha minden lövedékpálya szilárd huzallá merevednék, mily sűrű huzalfonadék boltozná a csatatért. Csak hogy a lövedékpályák szövevényében ezer meg ezer katona mozog; és a hol a katona és a lövedék útja keresztezik egymást, ott vér folyik, ott egy-egy élet megszűnt élni. «Nem is hinné az ember, hogy a csatában hány ember *nem* sebesül meg!» mondá egykor a mi bölcsünk; igaza volt.

A zászlóaljtartalékok többnyire fejlődött vonalban közelebb vonultak a tűzvonal azon részéhez, a melyhez tartoztak. Látni lehetett, a mint egyes osztagok fölemelkedtek a födözékből és rendezetlen tömeggé alakulva előre törtek, mintha a habozókat és halogatókat magukkal akarták volna rántani; csak hogy ily elszigetelt támadások hamar ellankadtak. Az egész támadás mintha megakadva megállt volna. Vajjon lesz-e elegendő eleven erejük a zászlóaljtartalékoknak, hogy nem csak maguk szembeszálljanak az ellenük szórt golyózáporral, hanem még a többieket is magukkal sodorják, előre, a gyorstűz szörnyű távközébe, melyből nincs többé hátrafordulás, csak győzelem vagy halálos végpusztulás?

«Hadosztálytartalék, előre! irány, a jobb szárnynyal a szélmalomra!»

Ez volt a felelet a kételkedő kérdésre. A vezérkari főnök hozta. Most a kik eddig csak nézők voltunk, magunk is a tett mezejére léptünk. Itt az idő! — E pillanattól kezdve nem láttam egyebet, mint az osztagomat és kijelölt czéltárgyát. A többi mind, az egész világ a csata füstfellegébe merült. Csak itt-ott fürkészve kérdezte a szemem, vajjon a szomszéd is lépést tart-e velünk? vajjon osztagom helyén van-e a gyorsan előregördülő támadásban.

Lassanként elnémultak azok a siránkozó lövedékek, melyek eddig messze fejünk fölött süvöltöztek. Elhaladtunk az elől levő két zászlóaljunk megritkult sorai mellett. A halottak és sebesültek helyenként maguk is sűrű sorokban hevertek.

Most már a sziszegő lövedékkel találkoztunk. Ezek a teljes erővel repülő lövedékek úgy sziszegnek mint a kígyó; és ha ezrivel röpködnek, kihallik sziszegésük a puskaropogás és ágyúdörgés zajából is. A ki egyszer ezt a zenét hallotta, soha életében többé el nem felejti. Ez az, mely pillanatra rémületet zeng a legerősebbnek szivébe is, úgy hogy időnként az élethez való ragaszkodás belső tusára kel a feláldozás elszántságával. Ebben a borzasztó zenében az időmérték érzéke elvész. A perczek óráknak tünnek fel és viszont az egyhangú egyféle, bár legnagyobb veszély közepette egész órák emlékezetünkben csak perczekké zsugorodnak. A földön heverő, jajgató áldozatokat csaknem részvétlenül nézi a szem, melynek lelki ereje máshol kalandozik. «Fiuk, hagyjátok! Előre!» ez a gyászbeszéd, melyet legjobb barátodra mondasz, midőn lábad a hullájába botlott. És mégis — hát mi az, a mi téged erősen tart? Mi az, a mi mégis kihajt az árok biztos födözékéből, hogy az előtted zúgó örvénybe rohanj? Mi az, a mi ellenállhatlanúl előre úz a biztos halálba? — Egy pillantás katonáid szemébe. A csata iszonyatosságában, a szorongás legvégső pillanatában ők a tisztre néznek; úgy tekintenek rád mint valami felsőbb lényre; a te arczodból merítenek új bizalmat, új tetterőt, a te lépteid után indulnak, ha kell a végromlásba is.

Ezt észrevéve azonnal meghunyászkodik benned az a kicsike remegő állatka, melyet utóvégre minden ember keblében hord, és fölszínre kerül benned a férfi, ki megtagadja életét de megteszi — kötelességét. Mint a hegymászó utas ujjongva áll meg a hegy csúcsán, mert kitör belőle a leküzdött viszontagságok fölötti öröm érzete: úgy a te szived is leírhatlan gyönyör érzetétől tágulva feldobog, mihelyt a viszontagságok közepette megedződött. A legénységet azonban, ha egyszer a sziszegő, süvöltő, ropogó, dörgő véres csatában vezényelted, életfogytiglan szeretni fogod; és ha bátran viselted magadat, ők is téged.

Hogy és mikép folyt tovább? azt nem tudom; de annyi bizonyos, hogy előre mentünk. A Taljén őrnagy zászlóaljából két század a vadászok jobb szárnyát előre sodrította; mihelyt az ellenséges tűzhatás borzasztó nyomása egy kissé engedett, az 54-esek és a mi két zászlóaljunk is utánuk nyomultak, és most a leghatásosabb távolban kezdődött a *gyorstűz*; csak nehány perczig tartott, de minden képzelmet felülmuló leírhatlan erővel. Egy rengeteg tűzvész ropogó pattogása, a görgeteges lavina robajos zuhanása, a zuhatagos vízesés kavargó zugása, — semmi, nem hasonlít ahhoz, semmi, csak a 8000 tárpuskából fentartott *gyorstűz*. Eme lövedékzápor kábító hatása alatt az előrejutott összes zászlóaljak egyes részei előre nyomultak, és még tartott a rémítő tűz ropogása, mikor felharsant a rohamjel felvillanyozó kürtszava, és kevéssel utána győzelmes *Rajta!* diadalmas *Hurráh!* kiáltások hangzottak fülünkbe, onnan túlról a szélmalom felől.

***

Nem egy átharczolt ütközet, és nem egy végig küzdött hadjárat emlékezete szolgáltatta a színeket a leírt képekhez. A személyek, kik itt-ott előtérbe lépnek, jó ismerősök innen is onnan is; és a mi szép és nemes tettekkel találkoztunk, nem az író költött szüleménye, hanem igazi, megtörtént tények.

Az erők működésének leírása eltér minden hagyományos módszertől. A mi a harcztéri szolgálatból említést talált, megfelel az

új szabályzatnak, tehát régibb hadjáratokból nem vehető. Ez ama törekvésünk eredménye, hogy hadseregünket az új viszonyai közepette rajzoljuk és megismertessük mindazon harczászati segéd-eszközöket, melyek a jövő háborúk számára készen tartatnak.

Ha a remény és ohaj e leírt képek színeit kissé szépítette, — lehet-e rossz néven venni? — —

Elesett...

A BÉKÉS HÁBORÚ.

Ma kimegyünk a harczgyakorlathoz; adok egy jámbor lovat — csak nem szabad nagyon hajszolni, kérem — és megmagyarázom önnek, hogy és mikép folynak ott az események.

Hogy mi a czélja ezeknek a nagy gyakorlatoknak vagy a mint ön mondja, «manővereknek»? — Hát, általában hogy a háborúra előkészítse a csapatokat; magát a csapatot, hogy a seregtestek keretében mozogni és alkalmazkodni tanuljon; a törzstiszteket és tábornokokat pedig, hogy az előbb csak kevéssé vagy épen nem ismert hadihelyzet megítélésében, az elhatározásban és ez elhatározások kifejezésében t. i. a parancsadásban gyakoroltassanak. Igaza van, mind a csapat mind a vezetők személyes veszély és a komoly esetben nyomasztó felelősség benyomása nélkül dolgoznak; de ezeket a félelmetes benyomásokat békében a bíráló előljárók mesterségesen pótolják. Háborúban mi történhetik velünk? Legföljebb agyon lőnek. Ha azonban békében a gyakorlat «nem sikerül», ha a nagyobb feladatok megoldására kellő értelmi és erkölcsi erő elveszett, vagy tán soha nem is volt, és ez a körülmény annyi följebbvaló és alattos tanu előtt napfényre jut: oh ez roppant kínos állapot, és a becsvágyó vagy erős önérzettel bíró férfi számára kimondhatlan gyötrelem, kínosabb a halálnál, melyről némelyek úgy is azt mondják, hogy utólagosan nem fáj, meg sem érzi az ember. Ez az oka, hogy a legtöbben, a kiknek a nagy gyakorlatnál vezényelniök kell, reggel roppant komoly

arczczal lovagolnak el hazulról és titokban azt kérdik maguktól: «Hogy leszünk majd délután két órakor?» A szilárd jellemű leküzdi e félelmet, a gyenge belevész. Igy az előljárók benyomása néha fölér a harcz veszélyével.

Hogy a gyakorlat ne legyen vizsga? — Ebben is igaza van. A szabályzatban is hasonlóképen meg vagyon írva. De csak képzelje, az én hadtestparancsnokom az év folyamán talán egyszer jön az én állomásomba és ezenkívül egyszer-másszor az összpontosításnál lát vezényelni; tehet-e mást, mint hogy engem ez alkalommal akarva nem akarva vizsgál? Ha Ő Excellentiája nyájaskodni akar, akkor megérkezésekor rendesen azt szokta mondani: «Uraim, azért vagyunk itt, hogy tanuljunk. Én nem azért jöttem ide, hogy önöket vizsga alá vonjam, vagy tán valaki fölött egyetlen egy gyakorlat után pálczát törjek, hanem hogy önöket oktatva, önökkel együtt magam is tanuljak.» — Azután lóra ül és így gondolkozik: «Már most mégis csak utána kell néznem, hogy X. vagy Y. mikép végzi dolgát; különben nem is tudnám megítélni és minősítőleg leírni.» — Hát kérem, most már nem vizsga ez? És kérem, képzelhető-e, hogy a vezénylő tábornok, ha ugyan kötelességét teljesíteni akarja, másként járjon el? —

Különben hagyjuk ezt. Most tessék választani: Csatlakozzunk a 8. hadosztály csapataihoz, melyek most *B*-be mennek, de onnan megint *A* felé fognak fordulni? Ha rajtam áll, én nem vagyok mellette, mert így a menetoszlop porfellegébe jutunk. Jobb lesz, várjuk be a 7. hadosztály csapatait; ezek csak 4 óra mulva fognak *A*-ból indulni és *B* felé nyomulni. Mi addig előre lovagolhatunk *C*-be, hol a két hadosztálynak — de ne hogy valakinek elárulja — t. i. az egyik, mely *A*-ból *B*-be akar jutni, és a másik, mely *B*-ből ide vissza *A*-ba akar jutni, a «föltevés» szerint találkozniok kell. Ott tudok egy kerek dombot, a honnan jó kilátásunk lesz, és a dombon egy kis házikót, a hol — jó bort kapni. Hát gyerünk oda. Van itt egy mezei út, melyen a 8. hadosztály csapatoszlopát, meg az országút kemény kövezetét kikerülhetjük. Mérsékelt ügetéssel egy óra mulva ott leszünk.

Tábornok a hadgyakorlatnál.

M. N. M.
Múzeum
Gr. Apponyi Sándor
Könyvtára

Itt vagyunk! Ugy-e hamar ideértünk. Igen ám, csakhogy most még egyelőre semmit se látunk. Az egyik fél még otthon van *A*-ban, a másik a «gyülekezőhelyen» *B*-ben; mert ugy van «föltéve», hogy ezek nem rendes állomásukból *A*-ból, hanem *B*-ből jönnének. Lám, e körülményben már is felismerheti a helyőrség állomáshelyéről kiinduló minden ily gyakorlatnak egyik leggyengébb oldalát. A mi a komoly háborúban természetes, azt itt «föl kell tenni», supponálni kell. A mit a komoly háborúban különben is mindenki tud, mert már hetek vagy hónapok óta egy mindenki előtt világos bizonyos hadi helyzetben él a csapat, azt itt a parancsnoknak a lepecsételt «intézkedésből», melyet csak a reggeli kivonuláshoz szabad felbontani, kell kibötűznie. Ez megnehezíti a működést, de másrészről az is a gyakorlathoz tartozik, hogy valaki gyorsan bele tudja magát képzelni egy adott hadihelyzetbe.

A mai intézkedéseket szeretné ismerni? No, evvel ugyan nem untatom. Hadvezér úgy sem akar lenni; lényegében pedig már eddig is tudja. A gyakorlatvezető mindkét fél számára egy-egy lehetőleg egyszerű helyzetet gondol ki. A egyik fél péld. valami okból egy bizonyos vonalban védelmi állást foglal (e vonalat a gyakorlatvezető többnyire oda szokta kitűzni, a hol a legkevesebb, vagy a legkisebb értékű mezei termény van), a másik űzze el onnan; ez a legegyszerűbb eset. Vagy mindkét félnek különböző irányból egy és ugyanazon menetczélra kell törekednie, úgy hogy valahol okvetlenül hajba kell kapniok, egymásra kell bukkanniok; ez már nehezebb állapot, ebből fejlődik a «találkozási harcz». Ma is ilyen találkozási harcznak leszünk tanui.

A kiinduló állás újra többféle változatosságra nyujt alkalmat. Az egyik fél péld. a «laktáborból» indul; — ez ma *A*-ban van, a laktanyákban és falvakban, a hol csak az összpontosított csapat részei laktáboroznak. Máskor az egyik fél a «biztosított megállás», a másik az «előőrsfelállítás» viszonyából indul stb. Mindegyik félnek megszabják az órát és perczet, mikor szabad a lovas járőröket kiindítani és mikor szabad a «főcsapatnak» indulni. Erre aztán mindegyik fél parancsnoka kiadja az ő parancsait; ehhez

lehetőleg sok tisztet gyűjt maga köré, hadosztálygyakorlatoknál azonban csak a csapatparancsnokokat, mint a kikkel a valóságban is közvetlenül érintkeznék illetőleg rendelkeznék. Az egyik fél parancskiadását végig hallgatja maga a *gyakorlatvezető*, — ez ma ő excellentiája — a másiknál jelen van egy *döntnök*, ki a hallott parancsokat följegyzi és a gyakorlatvezetőnek jelenti. Ez által a gyakorlatvezető mindjárt kezdetben az egész működés szálait kezében tartja, mert mindkét félnek szándékát ismeri és hatalmában áll, az ütközet lefolyását a szomszéd hadtestek stbtől «föltevésszerűen érkező hírek által» úgy befolyásolni, a hogy jónak látja, vagy a hogy szükségesnek mutatkozik.

Hogy mik ezek a «döntnökök»? Jaj kérem, ezek nagy hatalmak. Ezek mint a fátum úgy kisérik a hadfeleket és győzelem vagy vereség fölött döntenek. Arról lehet őket megismerni, hogy sapkájuk mellett zöld galyat viselnek. Az ő döntésük kérlelhetlen, meg nem föllebbezhető — mint a végzeté — de gyakran igen bosszantó is. A parancsnok az ellenfél által gyengén megszállott magaslatra lihegve felhajszolta elővédjét, — ennek oltalma alatt fogja a főcsapat e magaslatot elérni, megmászni, megszállni, megtartani; de ott áll egy döntnök, a ki kérdezget, tárgyalgat, alkudozik, megszámlálja a «fejlődött szakaszokat» és úgy találja, hogy az elővéd támadása «nem volt eléggé előkészítve», vagy «el volt hamarkodva», vagy a terep minősége, a számerő elégtelensége folytán «nem sikerült», — és az egész terv dugába dőlt; tessék újra kezdeni. «Az olyan döntnök, a ki az egyik fél parancsnokának alárendeltje», mondta az ezred bölcse, «mindig psychologiai hiba.» Ugy-e érti. Ez a mi bölcsünk a huttai csatában hőshalált halt. Mondásaival mindig igaza volt; csak hogy egy kissé furcsán szedte szóba a bölcseségét. Az Isten nyugosztalja.

Ha azonban az ily döntnök az ütközetben valóban a végzetet akarja képviselni, akkor ugyancsak szemfüles legyen, szemmelfüllel vigyázzon. A háborúban az ágyú meg a puska veszi át a döntnök szerepét. Békében egy-egy ütegnek amolyan «pusztító tüzelése» — oh én édes istenem! — miben áll? Az üteg ott

«Roham!» — de nem lehet.

fenn áll valami szurdokban és minden húsz perczben egy-egy lövést durrant el, mert a lövés tölténye drága; és ott, a hol igazán állana és állni kellene, talán épen valamely dús repczeföldnek kellő közepén, ott egy tüzér kis zászlócskát lobogtat. Ha a zászlócska fehér, akkor épen a gyalogság «pusztíttatik»; ha vörös, akkor jaj neked lovasság; ha pedig mind a két zászlócska lobog, akkor az ellenséges üteg «leszereltnek tekintheti magát». Ezt persze az embereknek meg kell mondani, mert különben nem tudják és saját pusztulásukat észre sem veszik. Ez a kényes feladat szintén a döntnöké. Ha egyébiránt elgondolja az ember, hogy mi minden nem kivántatik egy gyalogsági támadás sikerüléséhez és mindebből ezek a békeütközetek mily keveset tárnak valóságban szemünk elé — vegye csak a lövést, melynek békében csak durranását halljuk, holott azt mondják, hogy tulajdonképen a lövedék az, a mi dönt, — akkor kalapot emelhetünk a döntnök világos és jól indokolt véleménye előtt, mert ez az

összes harczászat tökéletes értését föltételezi. Egyetértő helyeslésre rendszerint csak annál számíthat, kinek a győzelmet odaitélte. A harczban, még a békés képleges harczban is, különösen az akaraterő az, mely működik, az itélőtehetség kissé háttérbe szorul; ez okból megbocsátható, ha a döntnök határozata szerint megvert fél parancsnoka önmaga iránt részrehajló és a döntnökkel szemben más véleményen van.

Ott jön a hadtestparancsnok az ő törzsével. No most mindjárt kezdődik. Kilencz óra — és ahol ni, ott az első járőr. Persze hogy a magaslat gerinczén lovagol; onnan mind a két oldalt áttekintheti. Ha odalenn lovagolna, csak az egyiket látná. Nézze, nézze, amoda üget a két ellenséges lovas század. A dolog kezd képpé alakulni. Most mindjárt látunk egy lovassági rohamot. Látja, az innenső lovasság ép most bukkan elő és neki megy, a tulsó a rohamot elfogadja. Most — jaj! egy nagy krumplitábla van közöttük. Hjah kérem, így nem lehet háborút viselni! — Mind a két fél megáll, mert a mezei károk a «csekély javadalmazás miatt» tilosak; a trombitások váltig fujják, — ez aztán egy halálos hős roham! Oh drága béke! ti dús kalászok és viruló vetések! az emberekre általában nagy áldást hoztok; de mikor a huszárok rohamot akarnak intézni, nagy galibát okoztok.

A gyalogságnak? — Dehogy! A gyalogságnak a vetések és a termő növényzet még kellemetlenebbek, mint a lovasságnak. A huszárok egy kis ügetéssel játszva megkerülik. De a gyalogságnál — «Őrnagy úr!» szól a parancs, «szállja meg gyorsan» — megjegyzendő, hogy nagy gyakorlatnál minden parancshoz hozzá biggyesztik ezt a szót «gyorsan!», ez már így a mi vérünkben van, — «szállja meg gyorsan azt a magaslatot, mielőtt az ellenfél elérné». «Igen is!» — és alig halad száz lépésre, előtte a beláthatlan repczetábla, vagy a kukoricza, vagy a legszebb czukorrépa termése. Már most jobbra vagy balra kerüljem ki ezt a tengert? — Segédtiszt úr, lovagoljon «gyorsan» jobbra és keressen egy mesgyét; én balra lovaglok. — «De őrnagy úr! gyorsan!» — «Igen is, kérem!» — és sehol egy talpalatnyi mesgye. A termő tábla hatszáz lépés széles. Bemenni nem szabad, mert hát — mezei károk

stb. Balra nem lehet, mert — «hadnagy úr, hát talált?» — Igen is, őrnagy úr, odább van egy mesgye, csak hogy ott áll az ellenség! — Köszönöm! — «De őrnagy úr kérem, azt parancsoltam, hogy *gyorsan!*» — «De kérem», — már most mindegy! neki a legczukrosabb czukorrépának. — Alig haladt száz lépésre, lóhalálában vágtat hozzá egy vezérkari tiszt: «Őrnagy úr, jelentem alássan, ő excellentiája újra emlékezteti, hogy a termésbe bemenni nem szabad!» — «De hisz» — «Őrnagy úr kérem, már sürgetve kell kérnem: *gyorsan!*» — «De kérem —» Tudja kérem, hogy ilyenkor az ember kibujna a bőréből és százszorta jobbnak találja a míveletlen ugart, a lekaszált tarlót, de még a kopár karstvidéket is, mint ezt a termő áldott földet, melyre lépni nem szabad, de mégis kell és pedig «gyorsan!»

Mintha esőcseppet éreztem volna! Nem? Mintha esőre állna az ég! — Hát bizony minálunk nagy a répanyomorúság. A legügyesebb taktikus, ha azonfelül a «répataktikát» nem érti, kudarczot vallhat. Mert képzelheti, hogy az ember csak nem téphet ki minden egyes répát, hogy igazolására elhozza a megbeszéléshez. Ott aztán a dolog így szól: «A Répássy őrnagy úrnak zászlóaljával a magaslatot meg kellett volna szállani, de oly késedelmezve vonult előre, hogy — igaz, hogy répaföldre bukkant, de azt meg lehetett volna kerülni —». És ezt nyugodtan végig kell hallgatni, és lelked egyetlenegy keserű sohaj, bár arczod a fegyelem hatalmánál fogva sima és látszólag nyugodt. — Látja, nálunk is van «czukorkrizis».

Hogy mit tartok a gyakorlótáborokról? Persze, hogy ezek megbecsülhetetlenek. Ott mindenki úgyszólván újra éled. Máshol a gyakorlatoknál akár felsőbb, akár az alsóbb tisztségeknél beteges türelmetlenség fejlődik. Alapjában megbocsátható: mindnyájan a talaj akadályozó födözete miatt bosszankodnak. A közlegény, magasra tartott puskával mesgyéről mesgyére mendegél és a rendes útnak ötszörösét teszi; az öregedő százados, kinek lovát az ütközet körletén kivül kellett hagynia, lihegve futkos a mezőkön keresztül-kasul mint egy földmérő mérnök; az őrnagy szeme előtt eltorzul a tervezett harczászati kép és az ezredes, ki tán

ezredét ott fenn «összpontosított felállításba» szeretné gyülekeztetni, egyszerre csak azon veszi észre magát, hogy egyik zászlóalja, mely a mesgyék irányát követte, ezer lépésre van rendeltetési helyétől. Az előljárók két órán át biztatják egymást, hogy erről nem tehet senki, hogy a növényzet kimélése folytán csak torzképek alakulhatnak, — de azért két óra mulva mégis csak boszszankodnak s bosszankodásuk lánczolatosan tovább terjed. A táborban, teszem azt Bruckban, ilyesmi nem fordulhat elő. Itt aztán lehet szépen dolgozni; a legénység a táborozás időszakát úgyszólván nyaralásnak és harczászati szempontból valóságos üdülésnek tekinti. Hogy mit csinálnak az olaszok a Pó völgyében, és a belgák és a szászok, hol minden talpalatnyi föld drága mívelés alatt áll, arról sokszor gondolkoztam; no de ez az ő dolguk.

Nézze csak! nekem úgy tetszik, hogy mégis csak esik. Most határozottan csepegést éreztem. Pedig kár volna. Az esőben a gyakorlat nagyon csunya. Az embernek akaratlanúl eszébe jut a legénység lábbelije, a gazdálkodó századparancsnokok gondja és állítólag mindig elégtelen átalánya. No meg aztán az sem mulatság ám, hogy az ember már az ütközet után még órahosszant esőben álljon a «megbeszélésnél», mialatt a csapat bevonul.

Hogy milyen az a *megbeszélés?* Én istenem, hát — mindenekelőtt azok a tisztek, a kiket illet — a hadosztály-gyakorlatnál az összes lovasított tisztek — egy bizonyos kürtjellel összehivatnak. Azután «lefujnak». Hogy ez mit jelent? Ez az a jel, a melyet a csapat leggyorsabban meghall és megért, mert azt jelenti, hogy a csapat a legröviditebb úton menjen haza. — A megbeszélés csoportja együtt áll és a gyakorlatvezető — vagy úgy? ön a czélját akarja tudni? Hát itt megbeszélik azt, a mit az imént cselekedtek; és ha a gyakorlatvezető nem figyel, akkor megesik, hogy egyik-másiknak emlékezete egy kissé félre zökken, úgy hogy ez esetben egy félórával a valóban vívott harcz után egy újabb szóbeli harcz fejlődik, melyet aztán a gyakorlatvezető nyugalommal és tapintattal el szokott dönteni.

Erre eszembe jut egy érdekes történet. Volt egyszer egy

parancsnok, ki a nyelvet jobban birta, mint a kardot, kinek a mint szokták mondani: «jó svádája» volt. Egyszer egy amolyan «éles kémszemle» jutott feladatául, azonban döntő vereséget szenvedett és oda se jutott azon helyre, melyről «szemlélni» kellett volna. Szegény Gyuri! Ezen a megbeszélésen is jó volna már túllenni! — De halljuk csak: «Feladatomnak kettős czélja volt. Mindenekelőtt látnom, szemlélnem kellett; és csak ha harcz nélkül látnom nem lehet, kellett harczba bocsátkoznom.» És most neki fogott, és egész sereg kápráztató megjegyzést, tantételt kez-

Megbeszélés.

dett előadni, és e mellett oly biztossággal, választékosan és szellemesen beszélt, hogy mindnyájan valóságos élvezettel hallgattuk és maga a gyakorlatvezető is folyton helyeslőleg intett fejével. A győztes ellenfél csaknem rosszabbúl vágta ki magát, mint a dicsőséges legyőzött. Csak mikor haza felé lovagoltunk, akkor emelkedtek hangok, hogy a mi Gyuri barátunk az ő «kettős feladatát» csak utólagosan a szónoki megbeszélésnél oldotta meg. Sőt azon indítványt is tették, hogy ha netán egy jövendő háborúban a szerencse nem kedvezne a mi fegyvereinknek, a Gyurit egy utólagos megbeszélésre az ellenfélhez kell küldeni. Bizonyosan agyon beszéli.

Csak hogy ez régen volt. Akkor még a megbeszélések meg nem honosodtak. Ma máskép áll a dolog. Most igen komoly, nyugodt és alapos megbeszéléseket tartanak, és alig van tiszt, ki az őszi gyakorlatokban a zászlóaljtól egész a hadosztályig részt vett és a tanulságos, jeles megbeszélések egész sorozatát végig hallgatta, ki harczászati ismereteiben ne gyarapodott volna. A megbeszélések mindinkább elvesztik kathedraszerű, elméleti jellegüket, hanem azáltal élénkítik és kötik le a figyelmet, hogy szorosan egy közvetlen lefolyt esethez alkalmazkodva, igazán alkalmazott harczászatot tanítanak.

Tyhű, most ám igazán kezd esni az eső, csak úgy szakad. Látja, nem csalódtam — és épen most tünik fel az éjszaki fél gyalogsága.

Hallga! egy kürtjel. — *Lefujni!* — és a hadtestparancsnok vágtában *A.* felé haza lovagol. Már a mai gyakorlatnak — vége. De mi most nem lovagolunk haza, hanem a lovakat a fészer alá állítjuk, mi pedig megkóstoljuk azt a jó bort, míg a zápor elvonul. Bár a csapatok is födél alá állhatnának. A katonának nincs otthon két pár száraz ruhája és hálóköntöse, mint mi nekünk. Azután meg egynémelyiknek délután még őrségre kell mennie.

A konyhában.

A HELYŐRSÉGI SZOLGÁLAT.

A KATONAI ÁLLOMÁSPARANCSNOK ÉS A TÉRPARANCSNOKSÁG.

Minden város vagy falu, a hol csak katonaság tartósan el van helyezve, «*katonaállomás*»; és az ott lakó legföljebbvaló katonaállományú tiszt a «katonai állomásparancsnok». Kivételt csak némely várak képeznek, melyekben nem épen a legföljebbvaló a «várparancsnok»; azonfelül Bécs és Budapest, hol a hadtestparancsnok egyúttal katonai állomásparancsnok is, habár nálánál följebbvaló és magasabb rangú katonaszemélyek is tartózkodnak a városban.

Nagyobb állomásokon «térparancsnokság» is van; ez t. i. oly helyi hatóság, mely az állomásügyekre nézve a katonai állomás-

Tértiszt.

parancsnoknak támogató és végrehajtó közege. Kisebb állomásokon ily ügyek végzésére csak egy «állomástiszt» van rendelve; a legkisebb állomásokon pedig maga a parancsnok minden egy személyben.

Azon sajátszerű viszony, melyben a honvédségek a közös hadsereghez állanak, szükségessé tette, hogy oly helyeken, hol közös hadseregbeli és honvédcsapatok egy állomáson vannak, mely tehát *katonaállomás* és egyszersmind *honvédállomás* is, a parancsnoksági viszonyok külön rendeztessenek. Ott tehát van «*katonai állomásparancsnokság*» a közös hadseregbeli csapatok számára, és «*honvéd állomásparancsnokság*» a honvédcsapatok számára; a ki pedig a kettő közül följebbvaló, az az «*állomásparancsnok*», ki azon ügyeket szabályozza, melyek egységes vezetést kívánnak.

Mind e parancsnokságokban a parancsnoklási viszonyok, a csapatok területi elosztása, azaz lakhelyei szerint vannak rendezve. Ily parancsnokság néha egybeesik a szervezetszerű csapatparancsnoksággal, ha például egy ezredes oly állomáson a katonai állomásparancsnok, a hol csak az ő ezrede lakik és azon kívül semmiféle más csapat ugyanott elhelyezve nincs. De nem ritkán történik, hogy több és különféle szervi kötelékben álló csapatok *egy* katonai állomásparancsnokság alá vannak rendelve, mely ekkor körülbelül

oly viszonyba lép az egyes csapatokhoz, mint a háziúr, a házrend fölötti felügyelő minőségében, a lakófelekhez. Ha ez a háziúr nem volna, a helyőrségekben nem egyszer zavarok, surlódások és mindenféle fennakadások keletkeznének.

A katonai állomásparancsnok, e minőségében, nem avatkozik a csapat kiképezésébe és egyéb belügyeibe; ő csak őrködik a rend, a fegyelem, az élelmezés fölött és szabályozza a «helyőrségi szolgálatot», tehát mindenek előtt az őrségek szolgálatát. Ő adja ki a «riadó-intézkedést», t. i. azon rendelkezést, mely szerint a laktanyákban szétszórt csapatok egy bizonyos czélra gyorsan, akadálytalanul és czélszerűen egyesülnek; ő adja ki a «tűzoltórendet» és az árviz esetére vonatkozó eljárást; ő vezeti a katonai rendőrszolgálatot és az «állomás-orvosfőnök» segédkezése mellett az egészségügyre vonatkozó rendőrszolgálatot; ő osztja ki a laktanyákat az egyes csapatok számára és őrködik helyes felhasználásuk fölött; ő gondoskodik lőterekről és gyakorlóterekről, fürdő- és tornahelyekről és ezeket akként utalja ki, hogy a csapatok foglalkozásaiknál egymás mellett akadálytalanul dolgozhassanak és péld. a harcztéri gyakorlatoknál egymással zavarólag össze ne keveredjenek; ő ellenőrzi az élelmező raktárt, vagy a «bérlőt» t. i. a kenyér, zab és széna szállitóját; az ő teendői közé tartozik az átvonuló csapatok és különítmények beszállásolása, esetleg élelmezése is, mely czélból nagyobb állomásokon külön «szállitóházak» állanak rendelkezésére; sok tekintetben ő rendelkezik a katonai zenekarokkal, korlátozza a szolgálaton kívüli önkényes föllépésüket; ő gondoskodik a csapatok számára tartandó istentisztelet sorrendjéről és ha magas katonaszemélyek érkeznek az állomásra, ő rendeli el a szabályszerű tiszteletadásokat. A közrend megzavarása esetén, kötelessége a törvények tekintélyét a polgári hatóságokkal egyetértőleg megóvni és e végből mihelyt szüksége beáll, az állomáson levő csapatokat alkalmazza.

Az osztrák-magyar csapatok szerény és komoly fellépésének, nem különben a helyőrségi szolgálat czélszerű rendjének köszönhető, hogy a monarchia minden részében a lakosság és a katona-

ság között oly jó viszony fejlődött, mely alig hagy valami kivánni valót. Hajdanában megtörtént, hogy egész küldöttségek zarándokoltak az udvarhoz, melyek városuknak a katonaság elhelyezésétől való megkímélését kérelmezték; ma megfordítva a városok versenyeznek, hogy helyőrségeket kapjanak. Nem egy község tetemes tőkét ruház be új laktanyákba, csakhogy állandó helyőrséget biztositson magának; ez t. i. semmiféle kellemetlenséggel vagy teherrel nem jár, de sokféle hasznot hoz. Ez is egyik jele a jó — új időnek.

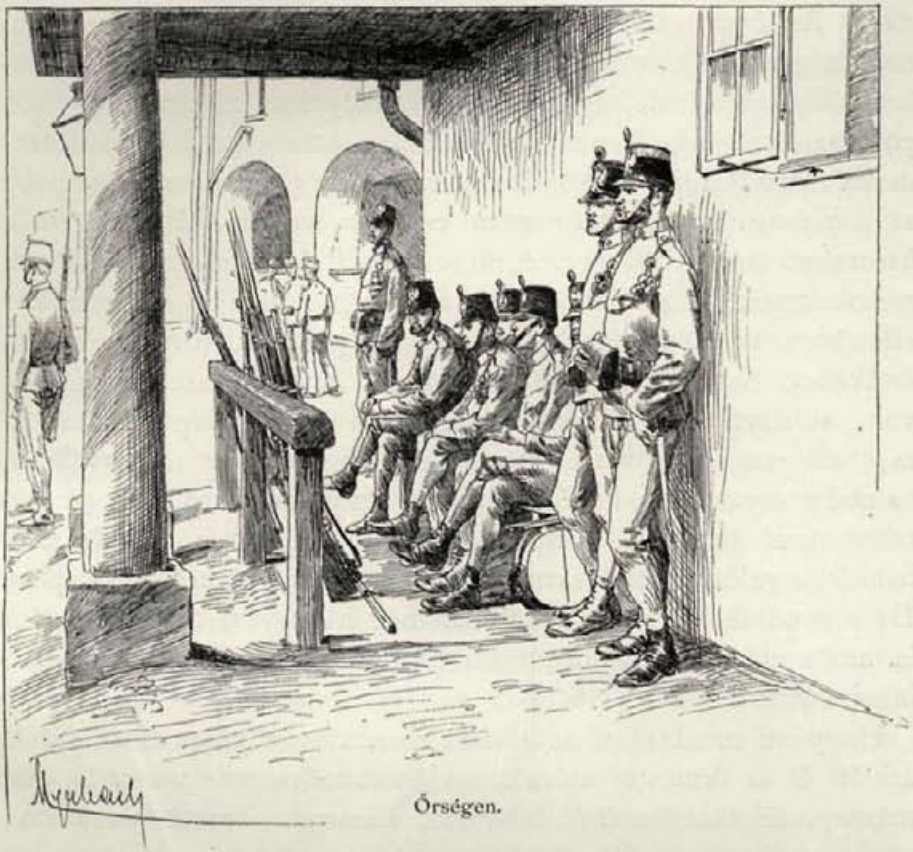
A helyőrségi szolgálat itt felsorolt adatai ugyan nem csak a gyalogságra, hanem minden fegyvernemre érvényesek. Mivel azonban a legtöbb helyőrségnek főrészét mégis a gyalogság teszi ki, czélszerűnek mutatkozott, ez ismertetést is e helyt közbe illeszteni.

ŐRSÉGEN.

Ha a katonát valamely jeles tettéért meg akarjuk jutalmazni és szabadjára bízzuk, hogy maga kérjen maga számára valami kedvezményt, — légy nyugodt — soronkivüli külön őrszolgálatot nem fog kérni. Gyakran az őrtálló katonát magát nagyobb veszély fenyegeti, mint a mely ellen fel van állítva. Azokra a gonosztevőkre, kiket a katonaőr elcsíp, ritkán vár oly súlyos büntetés, mint magára az őrre, ha a gaznácziók egyike megugrik. Igy történt, hogy az ujoncz egyszer a «helyőrség-ügyeleti tisztnek» azon kérdésére «Miért áll maga itt őrül? és *mire kell önnek leginkább vigyáznia?*» — jóhiszeműleg azt felelte: «*Hogy el ne aludjak!*» —

Pedig a czéltalan őrségek, vagy jobban mondva azok, melyek eredeti czéljukat elvesztették és egyideig mégis fentartattak, — immár megszűntek. Különösen a tiszti őrségek ugyancsak megritkultak; alig van tán az egész hadseregben tiz. Volt idő, mikor minden várkapuban tiszti őrség állott.

Az őrszolgálat eme megszorítása pedig onnan ered, hogy ez idő szerint nagyobb gondot fordítanak a csapat harczszerű kiké-

Őrségen.

pezésére; belátták ugyanis, hogy az őrszolgálat csak akkor tekinthető a harczszerű előőrsszolgálat iskolájának, ha az őrség czélja esetről esetre helyes arányban áll azon emésztő önmegtagadással, mely reá fordíttatik; sőt azon meggyőződésre jutottak, hogy a czéltalan őrszolgálatnál a lényeg elvész a formaszerűségben, a czéltalan őrködés az őrtálló katonát pedig lassanként arra csábítja, hogy minden figyelmét csakis a vizsgáló előljárókra fordítja és csakis arra vigyáz, hogy ezek valami szabálytalanságon rajta ne kapják. Jó, hogy náluk fölösleges őrségek — nincsenek.

Az említett föltevés mellett azonban az őrszolgálat az önmegtagadásnak és éber figyelemnek valóban becses iskolája. Közönséges viszonyok között alig nyílik alkalom, hogy a közlegényre oly feladat bízassék, mely lelki erőit próbára tegye és megszilár-

dítsa. Az őrszolgálatban először történik, hogy az újoncz némi önállósággal cselekvőleg lép föl, hol a vett parancsokat jól emlékezetébe kell vésnie, hol a tanult szabályokat magára hagyva is pontosan kell teljesítenie. A felelősség érzete kezd benne ébredezni. Akaraterejét és kötelességérzetét meg kell feszítenie, hogy az álmosság és fáradtság rajta erőt ne vegyen, és néha még bátorságra is van szüksége. A jól szervezett őrszolgálatban a katona rászoktattatik, hogy kötelességét akkor is híven teljesítse, mikor ellenőrzés nélkül tudja magát. Végül pedig az őrtálló katona értékének öntudatára ébred; mert ő, ki eddig szegény újoncz volt, mihelyt arra a deszkára lép, mely az őr lépteit irányítja és korlátozza, azon veszi észre magát, hogy ő most már «valaki», és pedig olyan lény, ki előtt minden arramenő katonaember tiszteletadással tartozik. Igaz, hogy följebbvalókat e tiszteletadásban ő megelőzni köteles, mert különben még büntetést is kaphat. De a rendfokozat nélküli katona, még ha egyévi önkéntes volna is, az őr előtt föltétlenül és szigorú büntetés terhe alatt tisztelegni tartozik.

Hogy mi mindent él át a vitéz újoncz azon pillanattól kezdve, midőn őt az őrmester először a «lőportár-őrségre» vezényli, míg másnap délután fáradtan, álmosan, éhesen a hosszú sáros úton végig csajhosan a fölmelegített ebédhez visszatér, bizony elég anyagot szolgáltatna az elbeszéléshez. De el kellene mondanunk, mily elhamarkodva tisztogatja a délelőtti gyakorlat után szerelvényeit, mily sietve nyeli le az idő előtt kiosztott ebédet, mennyi félelmet áll ki szegény a szerelvény megvizsgálása közben azon szerencsétlen gomb miatt, melyről még csak ő tudja, hogy tisztogatás közben kicsúszott a gombfogóból és a sietségben valamivel kevesebb fényesség jutott rá mint a többire; milyen ünnepélyes hangulatot kelt lelkében az «őrségelosztás» — ez a halvány maradéka az egykori «őrségdíszelgésnek» *(vakparádé, Wachparade)*; beh hosszú az út, míg a «Határhegyre» jut, melynek tetejéről a lőportár, mint egy bucsujáró kápolna oly szeliden néz alá a világ zajába. Következik az őrhelynek komoly, méltóságos átvétele az őrparancsnok részéről, ki az eltörött ablaktáblát

«sajnálja ugyan, de mégis csak följelenti»; aztán az első «fölvezetés», mely alkalommal neki a régi őr a legfolyékonyabb ruthén nyelven a magatartási szabályokat átadja, míg saját fölvezetője ugyanazokat a szolgálati nyelven megmagyarázza: mind e dolgok részletezése az ujonczra kiváló fontossággal bírhatnak; az olvasót azonban sem nem érdekelnék, sem a dolgot jobban föl nem világosítanák. Hiába, őrtállni az embernek egyszer próbálnia kell; elbeszélni — az nem ér semmit. Különben mégis, talán megesett már olvasóink egyikével, hogy egy jó barátja, ki azon igérettel vált el tőle, hogy «mindjárt visszajön», az utczasarkon órahosszant megvárakoztatta. Kiállotta? Végigjárta? — No hát akkor lehet fogalma, hogy meddig tart az az egy óra — hát még két óra, ha a várva várt felváltás «még most se jön», ha ez alatt a szél a hideg esőt a szeme közé csapkodja, és az egész messze vidék pusztán terül el körös-körül, mint ha ki volna halva. Unalmasan és türelmetlenül járja körül az őr az ő raktárának rideg falait; az unalom pedig nem alkalmas tárgy a költői leírásra, — az hivatlanul úgy is elégszer beáll az olvasónál, mikor az író nem is akarja. Ez okból elhagyjuk az őrséget és sorsára bízzuk a künn őrtálló katonát.

A híres őrszoba is rosszabb a hírénél. Azt mondják, hogy egy német költő «*Őrszoba-kalandokat*» írt, melyekből azt lehetne hinni, hogy az őrszoba valami vígságos hely. A mi időnkben a víztartóba fult egereket és füstölő kályhákat igen, — de ezen kívül semmi említésre méltó nevezetességet az őrszobában nem lehetett fölfedezni; és ha rajtam állana, akár mely táboriőrséget, még a hóban állva is, többre tartanék.

Egyetlen egy őrség van, melyet a tiszt és a legénység örömest tart: a legfelsőbb udvarlaki őrség. Van abban valami lélekemelő nagy gondolat, mikor az egyszerű közlegény éjnek idején a palota folyosóján állva, azt mondhatja magában: Idebenn alszik az én Felséges Uram, ki milliók fölött uralkodik, és én szegény közvitéz, én őrködöm biztonsága és nyugalma fölött!

A SZEMLÉK.

A Montecuccoli korabeli «vizsgáló tábori hadbiztos» óta egész az új korbeli rendszeres szemlékig, a *vizsgáló szemle* megjegeczesedve úgy áll előttünk, mint a mely a rossz lelkiismeretnek rémképe, a könnyelműre sem közönyös, a kötelességhű férfira ugyan nem félelmetes, de még arra is komoly eset, valóságos esemény.

Ez az ideje, mikor a hosszabb idő óta a legjobb igyekezet és képesség szerint kifejtett tevékenységet valamely előljárónak be kell mutatnod. «*Föl van!*» és a szemle alá vont parancsnok tekintélye alárendeltjei előtt meg van szilárdítva, föl van emelve, és a további munkához új erő, új kedvvel lehet hozzáfogni. «*Rosszúl van!*» és — mintha egy óriási szivacs törölte volna végig az eddigi foglalkozást, mintha egy elhibázott vagy elrontott festményt egy vonással letörlünk a tábláról. Most már tessék újra kezdeni.

Sok bajt okoznak a szemléknél azok a szerencsétlen «véletlenek». A kegyelmes úr az egyes embereket meg szokta szólítani; a nyert feleletekből közelítőleg véleményt alkot magának a századnál divó oktatásról és nevelésről. Van az én századomban 59 okos, derék, talpraesett legény, de öt tökfilkó. Jaj, ha a kegyelmes úr az ő beszélgetéséhez épen ennek a boldogtalan quinternónak egyikére akadna, — az egész pædagogiám úgy tönkre silányúl, hogy soha életemben se tud többé talpra kelni. Pedig «véletlenül» épen megtörténik. — Vannak olyan egyszerű mozdulatok, melyeket nem is lehet elhibázni, csak — a szemlénél. Vannak gombok, melyek egész éven át oly erősen állnak a kabáton, mint ha vele egy darabból volnának; de «véletlenül» épen a szemle alatt szakadnak le, és «véletlenül» épen úgy, hogy a hadosztályparancsnoknak észre kell vennie. Igy aztán a szemlére kivonuló minden századdal kivonul még valami: a véletlen, mely néha a legbecsületesebben előkészített sikert is meghiusítja.

Nagy tisztogatás.

A szigorú szemlék előtt járó rémkisértetek egyébiránt igen üdvösek. Hiába, bizonyos fokig minden emberben megvan a dæmon, mely még a fölületesség árán is, mindig csak a könnyebb végét fogná, és a genius, mely az egyéni kényelem árán is a kötelesség szigorú teljesítésére ösztönöz. Már most péld. egy kikülönített zászlóaljnál ellenőrzés nélküli magányában, könnyen túlsúlyra vergődnék a gonosz dæmon és csakhamar elfojtaná a jó genius intő szózatát. De a fenyegető szemle segitségére jön a geniusnak és együtt legyűrik a dæmont; mert a kényszerrend-szabályok, melyek értelmesen a lényeges czélt tántorítlanúl szem előtt tartják, a czélra vezető utakban azonban szabad választást engednek, a tevékeny ember munkaképességét és kezdeményező eleven erejét hatalmasan növelik.

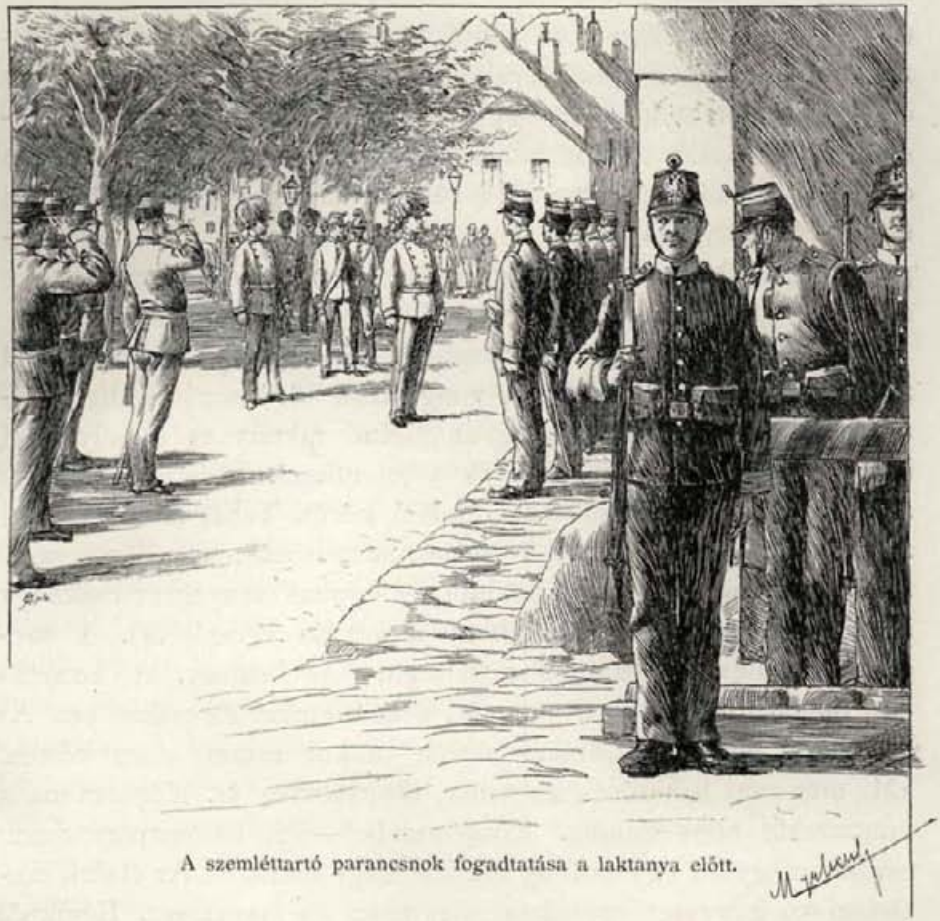
«A hadtestparancsnok úr Ő Nagyméltósága junius 18-án a délutáni vonattal Sz.-be érkezik. Számára szállás előkészitendő.»

Ez az értesités. «A nagy fogadás nincs lerendelve, — tehát díszszázad zenével a vasúthoz; díszőr a szálláshoz; szállás a «Koronában»; Ő Excellentiája taval a «Hajóban» nem volt

egészen megelégedve. El ne felejtse, a díszszázad zászlóval vonul ki; egy zászlót az állomásőrségre kell rendelni. — Parancsba kell adni — vagy jobb lesz szóval: hogy a díszszázad összes előljárói mind a vasúthoz jönnek. Hatodik gyalogezred egy parancsőrtisztet vezényel; de ez csak a szálláson jelentkezik. Mind a két ezred hasonlóképen két-két küldönczaltisztet. Van-e tisztességes laktanyazászlónk? Igen? — ki kell tűzni, mihelyt Ő Nagyméltósága bevonul. Mondja meg az uraknak, hogy Ő Excellentiája a laktanyákat okvetlenül megszemléli, — azaz, nem! hagyja el! Még azt gondolhatnák, hogy nem bízom bennük, hogy maguktól rendet tartanak; egynémelyik még azt gondolhatná, hogy félünk.»

E közben a hír az egész várost széltiben hosszában bejárta. A vezérkari főnök elég okos volt, hogy az épen eligazításra egybegyűlt altiszteknek erre vonatkozólag egy rövid «*Értesítést*» adott, melynek vége az volt: «Parancs következik». — A laktanyák kezdtek élénkülni. A seprők mind előkerültek; a mosogató rongyok teljes négy órán át uralkodnak; homok, kőpor, szappanos lé a laktanya minden zugában hirtelen nagy becsben állanak. A számvivő altisztek óvatosan vagy sietősen, kiki természete vagy lelkiismerete szerint, a századraktár gondosan őrzött ruhakincstárát még egy kicsit rendezik, egyengetik. Ezt a szalmazsákot még ki kell mosni, ott a letöredezett falvakolatot be kell tapasztani; az administrator urnak hirtelen eszébe jut, hogy az a cseréptörmelék rakása, melyet a cserepesek a házfödél utolsó tatarozásakor — épen négy hónapja — ott hagytak, még most is ott van. A laktanya ablakaiban megjelennek a fényesre lakkozott szíjak, a fehérre mosott keztyűk; a szobákban a borbély életlen borotvája és siető munkája alatt el-eltorzulnak a beszappanozott ábrázatok, a bajuszpedrőnek városszerte nagy keletje van és ott a sarokban a századdobos Matyinak nyírja a haját. Megczibálta? Azért ne sírj, Matyi.

Az ezredes benéz a laktanyába, hogy «mégis egy kicsit utána nézzen a dolognak»; mindenkit a takarító munka javaközepén talált. Szó nélkül távozik. «Még azt gondolhatnák, hogy az ember

A szemléttartó parancsnok fogadtatása a laktanya előtt.

fél. Megteszik ők a maguk dolgát így is.» De mikor aztán a kávéházba érve, Éles századost szokott asztalánál a fekete kávé és újság mellett látja, azért mégis szemébe nyilalt; de meggondolja, és szó nélkül tovább megy. Ennek az Élesnek a százada és minden dolga mindig a legjobb rendben van, habár látszólag legkevesebbet dolgozik; úgy látszik, hogy az egész gépezetét jól kézhez idomította. Hisz tulajdonképen ez a legjobb. Azok az örökké foglalatoskodó előljárók alárendeltjeiket csak elrontják; nagyon kényelmesekké teszik, úgy hogy aztán mindenben nógatásra szorulnak.

Késő éjig tart és korán reggel újra kezdődik a lótás-futás, kalapálás, mosogatás, tisztogatás, vizsgálás, parancsolás, buzdítás, szidás

és kifogásolás, és épen ott, a hol közönségesen is mindig a legnagyobb rend és tisztaság uralkodik, ott alig ér véget a surolás és takarítás, mint ha csak egy egész szemétdombot kellene elhordani. Délután két órakor minden készen van és kevéssel három óra előtt a hadtestparancsnok a városba hajt; kocsijában tőle balra ül a hadosztályparancsnok, ki egyúttal Sz.-ben katonai állomásparancsnok. A kezdet jó volt. A hadtestparancsnok megnézte a díszszázadot és megelégedett fejbólintással elbocsátotta.

De csak most kezdődik a java. «A gyalog csapatok közül mind a lövészek *ki* a lövőldébe a vizsgaszerű lövéshez! Addig megnézem a helyőrségi kórházat, az élelmi raktárt és a helyőrségi börtönt.» Alig hogy véget értek a jelentkezések és bemutatások a szálláson, megkezdődött a szemlélő körút. Tehát mindenekelőtt a szenvedő beteg katona. A hadtestparancsnok sorba járja mind a szobákat, azokat is, a hol himlő és typhus fenyeget; csakhogy ide kisérete nélkül egyedül megy a kórház vezetőjével. A hadosztályparancsnok azonban nem tágít, ő is bemegy. A konyhában megkóstolja a bort, megnézi a készleteket és edényeket. Az ételt nem kóstolhatta, mert három órakor semmi sincs készen. «Mi már régi ismerősök vagyunk, főtörzsorvos úr. Kórháza ma is mintaszerű, mint mindig. Köszönöm!» — A hadtestparancsnok tovább megy és egy boldog embert hagy hátra. — Az élelmi raktárban 50 kenyeret egyenként megméret és megszeget. Egyikből sem hiányzik egy gramm sem, és mind jóizű. A sütés napjának bélyege? — helyes! «Mindig ilyen jó a kenyér?» — Igenis! — És a raktár kezelője örömsugárzó arczán elégedetten sodorja őszbecsavarodott bajuszát. Megint egy boldog. — Gyerünk a helyőrségi börtönbe. A hadtestparancsnok hat embernek megkegyelmezésére indította meg az eljárást. Ezek egy verekedés alkalmával egymást agyba-főbe véresre verték és most már két hónap óta a legszebb egyetértésben, ugyanazon asztalnál és egymás mellett, czifra papirosból skatulyákat ragasztgatnak. A rend és tisztaság kifogástalan. Azt azonban, hogy a törzsfoglár az olvasó és tankönyveket «a jobb karban tartás czéljából» a raktárban az egyéb «leltári fölszerelés» között elzárva tartotta, kifogásoló meg-

jegyzés nélkül nem hagyhatta. «Meg vagyok győződve, hogy a katonai állomásparancsnokság, különösen a helyőrségi börtön felügyeletével megbízott tértiszt, az ily észszerűtlen eljárást jövőben maga is észre fogja venni és be is fogja szüntetni.» A foglár lesütött szemmel állott. A hibás tértiszt legjobban szerette volna, ha alatta a föld megnyilt és ő belesülyedhetett volna. A katonai állomásparancsnok ránczba húzta szemöldökeit, a vezérkari tisztje pedig valamit följegyzett.

A kocsik előálltak. A lövöldébe! Itt minden jól ment. A lövészek valóban találtak. Nagy baj is az, ha a lövésznek több a bojtja a mellén, mint a találata a céltáblán; a vizsgáló szemlénél csak baj, de az ütközetben már szerencsétlenség. Ma majd minden lövés talált. A hadtestparancsnok jó kedvre derült; maga is puskát fogott és nem egy lövése szintén szépen talált. «Jól van fiúk! Lőni tudtok, azt látom. Ez pedig a legfontosabb. Odakünn a céltábláknál egy tisztet látok; így hát a helyes mutogatás iránt minden kétely ki van zárva.» — No hála Istennek! A szemle két napjára jó időjárás igérkezett. A hadosztályparancsnok arcza is kiderült. A két ezred egybegyűlt tisztikara örült a céllövés jó eredményének és büszke volt lövészeire.

Este a 6-ik ezred zenéje a «Korona» előtt játszott. Odabenn a helyőrség teljes tisztikara a vacsoránál ült; és holnap következik az épen befejezett századkiképezésnek vizsgáló szemléje a gyakorlótéren. A hadtestparancsnok nagyon szigorú; de nem mondhatni, hogy követeléseiben igazságtalan. De annyi bizonyos, hogy az ő itélete alatt nem egy hamis babérkoszorú hull a porba; a ki csak «szemre» dolgozott, az ő szeme előtt nem talál kegyelmet; viszont nem egy csendben viruló érdem jut általa napvilágra, és vegyest a dicséret és gáncs mellett mindig ott van az oktatás, a meggyőző maradandó tanítás, mely az ütközetben megtermi gyümölcseit. A 7-ik ezrednek szerencséje van, ők már holnap értékesíthetik és a szemléhez is használ vehetik. Ezután megszemlélték a laktanyákat. Délután a nagy úr előtt folyt a tornázás, vivás, ugrás, mászás és úszás; és a következő nap minden órája új munkát, de új dicséretet is hozott. Mielőtt a hadtestparancsnok elin-

dulva kocsira szállt emez egyszerű szavai: «A kiképezés állapotával meg vagyok elégedve», mint a balzsam hatott a becsvágyó tisztikar fogékony lelkére.

Csakhogy nem minden szemle végződik ilyen jó eredménynyel, és nem mindegyik után marad az állomáson ilyen jókedvű ünnepi hangulat. Mert a vizsgáló szemlék tulajdonképen folytonosan és a katonai hatáskör minden fokozatában szünet nélkül tartanak. Az őrnagy vizsgálja az ő századosait, az ezredes ezeket is és az ő őrnagyait; a dandárnok és hadosztályparancsnok az ő csapatjaikat; és egy külön szolgálati könyv mind e vizsgálatok szellemét és formáját úgy szabályozza, hogy középett maradunk a két veszedelmes szirt között: a gazdátlan elhanyagolás és kicsinyes gyámkodás között.

Az osztrák-magyar hadseregnek régi «mustrálása» lényegében el van törölve és ez idő szerint a hadbiztosság «gazdászat-közigazgatási szemléje» által van helyettesítve. Egy szép intézményünk azonban eme régi «mustrálásnak» köszöni eredetét és a dandárnok ú. n. «tavaszi szemléjében» áll, mely alkalommal minden altiszt vagy közlegény közvetlenül előadhatja kérelmét vagy panaszát. E napra a «szolgálati út» szünetel és a közöttes előljáró az ily panaszt meg nem gátolhatja, az ily kérést el nem utasíthatja. A tábornok jelenlétében a megfelelő felszólítás kihirdettetik és minden kérelem, akár teljesíthető, akár nem, a közös hadügyminiszterhez fölterjesztetik. A legénységnek eme joga már évszázados és még a zsoldosok idejéből származik. Sokan élnek e joggal, de visszaélés vele fölötte ritkán történik. E jogtól még a foglyok és a súlyos betegek sem fosztatnak meg. A tábornok elmegy a börtönbe és a beteg ágyához.

A hadsereg főfelügyelője a csapatokat rendszerint a nagy fegyvergyakorlatok alatt szemléli meg. Természetes, hogy az ő szeme inkább az összetes egészre, inkább a csapatok alkalmazására irányul. A csapatok pedig ezt a szemlélőt különös tisztelettel fogadják, mert ez a dicsőséggel és érdemekkel koszorúzott custozzai győző. Az ő itéletére, az ő mindig szelid és meggyőző véleményére a megbeszéléshez gyült tisztek mindig feszült figyelemmel hallgatnak.

A DÍSZKIVONULÁS.

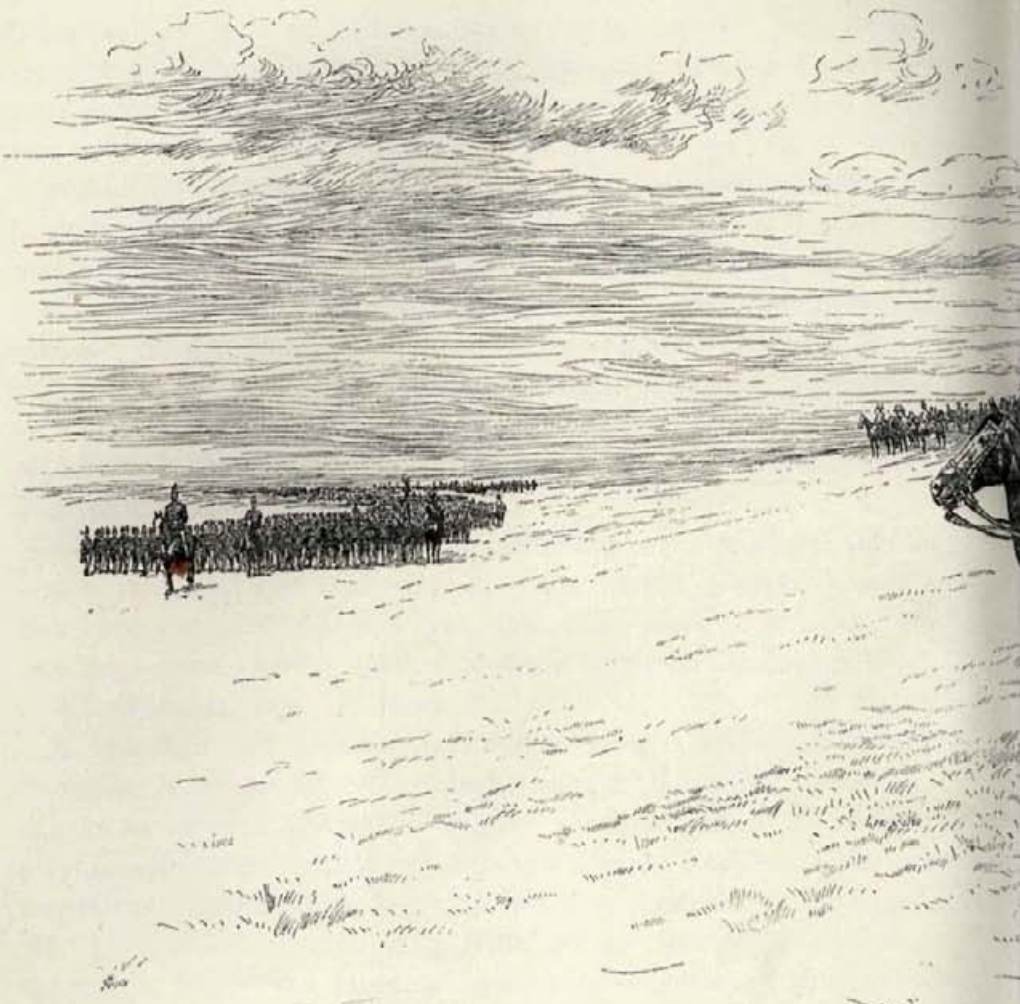
Vannak napok, melyeken a helyőrség a kiképezés rendszeres munkájában szünetet tart; nem talán hogy pihenőt és szórakozást keressen, hanem azért, hogy ama látványosságok egyikét előkészítse és bemutassa, melyet katonai körökben az egész világon «*parádé*»-nak hívnak. Maga a szó is látványos pompakifejtést, díszelgést jelent; és a dolog az ő lényegében nem is más, és nem is akar más lenni. Volt idő, midőn eme munkálkodás, mely hatásával tisztán az æsthetikai érzékre számított, a katonai tevékenység körében nagyon kiváló helyet foglalt el. Akkor a parádé a katonaszolgálatnak úgyszólván mindennapi kenyere volt, ma nem az többé; gyakori ismétlésekre nincs idő.

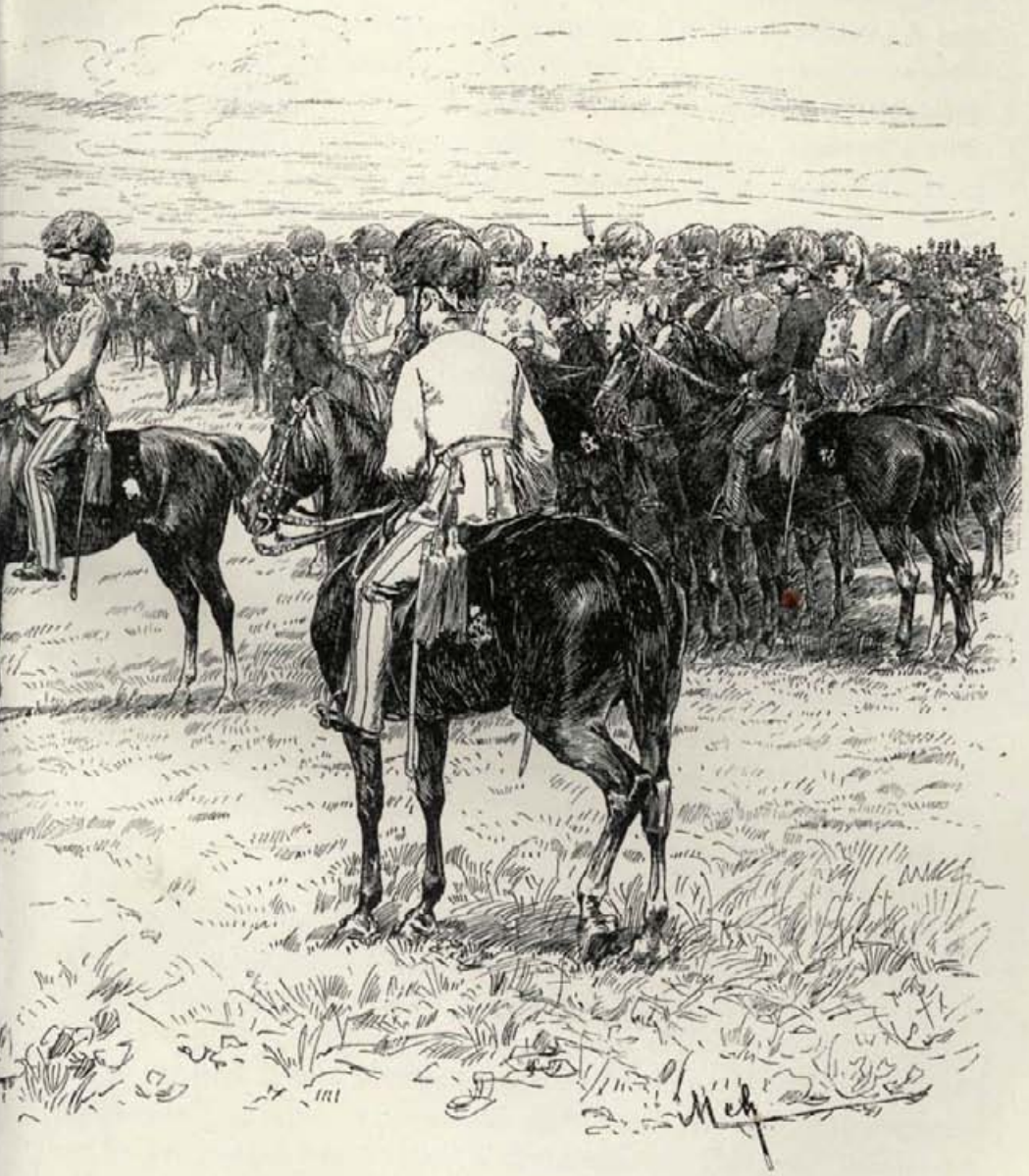
De azért a csapat nevelésére a parádé jelentőségét ma sem lehet tagadni. Nagy erkölcsi hatása van annak, ha időközönként az egyszerű ujoncznak élő képben szeme elé tárhatjuk amaz egyetemes testületet, melynek ő is egyik tagja; azután meg az ily díszkivonulás úgyszólván az egyetlen alkalom, mikor minden katona az ő hadtestparancsnokának, a felséges uralkodóház valamely tagjának, sőt magának a legfelsőbb hadúrnak ünnepi öltözékben eléje léphet és azoknak, mi alatt az arczvonalat végig szemlélik, közvetlenül szemébe nézhet. Azon előljáró számára, kinek tiszteletére a díszelgés tartatik, a parádé némi támpontot is nyújt az illető csapat megitélésére. Az olyan laza, elhanyagolt zászlóalj, mely ruházatát és szerelvényét renyhén viseli, mely csak fölületesen van képezve és melynek sok gyámoltalan embere van, a díszkivonulásnál majdnem bizonyosan felsül. De a megfordított következtetés nem volna helyes. A derék, fegyelmezett, harczszerűleg iskolázott és tán már a háborúban is kipróbált jó csapat, nem kell okvetlenül, hogy a parádénál is tündököljön. Tudvalevő, hogy a parádénál a legénységnek szép arányos testalkata, karcsú termete, erőteljes ruganyos lépése, mely tán ép az említett előnyökben bírja eredetét, továbbá a csinos arczok, nyalka

bajuszszal, — és a mi hadseregünkben egyes ezredek az ily sugártermetű és szobormintának beillő legénységnek bőviben vannak — nagy hatást idéznek elő. Ha e kedvező benyomást még valami világos színű feltűnő hajtóka is növeli, az ily ezred mellett, a többi kevésbbé csinos csapatok elenyésznek. Nem kell azon csodálkozni, hogy az ily szép csapatot látva, azt mindjárt jónak is tartjuk és megfordítva. Hisz az életben az egyes emberekkel is így vagyunk; a rút embertől elvárjuk, hogy előbb egyéni értékét bebizonyítsa, mielőtt benne bíznánk, míg a csinos embert többnyire már első láttára bizonyos jóakaró elfogultsággal tekintjük. Így volna ez a kevésbbé szépnek tetsző csapattal is, ha azt nem a lőtérről, nem a harczgyakorlatról, hanem csakis a díszkivonulásról ismernők.

És mindennek daczára, mégis csak szép az a parádé! Ha a hosszú szolgálati idő alatt százszor végig néztük is ezeket a magában véve egyszerű díszelgéseket, akár mint néző, akár a kiséretben vagy mint közreműködő a csapatok soraiban, soha sem maradt el a kellemesen izgató hatásuk.

A városban már korán reggel élénk mozgás uralkodik. Innen is, onnan is megszólal az ezredzene hangja. A zászlók előhozatnak és az ezredek gyülekező helyére vitetnek. Aztán kivonulnak a csapatok lobogó zászlókkal, harsogó zeneszó mellett, pontosan megszabott útvonalakon, hogy az oszlopok egymást ne keresztezzék. Jóval a kitűzött óra előtt feltünnek az oszlopok élei a dísztér szélén, hol már a vezérkari tisztek és segédtisztek altisztekkel a felállítás keretvázát megjelölték. Az 1-ső gyalog hadosztály az első harczvonalban, a 2-dik a második harczvonalban, a tüzérség és lovasság a harmadikban, a vonat a negyedik harczvonalban. Harczvonal-távköz 100—100 lépés; a gyalogság tömegekben, mert ha fejlődött vonalakat alakítana, még a csekély békelétszám mellett is iszonyatos hosszúra nyúlna és az egész eltévesztené hatását, úgy hogy nem is volna többé parádé, hanem csak egy beláthatlan «sorfal». A csapattestek bevonulnak felállítási vonalaikba és alig telik el 20 percz, kiigazodva állanak mint a zsinór. A díszfelállítás kész.

NET.

M. N. M.
Múzeum
Dr. Apponyi Sándor
Könyvtára.

Ő Felségét jobb felől várják. Ez az egész felállítást befolyásolja. Az első harczvonal jobb szárnyán nem volna zenekar, mert a szárnyon egy vadászzászlóalj áll, melynek nincs zenekara. A legközelebbi ezred zenekara helyet cserél vele. Az ezredparancsnokok ezredjeik jobb szárnya előtt állanak, a századparancsnokok századjaik jobb szárnyán; a zászlóaljparancsnokok, arczczal zászlóaljaik felé, 20 lépéssel zászlóaljaik közepe előtt; segédtisztek és vezérkari tisztek a fogadási szárnytól kifelé; dandárnokok és hadosztályparancsnokok seregtesteik szárnya előtt.

Az egész tömeg a feszült várakozás lázában van. A százados megnézi, vajjon minden ember bal sarkán állva maradt-e, hogy a «vigyázz!» vezényszóra a nehezen elért igazodás el ne veszszen; a dandárnok még egyszer végig vágtat az arczvonal előtt, még egyszer megnézi: van-e fedezés, van-e sorköz, — itt még egy kis helyreigazítás, ott egy kis figyelmeztetés, no még egy utolsó intés, — 9-et üt a toronyóra — és most — egy fényes csillogó lovascsoport épen most kanyarodik elő az utolsó utczából, mely a dísztérre vezet. Egy megrezzenő mozdulat fut végig az ezernyi csapatok tömegén. A zászlóaljkürtös a legfelsőbb hadúr számára szabályozott kürtjelt fujja: «három egész hívó és díszjel». — «*Vigyázz!*» — az ünnepélyes pillanat elérkezett.

Síri csend honol. Tökéletes mozdulatlanság uralkodik. A kiséret közeledik. Már világosan előtérbe lép Ő Felségének a császár- és királynak daliás alakja telivér paripán; — a hadtestparancsnok kardjával int, és felhangzik a jobb szárnyon álló zászlóaljparancsnok csengő vezényszava: «*Zászlóalj, jobbra nézz! Tisztelkedj!*» — A zenekar rázendíti a néphymnust, melynek megható hangjai mellett a hadtestparancsnok Ő Felségének elébe lovagol; háromszor villog a kard a melle előtt, míg utoljára mélyre sülyesztve a pengét, jelentést tesz a kivonult csapatok létszámáról. Mialatt Ő Felsége végig lovagol az arczvonal előtt, egyik zászlóalj a másik után a helyes pillanatban teljesíti a tiszteletadást. Zeneszó, dobpergés és trombita harsogatása kiséri végig az egész szemle alatt. Ő Felsége a negyedik harczvonal jobb szárnyára ért. — «*Vigyázz!*» — Most az összes csapatok még egyszer és egyidejűleg teljesítik a

tiszteletadást; csak úgy zúg a nyolcz zenekar és túlharsogja a dobok és trombiták szavát, a hadtestparancsnok kikéri Ő Felsége parancsait a «díszmenethez».

«*Díszmenet jobbra!*» — És mint egy varázsszóra megmozdul az imént még mozdulatlan tömeg. Hangos vezényszavak egymást túlkiáltják, minden csoport megmozdult, mindegyik megy, egymás mellett, egymás mögött, keresztül-kasul, úgy hogy a beavatatlan néző azt hinné, hogy ebből a zűrzavarból egy óránál előbb ki nem bontakoznak. Dehogy nem! Előre betanított és a csapatok előtt jól ismert vezényszóra a vonalba fejlődött századok azon helyen, a honnan a díszmenet kiindul, szorosan egymás mögé sorakoznak. Ezalatt már három segédtiszt az «irány» kijelölésére előre lovagolt; a díszmenet pontjától jókora távolságra jobbra-balra felállanak, egy élesen kiigazodott vonalat alakítanak, mely mellett a díszmenet oldalán levő vezető tisztesek szoros igazodásban el fognak haladni. A csapatnál minden osztag megalakult és a díszmenet kezdődik. Legelől még a zenekar előtt, a hadtestparancsnok, az élhadosztály és éldandár parancsnoka, utána a zenekar, ezután a vadászok, és egymásután a 8 gyalogezred, mindegyik század éles igazodással, teljes fejlődési távközre az előtte és utána haladótól, ruganyos, egyenletes lépéssel, és az elvonulók minden szeme Ő Felségére van irányozva, és minden parancsnok háromszoros kardemelés- és sülyesztéssel hódol a legfelsőbb hadúrnak.

A gyalogság után következik a vártüzérség. A nézőre sajátságos benyomást tesz, hogy ezeknek menetét oldalról nézve, úgy tetszik, mintha váltakozva egy vörös meg egy kék lábszár lépdegélne. E tünemény oka a kék nadrágnak vörös oldalcsíkja, mely az egyik lábszár külső oldalán előtünik, míg a másik lábszár, melynek belső oldala van a néző felé fordulva, a kék posztót mutogatja. Máskülönben ki vannak igazodva mint a fal és nem egyszer aratnak dicséretet Ő Felségétől.

Most elhallgat az öreg dob, csak a fuvóhangszerek játszanak. Jönnek a tüzérek. Az ütegek többnyire «oszlopban», azaz négyesével vonulnak el. Minden istráng egyenletesen feszül, minden cső, minden kerék, minden tengely egy-egy vonalban, mintha csak

minden üteg egyetlen egy jármű volna, minden nyikorgás, minden zaj nélkül, mint a jól olajozott gép. A kezelő legénység felült. Tréfásan azt szokták mondani, hogy ők az egyedüli közlegények, kik 6 fogatú kocsin járnak és még a díszmenetnél sem szállnak ki. Ezért ugyan nem igen irigylik a többi fegyvernemek. Nem jó kocsikázás esik a rugó nélküli ágyútalpon.

Mihelyt végre feltünnek a huszárok forgós csákói, vagy a dragonyosok ragyogó sisakjai és az ulánusok hetyke csapkái, már ősi szokás szerint a zenekar, melyet az utolsó gyalogezred hátrahagyott, ráhúzza a Savoyai Eugen herczeg indulóját. Ha ezután nem egy fiatal ember, kinek különben is hajlama van a katonáskodáshoz, miután végig nézett ilyen parádét, kapja magát és a legrövidebb uton haza menve, édes apjának kijelenti, hogy ő huszár, semmi más csak huszárrá akar lenni, azon nem is lehet nagyon csodálkozni. Nincs káprázatosabb, szebb kép, mint egy szép, jól lovasított és jótartású lovasszázad. Ha a fiú nem restelli a munkát, még évek mulva is örülhet fiatalkori elhatározásának; ha azonban lusta, akkor már néhány hét mulva megbánja. Hej öcsém, nem tudod te még, hogy mennyi gondos munka kellett ahhoz, hogy az a nyalka huszárszázad oly szépen ragyogjon.

A díszmenetnek vége van. Ő Felsége kegyes szavakkal bucsut vesz a vezénylő hadtestparancsnoktól és sebes vágtában — kisérete alig ér nyomába — a ráváró kocsihoz lovagol.

Az ókorban a halálra szánt áldozatok utolsó menetükön: *Morituri te salutant*, megható szavakkal üdvözölték az imperatort. Valahányszor még díszkivonulást láttam, mely az ezreknek annyi jó akaratáról, annyi rendről, annyi önfeláldozó munkáról és fegyelemről tanuskodik, mindig eszembe jut az ókori hősök classikus bucsuszava, csakhogy sokkal nemesebb, sokkal magasztosabb értelemben; csakhogy mikor a *mi* katonáink díszmenetben tisztelegve köszöntik a legfelsőbb hadúrt, a mi sziveinkben a *morituri* nem azt jelenti, hogy a *halálba indulva*, hanem *halálra készen!*—

A csapatok bevonulnak, az új ruházat visszavándorol a raktárba és — a lélekemelő ünnep elmult. Holnap új erővel a régi munkához.

A BÜNTETÉS.

Legszebb volna, ha a hadseregben mindenki kivétel nélkül, miután oktatták tanították, tisztán belső erkölcsi ösztönből, tisztán a nemes czél kedvéért megtenné kötelességét. Csakhogy ily nemzet még nem termett a föld kerekségén; és mivel a hadsereg csak a népnek fegyveres szinejava, amolyan tökéletes hadsereg sem lehet a világon. A legtöbb katona kötelességének buzgó teljesítésére külső ösztönző eszközökre szorul; az egyiknél a becsvágy a belső hajtó erő, a másiknál czélt érünk a helyes időben osztott dicsérettel és elismeréssel; némelyiknél még elég az intés és feddés, de némelyiknél a büntetésre kerül a sor.

A büntetések sorozata két szigorúan elkülönített csoportból áll. Az egyik olyan mint a kézi szertár, melyhez minden csapat- és alosztályparancsnok hozzá nyúlhat; ezek a *fegyelmi fenyítések*, melyek tisztán a fegyelem és katonai nevelés segédeszközének tekinthetők. A másik a *bírói büntetések* nagy raktára, melyek részint alacsony bűntények és vétségek ellen jönnek alkalmazásba, miután a tolvajok és egyéb gazemberek is felavattatnak és szolgálati idejük alatt is letérnek az igaz útról, részint a tisztán katonai bűntettek és vétségek megtorlására irányúlnak.

A bírói büntetéseket az első forumban a *helyőrségi bíróságok* itélik meg, és miután a bírói felsőbbségi joggal felruházott parancsnok megerősíti, jogérvényre emelkednek. Bírói joggal felruházott tisztek eredetileg csak a hadtestparancsnokok és a testőrségek parancsnokságai, mert csak ezeket illeti meg a büntetés és megkegyelmezés joga; az előbbiek azonban eme jogukat rendszerint valamely gyalogezred parancsnokára ruházzák át, ha ehhez hadbíró be van osztva. A helyőrségi bíróságok vizsgálatokat tartanak és náluk ül össze a «*hadtörvényszék*», mely bizonyos értelemben esküdtszék, csakhogy az esküdtek a vádlottnak kartársai. Az itéletek némely esetekben a «katonai felső bírósághoz» és végre a «katonai főtörvényszékhez» föllebbezhetők. A katonai igazságszolgáltatásnak tehát három foruma van.

Az első folyamodású bíróságoknál összesen 129 hadbíró van alkalmazásban. Helyőrségi bíróság van minden hadtestparancsnokság székhelyén és azonfelül más nagyobb helyőrségeknél is. Az ezredhadbírák az illető ezredparancsnoknak előadói, de a mellett helyőrségi bíróságokba is be vannak osztva és ezek elnökének és hivatalfőnökeinek is alá vannak rendelve. Az ezred kötelékébe tartozó egyén elleni bírói vizsgálat tehát, melyet az ezredes a reá ruházott bírói hatalomnál fogva elrendelt, az ezredhadbíró által vezettetik ugyan, de nem az ezred irodájában, hanem a helyőrségi bíróságnál. A hadbírónak eme kettős viszonya onnan ered, mivel reá bírói vizsgálatok más oly csapattestekhez tartozó egyének ellen is bizhatók, melyeknek parancsnokai bírói hatalommal felruházva nincsenek.

Bíróilag kiszabott szabadságbüntetések a katonai fogházakban töltetnek ki; és pedig az egy éven alóli büntetések a tulajdonképeni «katonai fogházakban» (helyőrségi börtönök minden helyőrségi bíróságnál, melynél a vizsgálati foglyok is őriztetnek és tábori foghelyek); súlyosabb büntetések kitöltésére külön «katonai fegyintézetek» vannak. Ilyenek: a möllersdorfi katonai fegyház és a várfegyházak Theresienstadt, Komárom, Arad, Eszék és Péterváradon váraiban. Innen van, hogy katonai értelemben ez a kifejezés «várfogságra jutni», hasonló értékű, mint a polgári törvénykezésben a *fegyház*.

Fogságban.

A bírói szabadságbüntetések a következők: súlyos börtön, egyszerű börtön és súlyos fogság, egyszerű fogság. Azonkívül van még: elbocsátás, elmozdítás, a hadapródi kitüntetés-

től való megfosztás, és altiszteknél a lefokozás. Végül több büntettre, és háborúban több vétségre is az agyonlövetés általi halál van szabva. A megbecstelenítő felakasztás csak kevés esetre van kimondva. Az ember egészen elszomorodik, ha e dolgokról is kell beszélni.

A *fegyelmi* fenyítések csak olyan természetűek, mint mikor a szülő gyermekét fenyíti: igen üdvösek és a megfenyített egyén, daczára a házi büntetésnek — vagy talán ép ennek folytán — becsült és becsületes, jóravaló derék emberré lehet. A fegyelmi fenyítés nem hagy maga után foltot, legföljebb, ha igen sűrűn jön alkalmazásba, kedvezőtlen megítélést von maga után. Sokszor, mikor katonaviselt embereknek kérelme, alkalmazása vagy kinevezése fölött kell határozni, tanácsot kérnek a «büntetési jegyzőkönyv kivonatától» és ha ez nagyon «czifra», bizony befolyással lehet péld. a kiszolgált altisztek polgári alkalmazására, a továbbszolgálásra ajánlkozók, az úgynevezett *capitulansok* befogadására stb. De azért az olyan katona, a ki csak fegyelmileg van fenyítve, sohasem reménytelen, sohasem tekinthető elveszettnek. A javulás mindig lehetséges és azon törvényes rendelkezés, hogy mindazt a mi csak némileg a bűntényre vagy súlyos vétségre vall, a bírósághoz kell átadni, a fegyelmi fenyítéseket, ha nem is épen ártatlanokká, de épen nem végzetteljesekké teszi.

A parancsnokoknál, különösen a századosnál befolyása érdekében a különben is mérséklettel alkalmazott fenyítés joga nélkülözhetlen. Ez az, a mi a közember előtt az ő hatalmát nyilvánvalóvá teszi. Az a gondolat: «ez engem be is csukathat!» sok hibától és mulasztástól visszatart. «Ez nem bánthat!» e gondolat sok rossz hajlandóságot ébresztene. Hiába, nem minden embernek van előkelő gondolkodásmódja.

Hogy miben áll ez a fegyelmi fenyítés? — Hát vegyük csak elő egy ilyen *büntetési jegyzőkönyv* kivonatát, péld. a mi jó ismerősünkét, Szájas pajtásét. Ez igen tanulságos lesz; a fegyelmi fenyítő jognak valóságos kimerítő compendiuma és minden fenyítésnek meg van a maga története. — Itt van első helyen «Megfeddés a kihallgatásnál»; miért? «mert ismételt figyelmez-

tetések daczára, a kivonulásokhoz háromszor elkésett». Következik még egy «megfeddés», mert hazug kifogással élt. Most következik «Nyolczszori megjelenés menetöltönyben a kihallgatásnál», mert puskája piszkos volt. Tovább: «30 napi szobakülldöncz-szolgálat» mert az elrendelt takarító munkát vonakodva és ellenkezve végezte. — Ohóh! tettleges szolgálata harmadik hónapában már a 4-ik büntetés és pedig «Megkötözés két órára», mert a szakaszvezetővel szemben rakonczátlankodott. Szájas fiam, ha így halad, még sokra viheti. Eljött a farsang. «30 napi laktanyafogság» mert a takarodón túl kimaradt. És most mindinkább sűrűbben következik egymás után: «7 napi magányfogság», mert sorban és rendben állva tiszteletlenül feleselt. «5 napi szigorú fogság» ugyanezen vétségbe való visszaesés miatt. Most pedig miután a százados az ő fenyítő jogkörét kimerítette és a fenyítések fokozását saját hatáskörében nem alkalmazhatja, következik a zászlóaljparancsnok által kiszabott fenyítések egész sorozata. A mi pedig még nincs bevezetve a büntetési jegyzőkönyv kivonatába, az tegnap benne volt az ezredparancsban, hogy «Szájas gyalogos a 7. századnál ismételt függelemsértések elkövetése miatt 15 napi szigorú fogsággal fenyíttetik». Nem egészen két évi szolgálat után tizenhat fenyítés, — ez bizony jól igyekezett. De hátha megjavul a legutolsó «15 nap» folytán. Mert az a «szigorú fogság» nem tréfa dolog. Szájas pajtás 15 napig a magányzárkában fog üldögélni, mely 10 napon át el lesz sötétítve; zsoldja naponként 3 krajczárra lesz leszállítva; a pipa nem osztja meg vele a szomorú fogságot; szalmazsákot nem kap, csak egy pokróczot adnak neki, hogy a kemény deszka-fekvőhelye, a «prics» ne nyomja rossz csontjait; 10 napon a 15 közül jobb keze vas gúzszsal a bal lábához lesz csatolva, még pedig mindannyiszor 6—6 órára; 6 napon a 15 közül csak kenyér és viz lesz az ő élelmezése, míg az ő ebédjén e napokon a századbeli pajtások lakmároznak. — És már most azt kérdem én tőled, fiam Szájas: hát nem jobb volna, ha immár elhagynád azt a gyerekes tehetetlen daczoskodásokat, ha letennéd azt a szemtelen rakonczátlankodást, mely a katonaállással és a száz meg száz ezer katona

által megtartott szolgálati renddel össze nem egyeztethető? A büntetés olyan mint a guillotine csapóbárdja, melynek rántózsinegét maga a katona tartja kezében. Ha megrántja, magamaga zúdítja magára a sujtó csapást. — Jó volna minden foghely fölött ily felírást alkalmazni: *Vagy — vagy!* Bizony az első *vagy* mindkét félre nézve jobb volna.

Altiszteket és őrvezetőket szigorú fogsággal fenyíteni nem lehet. E helyett azonban, ha többször ugyanazon vétség miatt fenyíttettek, a *lefokozás* veszedelme vár rájuk. Ezt azonban a formaszerű és ünnepélyes *megintés* előzi meg, mely után a legtöbben meg is javúlnak, mert okos meggondolással inkább engednek az első *Vagy*-nak. A «megintési jegyzőkönyv» psychologiai alapra fektetett oly eszes és humánus rendszabály, mely sokakat megóv a lefokozás borzasztó és erkölcsi következményeiben is súlyos maradandó büntetésétől.

A fenyítő hatalommal való visszaélés szigorú szabályok által tiltatik. Leghathatósabb akadálya különben már a századosok és előljáróik erkölcsi értékében, igazságérzetében és emberséges érzületében rejlik.

A LAKTANYÁBAN.

Már régóta kisérgetjük a gyalogkatonát katonaéletének minden fázisában. Láttuk, mikor mint újoncz gyámoltalanúl mozgatta ügyetlen tagjait, láttuk a lőtéren, láttuk az ütközetben, az iskolában, meneten és táborban, őrségen és fogságban; megismertük nézeteit és gondolkodásmódját; láttuk tündökölve díszelegni a nagy parádén és láttuk a mint szabad táborban csak úgy csurgott róla a lucsok; a laktanya belsejébe azonban csak a szemle napján vetettünk az ablakon át egy titkos futó pillantást. Most már mégis csak meg kell néznünk közelebbről a helyet, a hol a katona él, lakik, alszik, eszik és meg kell néznünk, hogyan van berendezve a századnak családias gazdálkodása.

A kaszárnya nem épen a kényelemnek és az idyllikus érzelgésnek hajléka. Az által, hogy százával élnek benne szorosan

Ételkiosztás.

egymás mellett, a belsejében tartó folytonos mozgadozás, munkálkodás és zsongás által, mely inkább a raj mint az egyénre van számítva, — inkább hasonlítható a méhkashoz. — Az egyes katonának künn kell hagynia az apai házban fölvett szokásait és sokszor nem kis önmegtagadással alkalmazkodnia kell a rajhoz. Az első szokatlanság mindjárt abban merül fel, hogy folytonosan együtt és veleélnie kell az ő előljáróival, a szakaszvezetővel, a tizedessel és őrvezetővel, kik az újonczot minden lépten nyomon ellenőrzik, oktatják, dorgálják, és épen nem mindig csendesen és szeliden. Otthon a faluban a paraszt a bírót legföljebb minden negyedévben egyszer látta, mikor adót kell fizetni vagy más hivatalos ügyben van vele dolga.

Azután meg sok mindenféle pajtással kell jó egyetértésben élni; tessék csak csendesen lépegetni, mikor alszanak; száz esetben kell engedni, mikor otthon már rég hajba kaptak volna; nem szabad veszekedni, szolgálatkésznek kell lenni; tessék kevés helylyel beérni az étkezésnél, a tisztogatásnál; éjjel nem szabad hortyogni, mert különben — repül a bakancs. Otthon a paraszt a tanyán sokszor heteken át családján kívül nem látott senkit és legföljebb vasárnap, mikor bement a faluba és a templomba,

érintkezett a környék ismerős lakosságával Hozzá járul még a szokatlan élelmezés, a szokatlan munka, az eleinte kényelmetlen ruházat, — bizony nem csoda, ha az első hetekben a honvágy megszállja az újoncz lelkét.

Ezek a keserűségek képezik a katonai nevelés első lépcsőfokát. Az egyes lényekből, az egyénekből, egy közös egészet akarunk alkotni; erre pedig mindenek előtt az egyénnek meg kell válnia egyéni különlegességeitől. Tudja mindenki, hogy a tömeges együttlakás egészségügyi szempontból nem előnyös; mégis a keretrendszerű seregek rövid szolgálatideje alatt a laktanyaszerű elhelyezés nem nélkülözhető. Olyan emberekből, kik nem csak menet közben hanem folytonosan a polgárnál, a parasztnál «egyenként» volnának elszállásolva, a mint ez nehány évtized előtt még itt-ott előfordult, három év alatt nem lehetne katonát képezni. A fegyelmet nem lehet gépiesen begyakorolni, abba kell hogy a katona beleélje magát; erre nézve pedig kell, hogy éjjel nappal felügyelet és nevelő behatás alatt maradjon.

A laktanyaügyben különösen a fejlődés két nagy lépését kell figyelembe venni. A laktanyák jókora nagy része II. József császár idejéből származik; a jó, egészséges és czélszerű laktanyák legnagyobb része azonban I. Ferencz József korából való; és az 1879. évi törvény a beszállásolásról, valamint az új laktanyák építésére vonatkozólag kiadott új irányelvek, az elszállásolás fontos kérdését a jövőre nézve igen jól megoldották. Az, a mit ez új irányelvek szerint *laktanyának* neveznek, minden tekintetben mintaépület. Erről egyebek között bizonyságot tesz a budapesti új Ferencz-József lovassági laktanya, valamint a krakkói új gyalog-laktanya. Vannak itt ebédlők, hálótermek, iskolaszobák, mosókonyhák, fürdőszobák; van itt szellőztetés, vízvezető, öblögető és olyan ragyogó tisztaság, hogy a látogató, ki már bizonyos jellemző szagot, bizonyos rideg, komor és kopott színű összbenyomást nehezen bír különválasztani a kaszárnya fogalmától, alig hisz szemeinek. Mivel azonban a laktanyákat nem lehet oly gyorsan váltogatni, mint a ruhát, hanem 100 évig is el kell tartaniok, el kell ismernünk, hogy azok a pompás új laktanyák

mégis csak amolyan csábító jövendőbeli képek, melyek előreláthatólag csak a mi gyerekeink és unokáink számára fognak egykor megvalósúlni.

A beszállásolásról szóló törvény egyébiránt a megvalósítást jóval sietteti. Ha valamely jómódú község most egy laktanyát épít, — de nem amolyan «*szükségbeli laktanya*» számba jövő csekély épületet, (a legtöbb régi kincstári laktanyák, az irányelvek magas követelményei szerint csak «szükségbeli laktanyának» tekintendők) — az állam a férőhely szerint, nem pedig a tényleg elszállásolt csapatok létszáma szerint, minden ember után naponként 6 krt, tehát évenként 21 frt. 90 krt. fizet, a mi például egy zászlóalj-laktanyáért a tiszti lakások nélkül évenként 7000 frtot tesz ki; e fizetés pedig legalább 25 éven át tart. Még a szükségbeli laktanyáért is 15 éven át az előbbi összegnek több mint fele fizettetik. Mivel azonban az ilyennek fölépítése mégis a teljes értékű laktanyának felénél többe kerül, világos, hogy előnyösebb a teljesértékű szabványos laktanya építése.

Most pedig egy kis körutat teszünk egy olyan laktanyában, a milyen még a legtöbb és milyenek még előreláthatólag tovább is maradnak.

A kapunál mindjárt nagyon megnéz a *kapuügyeletes;* bizonyosan azon gondolkodik, vajjon nem vagyunk-e «jogosítlan házalók» vagy tán «erkölcstelen, gyanús és csavargó emberek», mert ilyeneket be nem ereszt. Vagy talán a laktanyában lakó valamely tisztnek ártatlan látogatói? A jóravaló kaputos állapot, úgy látszik, mellettünk szól; bátran bemehetünk. De mégis jó lesz a *laktanyaügyeletes* hadnagy úrnak pártfogását kikérni. Itt van a szobája a kapu alatt. Majd ő szívesen elkisér bennünket.

Miután úgy sem akarunk teljes «laktanyaszemlét» tartani, elég lesz nekünk, ha egy legénységi szobába benézünk, — egyik olyan, mint a másik; megnézünk egy folyosót, egy udvart, egy konyhát, és végül a kantint. A többi helyiségek megszemléléséről lemondunk. Kérem, erre tessék jobbra! — Útközben az ajtó fölötti táblákról leolvashatjuk, hogy itt van a 77. gyalogezred 7. századjának szenes-

kamrája, ez a ruharaktára, ez a századiskola, ez pedig a 3. szakasz legénységi szobája. No ide benézünk.

Hogy egy kicsit szoros? — Persze, a mozgadozási tér nem valami bőséges; ki van az szabva, minden közlegény és őrvezető számára $4^{1}/_{2}$, az altiszt számára $6^{2}/_{10}$ négyszögméter. Biz itt bált rendezni nem lehet; ha csak az ágyakon nem táncolnánk. De van ám minden lakó után $15^{3}/_{10}$ köbméter levegő; hisz ez egy légtenger; és ezt nem is szűken mérik, odakünn is van még elég. Úgy-e, hogy nagy a tisztaság! Olyan is itt a szobarend, mint a hadihajón. Reggel minden ember kisöpröget a maga ágya «alól», a naponta váltakozó *szobaküldöncz* pedig az egészet összesöpri és a szemétgödörbe viszi. Délben az ebéd után új söprögetés és egyébként a nap közben, a mikor szükséges. Miután vízzel felmosni a szobát télen sohasem, nyáron csak ritkán szabad, és többnyire csak nedves homokkal szabad surolni, szinte csodálatos, hogy a padlózat milyen tiszta. De talán mégis csak felmossák, ha nagyon piszkos? —

Látja, a mi katonáink párosával hálnak. Minden ágypár között 40 cm. térköz van, míg egy ilyen párban az egyik ágy a másiktól 16 cmterre van. A beosztás pedig így történik: az ujoncz hálótársul egy öregkatonát, a hanyag egy buzgó pajtást kap; és ha jól viselik magukat, két jó barát is jut egymás mellé hálótársul. Az szép, hogy a szabályzat még ilyesmire is gondol. A hangászoknak az ajtó mellett kell hálniok. A takarók takarosan és egyenesen vannak összehajtva a szalmavánkos fölött; legfelül vannak a sapkák. A ruhafogason függ a hátbőrönd, a tábori kulacs, a tölténytáska, a derékszíj az oldalfegyverrel, az összehajtott köpeny (befelé fordított béléssel) és a törülköző. Fent a polczon van a többi ruházat egyenesre összerakva, mellette a csákó, az evőcsésze sajtolt fehér bádogból és a kenyér. Az nagyon csinos, hogy úgy mindegyik egyformán van tartva. Hja, ha itt szigorú rendet nem tartanának, a legénységi szoba olyan volna, mint a szinházi ruhatár, miután valami haramia-darabot játszottak. De így például az egész hadseregben a bakancsok «sarkaikkal a fal felé» állnak az ágynak fejvége alatt; az ágy alatt állanak a legénységnek apró ládácskái.

A vászon kenyértarisznya az ágy mögé van bujtatva. Jól teszi; tán szégyelli magát, hogy olyan szegényes. Hiszen nem sokára kapnak újat, vízhatlan, barna szövetből, az elegánsabb lesz. Minden ágy fölött ott függ a «fejczédula» a katona nevével és rendfokozatával.

Az ágy elég jó. A szalmazsáknak első megtöltéséhez 22 4/10 kiló szalma, és azután 4—4 havonként még 11 2/10 kiló új töltelék kell; különben se nem kemény, se nem puha és ha elég sűrűn kiürítik, szellőztetik és újra töltik, szagtalan és jó egészséges fekvés esik rajta.

A mi kenyerünk nem rossz. Vannak emberek, kik megpirítva, vajjal a theához jobb szeretik, mint akármely süteményt. Elég bőségesen is van kiszabva: naponta 840 gramm; és a kinek ez sem elég, minden napra «pótlék»-képen még egy fél vagy akár egész adagot kaphat.

Ennél az ezrednél pipatartók is vannak. Ez nagyon czélszerű. Hjah, a pipa! a vagyontalan katonának ez az egyetlen luxusa, ez az egyetlen élvezete. A táborban, az őrségen és a «készültség» unalmában ez az egyetlen mulatsága. Minden dohányos havonként nyolcz csomag dohányt kap négy krajczárjával, melynek csomaga a boltban legalább 10—12 krba kerülne; de a mi katonáink az utczán nem színak pipából. Úgy találták, hogy ez nem illő, és már végkép elhagyták. Ez okból a «komiszdohány» szolgáltatja a laktanyaillat főfő alkatrészét.

Ha az ágyak számát 8-czal elosztja, megkapja a rendszeresített asztalok számát. Minden asztalhoz két pad jár; minden altisztnek egy külön kisebb asztal dukál. 20—20 emberre egy petroleumlámpa, 10—10 emberre egy vizeskanna, és minden szoba után egy köpőláda van kiadva. 20—20 emberre egy-egy «mosdókészülék» vederrel áll az ajtó előtt. Tessék, ez a katonának lakóberendezése a szakaszvezetőtől lefelé, ha még a szakaszvezetőnek ágyfüggönyét is hozzá számítjuk. Az őrmesterek és hadapródok kettesével laknak egy szobában, a számvivő altisztek külön szobában laknak. Nős altiszteknek van külön szobájuk, konyhájuk, padlásuk és fáskamrájuk.

A számvivő altiszt szobájában tartja a százados a «*kihallgatást*». Ez nagyon ünnepélyes pillanat. A «napot tartó» tiszt, az őrmester, a számvivő altiszt, a napos tizedes és az ügyeletes őrvezető, komoly magatartással jelen vannak és most megkezdődik a tárgyalás a nap minden fontos eseményéről. A bűnösök kihallgattatnak, megintetnek vagy megfenyíttetnek; az egyik szabadságot kér, a másik új ruhát; ez itt új talpat kér a bakancsa számára, amaz bemutatja a minap engedélyezett új talpalást stb. Így a parancsnok és alárendeltjének szolgálati érintkezésében komoly méltó forma tartatik fenn, a mi a parancsnok tekintélyét is emeli.

A folyosó? — hát ennek harczias színe van. A puskák egy vas fogason, egyenletesen, szorosan egymás mellé akasztva, és mindegyik mellett ott van egy czédula, a puska ideiglenes gazdájának nevével és számával. A dob azon szoba előtt lóg, a melyben a dobos hál.

Itt ez ajtón egy táblácska függ; rá van írva: «*Napos tizedes*». Ez azt jelenti, hogy ez a sokat zaklatott altiszt e szobában található. Hogy ennek a tizedesnek mi a dolga? — Inkább úgy lehetne föltenni a kérdést: mi *nem* az ő dolga? — Reggel 5 órakor, télen 6 órakor ő költi fel a századot az ő harsány «Fel!» vagy «Talpra!» parancsszavával, mihelyt a készültség kürtöse az ébresztőt fujta. Azután sorba jár a kérdéssel: «Ki jelentkezik gyengélkedőnek.» — «Ki jelentkezik kihallgatáshoz?» — Felirdogálja. Most nyakán ül a lépcsőt és folyosót sepregető legénységnek, nehogy valahol egy szalmaszál vagy egy papirszeletke ott maradjon. Azután a gyengélkedőket az orvos elé vezeti, azután szalad a számvivő altiszthez, azután felügyel a szakácsokra, azután..., de ki győzné mindazt felsorolni, hogy még mit végez naphosszant. Elég az hozzá, hogy a naposnak éjjel-nappal talpon kell lennie, meg kell néznie minden közembert és őrvezetőt, ki a laktanyát elhagyja, hogy szabályszerűen van-e öltözködve; éjjel 9 óra után megvizsgálja, nem késett-e el valaki a takarodótól, és éjfél után egy órakor felöltözve lefekhetik. Ettől kezdve reggelig az «*ügyeletes őrvezető*» virraszt, ki egyáltalában a napost helyettesíti, valahányszor ez utóbbinak szolgálati ügyben a laktanyából el kell távoznia. Ez a két századügyeletes,

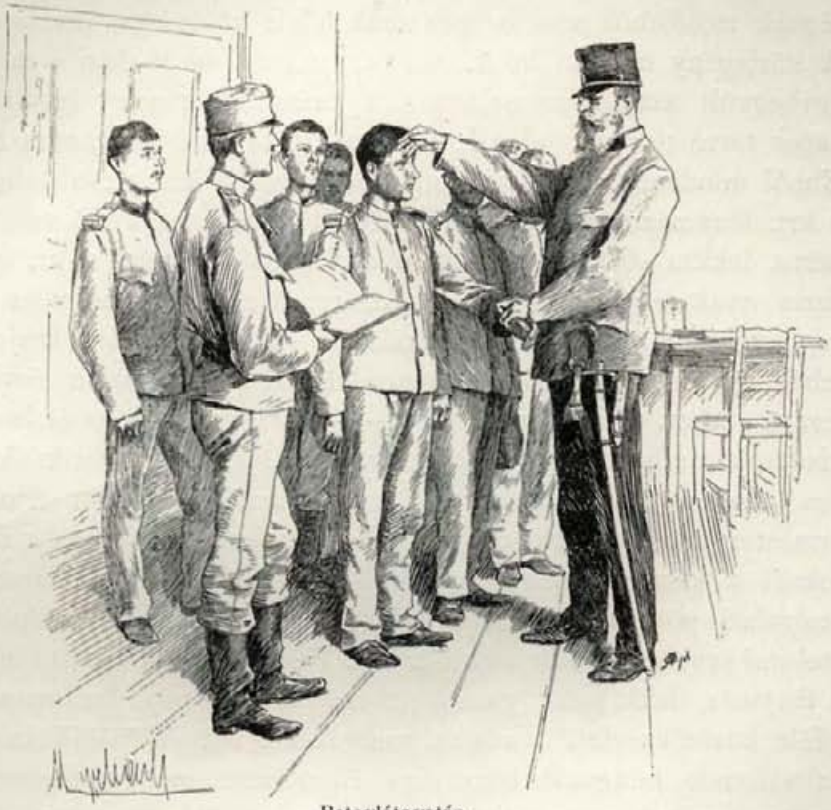
Kihallgatás.

a napos tizedes és az ügyeletes őrvezető, az egész aprólékos belszolgálatnak főközegei, bizonyára sokat zaklatott szegény emberek; mert ha aztán valami fergeteges zenebona éri a századot, bizonyos, hogy a mennykő első csapása a napos tizedest éri.

Itt szerencsénk van. Épen a húst osztogatják. Megleshetjük a közétkezést. A hús jó. A legénység szereti a gulyást, még a nem magyar ezredeknél is. Egy húsadag egy-egy ember után 190 gramm. A közétkezési pénz fenmaradó részéből rendesen még egy ételt főznek: gombóczot, paszulyt, káposztát, burgonyát, szóval a mit szeretnek, a mi jól táplál és a mitől jóllaknak. A közétkezési pénz a piaczi árak szerint változó és a hadtest-hadbiztosságok részéről havonként kiszabatik; átlagos középértéke 14 kr. lehet. Hogy a «menázsi» jó-e? Ez ízlés dolga. Nekem ízlik. Különben nem mindenütt egyenlő; legjobb ott, a hol a tiszt tanácsadólag és oktatólag közreműködve, a szakácsok kiképezéséről is gondoskodik. 1865. óta a csapattestekben többnyire «nagybani közétkezések», sőt némely helyen «helyőrségi közétkezések» állanak fenn. Ezek valóságos katonai fogyasztószövetkezetek, melyeknek megvan az ő szállítójuk, szerződésük, raktáruk, pinczéjük, eladó helyiségük, míg gazdászati kezelésüket egy tisztekből és legénységből álló vegyes bizottság vezeti. Hajdanta a közétkezés bevásárlása csaknem kizárólag napról napra a napos tizedesre volt bizva. Akkor kisebbek is voltak a «porcziók», mint a mostani közétkezési adagok. Miután pedig nehány év óta reggeli pénz is, naponként és fejenként $1^{25}/_{100}$ kr., van engedélyezve, a legénység élelmezését általában nem lehet elégtelennek mondani. A szegényebb vidékről származó emberek szolgálatuk első félévében súlyban gyarapodnak; a nagyétű emberek azonban, például a stájerok és a Felső-Ausztriából valók fogynak; szolgálatuk közepén azután oly súlylyal találkoznak, mely az egészséges ember átlagos súlyától nem sokkal tér el. A megbetegedések szám és minőség szerinti csökkenése, nehány év óta minden hadtestkerületben észlelhető, mely körülmény sok tekintetben az élelmezés jobb minőségének köszönhető.

Hogy mit lehet $1^{25}/_{100}$ krért reggelizni? — Kérem, nem kell e csekély összeget kicsinyleni. Néhol ezért rántott levest főznek

és minden ember után 26 gramm lisztet, 10 gr. zsírt és 1⁵/₁₀ gr. köménymagot vesznek hozzá; máshol konzervlevest, theát vagy fekete kávét főznek és alig van katona, kinek az ily meleg reggeli jól nem esnék. A bosnyák okkupátió óta katonáink megkedvelték a theát. Azt mondják, hogy a rántott leves nagy szomjuságot

Beteglátogatás.

okoz, míg a thea vagy kávé oltja. A kávé elkészítése sok veszödséggel jár; a thea azonban egyszerűen elkészíthető és jó.

A «gyengélkedő-szobába» ne menjünk be. Dr. Klein ezredorvos nem szereti, ha a betegeket háborgatják. Különben ide csak a könnyű betegek jutnak, kiket kár volna a kórházba küldeni. Minek is? a feltört lábra hideg borogatást itt is lehet tenni és délre az ápolók a századtól elhozzák számukra az ebédet.

Olvassa el azt a feliratot, mely ott van nagy betükkel a folyosó végén: «Kantin». Hiába írná oda az ember, hogy csapszék, korcsma vagy vendéglő; csak *kantin* maradna az, meg aztán a felirás nem is volna igaz. Hajdan e helyiség csakugyan afféle italmérő volt, a hol néha nagyban folyt a vígság; ma csöndes és inkább afféle kis *vegyes kereskedés*, mint korcsma vagy csapszék. A legénységnek zsoldjából nem is igen telik afféle különleges élvezetekre. A közlegény minden hó 1., 6., 11., 16., 21. és 26-ikán a teljesen egybegyűlt század szemeláttára a századosnak vagy legalább a napot tartó tisztnek jelenlétében 30 krt kap, minden napra 6 krt. Ebből mindannyiszor fizet heti mosópénzül 6 krt, olcsó dohányra 6 krt, fénymázra, a fegyver és lábbeli kenéséhez kellő vazelinra, zsírra, lakkra stb. 5 krt; ötnapi zsoldjából mintegy 9 kr. elfogy tiszta nyakszegélyre és egyéb tisztogatószerre, úgy hogy az 5—5 napi zsoldjából a kantin nyalánkságaira 4 kr, *azaz négy* krajczára, tehát egy-egy napra $^4/_5$ kr. maradna. Hjah, ha aztán őrvezető lesz az ember, az már más. Ez 5—5 napra 50 krt kap és hasonló kiadások mellett 5 nap alatt 24 kr. erejéig torkoskodhatik. A tizedes minden zsoldosztáskor 75 krt, a szakaszvezető 1 frtot, az őrmester már 1 frt 75 krt tehet zsebre, nem is számítva a tiszteseknél a kenyérváltság-pénzt és a pótdíjasoknál (kapitulansok) a szolgálati pótdíjat. Könnyű belátni, hogy a kantin csupán az étel-ital árulásából meg nem élhetne. Fennállásának forrása inkább a fénymáz, lakk, zsír, gomb, tű, czérna, levélpapir, szappan stb. efféle közszükségleti áruczikk, melyeket a laktanyaparancsnok és az «állandó felügyelő bizottság» ellenőrzése mellett tisztességes haszon mellett eladogat; a legénység legalább meg van óva a szédelgők rossz portékájától és a zsaroló önkényes áraktól. Ha aztán az apámuram egy kis pénzt küld, a közvitéz a «parancs» után inkább távolabbra megy, félre az altiszt urak szeme elől, ott aztán egy félreeső korcsmában elfogyaszt egy féllitert földieivel és jó pajtásaival, kik persze úgy találják, hogy a komám e napon igen víg pajtás. Különben ha a kantinos meggazdagszik vagy szegény marad, ez nem annyira a laktanya nagyságától és a legénység számától, mint inkább a be-beérkező pénzes levelek számától

és súlyától függ. A lengyelekről azt tartják, hogy oly takarékosak, hogy mellettük minden kantinos tönkre jut. A magyar baka ellen e szempontból nem lehet panasz.

Mért mondja: «szegény bakák!»? — Az olyan embernek, kinek minden szükségletéről más gondoskodik, nincs szüksége pénzre. Persze hogy elkölthetné, de nem *kell* neki. A katonaszolgálat

A kantin.

arra is megtanítja az embert, hogy meg kell elégedni, hogy szükségleteit a legszorosabbra kell korlátozni és a nélkülözhetőről le kell mondani. Ha a gyárba visszatérő munkás ezeket a tanulságokat polgári életében is megőrizné, jobb dolga volna neki is, meg a — takarékpénztáraknak is.

Most még egy pillantást a laktanya udvarára. Az ott az ugrógödrök, az a mászóállvány, ott az ugrókorlát, a nyujtó és a bak, — itt pedig a fal, melynek közönséges téglájáu semmi nézni való

nincs. Azoknak a mérges bajszú emberalakoknak a célját pedig, a puska célratartásának gyakorlására, úgy is tudja. Ott az udvar keleti szárnya, az az 1. zászlóalj alakulóhelye; itt a nyugoti szárny, ez a 2. zászlóaljé, hol egyúttal a parancskiadás tartatik, és hol a kivonuláshoz a «sorakozó» történik. Ez pedig a kapu, melyen bejöttünk és most már ki is mehetünk.

SZABADSÁGRA.

Még 80 nap — még 79 — még 78 nap a szabadságig. Ez a katona kalendáriuma, ha egyszer szolgálati idejének utolsó évnegyedét kikezdte. A szerelmes imádottjának nevét a fa héjába vési, a homok síkjára rajzolja; a katona is felirdogálja hol az őrszoba deszkaágyára, hol a lövölde bódéjára, a kaszárnya falára — 77, 76, 75 — és mikor az ezredzene taktusára lépeget, úgy tetszik neki, mintha az öreg dob azt búgná és a trombita is azt recsegné: «Szabadság, szabadság!» De legszebben szól a zárgyakorlat «*lefujni*» kürtjele; ez egész tisztán érthetőleg azt zengedezi: «Szabó János, Szabó János» (mindenkinek a maga nevét dúdolja), holnap az ébresztő nem költ fel álmodból és a takarodó nem kisér lefekvésedhez; holnap fölveheted patyolat fehér ruhádat, úgy járs a mint akarsz, annak köszönsz a kinek akarsz; holnap újra szabad ember vagy és ha több pénzed volna, még úr is lehetnél.

Nem tesz semmit. Hadd örüljön. A századost nem bosszantja, mert ő ismeri, hogy mit érez a katona, mikor szabadságra megy. Azután meg a ki kelletlenül jött ide, menjen haza isten hírével! Ha örül a szülőföldjének, boldog ember! Bizonyosan jó dolga leszen, vagy van ott valakije, kiért örömest megy haza, még ha nem jól menne is ott sorja, még ha súlyos munka várná is otthon. A mit mi adtunk neki útravalóul, azt nem dobhatja el magától, azt magával viszi hazájába, az bele van oltva életfogytiglan: az, a mit ismeretekben és erkölcsökben tanult. És ha évek mulva valahol felismeri az ő ezredjének hajtókaszínét, mégis csak oda baktat, megemelinti zsíros kalapját és hűséges jó lélekkel kérdi:

«Ugyan kérem szeretettel, él-e még a Csapó százados úr? — Az volt az én kapitányom. Igenis a 7-dik századnál. Én is annál szolgáltam. Akkoriban oda voltunk Bihácson, abban a hegyes új országban.»

A szabadságos katona igen illedelmesen megy el a századjától. Nincs ott lármás kicsapongás a több évi szigorú kényszer után; inkább minden öröme mellett bizonyos bánatos hangulat is nyilvánul, mely utóvégre minden bucsúzásnak természete. A szállítmányt az ezredzene kikiséri a vasúthoz; többnyire a még szolgálatban maradó pajtások és az ezredbeli tisztek is kimennek bucsúzóra; csendesen kocsiba szállanak a távozók és mikor a vonat elindul, még egyszer katonásan tisztelegnek, még egyszer bucsút intenek, ki hangos «Isten hozzád»-dal, ki csendes tiszteletteljes süvegeléssel. Semmi nyoma a kényszernek, semmi nyoma a mesterkéltségnek. Mit is érne már nekik. Mindenütt a tiszta jószivűség, a háladatosság és nagyrabecsülés jeleit láthatni.

Haza! — Oh e gondolatra mily sebesebben dobog a szív! A hegylakó újra felkapaszkodik sziklás bérczeire, az alföldi gyerek már messziről keresi a puszta síkján a falu tornyát, melyhez perczről perczre közeledik. És ott, hol a zordon hegyvidéken a hazatérő már havat ér a szülői ház kapujában, és ott, hol még a lugosban a déli gyümölcs virúl, mindenütt örömöt hoz és örömöt talál a kisded faluban, mely neki most akármilyen szegényes is, mégis legszebb valamennyi város között, melyeket ő a világlátott katona megismert.

A falu népe rendesen büszke az ő hazatérő katonafiára. A lengyel katona három éven át zsugorgatja filléreit, csak hogy szabadságolásakor egy tulajdon katonaegyenruhát szerezhessen, melyben otthon beállít. Az egész család tisztelettel veszi körül és az egész faluban a szabadságos katona nagy úr számba vétetik. — Nálunk az obsitosok hős Háry nemzetsége kihalt. Nem lehet már olyan nagyokat mondani, mert nem viszik már a katonát olyan messzire, mint Taljánország; nem is marad oda olyan soká, mint hajdan; közbe-közbe is csak haza látogathatott egy-két napra; meg utóvégre manapság a szabadságosok hazatérése ép oly megszokott esemény,

mint a katonáskodás általában. De azért nálunk is szivesen látott vendég a szabadságos mindenhol és nem egy anyóka könnyes szemekkel látogat el hozzá és kérdezősködik az ő fiáról, pedig jól tudja, hogy a Sándor gyerek csak esztendőre jöhet haza. — Máshol a falu népe mást is követel. «Már mink csak arra tartunk, ha a mi gyerekeink mint altisztek jöjjenek haza. Máskülönben minek is költenénk annyit az iskolára? Öt esztendő óta valahány katona csak Szent-Andrásra haza került, mind altiszt volt; csak a bognárék Péterük őrvezető maradt. De az már itthon is gyenge eszű volt.»

Így vonul haza évről évre szeptember havában 90.000 fiatal ember, kik még otthon is büszkén viselik egy ideig a katonasapkát. Így füződik évről évre szorosabbá és szilárdabbá amaz ércz kötelék, mely a népet a hadsereggel egybefüzi. Ez áldásos frigy a zászlók alatt köttetett és e frigy fennállása mellett felvirul a hon és megszilárdul a trón, mert az évenként hazatérő ezernyi nép a vész idejében a legfelsőbb hadúr hívására újra a zászlók alá gyűl, híven beigazolva védrendszerünk jelszavát:

A mi népünk — *a mi hadseregünk!*

Hevedert megereszteni!

A LOVASSÁG.

A PÓTLOVAK ÉS A MÉNESEK.

Ujoncz — pótló. Az ujoncz fogalmát minden szép és nem szép tulajdonságaival együtt mindenki ismeri. Már most tessék az ujoncz fogalmához tartozó mind e tulajdonságokat, a jövendőbeli fiatal harczos helyett a jövendőbeli fiatal katonalóra alkalmazni, — és meg lesz a «pótló» egész képzete, értelme. Ugyanazon gyámoltalanság, ugyanazon tájékozatlanság a katonai nevelés minden részében az egyiknél ép úgy megvan, mint a másiknál. Mindkettőt csak a katonai nevelés teszi azzá, a mivé lennie kell: az ujonczot a *kiképezés* katonává, a pótlovat az *idomítás* szolgálatra használható katonalóvá. A hadköteles korba lépő ifju a sorozás vagy ujonczállítás útján lesz ujonczczá; csaknem hasonló eljárás mellett válik a hadköteles lóból a *pótlovazás* útján *pótló*. A lovak hadköteles kora a megkezdett negyedik év; a tényleges szolgálatra való beállításhoz a lónak kell hogy legalább ötödik és legföljebb

hetedik évét betöltötte legyen. Minden csapattestnek, hatóságnak vagy intézetnek, mely lovakat tart állományában, a szolgálati lovakban beálló fogyatékát, mely részint a kivénülés vagy más sérülések által szolgálatképtelenné vált lovak «kiselejtítése», részint természetes elhullás folytán keletkezett, évenként ki kell egészítenie, hogy mindenkor «menetkész» állapotban legyen. E czélra a hátas lovaknál a lóállománynak 12 százaléka, a hámos lovaknál a megszabott lóállománynak 10 százaléka van kiegészítő jutalék gyanánt rendszeresítve. A lóállomány évi kiegészítése pedig a beszerzett hátas és hámos lovaknak besorolása által történik. Béke idején a pótlovak beszerzése a rendes pótlovazás útján történik, mely vagy az e czélra fennálló «lóavató bizottságok», vagy közvetlenül a csapattestek «kézi bevásárlása» által foganatosíttatik.

Lóavató bizottság három van; és pedig: Budapesten, Szegeden és Lembergben. Minden ily bizottság a következő tagokból áll: egy magasabb törzstiszt mint elnök, egy főtiszt mint számvivő tiszt és egy katonai állatorvos. Békében ezek egészítik ki a csapattestek, hatóságok és intézetek lóállományát; ők avatják fel vagy bevásárolják a pótlovakat és közvetitik ezeknek a megfelelő csapattestekhez való átadását. A lovak bevásárlása azonban nem csupán a bizottság székhelyén történik, hanem egy évenként váltakozó tervezet szerint a székhelyen kívül és bizonyos körletbe eső lóvásárokon és magántenyésztőknél.

Van is aztán sürgés-forgás, mikor valamely kisebb helységben a községháza öreg kapuján megjelenik a nagybetűs hirdetmény, mely tudtára adja a község és a környék lakóinak, hogy a lóavató bizottság a következő hét ezen meg ezen napjain lóvásárlás czéljából ide fog érkezni. Békében senki sem kényszeríttetik, de minden lótulajdonosnak tetszésére bízatik, hogy a megszabott korban álló lovait a lóavató bizottság elé vezesse és a megszabott «pótló-ár» készpénzbeli kifizetése fejében a kincstárnak eladja. A kitűzött napra van is ott az avatótéren elég ló és a figyelmes szemlélő a járó-kelő alakokból le-levonhatja következtetéseit. Szegény bácsi, szomorúan vezeti elő egyetlen lovát eladás végett; nagyon szerette a fakót, de mikor már nagyon felszaporodott az adó és egyéb

adósság, mégis csak törleszteni kellene. Az a fekete szakállas, pápaszemes úr, a ki ott nagy buzgalommal lapozgat és jegyezget az ő kopott jegyzőkönyvében, az gazdag lókupecz; az itt álló lovak nagy része az ő tulajdona. Megelégedetten billegteti fejét és jókedvű ábrázata világosan tanúskodik, hogy a mai vásárral meg van elégedve. Az egyszerű faasztalnál pedig, mely körül az avatóbizottság letelepedett, folytonosan és egyhangúan diktálják: «17. szám, 160 cmter, alkalmas, lovassági hátas ló; 18. szám, 166 cmter, alkalmas, tüzérségi hámos ló — — —» és így tovább.

A jegyzőkönyvvezető az állatorvos által diktált adatokat pontosan beírja az avató-jegyzőkönyvbe; az alkalmasnak talált lovakat mindjárt hátra vezetik és baloldalukra rásütik az avató-jegyzőkönyv számát, valamint az avatóbizottság számát. E rásütött bélyeg folytán a ló formaszerűleg is az állam tulajdonába vétetik és csak most lesz tulajdonképen «pótló». A lóavatás mindennapi befejezése után az esedékes pénzösszegek az eladó tulajdonosoknak közvetlenül kifizettetnek. A vételár minden lófajta számára egy évre ugyanaz és évenként átlagosan a közös hadügyminiszterium által állapíttatik meg. A lóavató bizottságoknak azonban szabadságukban áll a jobb fajta vagy nemesebb vérű lovak vételénél a pótló szabványos árát annyiban tullépni, a mennyiben ez által a bevásárolt összes lovaknak átlagos árát túl nem haladják. A megvett lovat az avatás helyén azon csapattestek veszik át, melyek lóállományuk évi kiegészítése tekintetében az illető avatóbizottsághoz vannak utalva.

A lókiegészítés másik módja, a *közvetlen lóvásárlás*, hasonló módon történik, csakhogy itt a lóavató bizottság helyett, *maga a csapattest parancsnoka* végzi a vásárlást.

Egész másképen folyik le a pótlovazás a mozgósítás esetén. Ekkor t. i. a szolgálati lovak hadi állományának kiegészítését törvényes kötelességszerű *előállítás* útján rendszerint az ország adja; részleges mozgósítás esetén a béke idejére rendszeresített vásár-eljárás is követtetik.

A hadügyminiszteriumban a háború esetén szükségessé leendő lovak számát folyton nyilván tartják. A monarchia mindkét álla-

mában pedig időközönként *lóösszeírás* útján a meglevő lovak számát vezetik. A hadi szükséglet mérve és az utolsó lóösszeírás aránya szerint a hadügyminiszterium a hadi szükségletet a monarchia két államára arányosan kiveti. Megjegyzendő, hogy általános mozgósítás alkalmával a közös hadseregnek és a két honvédségnek 180,000 lóra van szüksége. Miután pedig a lovak békelétszáma alig 54,000, könnyen kiszámítható, hogy a hadi szükséglet kiegészítésére mozgósítás idején közel 130,000 lóra lesz szükségünk. Az országos lóállítás abban áll, hogy a közigazgatási hatóságok részéről kihirdetendő felhívás folytán, minden lótulajdonos *köteles*, a katonaszolgálatra alkalmas lovait, méltányos ártérítés fejében az államnak átengedni. Ez tehát valóságos *lókisajátítás*. Az avatás, átvétel, átadás és kifizetés általában ép úgy történik, mint a békében működő lóavató bizottságoknál, csakhogy mozgósítás idején sokkal több ilyen lóavató bizottság, és az ország minden részében egyszerre működik. Ily módon a hadseregnek lószükséglete háború esetére biztosítva van.

A lóállítás kötelezettsége alól ki vannak véve: az Ő Felsége és a felséges uralkodóház tagjainak udvartartásához tartozó lovak; továbbá oly lovak, melyek az állam vagy más közhasznú czélra tartatnak, mint például a különféle ménesek lovai. E ménesekben t. i. a lovak okszerű elvek szerint tenyésztetnek, és pedig: részint az egyes országrészekben tenyésző lovak faji nemesbítésére, részint maguknak a nemesebb vérű fajoknak további tiszta fentartására.

A lókiegészítés sajátságos rendszere van használatban a *magyar honvédségnél*. Ez abban áll, hogy a hadi lószükségletnek közelítőleg teljes száma már béke idején, és pedig közvetlen bevásárlás útján beszereztetik; legnagyobb része azonban, miután katonaszolgálatra kellőleg idomíttatott, bizonyos föltételek és kölcsönös kötelezettségek mellett a lovak eltartására önként vállalkozó gazdaközönségnek és egyéb polgároknak tartásra és használatra kiadatik. A vállalkozó az így átvett lovakat saját czéljaira használhatja, azonban köteles azok eltartásáról, ápolásáról és általában jó karban tartásáról gondoskodni, azokat az ezredparancsnokság

felhívására a szabályozott szemlékre, a fegyvergyakorlathoz stb. elővezetni vagy beszolgáltatni, mozgósítás esetén pedig a lovakat a honvédhuszárezrednek visszaadni. Ha egy vállalkozó ilyetén képen egy lovat 5—6 évig eltartott, az ingyen korlátlan *tulajdonába* megy át. Viszont vannak birságok, ha valaki a lovat elhanyagolja, vagy a szerződött időre be nem szolgáltatja. E rendszer eddig igen jónak bizonyult. A polgári közönség olcsón és részben ingyen jut jó lovakhoz; a honvédség pedig keretrendszere mellett, föl van mentve a nagyszámú lónak költséges tartása és gondozása alól, a nélkül, hogy szükség esetére idomított lovakban hiányt kellene szenvednie.

A ló már a legrégibb idő óta az embernek hű társa és legkiválóbb háziállata volt. Eredetileg a ló teljesen vad állapotban élt; és a mongol, valamint a Góbi sivatagon — mely vidékek a ló tulajdonképi hazájának tekinthetők — még ma is csoportosan találhatók egész vadon tenyésző ménesek. Amerikában a prairie pusztákon is sok vadon élő ló található még. A ló különböző fajokban az egész föld kerekségén el van terjedve; és habár széltiben sokféle fajról beszélnek, mégis valamennyi csak két typikus fajra vezethető vissza, melyek igazán különböznek egymástól. Az egyik a keleti faj, melynek jellemző képviselője az *arabs* ló. Szűkebb értelmű hazája a Nedsed tartomány Arábiában. Ide sorol még: a perzsa ló, melyet már Xenophon is nagyon dicsér; a tatár ló, a Kaspi-tenger vidékéről; és a berber ló, Afrika éjszaki részeiből. Mind e lovak kizárólag lovaglásra valók, azaz hátaslovak. A másik külön lófaj a keletivel vérrokonságban áll és magában foglalja a *spanyol* és *angol* fajt, habár ezek teljes tisztaságukban már nem léteznek.

A mi monarchiánk igen gazdag jófajta és nemes lovakban; első sorban magyar hazánkban és Galiciában, nemcsak sok magánménes van, hanem az állam maga, illetőleg a tartományok is okszerű lótenyésztést tartanak fenn. Az osztrák tartományok közül Salzburgban és Stiriában tenyésznek a nehéz pinzgaui és pongaui lovak, melyek egy régi nóri fajnak maradványai. Csehország is sok erős igás lovat nevel; e tartományban különben is a lótenyésztés az

ott levő udvari és magánménesek által folytonosan kedvező fejlődésben van.

Ha azt akarjuk, hogy a ló vérfajában meg ne romoljon, nagy gonddal kell tenyészteni. Általában ez a czélja a méneseknek, melyekben egy idegen faj vagy tisztán tenyésztetik, vagy alkalmas belföldi fajokkal kereszteztetik; ez által a honi faj is nemesbíttetik és azonfelül a divatos lóversenyekre és egyéb fényűző czélokra alkalmas hátas és hámos lovak tenyésztetnek.

Monarchiánkban vannak: állami ménesek, udvari ménesek, magánménesek és tartományi ménesek.

A magyar királyi államménesek között első sorban áll a mezőhegyesi és kisbéri államménes. *Mezőhegyesen* 1200 anyakanczával és 300 csődörrel angol-keleti vért, míg *Kisbéren* telivér vagy félvér tiszta angol fajt tenyésztenek. A Derby-győzelmeik által világhírre jutott *Kincsem* és *Kisbér* lovak eléggé tanúskodnak ez utóbbi ménes jelessége mellett. Nem kevésbbé jeleskedik a bábolnai államménes ritka szépségű tiszta arab telivér és félvér fajtáival. Magyar államménes van még Erdélyben Fogarason is.

Ausztriában a legkiválóbb helyen áll a radautzi ménes Bukovinában, mely kitünő keleti angol vért tenyészt.

A csász. és kir. *udvari* ménesek feltünően megőrizték a régi spanyol typust. Azon szoros családi és politikai összeköttetés folytán, mely uralkodóházunk és Spanyolország között V. Károly német császár óta egész a XVIII. századig fennállott, a spanyol ló iránti kiváló előszeretet nagyon elterjedt. Kladrubban, Csehországban egy sajátságos fajta hámos ló tenyésztetik spanyol és nápolyi tenyészállatokból a császári és királyi udvar díszfogatjai számára. Ezek között már 100 évnél tovább tenyésznek a *General*, *Generalissimus*, *Sacramosa* és *Incitato* híres lócsaládok. Az osztrák-magyar udvar eme díszlovai világhírüek és szépségük miatt joggal bámultatnak. Magas, büszke termetük, magasan tartott, hosszú, telt nyakuk, a fej előre domborodó csontjai (kosfej), büszke nemes járásuk, hosszú selyemszőrük e lovaknak feltünő ismertető jeleik, melyek által a nagyszerű pompa kifejtésére különösen alkalmasakká válnak.

Gyülekezés a lovasságnál.

A holicsi ménes Csehországban az udvari istállók számára többnyire angol vérből a közönséges hintóba való lovakat tenyészti; míg a lipizzai Trieszt mellett különösen a hátas és iskolalovakat szállítja az udvar számára. E vidéken a száraz legelők és a meleg éghajlat miatt különösen keleti, névszerint arab lovak igen jól tenyésztődnek.

E ménesek mint a közgazdaság általános tényezői ugyan nem állanak kizárólag a hadsereg szolgálatában; azonban a lótenyésztés minden államban oly lényeges befolyással van az illető hadsereg szerves erejére és mozgósítására, hogy a felsorolt állami és udvari méneseket, valamint a fennálló számos magánméneseinket is, általános közgazdasági feladatuk mellett, a hadsereg lókiegészítésének mindmegannyi előmozdító intézeteinek kell tekintenünk. E körülmény egyébiránt úgy a hadsereg, valamint az állam polgári hatóságai részéről annyira el van ismerve, hogy minden állami és udvari méneshez a lóápolás stb. czéljára egy-egy *katonaosztag* van beosztva, mely szolgálati tekintetben a területi hadtestparancsnokság útján a közös hadügyminiszternek, gazdászat-

kezelési tekintetben az illető állami hatóságoknak vannak alárendelve.

A hadsereg lókiegészítésének más intézetei, melyek kizárólag a hadsereg rendelkezésére és igazgatása alatt állanak a «csikótelepek» *(Remontendepot)*. Ezek felállítására azon tapasztalat vezetett, hogy nálunk sok ló azért nem válik katonaszolgálatra alkalmasnak, mivel még fejletlen fiatal korában tulajdonosa által a ló erőállapotát túlhaladó munkára használtatik és ezen időelőtti megerőltetés folytán növésében és erőfejlődésében gátoltatik. A csikótelepek ez okból fiatal lovakat — még jóval *mielőtt* hadköteles korukat elérik és tényleges katonaszolgálatra alkalmasak volnának — vásárolnak, e *csikókat* okszerű nevelés útján a csikótelepen mindaddig tartják, míg a csikó a pótlovazásra, korra és erőre alkalmassá válik, a mikor a csapattestek évi lóállományának kiegészítésére a csapatokhoz kiosztatik. Mivel a csikók beszerzési ára olcsóbb, mint a felnőtt lóé, a csikók 2—3 évi szabad tartása a csikótelepen pedig nem kerül többe, mint a szabványos pótlóár többlete, a hadsereg a csikótelepek útján jobb és katonaszolgálatra alkalmasabb lovakat kap, mint a már félig-meddig kihasznált más lovakban ugyanazon költség mellett kapna.

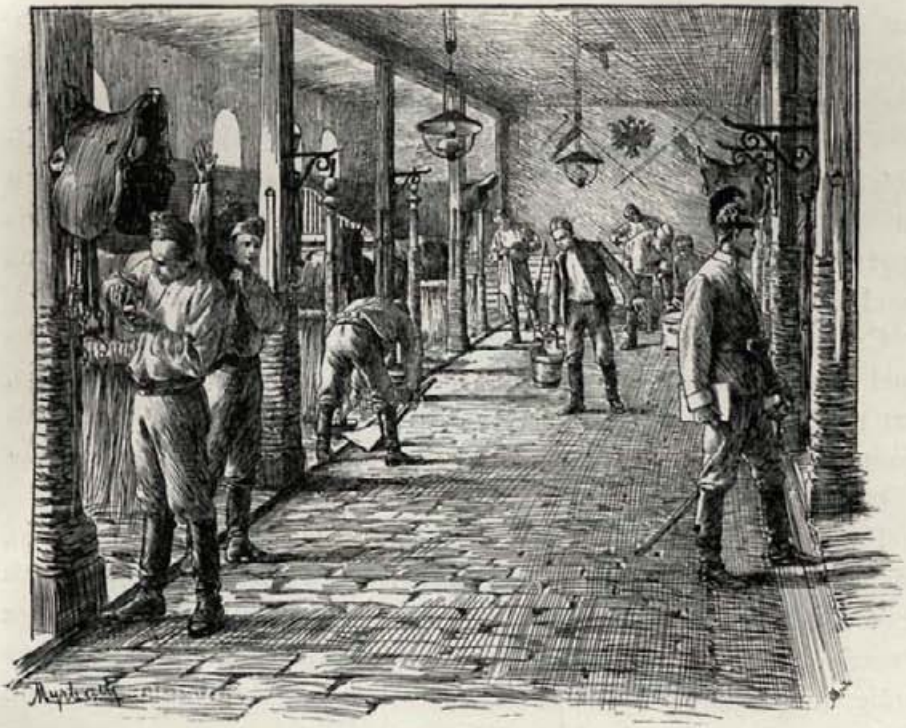
Ily csikótelep ez idő szerint három van; ezek közül kettő Magyarországon: Nagy-Daádon (Fehérmegye) és Bilakon (Erdélyben Besztercze mellett), a harmadik Piberben (Stájerországban).

AZ ISTÁLLÓBAN ÉS A LOVARDÁBAN.

«Jó tisztogatás — fél abrakolás!» A lovas embernek eme sokszor beigazolt szójárását jó volna jelige gyanánt minden istálló ajtaja fölé öreg betűkkel felírni. A jóravaló századparancsnok kiváló gonddal is őrködik a rábízott lovak lelkiismeretes takarítása és egyéb ápolása fölött. E tekintetben párját kellett keresni a 3-ik század vitéz kapitányának. «Kurucz ember a mi kapitányunk!» azt tudta az ő századjának minden embere, mert még Csutak őrmester is azt tartja. Már pedig ha Csutak őrmesternek

ez az ő alázatos véleménye, akkor úgy kell lenni, mert ő volt a kapitány úrnak — a mint szokták mondani — jobb keze. A mi a lóápolást és az istállórend szigorú betartását illeti, Csutak egy cseppel sem állott alább, mint a kapitány; a mi pedig a lovardában való pattogást illeti, az őrmester túltett a kapitányán, abban az őrmester igazi «mester» volt. De azért Csutak alatt nem kell valami kegyetlen vad zsarnokot képzelni; inkább azt lehet mondani, hogy ő áldott, becsületes, egyenes, jó lélek volt és az ő «komisz» zubbonya mögött nemes szív dobogott, nemesen érző minden iránt, a mi az ő «svadronját» illette. Csakhogy tudni kellett, hogy benne tulajdonképen kétféle külön természet lakozik: «Csutak a szolgálatban» — az rettenetes ember; már t. i. a renyhe, lusta vagy tisztátalan emberre. «Csutak a szolgálaton kívül» — lehetetlen, hogy ez a jószívű pajtás ugyanaz a tigris legyen. Az esteli abrak kiszolgáltatása után az ő napi szolgálata rendszerint véget ért; ekkor mielőtt a laktanyából távozott, kényelmes öltözékben a laktanya udvarán egy órányi sétát tett. Hosszú pipája az egyik kezében, a lovagló pálcza a másikban, télennyáron, lassú kényelmes lépéssel, ott járdogált ő esőben, szélben ép úgy, mint jó időben. Ekkor adott ő «kihallgatást» az ő kedvenczeinek. A kinek az ő huszárjai közül valami kérni valója volt, vagy más különben szívét valami nyomta, — ez volt a napnak egyetlen órája, mikor az őrmester úr előtt kinyilatkozhatott és arra is számíthatott, hogy baján segítve lesz. Ha az ilyen titkos kérelem teljesítése nem is állott közvetlenül az ő hatalmában, azért ki tudta ő eszközölni; mert a kinek Csutak volt a szószólója, nagy becsben állott az a kapitány úr előtt is. De ezen időn kívül, ha a szolgálat szerint a laktanyában kellett lennie, hozzáférhetlen volt minden élő ember számára — az őrmestertől lefelé. Ilyenkor ő csak három dolgot ismert: első a *szolgálat;* második a *szolgálat;* a harmadik megint csak a *szolgálat.* Hogy pedig e szolgálatot mikép teljesítette, — azt meg lehet itélni abból, hogy a kapitány úgy nyilatkozott az ő őrmesteréről, hogy Csutak az ő századjának gyöngye. Azt mondják, hogy élő ember a kapitány úrtól élő emberre ilyen véleményt még nem hallott.

A reggeli etetésnél az első a ki helyén van, az Csutak. Az istállókban még éjjeli csend uralkodik, csak az «istállóőrök» járdogálnak és kissé hangos ásítozással várják a közeledő reggelt. De Csutak már a «takarmánykamrában» foglalatoskodik. Nagy zsávolykötő van elébe kötve és így készíti elő a kiadandó zabot és szénát. Mind a két kezével mélyen vájkál az öblös zabosládában, csak úgy gyönyörködik a szép sárga szemek gördülésén, melyeket nem sokára az ő kedves «gyerekei» reggelire fognak morzsolgatni. Kézhez készíti a zabmérczét és mellé a csapófát; gondosan megszámlálgatja a szénacsomagokat; egyet-egyet szétbontva belőle, pótlékul egynémelyikhez még hozzá tesz egy csomót. Időközben az emberek az abrak átvételéhez gyülekeztek és sorakoztak; kettesével járulnak be a kamrába, mindegyik kezében tartja az abrakos kosarat, melybe az őrmester a lovaik számára kijáró zabot kiszolgáltatja. Mialatt Csutak a zabmércze tartalmát a kosárba üríti, éles szemmel tetőtől-talpig végig vizsgálja az ő embereit, és jaj annak, kinek «istállóruháját» — áll t. i. egy már ócska de még jóra kifoltozott öltözetből és egy eléje kötött istállókötényből — nem találja kifogástalan állapotban. Ez volt a Csutak reggeli díszszemléje, melyre nagyon sokat tartott. A takarmány kiosztásának vége van. Csutak most leteszi a daróczkötőt és felköti a kardját; ezt aztán estig le sem teszi többé. Becsukja a kamrát és most végigjárja az istállókat; utána néz, hogy az abrakolás körül ki-ki megteszi-e kötelességét, ő pedig gyönyörködik, hogy a lovak mily jóízűen falnak. A zabszemek ropogtatása a lovak morzsoló fogai között, az ő fülének a legszebb zene. Ismeri ő minden egyes lónak az étvágyát és rögtön észreveszi, hogy az *Emir* ma nem eszik oly mohón, mint máskor. «Persze, ez a következménye a hajszolásnak, a jukkolásnak», dörmögte őszbe csavarodó bajsza alatt, «hanem hát azok a fiatal urak, persze, jukkolás nélkül el se lehetnek». Barátságosan végig simogatja a nemes állat nyakát — ez a Pille hadnagy úr lova — és nyájas hízelgéssel próbálja az evésre biztatni, később pedig belemarkol a jászolba és kezéből kínálja, mert tudja, hogy ez az elkényeztetett *Emir* legörömestebb eszik az ember kezéből.

Az istállóban.

Az abrakolás után következik az itatás és csak ezután kezdődik tulajdonképen a mozgalmas élet az istállóban; kezdődik a reggeli tisztálkodás, az istállóbeli «toilette». Vakaró és kefe uralkodik; az élesszőrű kefe a szőr mentén végig suhog a ló testén és a bal kézben tartott vakarón meg-megtisztogattatik, mindaddig, míg a ló fényes puha szőrén csak egy szemerke por található. Egy külön erre készült fapálczikával kifésülik a ló sörényét és farkát, és a patatisztítóval ovatosan tisztára kaparják a ló patáját. Most még egy vizes ruhával megmossák a ló fülét, szemét, orrát, kitörlik a szája széléből az odakerült abrakmaradványokat és a *lótoilette* — kész. Időközben már a párhuzamosan szemben álló lóállások, valamint a közbeeső kövezett folyosó is fel van tisztogatva; az állások, a névtáblák, a csapófák tisztára meg vannak törülgetve; a jól megtelt «trágyás láda» becses tartalmával vigyázattal kivitetvén, a trágyás gödörbe üríttetik; mind drága arany az, nem szabad

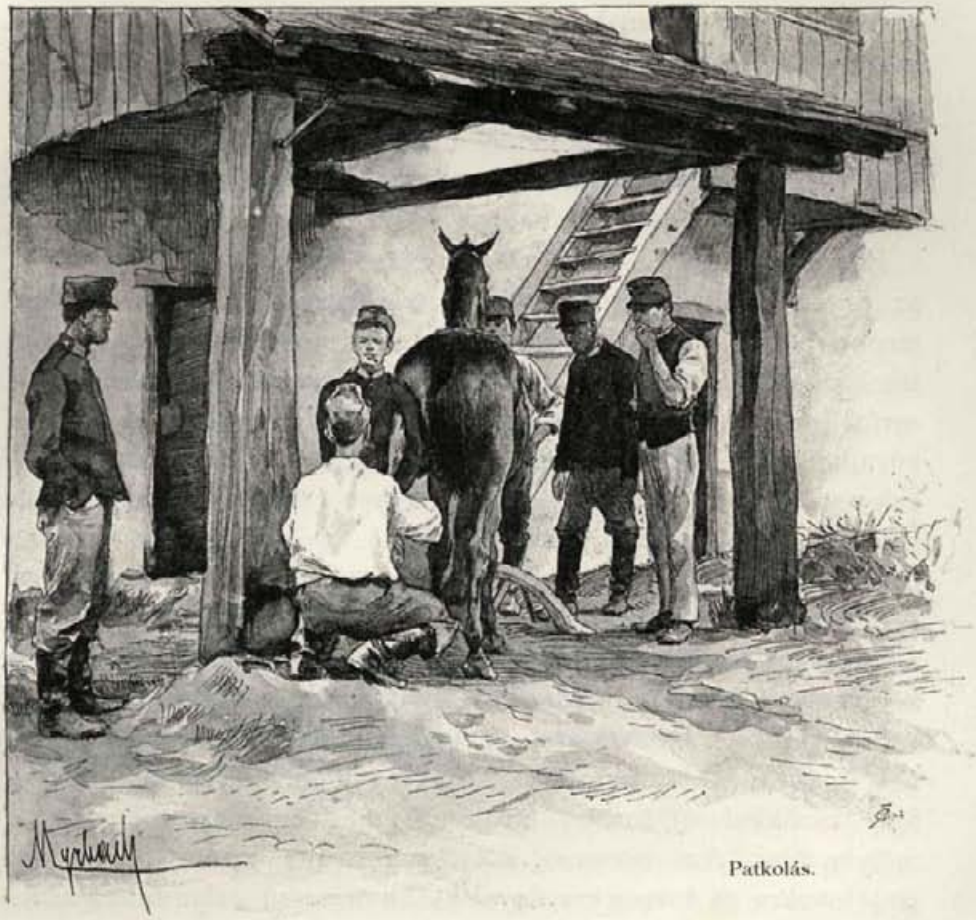
azt elprédálni; vigyáz is rá Csutak, mert abból kerül ki a «trágyaalap», a trágyaalapból kerül elő a «zabpótlék», a zabpótlék pedig megint csak az ő kedves állatainak válik javára.

Végre az egész század talpon van; 7 óra, és kezdődik a délelőtti rendes foglalkozás. Az istállóban és a legénységi szobában minden takarosan készen van. Az ablakok nyitva vannak, jó friss légáramlat járja át a magas, tágas helyiségeket és kiszorítja az éjjeli sűrű levegőt.

Csutak elvégezte az ő reggeli szemléjét és jókedvű arcza, melylyel most az istálló előtt fel s alá járva a kapitány urat várja, azt mutatja, hogy szemléjével meg volt elégedve. Most már nyugodtan várhatja a kapitány urát; nem talál itt semmi kifogást még a kapitány úr árgus szeme sem.

Pont 7 órakor jön a kapitány. Míg ő szemlélő körútját tartja, azalatt már nyergelik az altisztek lovait és az istálló közelében levő lovardába vezetik. Az altiszteket mindennap a kapitány maga «veszi elő», a közlegényeket Csutak őrmesterre bízza. Azon egy óráig, míg a kapitány az ő tiszteseivel az osztálylovaglást, a kardvívást, a forgópisztoly használatát és az akadályugratást gyakorolja, Csutak nehány altiszt segédkezése mellett a legénységgel «iskolát tart az istállóról». Ez az «iskola» kiterjed mindenre, a mi csak az ember és ló együttélésével némileg összefüggésben áll. Első helyen az «istállórend», mely olyan fontos, «hogy arról könyveket lehetne írni»; «azután az «elméleti lovaglás», a ló nyergelése, kantározása és málházása, a lóbetegségek, a ló megsérülése vagy megbetegedése esetén való eljárás; magatartás a meneten, a táborban stb.

Mára Csutak épen a «legszebb» lóbetegségeket adta elő. Kívülről pedig behallik a kapitány úr pattogása, mert nehány lovas a vágtához «hamisan» ugratta be lovát. Pedig ez a beugratás — a kapitány úr véleménye szerint — olyan könnyű: «Egy kicsit farat be! — belső szár! — belső czomb! — ez az egész!» — Az istállóban pedig a huszárok áhitatos csendben hallgatják a bölcs oktatást, hogy a ló kehességét legjobban úgy lehet gyógyítani, ha a ló a forró vízben főtt szénának gőzét belélekzi.

Patkolás.

Az altisztek verejtékes lovai a lovardából visszatérnek az istállóba, hol az ápolók azonnal munkába veszik. Gyorsan le a nyereggel, le a kantárral; most pedig mindegyik kezébe egy-egy szalmacsomó és megkezdődik a ló «csutakolása» — mert a szalmacsomót *nem* szabad *csutakká* gyűrni — míg csak a ló szőre olyan száraz nem lesz, mint a szalma. «A lónak minden verejtéke kell hogy átszálljon az ápolóra; a ló csak akkor lesz szárazra dörzsölve, ha az ápolóról úgy csurog az izzadtság mint előbb a lóról.» Csutaknak ez tantétele a lóápolás elméletének egyik sarkalatos szabálya volt.

A délelőtt többi órái a déli etetésig, továbbá az egész délután 2-től 5 óráig a *futószározásnak*, vagy a mint kaszárnyanyelven

mondják «londzsolásnak» *(longe)* van szánva, ha csak délutánra valami különös foglalkozás elrendelve nincs. Az egész század futószár alá vétetik, mert csak a futószár mellett tanul meg az ember igazán *ülni*, mert lóháton «ülni» a közember számára annyit jelent, mint «lovagolni»; a lovat «vezetni» később úgy is megtanulja az osztálylovaglásnál és a szabadban végzendő lovaglásoknál.

Egy-egy futószáros csoporthoz rendszerint három ló tartozik; az egyik, a tulajdonképeni *futószáros*, a másik kettő az «utánajáró»; három ilyen futószáros csoport egyszerre jár a lovarda iskolájában. A futószáros ló a csikózabla-szárakon kívül még az orrfékkel is el van látva, melynek orrszíjjába van csatolva a körülbelül 10 méter hosszú vászonszalag, a tulajdonképeni «futószár»; e futószár másik vége szabályosan csigába szedve a «futószártartó» kezében van. A futószártartó az ő csoportjának közepén áll és ő körülötte mozog körben az egész futószárcsoport. A futószárossal «velejáró» lovak erősen «ki vannak kötve», hogy a sorból ki ne léphessenek. A futószáros ló ostorral és szóval a kívánt jármódban tartatik; a lovasnak nincs más teendője, csak «ülnie» kell. A kantárszárak rövidre a ló nyakához vannak kötve, úgy hogy az ember szárak nélkül, kengyel nélkül, hátul keresztbe font karokkal ül lován; így tanul meg egyenesen, lágyan és mélyen ülni. Az «ostoros», a futószárcsoport oktatója, a körben járó lovakra és lovasaikra figyel és folytonosan helyesbíti, igazítja a lovas ülését és testtartását: «Ki a mellet! Le a sarokkal! Térdet a nyereghez! — ...» Csutak őrmester már 25 újoncznemzedéket tanított ki «ülni»; miután hosszas lovaglómesteri tapasztalatok folytán «a ló mechanikája» sem titok előtte, a «pihenj» alatt népszerű szóval igyekszik az emberekkel a «mély ülés» titkos mesterségét megérteni. «A lovasnak két súlypontja van: az egyik az ülésben azaz a nyeregben, a másik a csizma sarkában; mind a két súlypontot addig kell lefelé szorítani, míg egy vonalba jutnak, t. i. az alsó lábszár vonalába. Ha ez a vonal helyén van, akkor a térdhajlás vele épen derékszöget képez, az ülés pedig ekkor *mély* és *jó*.» — Ha az istállóban a «lovaglás elméletéről» «tart előadást», a ló mechanikájának titkaiba még sokkal mélyeb-

ben behatol; csak azon szomorkodik hogy az emberei az ő tudós előadását nem igen akarják megérteni, pedig a dolog «borzasztó egyszerű.»

Az első futószárcsoport után következik a második és harmadik, míg végre a déli etetés véget vet a mindenkire fárasztó munkának.

A DANDÁREQUITATIÓ.

«Tudja mi az: *equitatió!*» — Megnéztem a lexikonban, ott meg van: «*equitatió* olyan intézet, a hol lovagolni tanúlnak». — «Ebből ugyan édeskeveset tud; ez csak olyan definitió, mint ha azt mondaná: «a kulacs olyan edény, a melyben italt tartanak»; a mi aztán ép úgy ráillik a nürnbergi nagy hordóra, mint a máriaczelli cseppek kristály üvegcséjére.»

Az a *lovagló tanfolyam*, melyben a fiatal lovas katonát lovas lovaggá képezik, a hol a lovasság lovagias szellemét ápolva fejlesztik, a honnan aztán e vitéz szellemet terjesztve széthordják az ország mind a négy széléig, az a lovasságnak egyik csapatiskolája, melynek hivatalos neve: *dandárequitatió.* E lovagló tanfolyam rendszerint a lovasezredek állomáshelyén állíttatik fel; bevezénylik az egy dandárba tartozó lovasezredektől a fiatal tiszteket és a reményt nyujtó altiszteket, és itt egy 6 havi tanfolyamban, mely rendszerint októbertől marczius végéig tart, megtanítják mindarra, a mit csak egy derék jóravaló lovastól kívánni lehet. Az egyszerű lovas katona tulajdonképen csak itt tanul meg bátran lovagolni a terepen, szabály- és mintaszerűen a lovardában; itt szerez lóhoz értő szakismereteket, itt tanúlja meg a pótlovak idomító lovaglását, a négyes fogat kocsizó hajtását és itt gyakoroltatik a lovagias sport egyéb ügyességében.

Tán jó lesz, ha e dandár-lovaglótanfolyamnak egyik tiszti hallgatóját, egy «skoláris urat» napi foglalkozásában, meglessük.

Kemény fagyos téli reggel van, mikor a skoláris úr dideregve dörzsöli ki szemeiből az álmot, és nyujtózkodva próbálgatja fáradt tagjait. Tulajdonképen még éjjel van; tudja a manó, hogy az a

«legény» már világot gyújtott. A közeli toronyóra most üti az *ötöt*. A szamovár már az asztalon áll és a benne forró víz úgy dudol, mintha altatót dalolna. «Jaaj! de csak jó ez az alvás puha meleg ágyam hullámos redőin», különösen mikor odakünn — csikorog a hideg. Csak még egy kis negyedórát — és feje búbjára húzva a takarót, átfordul a másik oldalra, hogy a lámpa fénye ne zavarja. A szamovár tovább dudol, de most már duettben szól, mert szelid dallamába közbe hangzik az alvó szabályos lélekzetének egyhangú zihálása.

«Hadnagy úr jelentem alássan, fél hat!» És a hadnagy úr mind a két lábával egyszerre kiugrott a meleg ágyból a jéghideg szobába. Gyorsan a csizmámat, és nehány percz múlva kész a toilette. Sietni kell, mert már félhat; hat órakor kezdődik a lovaglás és minden elkésett percz drága — egy üveg borba kerül.

Míg a hadnagy úr mosakodott, a «legény» már feljöntötte, el is szűrte a theát. A thea gyorsan le van hajtva, tán egy kicsit forró is volt; de a fázó testét és üres gyomrát így belülről kifelé kell melegíteni. A legény elől viszi a lámpát és megvilágítja ura előtt a sötét nyaktörő lépcsőt, és a hadnagy úr elment. A kapuban áll már az idomtalan omnibus, melyet őseink hajdanában tagjaiknak mesterséges összerázására használhattak, melynek pedig most az a feladata, hogy a skoláris urakat lakásaikon összeszedje és a távol eső lovardába szállítsa. Még mindig álmos szemeivel nagy nehezen behatol a bárka sötét belsejébe, hol már más három beburkolózott alak egy-egy sarokba helyezkedett és szundikálni szeretne. «Jó reggelt!» — belülről amolyan érthetetlen morgás hallik, melyet azonban az új jövevény egész tisztán a *jó reggelt!* viszonzó köszöntésre értett. Azután ő is bele bukdácsol a kocsiba, behúzódik az utolsó még üres sarokba, felgyűri a köpeny gallérját, feje fölé húzza a csuklyát és megpróbálja: hátha a közeledő reggeltől még egy negyedórát el lehetne csenni és vele sebtiben még az elmult éjszakát meg lehetne toldani. Egy zökkenés, és a nehéz szörnyeteg megindult és iszonyú rázások között bukdácsol végig a rossz kövezeten. Még többször meg-megáll a bárka; és mindig egy-egy új utas száll be öblös hasába. Most

már a kövezetnek is vége van; süvítve tódúl be a fagyos keleti szél a szörnyű bárka számtalan hasadékán; a szótalan utasok még jobban összekuporodnak és fejeiket még mélyebben bujtatják csuklyáikba és vállaik közé. No hála istennek, végre itt vagyunk a lovarda kapuja előtt. Az ócska szörnyeteg fekete torkából egymás után osonnak ki a beburkolt alakok és gyors lépéssel rohannak fel a fényesen megvilágított előcsarnokba, a «kóbli»-ba, melynek vas kályhájában barátságos tűz pattog. Csak most üdvözlik egymást kölcsönösen a bajtársak. «Hát te voltál az, ki a beszálláskor a lábamra hágott? Én a nehézség után ítélve a *Niki*-nek tartottalak». A köpenyeket levetik; a dermedt tagok a meleg levegőn fölengednek; és nem sokára a czigaretták kék füstkarikái terjednek, hogy az itt állandóan befészkelődött «istállószagot» kellemes illatjukkal ellensúlyozzak.

Hogy mi az a «Kóbel»? Ez a lovardának egy előcsarnoka, melyből az üveg közfalon át teljes kilátás nyílik a lovarda minden részére. Itt gyülekeznek a tisztek, a «skoláris *urak*», míg az altisztek — csak egyszerűen: «*skolárisok*» — számára, hasonló czélra egy kevésbbé kényelmes más helyiség van berendezve. A kiknek a lovardában bent nincs dolguk, azok itt a «kóbliban» várakozással töltik az időt; innen figyelemmel kisérik a lovardán járó lovasokat, szemlélik, bírálgatják, gúnyolják, élczelik és a mi legfontosabb, itt pontos előjegyzést vezetnek minden «lovardai bűnök, vétségek és kihágásokról»: ott az egyik lovasnak csizmaszárából kikandikál a füle, — egy üveg bor; a Franczi elejtette a lovagló pálczát, — súlyos vétség, két üveg borig betáblázlatik; a Pepi a nyeregben ingadozik, csak egy hajszál óvja a leeséstől, bliczczel — erre még nincs birság; de most a kápába kapaszkodik, — két üveg bor előjegyzendő, és így tovább. Szóval eme lovardacsarnok közönsége árgus-szemekkel őrködik a «huszáralapszabályok» szigorú betartására, melyek paragrafusonként czifra betűkkel a csarnok falán ki vannak függesztve. Hogy a lovaglótanár figyelmét valami szabályellenesség kikerüli, az megesik; de hogy a kóbli-bírák észre nem vették volna, arra élő ember nem emlékszik. Este aztán víg társas körben a napi bűnlajstrom fel-

olvastatik; a kiszabott «bírságok» rendesen egyhangulag megerősíttetnek és a bűnösök egészségére hűségesen kiüríttetnek.

Még nincs hat óra; a lovarda elhagyatva üresen áll. Az üvegtáblákon át csak Pattogi kapitányt lehet látni, a mint a lovarda simára gereblyézett homokszőnyegén reggeli sétáját teszi; hátratett egyik kezében hosszú nyelű lovardaostor, másik kezével egy nem jól szelelő virginiát biztat, de mégis csak nagy megerőltetésébe kerül belőle egy-egy füstfelhőcskét ki-kicsalogatni.

Az óra hatot üt. Pattogi egyet fordul sarkán és sötét szemmel a lovarda bejárata felé néz. Jól van. Épen most lépte át az első a lovaglásra kijelölt lovak közül a küszöböt. Jaj lett volna, ha az óra 6-dik kongására még lovat nem lát a lovardában. Éles szemmel vizsgálja az előtte elvezetett lovakat és újra jaj annak a lóápolónak, kinek lován a kapitány úr valami kifogásolni valót talál: a pattogó zenebonától a lovak is megvadulnak, hát még a szegény huszár.

A lószemle véget ért. Még egy kanyargó ostorpattogás, — a kapitány úr szeme megint barátságos fényt lövel, mert a zsinóregyenesre megállott lovak előtt szigorúan kiigazodva, egyenes katonás magatartásban állanak a skoláris urak. Egy futó pillantással a lovaglótanár meggyőződött, hogy nem hiányzik senki. «Jó reggelt! — *Lóra!*» Egy tisztelgés, egy koppanás, és 12 tiszt a nyeregben ül, egyenesen mint a gyertyaszál.

Nem sokára a lovak vígan ügetnek körül a fal mellett; itt ott az egyik megijed a saját árnyékától, mely kisértetiesen mozog mellette a falon, de egy erőteljes czombnyomás a megbokrosodott állatot csakhamar a rendes ütembe tereli. Három negyedórán át lovagol az első osztály lépést, ügetést és vágtát; nem fordult elő semmi nevezetesség. Az állatok régi, jól idomított lovak, kik mesterségüket már jól megszokták és lovasaikat az első osztályban nem nagyon erőltetik. Most még egy pár ugratás a «lovardatisztogató» által a falhoz tartott korlát rúdján át, aztán felhangzik a vezényszó: «*Fordulat jobbra! — Állj! — Lóról!*» A napi munkának egy csekély része el van végezve. A járt lovak kivezettetvén, új lovak tünnek fel a lovarda láthatárán. Ez az első

Lovastisztek a ligetben.

pótlóosztag; vele jön a tanfolyam szigorú parancsnoka, Huszár őrnagy. Ő a dandárequitátió feje, Pattogi százados lovagló tanár a jobb keze; minden egyéb rá nézve csak — *ló*. Igazi daliás huszáralak; megáll a lovarda közepén mint egy király az ő birodalmában. Szólni nem szól egy szót sem; — a lovardán egyátalában nem *beszélnek*, itt csak *vezényelnek* és — szóval és ostorral *pattognak*.

A lóidomítás első időszaka még nem haladt nagyon előre. A pótlovak még alig tanúltak «járni»; még nyelvcsettentéssel és ostorpattogással biztatják őket, míg inaik kissé tágúlnak és a helyes ütembe jutnak. A lovasok arcza lassanként észrevehetőleg kipirúl; az egyenletes rázós ügető mozgás a vért gyors kerin-

gésbe hozza, ló és lovas kimelegszik. Most egy pár változó mozdulat, nehogy a fiatal lovak azt gondolják, hogy ennek mindig ilyen símán és rendes egymásutánban kell lefolyni. «*Ali, fordulat jobbra!*» A megszólított ló engedelmesen jobbra kifordúl beosztásából, széltiben végig halad a pályán és hátúl csatlakozik az osztályhoz. Megjegyzendő, hogy a lovardán ló és lovasnak *egy* neve van, még pedig a *lóé*.

«*Buksi, fordulat jobbra!*» — Nem mozdul senki, csak ott a lovas osztály közepe táján egy sárga fejét oldalt fordítja, száját kinyitja, aztán tovább tipeg a sorban, mintha nem is érezné a zabla feszítő rángatását. «*Buksi, fordulat jobbra!*» Ugyanaz a játék. Buksi nem akar szót fogadni; még gúnyosabb vigyorgással fordítja jobbra fejét, de csak a fejét. A lovak között is vannak pofák, melyekről kirí a hunczutság; Buksié is ilyen volt. A lovas még egyszer jósággal és szépszerivel próbálja, hogy az osztályból kivezesse; kézzel, czombbal egyaránt szorítja; Buksi nem akar. De most — az éles sarkantyú mélyen vékonyába vágódott; a makacs ló fordúlt és néhány szabálytalan lépést tesz a lovarda közepe felé. Mikor azonban itt másik lópajtást nem lát maga előtt, ez a dolog nem tetszik neki, és félénken szorong oldalvást vissza a fal felé; csakhogy a lovas erősen tartja szár és czomb között és előre készteti. Még egy pár habozó lépés, megrázkódik, ide-oda rázza a tajtékzó zablát és egy hirtelen oldalrúgással próbál a fal felé szökkenni. De már ez így nem maradhat. Most közelébe jön a parancsnok és fölemelve mutogatja az ostort a felindulástól remegő lónak. A ló felágaskodik; «*csak ülni!*» A ló újra ágaskodik; a lovas *ülve* marad. De a mint a harmadik ágaskodás után lefelé irányúlnak a lábak, — *csatt!* — az ostor ügyes kézzel hatalmas csapást mért a makacs állat hátsó lábai közé. A megfenyített ló mint a nyíl hatalmas ugrással szökkent előre; egyszer még kirúgva felhányja megcsapott hátsó lábait, azután megy a merre a lovas vezeti és remegő testtel csatlakozik hátúl az osztályhoz. — «*Buksi, fordulat jobbra!*» Egy pillanatig mintha habozna, de félve pillant a parancsnok ostora felé és — nyugodtan követi a lovas vezető kezét. «*Buksi, fordulat jobbra!*»

Most már nem is gondolkozik, hanem könnyen enged a szárak irányításának; makacssága meg van törve. A lovas envelegve simogatja a ló verejtékes fényes nyakát. Engedelmessége jutalmául a sárga a zabos kosárból egy falat zabot kap.

Következik a harmadik osztály, a futószárasok; ezeknél megint a kapitány úr pattog háromnegyed órán a tanonczokkal, míg a tanoncz «urak» szünetet tartanak és a reggeliző szobában egy pohár bor és egy-egy csésze levessel szereznek új erőket, az elhasználtak pótlására. Sorba kerül még a negyedik, ötödik és hatodik osztály; végre pedig mára lovak és tanonczok, — az öreg őrmester szavajárása szerint, ki már 30 esztendő óta viszi a dandárequitatió kulcsári hivatalát, — «le vannak lovagolva».

Ezzel mára a napimunkának vége. Servus! Csau! Adieu! Viszontlátásra! szólnak egymásnak a különféle bucsuzók. Mindenki haza siet, hogy magáról a lovarda porát lerázza, lemossa és a délutáni 3 órára a kaszinóban tartott közös ebédhez átöltözködjék. Az utolsó tanoncz eltávozott és az öreg őrmester mögött dübörögve zárul a lovarda nagy kapuja.

Hasonlóképen morzsoltatik le napról-napra a kitüzött lovagló tervezet. Az első hónapban e tervezet csak ritkán, legföljebb egyszer egy hétben, tűz ki lovaglást a szabad terepen. De ha aztán a szebb idő következik, akkor a lovardalovaglás egyhangú képe változatosabb színeket ölt, mert kezdődik a pótlovak edzése, mely által az egész equitatio élénkebb lefolyást nyer. Különösen a néha több napig tartó távlovaglások azok, melyek a tavaszi időszak legszebb és legkellemesebb gyakorlatai közé soroltatnak.

Közeledik a lovaglótanfolyam vége és a bajtársi együttlétnek utolsó napja. A «zárvizsga» a dandárnok kiváló megelégedésére «sikerült». Távozás előtt ősi szokás szerint a tanfolyam parancsnokát valami meglepetésben kell részesíteni; bucsuzóra tegyünk tanuságot, hogy a ránk fordított oktató fáradozásáért személye iránt mennyi ragaszkodó nagyrabecsüléssel viseltetünk. 9 órára volt kitüzve az utolsó foglalkozás. Utoljára fogunk ma ama szelid állatokra ülni, melyeket 6 hónapon át idomítottunk; utoljára fogunk ma a lovarda megkedvelt helyiségeiben egybegyülni. Már

reggel 6 órakor élénk sürgés-forgás. A bejáratot léczekkel, lópokróczokkal, fegyverekkel és szalmacsomókkal valóságos diadalkapuvá alakították. A lovarda belső falait is feldíszítették; még pedig: lobogó zászlókkal, galyakkal és lobogó — lepedőkkel. A bejárattal átellenes falon pedig hatalmas fekete betűkben nézett alá a felirat: «Éljen az equitatio parancsnoka!»

A dandár-lovaglótanfolyam összes személyzete kevéssel 8 óra előtt három harczvonalba csoportosult. Az első harczvonalban állott a fából való «voltizsáló bak», fölnyergelve, felkantározva és lobogó tarka szalagokkal díszítve; jobbra-balra tőle egy-egy dobos. A második harczvonalban állottak a skoláris «urak», lóháton, teljes menetöltözékben; a harmadikban szintén lóháton, de díszöltözékben a «skolárisok». A tiszti harczvonal jobb szárnyán állt az állatorvos. Leghátul állottak a lóápolók; kezében mindegyik egy léczre szegezett táblácskát tartott, melyre egy-egy betű volt írva. E betűs táblácskák azonban kellő egymásutánban megint csak azt a mondatot ábrázolták: «Éljen a mi parancsnokunk!» A diadalkapu bejáratánál mindkét oldalt egy-egy lovas állott kivont karddal; mindegyik mögött egy-egy trombitás, kinek a kellő pillanatban ünnepélyes diadalharsogatást kellett fujnia. Az összes kivonult «haderő» parancsnokságát a százados vette át.

Pont 8 órakor megérkezett az őrnagy. Beléptekor dísztűz ropogása, dobpergés, trombitaharsogatás töltötte el a levegőt és e nem épen harmonikus zene közepette tette meg jelentését a százados az őrnagynak. Erre kirugtatott a sorból az «equitatio költője» és miután a meglepett parancsnok elé állt, ékes versekbe foglalt bucsú- és köszönő beszédet tartott, melyet a szegény parancsnoknak végig kellett hallgatnia. Szomorú helyzetéből a mi falrengető *Éljen*-kiáltásunk szabadította ki. Az őrnagy meghatva kezet fogott velünk, és *szótlanul mondott köszönetet.* A beszélésre pillanatnyilag nem talált szavakat. — Egy óra mulva a nagy örömeseménynek minden nyoma eltünt. Újra nyeregben ültünk. Még egy pillantást a kedves helyre, melytől tán e perczben mindörökké bucsút veszünk, — aztán ügetve haladtunk a poros országúton vissza állomáshelyünkre! — Dandár-equitátió, Isten veled!

Ulánus a „gróf Nostitz-Rieneck“ 13-ik ulánusezredből.

M. N. M.
Múzeum
Dr. Apponyi Sándor
Könyvtára.